

KOROŠKI

svžinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXIX, št. 4

Ravne na Koroškem, 29. november 1989

Cena 10.000 din



Vse
(pre)več je
ODPRTIH PISEM
za
ZAPRTE GLAVE

PRIJATLJI! OBRODILE
SO TRTE VINCE NAM SLADKO,
KI NAM OŽIVLJA ŽILE,
SRCE RAZJASNI IN OKO,
KI VTOPI
VSE SKRBI,
V POTRTIH PRSIH UP BUDI!

KOMU NAJPREJ VESELO
ZDRAVLJICO, BRATJE! ČMO ZAPET?
BOG NAŠO NAM DEŽELO,
BOG ŽIVI VES SLOVENSKI SVET,
BRATE VSE,
KAR NAS JE
SINOV SLOVEČE MATERE!

V SOVRAŽNIKE 'Z OBLAKOV
RODU NAJ NAŠGA TREČI GROM;
PROST, KO JE BIL OČAKOV,
NAPREJ NAJ BO SLOVENCEV DOM,
NAJ ZDROBE
NJIH ROKE
SI SPONE, KI JIH ŠE TEŽE!



BOG ŽIVI VAS, SLOVENKE,
PRELEPE, ŽLAHTNE ROŽICE;
NI TAKE JE MLADENKE,
KO NAŠE JE KRVI DEKLE;
NAJ SINOV
ZAROD NOV
IZ VAS BO STRAH SOVRAŽNIKOV!

MLADENČI! ZDAJ SE PIJE
ZDRAVLJICA VAŠA, VI NAŠ UP;
LJUBEZNI DOMAČIJE
NOBEN NAJ VAM NE VSMRTI STRUP,
KER ZDAJ VAS
KAKOR NAS
JO SRČNO BRANIT' KLIČE ČAS!

ŽIVE NAJ VSI NARODI,
KI HREPENE DOČAKAT' DAN,
KO, KODER SONCE HODI,
PREPIR IZ SVETA BO PREGNAN,
KO ROJAK
PROST BO VSAK,
NE VRAG, LE SOSED BO MEJAK!

PREŠERNOVA
ZDRAVLJICA

UZOREC

EDINOST, SREČA, SPRAVA
K NAM NAJ NAZAJ SE VRNEJO;
OTROK, KAR IMA SLAVA,
VSI NAJ SI V ROKO SEŽEJO,
DA OBLAST
IN Z NJO ČAST,
KO PRED, SPET NAŠA BOSTA LAST!

NA ZADNJE ŠE, PRIJATLJI,
KOZARCE ZASE VZDIGNIMO,
KI SMO ZATO SE ZBRAT'LI,
KI DOBRO V SRCU MISLIMO;
DOKAJ DNI
NAJ ŽIVI
VSAK, KAR NAS DOBRIH JE LJUDI!

Danilo Slivnik

DAN, PRECEJ PODOBEN DRUGIM

Današnji uvodnik je napisal novinar **Danilo Slivnik**, sedanji urednik notranjepolitične rubrike Dela, prej pa sodelavec v zunanje-politični rubriki in dopisnik iz Moskve, sicer pa »naše gore list«, ki ga zaradi njegove profesionalnosti, pronicljivosti, aktualnosti in izvirnosti zelo radi beremo, gledamo in poslušamo. Za sodelovanje v Koroškem fužinarju se mu v imenu bralcev najlepše zahvalujemo.

Urednik

V teh dneh, ko je v državi marsikaj drugače, kot je bilo v zadnjih letih, se bo mnogim zdel najbrž nekoliko drugačen tudi 29. november, dan, ki smo ga dolgo praznovali kot enega najpomembnejših datumov novega obdobja. Niso niti redki tisti, ki pri tem že nekaj časa pravijo, da v državi pravzaprav sploh nimamo česa praznovati, saj naj bi bila gospodarska kriza razvrednotila vse, kar je bilo narejeno, z zadnjimi mednarodnimi nasprotji pa naj bi bil načet tudi državni dogovor iz leta 1943, s katerim je Jugoslavija dobila svojo sedanjo federalno zasnovo. Mi sicer ne mislimo, da v državi dejansko nič več ne velja in da je treba začeti »povsem od začetka«, tam nekje pred letom 1941, ko je stara Jugoslavija začela razpadati, prepričani pa smo, da je ta hip treba mnoge stvari radikalno spremeniti in na novo opredeliti tudi vsa tista določila, ki urejajo odnose med jugoslovanskimi narodi in narodnostmi, zaradi katerih je prišlo do sedanjih mednarodnih zaostritev, in ki so omogočila, da si je velikodržavno usmerjena srbska politika podredila velik del zvezne uprave, zagovornike enakopravnih odnosov med republikami pa soočila z možnostjo, da se jim lahko lepega dne »zgodi« – unitarizem.

Ta hip prav tako ni pomembno, ali je bila na začetku današnjih težav v državi najprej gospodarska kriza z vsemi svojimi negativnimi socialnimi in političnimi posledicami, potem pa je prišla kriza mednarodnih odnosov, ali pa je bilo obratno in je bila na začetku zgodbe najprej kriza federalno urejene države, potem pa je prišlo vse, kar je slabo in kar v zadnjih mesecih – vsaj kar zadeva gospodarstvo – merimo že z nekajtisočodstotno stopnjo letne inflacije. Po-

membno je namreč predvsem to, da se v državi vzpostavi povsem nova ureditev, ki bo zagotovila razvoj vsem narodom in narodnostim in ki bo onemogočila, da bi lahko v prihodnje kdorkoli izkoriščal »bratstvo po krvi«, ali pa še veliko manj jasno opredeljeno ideološkost, za širjenje svojih ekskluzivnih nacionalnih interesov in agresivne velikodržavne politike. Slovenci pri tem prav gotovo ne spadamo med tiste v Jugoslaviji, ki bi radi državo uredili zgolj po svoji meri, vendar pa ne želimo biti niti tisti, ki bi jim drugi vsiljevali svoja merila in nas potiskali na obrobje političnega in gospodarskega dogajanja, kjer naj bi sčasoma zgubili svojo nacionalno identiteto, s tem pa tudi svojo gospodarsko in politično samostojnost in prihodnost.

Zato ni nič pretirana ocena, ki jo je mogoče v teh dneh pogosto slišati na različnih koncih, da gre v Jugoslaviji zdaj za velik politični spopad, v katerem ne sodelujejo toliko predstavniki posameznih republik kot pa nosilci različnih političnih modelov, in da sta v tem spopadu jasno prepoznavna vsaj dva koncepta: eden v avtokracijo in boljševisem usmerjen koncept, ki ima največ zagovornikov v Srbiji in ki vidi prihodnost države zgolj kot bolj ali manj unitaristično skupnost; in drugi, ki je naravnost k demokraciji in pluralizmu, ki ima največ privrženecv na zahodu države (zlasti v Sloveniji) in ki vidi prihodnost Jugoslavije v enakopravno urejeni skupnosti vseh narodov in narodnosti. Težava je le v tem, da sedanje zaostrene politične in gospodarske razmere omogočajo mnoge politične manipulacije in da poskušajo tudi tisti, ki zagovarjajo povsem nesprejemljive stvari, svoje ideje prikazovati kot reformne, kot takšne, ki naj bi bile usmerjene k novostim, dejansko pa so povsem nazadnjaške in za reformo naravnost škodljive. Vse skupaj je prišlo celo tako daleč, da smo priče pravi politični gonji proti Sloveniji, v kateri ne manjka najhujših obtožb na račun slovenske politike in najbolj nesramnih laži na račun slovenskih političnih predstavnikov, čeprav je resnica ravno nasprotna in so na jugu tisti, ki stvari brezvestno obračajo in ki bi očitno radi vzeli zadeve v svoje roke po



Danilo Slivnik

najbolj preprosti matematični logiki, češ »nas je številčno največ, zato smo sedaj mi na vrsti za urejanje razmer v Jugoslaviji«...

Izhod iz tega neprijetnega položaja je seveda samo v še bolj doslednem uveljavljanju politične demokracije in političnega pluralizma v Sloveniji in v odpiranju podobne perspektive tudi v ostalih delih Jugoslavije. Morebiti je treba celo reči, da je obdobje največje ekspanzije srbskega nacionalističnega in unitarističnega modela tako in tako mimo in da je sedaj čas, da se ta model povsem blokira. Dogajanje na Kosovu in začetek sojenja Azemu Vlasiju je namreč v zadnjih tednih odprl oči tudi mnogim od tistih, ki so prej dolgo slepo verjeli Slobodanu Miloševiću in njegovi politiki in ki so upali, da bo z njim mogoče prej ali slej skleniti kakšen širši politični kompromis. Sedaj je teh iluzij naposled le konec, na dnevnem redu pa so pogajanja in dogovor o takšni federaciji, v kateri ne bo nobene nadrejenosti in podrejenosti in v kateri bodo veljala le realna politična dejstva. Na srečo je v zadnjem času v Jugoslaviji vse več takšnih, ki mislijo precej podobno kot mi (tako se je na primer zelo aktivirala Hrvaška), vse več pa je tudi tistih, ki so po svojih stališčih »nekje vmes«, to je, da so pod določenimi pogoji pripravljeni sprejeti zahodni politični koncept in s tem odločilno spremeniti sedanje politično ravnovesje v državi (na primer Makedonija, BiH).

Slovenija mora zato v prihodnjih mesecih le vztrajati pri svoji sedanji politični usmeritvi in uresničevati program, ki ga je oblikovala. To v bistvu tudi ne bi smelo biti težko, kajti po približno

enaki poti stopa že skoraj vsa Vzhodna Evropa, to usmeritev pa v največji meri podpira tudi Zahod, kjer so pripravljene tudi finančno podpreti reforme na Vzhodu. Tako bo v prihodnjih mesecih vse skupaj resnično najbolj odvisno od nas samih, od naše sposobnosti uveljavljanja odločnih sprememb in seveda tudi od naše pripravljenosti upreti se tistim, ki bi bili na koncu tudi doma pripravljene celo stvar pokvariti zaradi kakršnegakoli osebnega vzroka – če ne zaradi česa drugega, morebiti zaradi tega, ker naj to ne bi bilo v skladu s komunizmom »sivih glav«. Kajpak tudi pri tem ne bo šlo vse gladko, vendar pa bi se morali

v tem trenutku zavedati, da takšne prilžnosti za reformo, kot jo imamo sedaj, ne bomo imeli zlepa več in da je slovenski narod premajhen za to, da bi svoj prepoved zopet odložil za kakšnih dvajset let... Zgodilo bi se lahko kvečjemu to, da bi morali kdaj v prihodnosti praznovati tudi kakšen tuj praznik, tako kot nam to na neki način poskušajo že sedaj vsiliti iz Beograda, kjer pravijo, da naj bi bil letos dan velikih političnih manifestacij tudi 1. december, dan nastanka države SHS, v kateri je bil – kot je dobro znano – srbski politični vpliv prevladujoč...

šenj, dobrih in slabih, konstruktivno – za izgrajevanje kakovostnejšega sodelovanja in povezovanja v prihodnosti.

Danes, po dvajsetih letih, je še vedno aktualen prvi člen pogodbe o ustanovitvi Združenega podjetja Slovenske železarne. Dovolite mi, da ga navedem:

»Pogodbene stranke so sporazumne, da je združitev železarn potrebna za nadaljnji uspešni razvoj slovenskega železarstva, zlasti zaradi gospodarske učinkovitosti in sodobnega tehnološkega razvoja. Pogodbene stranke se združujejo z namenom, da z usklajevanjem programa proizvodnje, njegovo specializacijo in delitvijo dela dosežejo čimboljši ekonomski učinek. Zato se strinjajo, da je nujna koncentracija finančnih in materialnih sredstev ter fizičnega in umskega dela.«

Namen združitve pred dvajsetimi leti je še vedno aktualen. Spremenilo pa se je družbenogospodarsko okolje slovenskih železarn. Razvojni procesi v razvitem svetu so vedno hitrejši. Evropa 92 ne čaka na nas. V Sloveniji smo se najširše opredelili ZA Evropo 92. Sedaj moramo vsi skupaj odgovoriti na vprašanje, KAKO v Evropo 92. Tudi vi, v Slovenskih železarnah. Zato ni naključje, da smo v Izvršnem svetu Slovenije pritegnili k sodelovanju več domačih in tujih razvojnih in svetovalnih institucij, da bi nam pomagale odgovoriti na vrsto zahtevnih razvojnih vprašanj. Enako potrebo ste čutili v Slovenskih železarnah. Zato v tej fazi sodelujemo s konzultantsko organizacijo Mc Kinsey. Njeni strokovnjaki so v svoji analizi prikazali prednosti in slabosti Slovenskih železarn ter vaše možnosti, poti in načine za doseganje dinamike razvoja jeklarstva v Evropski skupnosti.

Ne bom ponavljal rezultatov analize, poudarjam pa, da mora za nadaljnji razvoj slovenskega železarstva storiti vsak tisto, za kar je neposredno odgovoren in pristojen. V Slovenskih železarnah morate pristopiti k racionalizaciji proizvodnje, zlasti še k zmanjševanju porabe energije na enoto proizvoda, in k racionalizaciji poslovanja, reorganizirati morate poslovni sistem, se programsko prestrukturirati in dogovoriti za delitev programa, še naprej intenzivno razreševati ekološke probleme ter dvigniti tehnološko raven proizvodnje. To so temeljne strateške naloge razvojne prenov Slovenijskih železarn. Izvršni svet Slovenije jih podpira in jih bo s konkretnimi aktivnostmi podpiral tudi pri uresničevanju. Vaša odgovornost do nadaljnjega razvoja slovenskega železarstva je, da pripravite program razvojne prenov in ga čim prej uresničite.

Odgovornost nas, v izvršnem svetu Slovenije, pa je, da spodbujamo že za-

Dušan Šinigoj

OB 20-LETNICI SOZDA SLOVENSKE ŽELEZARNE

(Govor predsednika republiškega izvršnega sveta na proslavi 20-letnice sozda v Narodnem domu v Celju)

20 let je hkrati veliko in malo. Veliko glede na delovne napore, ki ste jih v teh letih vlagali vsak posebej v svojo delovno organizacijo in vsi skupaj v izgrajevanje medsebojne povezanosti za hitrejši tehnološki razvoj in večjo poslovno učinkovitost, ter malo v časovni dimenziji zgodovine železarstva na Slovenskem.

V tej stoletni preteklosti ima korenine vaša prihodnost. Odgovornost do prihodnosti slovenskega železarstva daje vašemu jubileju posebno vsebino in težo. Pred vami je trenutek strateške odločitve o nadaljnjem konceptu in strategiji razvoja slovenskega železarstva; pred vami je izziv ustvarjanja perspektive slovenskega jeklarstva. Takšnega, ki bo osvojilo in razvijalo tehnološke, ekološke in ekonomske kriterije proizvodnje in poslovanja evropskega jeklarstva devetdesetih let; jeklarstva, ki bo razvojno spodbujalo in konkurenčno usposabljal slovensko in jugoslovansko predelovalno industrijo ter soustvarjalo večjo učinkovitost celotnega gospodarstva.

To je ogromen izziv. Postal bi lahko osnovni vzvod za sproščanje človeške energije. Sproščanje človeške energije pa je ključ vsega. V Slovenskih železarnah in vseh delih slovenskega gospodarstva jo potrebujemo v vseh razsežnostih in z vso ostrino danes in jo boste še toliko bolj potrebovali, ko se boste srečevali s konkurenco globalnih proizvajalcev Evrope 92. Potrebujete jo tudi

za premagovanje sedanjih gospodarskih problemov, ki jih dnevno zaostrejuje hiperinflacija. V celotni jugoslovanski družbi jo potrebujemo za uresničevanje gospodarske, družbene in politične reforme.

Vzvodi za sproščanje delovne, poslovne in ustvarjalne energije so bili v dosedanjem razvoju slovenskega železarstva različni. Pred dvajsetimi leti je bil tak vzvod ustanovitev Združenega podjetja Slovenske železarne. V dvajsetih letih so Slovenske železarne povečale proizvodnjo jekla, v tem času so se močneje vključile v mednarodno menjavo, tako da je izvoz porastel od šest na 130 milijonov dolarjev; od leta 1980 dalje se jeklo v celoti proizvaja v električnih pečeh.

V teh nekaj osnovnih podatkih je vtakanih veliko naporov za ekološko čistejšo pridobivanje in predelavo jekla – od odstranitve SO₂ iz dimnih plinov z ukinitvijo plavžev in SM peči, ter aglomeracijske rude prek izgradnje vodnočistilnih sistemov zaprtega tipa za industrijsko vodo, modernih nevtralizacij in čistilnic, čistilnih naprav za zmanjšanje onesnaževanja zraka s prahom iz elektrobočnih peči, pa do urejevanja odlagališč za odpadke iz železarn in njihove reciklaže ter nenazadnje postavljanje stalnih merilnih mest za ugotavljanje in spremljanje vseh vrst emisij v zrak, vodo in zemljo v vseh treh železarnah.

Če tem naporom dodamo še prizadevanja na znanstvenem in razvojno–raziskovalnem področju, kjer imajo Slovenske železarne že lastne kadre za raziskave in razvoj novih vaših 20 let izku-

četi proces prestrukturiranja slovenskega gospodarstva, katerega sestavni del so Slovenske železarne, z ustreznimi tekočimi ukrepi in razvojno politiko. Na našo pomoč lahko računate predvsem na področju reševanja problematike tehnoloških in ekonomskih viškov delavcev ter na področju finančnega strukturiranja potrebnih investicijskih naložb. Tudi mi v izvršnem svetu Slovenije imamo svoje neposredne strateške naloge. Poleg tega, da ustvarjalno sodelujemo pri snovanju in izvajanju gospodarske reforme in nove ekonomske politike zveznega izvršnega sveta, pospešujemo nastajanje tržnega gospodarstva in podjetij ter spodbujamo razvoj podjetništva in inoviranja z ukrepanjem na ravni republike. Izvršni svet Slovenije je aktivno sodeloval pri pripravi amandmajev k slovenski Ustavi in Ustavnega zakona za izvajanje amandmajev. Sprejeti amandmaji predstavljajo pomemben korak k uveljavljanju tržnega gospodarstva in različnih lastninskih oblik ob hkratnem utrjevanju pravic in svoboščin človeka ter razvijanju politične demokracije. Uresničevanje takih amandmajev je zato ena izmed glavnih poti prehajanja naše družbe v inovativno družbo 21. stoletja, temelječo na sodobni pravni državi.

Na osnovi sprejetih amandmajev pripravljamo v izvršnem svetu Slovenije koncept izgradnje sodobne države in preobrazbo uprave v samostojno, funkcionalno in učinkovito javno upravo.

Tržno naravnost reforme in nove ekonomske politike Zveznega izvršnega sveta smo v izvršnem svetu Slovenije podprli, sprejela jo je tudi slovenska skupščina.

Opozorili pa smo na potrebno doslednost in konsistentnost pri njeni nadaljnji razdelavi. O posameznih gibanjih in ukrepih, ki ne uresničujejo ali pa celo izničujejo nastajanje tržnega okolja in napore za uravnoteženje gospodarstva, smo pravkar obširno informirali predsednika Markovića. Pri tem smo ponovno posebej poudarili, da je prvi pogoj za razvoj tržnega gospodarstva priznavanje in uveljavljanje realnih cen vseh proizvajalcev. Le na taki osnovi je moč ugotoviti, katere proizvodnje so v slovenskem in jugoslovanskem gospodarstvu resnično dohodkovno uspešne in katere so prikriti zgubaši ter katere proizvodnje so razvojno preživele in katere razvojno obetavne. Slednje je treba podpreti s sodobnim razvojnim intervencionizmom devetdesetih let.

Pri sprejemanju in izvajanju protinflacijskih ukrepov zveznega izvršnega sveta v izvršnem svetu Slovenije vztra-

jamo na doslednem izvajanju sprejetega pristopa k oblikovanju nove ekonomske politike, ki temelji na odpravljanju osnovnih žarišč in generatorjev inflacije ter na nujnem uravnoteženju gospodarstva. Še posebej vztrajamo pri vodenju aktivne tečajne politike in drugih politik v funkciji pospeševanja izvoza kot osnovnega spodbujevalca proizvodnje, prestrukturiranja in kakovostne gospodarske rasti.

Tovarišice in tovariši, temeljne strateške naloge vaše razvojne prenove imajo v celotnem poslovnem sistemu Slovenskih železarn integrirajočo in inovacijsko vlogo. V izvršnem svetu Slovenije podpiramo reorganizacijo vašega sedanjega poslovnega sistema v holdinško organizacijo. Trdno smo prepričani, da bodo kapitalske povezave utrdile vašo prizadevnost in odgovornost v delitvi dela, življenja in prihodnosti v slovenskem železarstvu.

V času, ko se v razviti Evropi proizvajalci združujejo v globalne proizvajalce, vi veste, da počenjajo to tudi že-

lezarne, v času, ko nastajajo strateške zveze celo med konkurenčnimi proizvajalci, bi pomenilo izstopanje katerekoli železarne iz sistema Slovenskih železarn predvsem nesposobnost spoznanja in dojemanja procesov, ki v razvitem svetu že tečejo in se bodo še hitreje odvijali z nastankom Evrope 92. Slovensko jeklarstvo bo ujelo dinamiko razvoja evropskega jeklarstva samo s skupnimi napori vseh treh slovenskih železarn.

Druge alternative ni, ali pa je lahko le kratkoročna. Zato morate nadaljevati z delom na projektu »Slovenske železarne 1992« in ustvarjalno sodelovati pri izvajanju projekta zasnove dolgoročnega razvoja jugoslovanskih železarn. VSI!

Želim vam, da bi postal vaš današnji jubilej v zgodovini slovenskega železarstva eden izmed njenih ključnih kakovostnih mejnikov. Mejniki, ki se ga boste spominjali z zadovoljstvom in s ponosom!

Dušan Vodeb
Milan Švajger
Brane Žerdoner

PRIHODNOST NE BO TAKŠNA, KOT SMO JE VAJENI

1. UVOD

Železarna Ravne se bo po dolgoročnem razvojnem načrtu razvijala v kvaliteten proizvodni sistem, kjer naj bo vodilo uspeha dobiček. Program je verificiran v upravnih, strokovnih in samoupravnih okoljih. Plan je zasnovan na analitični obdelavi dosedanjega razvoja železarne, dogajanjih v naši

družbi in z upoštevanjem podobnih procesov v svetu. Na tej podlagi je postavljen koncept bodočega razvoja, ki ima cilj v izgradnji evropsko učinkovitega podjetja. Beseda »evropsko« skriva v sebi obojestranske zahteve zgraditve takega sistema, evropsko kakovost proizvodnje in s stopnjo uresnitve tega cilja tudi evropsko kakovost in norme življenja delavcev.



Predsednik IS SR Slovenije Dušan Šinigoj s svojimi sodelavci na srečanju z gospodarstveniki občine Ravne v hotelu Merx

Cilj je visok in uresničljiv. Za uresničevanje poti in stopnje doseganja cilja je prav, da se rezultati poslovanja testirajo ne samo s stalnim potrjevanjem izdelkov na trgu, ampak tudi z analizami notranjih odnosov ter s primerjavo specifičnih podatkov s podobnimi svetovnimi standardi. Vsebinsko različne analize se stalno delajo in posegajo na posamezne segmente proizvodnega procesa. Letos smo izdelali hitro analizo stanja za sozd Slovenske železarne. Opravila jo je firma Mc. Kinsey. V analizo so zajeli tudi poslovanje Železarne Ravne. Namen analize je bil, da ugotovimo konkurenčno sposobnost Slovenskih železarn v svetovni konkurenci in iz nje dobimo podatke za svetovni standard poslovanja v naši branži. Avtorji so pri izdelavi analize imeli probleme z zajemanjem in s kompatibilnostjo podatkov med tremi železarnami, družbenim sistemom pri nas in primerjalnim v svetu ter so se podrobneje spustili samo v oceno tehnično ekonomskih podatkov. Podatki so obremenjeni s hitrostjo, preveriti bi morali marsikatero trditev, pa vendar analiza in ocena razvoja ter poslovanja sta narejeni. Poskusili bomo posamezne hitre zaključke komentirati z našim pogledom na skupni razvoj.

Posebnost v analizi je, da nas avtorji štejejo za jeklarne. Ne uporabljajo izraza železarne, ki se pri nas še skriva v imenu firm in v marsikateri glavi. Ta vsebinska posebnost nas je privedla do razmišljanj, da smo se malo obrnili v zgodovino in se vprašali, kdaj in zakaj se je na posameznih lokacijah uknilo železarstvo. V družbi se pojavlja vsakih 70 let ključni razvojni cikel, ki bistveno spremeni odnose v družbi, industriji, in tedaj se uvedejo nove civilizacijske kvalitete življenja. Poglejmo v našo zgodovino. Ob koncu prejšnjega stoletja smo imeli na Prevaljah za tedanje razmere najsodobnejšo železarno v monarhiji. V tistem času se je končeval ključni razvojni cikel in začel se je novi, ki je imel svoj konec v letih 1970 do 1980, ko se je vzpostavil današnji cikel z vsemi znanimi pretresi v svetovni družbi. Za osvežitev tedanje dobe in dogodkov ob koncu tedanjega razvojnega cikla bomo navedli naslednja citata iz literature o razmerah v železarni in družbi.

»Železarna Rosthornov je bila moderna in se je usmerila v proizvodnjo novih artiklov, t.j. opreme za železnico. To je bilo eno prvih velikih čudes, ki je do temelja spremenilo način življenja«.

Železarna je bila ozko specializirana tovarna za monopolnega odjemalca izdelkov.

»Vključitev Huttenberške železarske družbe v Avstrijsko alpinsko rudarsko družbo je pomenila smrt za prevaljsko železarno. Z nastankom Hüttenberške železarske družbe in Kranjske industrijske družbe se je začelo na Slovenskem in Avstriji novo obdobje kapitalizma, t.j. monopolnega kapitalizma«.

Ozka specializacija v enem programu, neupoštevanje konkurenčnosti pri načrtovanju razvoja, vključitev v kapitalski monopol so pomenile smrt železarne. Po letu 1900 so tovarne v nekaj letih v celoti preselili na sever Avstrije, kjer se je v monarhiji koncentrirala industrija.

Bistvo konca tedanjega razvojnega cikla in obrisi novega cikla so bili v gibanju razvoja, kapitala in toka industrializacije z juga na sever, to je bil proces koncentracije industrije v Evropi. Pri prehodu razvojnega cikla prek naših krajev so neusmiljeno padle vse tiste tovarne, ki so se podredile kapitalu ali pa se niso bile sposobne tem izzivom upreti s konkurenco svojih izdelkov. Od tistih časov v naši dolini ni dosti ostalo od železarstva. Ostala so posamezna imena, ki nas spominjajo na tedanje tehnologije, tradicija in znanje izdelave, predelave in obdelave železa, notranja intuicija ter razmišljanja povezana z jeplom. Ljudje so se identificirali z jeplom.

Najnovejši razvojni cikel poteka v obratni smeri, znanje, kapital in industrijski tokovi se selijo proti jugu in mi doživljamo sedaj prehod razvojnega cikla prek naših krajev. Iz zgodovine lahko ugotovimo, kako je treba reagirati v takem kritičnem trenutku, ko proces prestrukturiranja industrije ter družbe pride do kritične točke. Ostali dve železarni sta cikel ukinitve železarstva doživeli šele na koncu prejšnjega cikla razvoja, ki je trajal od leta 1900 do leta 1970, kar kaže na globino razkoraka pri doživljanju in razumevanju procesov v posameznih okoljih ter družbi.

2. POGLED NA RAZVOJ JEKLARSTVA

Kontinuirana gradnja metalurških procesov je kot reka, ki počasi teče, ima svoj mirni tok, brzice in slapove, se zliva v večjo reko ali se cepi na manjše tokove, odvisno od terena, ki ga mora obvladati. Posamezne strokovne odločitve samo usmerjajo tok razvoja, da ne zaide na hribovit ali preveč raven teren ali pa na peščena tla, kjer se lahko izgubi. S tekočo reko imajo metalurški procesi tudi skupno zakonitost, da se tok nikoli ne more vrniti na svoj izvir. Za pravilno trasiranje smeri toka reke ali razvoja je prav, da stopimo iz toka in pogledamo, kje je tok in kam se reka namerava usmeriti. V strokovni praksi to pomeni, da si pridobimo nevtralen pogled na lastni razvoj, smer, moč in dinamiko.

V Slovenskih železarnah smo si postavili skupen cilj, da dosežemo proizvodnjo jekla nad milijon ton. Ta številka se omenja v strokovni literaturi kot magična meja dveh različnih konceptov razvoja v metalurgiji. Nad to mejo veljajo pravila količinske rasti, ekstenzivnost produkcijskih sredstev, maksimalna produktivnost na vseh ravneh proizvodnje in proizvodnja ozkega asortimenta jekla. Pod to mejo je pri koncipiranju uspešne rasti treba kombinirati poleg dviga produktivnosti še druge parametre, ki vpli-

vajo na razvoj v bistveno večji teži. Navedene meje v SR Sloveniji nismo dosegli zaradi objektivnih omejitvenih dejavnikov razvoja, kapitala, logistike, ekonomije, kadrov, ekologije, dežela enostavno nima moči, da bi dosegli v skladni harmoniji skupnega razvoja navedeno mejo proizvodnje. Posamezne železarne so v svojem razvoju spoznale, da je treba za uspešno poslovanje poiskati nove poti učinkovitega razvoja, iskati profitabilnost izdelkov v kvalitetnem asortimentu in temu so podredile tudi svoj tehniški in tehnološki razvoj. Gradile so procesne naprave za proizvodnjo višjih kvalitet jekel. V tem razvoju so se v Železarni Ravne specializirali za plemenit asortiment jekel, kjer je osnova proizvodnja jekla za specialne potrebe porabnikov – avtomobil, vojska, naftna industrija, letalo itd. Identičen razvoj imajo tudi na Jesenicah, s tem, da je njihov glavni izdelek pločevina. Železarna Štore je ostala na masovnem programu in trenutno nima tehniško-tehnoloških možnosti proizvodnje višjih kvalitet jekel. Za prestrukturiranje slovenske metalurgije je treba upoštevati dosednji razvoj in svetovno mejo, kjer se upošteva različen koncept filozofije vodenja proizvodnje in razvoja podjetja. Iz analize se ugotavlja, da je možno iz zgrajenih naprav v Sloveniji proizvesti milijon ton jekla, ki leži v spodnjem področju kvalitet. Navedene kvalitete so glede na vrednost postavljenih tehniških agregatov v posameznih železarnah ekonomsko neracionalna proizvodnja. Tržni podatki samo potrjujejo ugotovitev, da je proizvodnja masovnega in nizkokvalitetnega jekla v naših železarnah neracionalna. Zaradi tržne ekonomike zgrajenih metalurških naprav se moramo usmeriti v proizvodnjo višjih kvalitet jekel, kar pomeni, da bomo zaradi daljših tehnoloških postopkov izdelave tovrstnih kvalitet jekel bistveno znižali količino proizvedenega jekla. Krog v analizi bi se moral zaključiti z ugotovitvijo, da je treba spremeniti tudi osnovno filozofijo v vodenju proizvodnje. Zaradi nedoseganja magične meje količin se ne more uveljaviti filozofija intenzivnosti ter ekstenzivnosti, osnovna proizvodna filozofija mora temeljiti na kvaliteti in razvojno tržni usmeritvi.

Iz analize je razviden dosednji razvoj posameznih železarn, ki se najbolj odraža v specifičnih podatkih o vlaganjih v obdobju zadnjih štirih let, podan pa je tudi predlog bodočega razvoja v posameznih okoljih. Vsebinsko je bil obseg v posameznih železarnah različno obdelan, podatki zajemajo 90 % dejavnosti Jesenic in, recimo, samo 30 % Raven. Poslovodni in razvojni delavci v posameznih železarnah intenzivno iščejo rešitve boljšega gospodarjenja v dveh sočasnih akcijah. Kako racionalizirati proizvodnjo in iz nje izluščiti izdelke visoke tehnologije. Drugi del naporov pa je v iskanju alternativnih programov prestrukturiranja glede na specifiko znanja in možnosti v okolici. Iz podatkov analize vidimo, da smo vlagali v obdobju zadnjih štirih let v meta-

lurških obratih na Jesenicah 1,875 tisoč DEM na delavca, na Ravnah 41 tisoč DEM na delavca in v Štorah 570 tisoč DEM na delavca. Primerjalni svetovni podatek je 2619 tisoč DEM na delavca. Bodoča vlaganja v metalurgiji so v najoptimalnejši verziji razvoja na Jesenicah okoli 200 milijonov DEM, na Ravnah 50 milijonov DEM in v Štorah okoli 40 milijonov DEM. Investicijsko razvojno sliko je treba komentirati z vidika tehnike in ekonomike. Na Jesenicah so dosegli ustrezno opremljenost za realizacijo višje strukturne ravni proizvodnje. Imajo težave pri osvajanju programa, v svetu velja pravilo, da je doseganje kvalitete maraton. Z ekonomskega vidika je treba glede na dosedanja vlaganja pri njih dodatno zgraditi osnovne zmogljivosti, da bo njihova proizvodnja konkurenčna. Podoben je primer v Štorah, kjer je treba novo zgrajeno valjarno zapolniti s količinami in dograditi sistem jeklarna – valjarna – toplotna obdelava. Karakteristika nadaljnjega razvoja v teh dveh železarnah je ekstenzivna gradnja osnovnih kapacitet, kjer se znotraj njihovega sistema izrazito ne pojavlja nova kvaliteta v razvoju. Na Ravnah so investicije usmerjene v kvalitetne spremembe proizvodnje. Spreminjamo strukturo asortimenta na osnovi specializacije proizvodnje, uvajamo nove izdelke visoke tehnologije na osnovi specialnih zlitin ter najzahtevnejših kvalitet jekel in rešujemo zadnje ekološke probleme. Iz navedenega se vidi vsebinska razlika razvoja znotraj sistema slovenskega železarstva, kjer je na dveh lokacijah še potrebna ekstenzivna gradnja in rast, drugje pa je že prevladal razvojni duh v kvaliteto kot nosilca uspešne rasti. Vidimo, da se soočamo z različnima konceptoma nadaljnjega razvoja gradnje osnovnih metalurških zmogljivosti znotraj sistema slovenskih železarn. Iz sledenja razvojnih ciklov rasti posameznih okolij imamo tudi različne osnove v tehniki, tehnologiji, znanju in ekonomskih možnostih za uresničevanje konceptov razvoja. Iz teh razlogov bi bilo treba za celotno prestrukturiranje slovenske metalurgije upoštevati popolni – bilančni krog prestrukturiranja, zmogljivosti, program, ekonomičnost zgrajenih zmogljivosti, strukturo zaposlenih, trženje in znanje. Z upoštevanjem vseh parametrov bi prišli v analizi do prave slike, kolikšna so dejanska vlaganja v posameznih okoljih. Dobljena vrednost, bi bila blizu svetovnega standarda vlaganj, kar pa pomeni veliko večja vlaganja od predvidenih v analizi. Le tako se zavedamo prave dimenzije problema sprejemanja filozofije, ki izhaja iz podrejanja samo količinskim principom prestrukturiranja. Čiščenje programov v količino povzroča več problemov kot pozitivnih učinkov v proizvodnji, posebno, če ne dosežemo meje količin. Dosedanja izkušnja nas uči, da slovenski prostor ne prenese doseganja magične meje količinske proizvodnje in je zato nesmiselno sprejemati količinske vizije bodočega razvoja panoge in rasti na vseh lokacijah. Veliko bolj smiselno bi bil predlog, da znotraj posameznih sistemov



Slovenski železarji proti cilju Veliki Dražki vrh

poiščemo – glede na vso specifiko osnovnih znanj, lokalnih specifik in tržnih možnosti – ustrezne programe prestrukturiranja.

V analizi je zelo poudarjen problem števila zaposlenih in s tem produktivnost proizvodnje. V procesu izdelave jekla je treba poleg direktnega dela izvesti tudi določena druga opravila, odvisno od zahtevnosti proizvodnje, od potrebnega obsega razvojno raziskovalnega dela, kontrole, komercialne itd. V posameznih deželah in sistemih imajo različno organizirane spremljajoče dejavnosti, zato bomo to problematiko obdelali samo za primer naše železarne. Analiza predlaga, da se zniža število zaposlenih v metalurgiji na Ravnah od 3540 na 1520. Predlog je v svojem bistvu zelo radikalen in bi ga morali v celoti sprejeti, če ne bi za Železarno Ravne obstajala možnost rasti in uspešnosti sistema na spremembi strukture asortimenta in ne samo na količinah jekla. Obseg proizvodnje po predlogu iz analize se vrednostno poveča samo za 1,3–krat. Po drugih analizah lahko z uspešno spremembo asortimenta, za kar imamo na Ravnah vso tehniško in tehnološko opremo, znanje in zadovoljivo kakovost izdelkov. Vrednost proizvodnje se poveča za ta primer strukture za 4,5–krat. Ta varianta pušča v okolici tudi bistveno bolj uspešne povezave. Slovenska predelovalna industrija potrebuje, če se želi uspešno prestrukturirati, fleksibilno proizvodnjo kvalitetnih jekel po konkurenčnih cenah, kar velja tudi za Jugoslavijo in svet. Oba opisana primera, v katero smer naj gre razvoj, sta v svojem bistvu ekstremna. Prikažeta naj mejo, v kateri bomo reševali problem zaposlenih. Le

rezultat na trgu naj bo vodilo iskanja tehnoloških viškov zaposlenih. Za proizvodne programe, kjer ni možnosti spremembe asortimenta, se naj rešuje problem zaposlenih na način, predlagan v analizi, tam, kjer pa obstajajo možnosti povečati dobiček tudi s kvalitativnimi spremembami prodaje izdelkov na trgu, pa je treba poleg produktivnih kriterijev kombinirati tudi kvalitativne kazalce. Iz podatkov v analizi vidimo naslednje specifične segmente. Proizvodna nadgradnja v svetu znaša od 43 do 49 % zaposlenih, pri nas je po podatkih analize ta delež 37,7 %. V navedeni kategoriji smo pod svetovnim povprečjem, kar pomeni, da imamo v proizvodnji več zaposlenih kot v svetu. Znotraj 1184 zaposlenih v nadgradnji imamo 517 tehniških sodelavcev in 667 v administraciji. Podatek kaže na našo obremenjenost s predpisovanjem – internim in zakonskim. Še nekaj podatkov, ki so postavljeni izključno na količinski osnovi. Celotno število zaposlenih za 1000 ton izdelanega jekla je pri nas 14,2, v primerjavnih tovarnah pa 7,2 do 3,8. Identičen podatek samo za jeklarno je pri nas 3,7, v primerjavi pa 2,0 do 0,7. Nadgradnja na 1000 ton jekla je na Ravnah 5,2 v primerjavi pa 3,3 do 1,6, za našo jeklarno je vrednost 2,2, v primerjavi 1,05 do 0,3. Sodelavcev, ki se ukvarjajo z zagotavljanjem kakovosti, je na Ravnah 39 na 100.000 ton jekla, primerjava je 6. Posredovani podatki kažejo kompleksnost obravnave števila zaposlenih, kjer moramo poleg količin upoštevati vso specifiko tehnološkega postopka, kar pa v tako kratkem času in različnosti posameznih pojmov ni možno natančno obdelati. Delež nadgradnje v skupnem številu je pod mejo,

produktivni podatki kažejo na prezaposlenost v železarni, vidimo razlike med podatki za celoto in primerjavo za jeklarno. Ker se je analiza osredotočila samo na jeklarski in valjarski del, je za nas izpadla podrobnejša obdelava za Kovačnico in Jeklolivarno, kjer imamo zaposlenih 1340 delavcev, tako da za Ravne ni prave slike o prezaposlenosti in produktivnosti. Analiza števila zaposlenih kaže večplastnost te problematike, tehnika in tehnologija in fizična kondicija naših proizvodnih naprav so nam narekemale organizacijo razvojnih in vzdrževalnih služb, fleksibilnost trga službo logistike in komerciale, zakonodaja službe za zbiranje ter obdelavo podatkov, podcenjena vrednost delovne sile in zahteve okolice zaposlitev vseh sposobnih, samoupravni sistem je zahteval svoje sodelavce itd., zato tako različni specifični podatki. Na Ravnah sprejemamo svetovne specifične podatke, vendar moramo primerjavo graditi na istih imenovalcih. Šele očiščeni podatki o strukturi zaposlenih naj se primerjajo s svetovnimi standardi. Iz analize izhaja, da je tehnološki višek v Jeklarni, Valjarni, Jeklolivarni, Kovačnici, Jeklovleku in ustreznih službah 2020 zaposlenih. Uporaba količinskega načela v izvedbi bi lahko privedla do porušitve tehniško-tehnološkega procesa, zato moramo do potrebnega števila zaposlenih v proizvodnem procesu in njeni potrebni nadgradnji priti po kvalitativnih kriterijih. Naš cilj ni produktivno doseganje količin, ampak iz metalurškega sistema iztržiti največjo tržno vrednost naših izdelkov, za kar pa potrebujemo pravilno dimenzionirano in organizirano osnovno dejavnost ter spremljajoče službe. V novih razmerah poslovanja naj bo sistem zgrajen z upoštevanjem zahtev razvoja, zagotavljanja kakovosti, ekonomskega poslovanja, kadrovskega vprašanja in logistike ter vzdrževanja in šele po tem notranjem čiščenju programov in dejavnosti bomo prišli do pravega števila prezaposlenih delavcev. Na Ravnah se zavedamo, da je prekvalifikacija tehnoloških viškov zaposlenih socialni problem in ravno zato je ta problematika sestavni del razvoja in rasti sistema. Program je zgrajen na osnovi podatkov iz očiščenih programov in na tej osnovi so za ugotovljeno populacijo kadrov določeni novi proizvodni programi prezaposlitve.

Sprememba proizvodno razvojne filozofije podjetja v razvojno tržno koncepcijo zahteva tudi pogled na tržno orientacijo in možnost plasmana naših izdelkov. Tržno imamo v železarni zelo širok spekter izdelkov po tehnoloških verigah, kvalitativnem asortimentu in plasmanu na trgih. V notranjem sistemu usklajevanja proizvodnih zmogljivosti stalno iščemo tržni maksimum, ki upošteva razvojne dosežke, trenutno ekonomiko in tržno povpraševanje. Znotraj iskanja najugodnejše tržne pozicije pa teče proces preobrazbe iz proizvodnega sistema v razvojno tržni sistem. Proces je zaznaven v sistemu zagotavljanja kakovosti naših izdel-

kov, iskanje neposrednih povezav prodajalec – kupec, večanju deleža doma predelanega jekla in povečanje prodaje višjih kvalitet izdelkov. Vse te dejavnosti pomenijo, da bomo prodajali vse manj količin, tržno se bomo usmerili v večjo fleksibilnost do kupcev in skrajšali bomo dobavne roke. Podatki iz analize kažejo, da smo prisotni na slovenskem, jugoslovanskem in tujih trgih. Zelo pomembna ugotovitev v analizi za Ravne je, da so kvalitetni programi v vseh verigah pozitivni, in da je tehniško-tehnološka oprema predraga za proizvodnjo nizko legiranih asortimentov. Na trgu ES imamo svoj image in smo na njem prisotni z okoli 55 % deležem višjih kvalitet jekel od celotno prodane količine. Delež prodaje prek distributerjev znaša za Ravne 36,6 % v Jugoslaviji in 98 % na trgu ES. V železarni se zavedamo slabosti ekskluzivitete distributerjev, vendar v dosedanjih razmerah nismo bili prisiljeni preusmeriti tržnih tokov v višje kvalitete tržnega nastopa. Uvedba nove filozofije v poslovanje podjetja bo spremenila tudi odnos do tega področja, ki izhaja iz osnovnega cilja programa prestrukturiranja na višjo raven naših izdelkov. Strukturna sprememba proizvodnje je vidna v povečanju deleža v posameznih skupinah jekel. Spremembe so naslednje: brzorezna narastejo od 0,20 % na 2,78 %, orodna za utope od 1,51 % na 5,56 %, plemenita ogljikova orodna od 0,39 % na 3,89 %. Ravno zaradi prilagoditve zahtevam kupcev bistveno povečujemo delež plemenitih orodnih jekel od 7,35 % na 33,33 % in plemenitih visoko legiranih jekel od 6,87 % na 41,67 %. Sočasno s povečanjem v strukturi imamo tudi znižanje, in sicer na plemenitih ogljikovih konstrukcijskih jeklih od 25,95 % na 3,89 % in plemenitih nizko legiranih jeklih od 42,31 % na 6,67 %. Ob teh podatkih o spremembi strukture proizvodnje je treba posredovati tudi predvideno stopnjo lastne predelave v tehnoloških reprovirigah železarne. Delež povečanja interne predelave je za 49 % in znižanje oskrbe zunanjih porabnikov za 30 %. Navedena strukturna sprememba proizvodnje je vrednostno 4,5-krat višja od dosedanje strukture. Uresničitev dolgoročnega programa vidimo v konkurenčnosti naših izdelkov, na področju zagotavljanja kakovosti po novih standardih ES in v vse večji težnji po povezovanju tujih proizvajalcev jekel z nami. Sodelovanje ni usmerjeno samo v čisti pogodbeni odnos, ampak so težnje po višjih ravneh sodelovanja, razvoj, kontrola in standardizacija. Marketinški del prestrukturiranja železarne bo poleg socialne problematike najtrši oreh, ki ga bomo morali streti. Rešitev tega problema bo v največji meri odvisna od delavcev železarne, njihovega znanja in tržno usmerjene organizacije podjetja.

Na koncu hitre analize je podan tudi cilj, kakšna naj bi bila organizacijska struktura slovenske jeklarske industrije. Na osnovi možnih tehniško-tehnoloških povezav so

avtorji analize predlagali divizijsko organiziranost po posameznih programih, ploščasto, paličasto in predelava, ki se nadgradi po principu organiziranja in vodenja iz »ene roke«. Za realizacijo predloga organizacije je treba za del Raven razčistiti dosednji količinski in kvalitativni razvoj in jasno določiti cilje novega poslovnega sistema. Avtorji hitre analize so kvalitetno obdelali samo del jeklarn in valjarn. Železarna Ravne je dokaj avtohton poslovni sistem, ki je svojo dosedanje rast in razvoj gradila na močnih medsebojnih tehnoloških povezavah. Za tak način graditve smo se odločili zaradi omejitev prostora, kadrov, ekologije, energije, zato smo vedno iskali take poti v odstopanju od klasičnega razvoja in notranje organiziranosti, da smo lahko izrabili svoje prednosti v tehnologiji, tehniki, znanju in tržnih možnostih. Na tako zasnovanem razvoju se je na Ravnah razvil uspešen sistem, ki ga sestavljajo poleg jeklarne in valjarne še obrati kovačnica, jeklolivarna, jeklovlek, mehanska obdelava, namenska proizvodnja, strojogradnja in v zadnjem času tudi inženiring. Predlagani sistem organizacije holdinga je samo eden izmed možnih načinov organiziranja podjetij. Nova oblika organizacije in opisani materialni tok kaže, da je v predlagani organizaciji dana prednost ekstenzivnemu razvoju v slovenskih jeklarnah, v katerem pa bi zadušili kvalitativni razvoj. Naš cilj v proizvodnem programu na Ravnah je znižanje proizvodnje jekla, zapiranje določenih pečnih agregatov in visoka specializacija izdelave jekla po agregatih. Organizacijski predlog iz analize temelji na ohranjanju oziroma celo povečanju proizvodnje nizkih kvalitet jekel tudi v prihodnje 97 000 ton za potrebe valjarne v Štorah. Navedena količina bistveno odstopa od tehnološko spremenljive proizvodnje v našem konceptu razvoja, ki znaša okoli 25 000 ton jekla. Iz navedenega se vidi, da imajo razvojni problem v Štorah. V opisanem konceptu pa nam mora biti tudi jasno, da naprave na Ravnah niso grajene za spodnji kvalitativni program jekla in zato bo ravensko jeklo predrago za Štore. Pri nas se umikamo iz tega programa, višja organizacija pa nas sili v tak program, kar je popolnoma kontradiktorno. Če k tej nelogičnosti dodamo logistiko za sodobne tehnološke zahteve predelave jekla v eni vročini, zahteve trga po zagotovljeni kvaliteti izdelka, upoštevamo vrednost povečanja materiala in stroškov v povečanem obtoku za predvidene količine in kvalitete lahko kaj hitro vidimo, da predlog nima ekonomske podlage, pa tudi strokovno je sila vprašljiv, če ne že strokovno naiven. Za reševanje nedokončanega razvoja poslovnega subjekta bomo posilili uspešen sistem in ga zavrl v njegovem propulzivnem razvoju. Iz narodno gospodarskega vidika bomo po Sloveniji transportirali polizdelke, ki so vrednostno na nizki stopnji, kar ni v skladu z razvojem Slovenije, v katerem gremo na višjo kakovostno raven izdelkov. Strokovno je predlog



V spomin na X. srečanje

vprašljiv tudi z vidika zagotavljanja kakovosti, kjer kupec skupno s proizvajalcem postavi standard tehnologije oziroma izdelka, kar pomeni, da bosta valjarni na Ravnah in v Štorah vse manj kompatibilni in bo morala vsaka zase na trgu iskati ustrezne kupce. Višji kot je proizvodni program, višje so zahteve trga do nas in vpeljati se morajo programsko čistejši proizvodni procesi, zato gremo na Ravnah v specializacijo izdelave jekel po pečeh in strogih namenih končne porabe. Iz dosedanjega razvoja in naše usmeritve v razvojno tržni koncept poslovanja je postavitev v divizijo paličasto tudi za jeklolivarno in kovačnico nesprejemljivo, saj imamo opravka z dvema zelo specifičnima obratoma. V naši viziji bodočega razvoja bosta ta dva obrata predelala okoli 70 000 ton jekla, kar je približno 40 % vsega proizvedenega jekla na Ravnah. Tržno je ta delež še višji in je umestno vprašanje, zakaj ta programa skupno s programom paličasto. Podobna ugotovitev velja tudi za našo predelavo, ki pomeni že sedaj okoli 50 % realizacije in ima zelo močno poudarjeno podjetnost, tržno naravnost in razvojno dinamiko. Organizacijsko postaviti tujek po osnovni filozofiji v tog metalurški koncept organiziranja je samo še dokaz, da predlagatelj v analizi ni v zadostni meri pretehtal vseh možnosti organiziranja. Zavedati se moramo, da je izraz Železarne Ravne posledica tradicije, vsebinsko pa ima naša železarna iz leta v leto vse manj skupnih razvojnih in tržnih točk z ostalimi subjekti v sedanjem sozdu Slovenske železarne. Na Ravnah se zavedamo, da se pred konkurenco ne moremo skriti, tudi znotraj Slovenskih železarn je močna. Vpliv konkurence moramo usmeriti v pozitivne razvojne spodbude in ne v zaviranje uspešnih na osnovi organizacijskih principov, ki takega koncepta ne podpirajo. Nenehne spremembe teh-

nologij spreminjajo značaj industrijskih panog, zato se tudi spreminjajo pristopi in metode vodenja podjetij. Konkurenčna prednost na svetovnih trgih izginja v nekaj letih, v naši panogi lahko uresničimo posamezne projekte šele v petih do sedmih letih. Nimamo samo cenovnih škarij, močno in vedno bolj so prisotne razvojne škarje, ki so še bolj neusmiljene ter delujejo na daljši rok. Piramidna organizacija se vedno bolj umika ploski organizaciji, ki ima več odgovornih vodij. Ravno zato želimo v sistemu Železarne Ravne spodbuditi motivacijske in organizacijske mehanizme na principih ploske organizacije, kajti le tako bomo sposobni izpeljati zastavljeni dolgoročni program prestrukturiranja in pozitivno sprostiti nakopičeno človeško energijo. Ti cilji ne bodo uresničljivi v predlagani skupni organizaciji. Veliko bolj smotrni bi bil predlog organizacije slovenske jeklarske industrije v ploski obliki, kajti iz vse predhodne problematike se vidi, da imajo v vseh poslovnih subjektih prioriteto problemi, kako rešiti notranje probleme razvoja, trga in ekonomičnosti. Najprej moramo ozdraviti posamezna podjetja, kar pa lahko izpeljemo z bistveno enostavnejšim in učinkovitejšim upravljanjem, kot je predlagano v analizi. Šele proizvodni sistemi, ki so zaključili svojo naravno razvojno fazo, so se sposobni uspešno povezovati v zahtevnejše in odgovornejše organizacijske oblike, ki temelje na identičnih interesih in možnostih.

3.0 ZAKLJUČEK

Poskusili smo v strnjeni obliki posredovati gledanje in argumente o organiziranosti slovenskih železarn. Izhodiščna analiza, ki je bila narejena v kratkem času, obravnava problematiko v naših jeklarnah na osnovi količinskega principa, kar pomeni, da teži k

ohranjanju sedanjega stanja v upravljanju skupnih dejavnosti in razvoja. V svojem razvoju je sistem Železarne Ravne na metalurškem delu izrabil vse možnosti ekstenzivnega razvoja, kar pa ne velja za ostali dve železarni. Če bi pristal na predlagani koncept organiziranja, bi proizvodni sistem Železarne Ravne izgubil razvojno-tržne možnosti za uresničitev organizacijskega koncepta, ki se izraža v sintagmi, da želimo postati učinkovito evropsko podjetje. Realna prisotnost ekstenzivnosti razvoja v ostalih dveh železarnah, nedorečenost odločanja in organiziranja na skupnem nivoju upravljanja po principu iz ene roke, razvojne razlike med posameznimi železarnami in medsebojna prisotnost konkurence znotraj železarn delavcem v železarni Ravne ne dajejo pozitivnih argumentov za združitve v predlagani organizacijski sistem. Vse preveč je prisotna želja po vpeljavi sedanjih metod vodenja v nove sisteme organiziranja, motiviranja in podjetništva, ki izhajajo iz zakonitosti dogovorne ekonomije. Zavedati se moramo, da nas to lahko v poslovnih odločitvah privede do katastrofalno zgrešenih odločitev.

Sistem Železarne Ravne je na novi razvojni ciklus, ki nas pelje v 21. stoletje, že reagiral na področju osnovne tehnike, tehnologije in organiziranja. V svoj proizvodni program vpeljujemo vse več izdelkov visoke tehnologije, v sistemu odmirajo neustrezni programi in ustvarjena je kritična masa tehnike, tehnologije in znanja. To je za nas največja prednost pred konkurenco, ki je je vsak dan več in nas neusmiljeno kopira, in konstruktiven odgovor na izzive nove tehnike in tehnologije. Kvalitetni skok v tehniki se je začel že pred leti, ko smo spoznali slabosti ekstenzivnega razvoja. Danes se odločamo o podobnem skoku na področju organiziranja in trženja, kjer se bomo morali odpovedati visoki hierarhični organizaciji, ki ne dovoljuje svobode odločanja, tržne fleksibilnosti in nujno potrebne kreativnosti za uspeh ter doseg postavljenih razvojnih ciljev. Postavljene cilje in nastale probleme bomo rešili le s plosko organizacijo, ki bo sprostila človeški potencial srednjega kadra, na katerega bo treba prenesti odgovornost in moč upravljanja proizvodnje. Bistvo ploske organizacije je v hitrem odgovarjanju konkurenci s stalnim spreminjanjem in prilagajanjem novim zahtevam trga in izdelkov s pomočjo organizacije. Tak sistem maksimalno razvija tudi motivacijo kot gonilo napredka. V ploski organizaciji deluje motivacija v dveh smereh, v smeri strahu pred neuspehom in v smeri možnosti, ki jih ponuja uspeh. Obstaja dno, do kod lahko pademo, in vrh, do kod se lahko povzpemo.

V zaključku želimo poudariti tiste misli in izhodišča za zagovor novih kvalitativnih razvojev in organiziranosti, ki izrecno poudarjajo potrebo po vpeljavi kvalitativnih kriterijev v naš prostor in življenje. Vsi smo preveč obremenjeni in prežeti s sedanostjo,

kjer veljajo še pravila količin, dogovorne ekonomije. Spoštovanje dobrega dela nam je še tuje. Težko je v naš prostor in čas vnašati novi kvalitativni razvojni nemir, ki teži po boljšem življenju nas vseh, ki pri naša zahtevnejše ter odgovornejše delo, pa tudi boljše življenje, kar smo zajeli v sintagmi, da ustvarjamo uspešno evropsko podjetje. Posebno nam je še težko, ker so tuji avtorji analize gradili bodoči koncept razvoja na količinskih kriterijih, pri tem pa spregledali, da se v naših železarnah razvija močna programska osnova, ki je grajena na kvalitativnih principih.

Šele v zadnjem času nam je dovoljeno uporabljati posamezne ekonomsko jasne pojme – dobiček, kapital, podjetništvo, znanje in konkurenca. Bistvo ekonomskih zakonitosti je v njihovi egoističnosti. To ni veda, ki bi prerazdeljevala, ampak s svojo zakonitostjo skrbi za ohranjanje ter večanje osnovnega kapitala. Ko na osnovi ekonomske vede izčrpamo vse možnosti rasti, iščemo nove organizacijske povezave v širjenju ali cepljenju. Enako velja za tehniko, kjer tudi ni fiksnih aksiomov, kdaj združitev, kdaj razcep tehnološkega sistema. Togosti in samozadovoljstva ni več, pred konkurenco, lastno in tujo, se ni možno skriti, ograditi ali zbežati. Trg je edino merilo lastne uspešnosti. Kupec ti brez dlake na jeziku pove, kaj je s tvojim izdelkom, ga pohvali

ali pa prekine pogodbo. Vsak sistem išče stalno potrjevanje in svoje mesto na trgu in vse manj je solidarnosti v pretokih materiala, kapitala in znanja. Vse dobiva svojo pravo ceno, tudi mi in naš sistem, v katerem živimo in ustvarjamo.

Na začetku smo se obrnili v preteklost in sledili razvojnemu ciklom družbe in nas. Omenili smo samo kritične trenutke v naši preteklosti, ki so imeli velike negativne posledice za naš razvoj. Ugotovimo lahko, da smo se iz teh izkušenj naučili, da pred takimi prelomnimi dogodki ne smemo biti nepripravljeni in čakati na rešitev od zunaj, kajti te rešitelje navadno vodijo popolnoma drugi cilji. Podrejanje njim pomeni v glavnem propad, kajti s tem smo jim dovolili, da nam diktirajo razvoj in proizvodno rast. Ne imeti vpliva na razvojne škarje, ki delujejo zelo prikrito in stalno pritiskajo na najbolj ustvarjalni del kolektiva, pomeni, da si se vdal v usodo in razvojna zaostalost hitro opravi svoje negativno poslanstvo. Konkurenca te neizprosno zbršuje s trga zaradi neinventivnosti izdelka ali pa neekonomičnosti. Naši predhodniki so nam omogočili s postavitvijo solidne tehniško-tehnološke osnove skok v zakonitost postindustrijske družbe, kar pa pomeni, da se moramo vsi soočiti z resnico, da naša prihodnost ne bo taka, kot smo je vajeni.

Trenutni predlog reorganizacije je grajen na petih poslovnih enotah in petih službah. Iz 28 delov jih nastaja 10. Po novem statutu odloča o organiziranosti Železame Ravne skupni delavski svet. Trg bo regulator novih organizacij. Mimo tega ne gre in ne bo lahko. Najhujše šele prihaja.

Pračunsko financiranje nekaterih služb ne daje sadov in želja po trdem delu. Vsak mora vedeti, za koga dela, oziroma da je potreben, kdo ga plačuje in kdo je »trenutni višek«. Zato predlagamo maksimalno možno decentralizacijo skupnih služb. Če bo še naprej tretjina delavcev na proračunu Železame Ravne, z reorganizacijo ne bo bistvenega premika. Mislim, da je to jedro organizacijske strukture.«

Kakšen del predstavlja metalurgija in kako bo v prihodnje organizirana?

»Predvidevamo združitev Jeklame, Valjarne, Kovačnice in Jeklovleka. Ko bo Jeklovleka sanirala izgubo, smo pripravljeni tudi z njo deliti delo in kapital. Tim za reorganizacijo je predvidel tudi prvo fronto vzdrževanja, svojo komercialo (nabavo in prodajo), ekonomiko poslovanja, medfazno kontrolo, raziskave in razvoj.

Želimo torej zaključeno enoto, s čim manj proračunskega financiranja. Po tem predlogu bi delo v metalurški enoti združevalo 1750 delavcev.«

Kaj vi konkretno pričakujete od nove organiziranosti?

»Pričakujemo cenejši input, manjše zaloge, boljšo investicijsko politiko, krajše dobavne roke, manj neuspele proizvodnje, večjo fleksibilnost, manjše specifične porabe energije in repromaterialov, več profitnega dela. Vse to daje konkurenčnost in za služeni dohodek.«

Kako bo s povezavo z ostalimi deli v železarni, kateri so to in kaj bo s skupnimi službami?

NAŠ RAZGOVOR

V zvezi z reorganizacijo Železame Ravne nas je zanimalo, kako se na njo pripravljajo v posameznih zaokroženih delovnih enotah, kako jo načrtujejo in predvsem, kaj vse od nje pričakujejo. Ravnatelj tozda Jeklarna, dipl. inž. Viljem Štifter, ki je obenem tudi vodja tima PE za metalurgijo – torej človek, ki lahko da informacije »iz prve roke«, nam je rade volje odgovoril na nekaj vprašanj, za kar se mu v imenu bralcev Koroškega fužinarja prav lepo zahvaljujemo.

Kaj je organizacijska struktura delovnih enot železarne?

»Nehote moram začeti s preteklostjo. Zakon o združenem delu je takratne organizacijske sheme razbil na veliko manjših enot. Ozadje tega je bila pravočasna informiranost poslovanja le teh in pisanje sanacijskih programov. Ideja je v osnovi dobra, a žal brez tržne naravnosti. V Železarni Ravne to pomeni 28 tozdov in delovnih skupnosti, množenje delavcev na obdelavi podatkov, nikogaršnje odgovornost in

visoke stroške. S tem danes nismo zadovoljni, zato se hočemo reorganizirati v tržno-profitne enote.



Viljem Štifter, dipl. inž. met.

»Menim, da razen financ, družbenega standarda, informatike in dela sedanje kadrovske-spološne službe ni potrebe po še kakšnih službah. Teh mora biti bistveno manj. Povezavo z ostalimi poslovnimi enotami diktira trg. Skupni interes mora biti vedno tržno naravnano. To je optimalna izkoriščenost zmogljivosti, čim višja strojna obdelava domačih polizdelkov, trg delovne sile itd. Ker se bo dogovarjalo trikrat manj ljudi, bodo skupni interesi lažje obvladljivi. V nobenem primeru ne smemo pozabiti na dolino, v kateri živimo, in na otroke, ki bodo sicer brez dela. Znotraj ograje delamo drug drugemu, kar moremo Interne cene je seveda primerjati s konkurenco.«

Ali nova organiziranost vodi v nova, manjša, samostojna podjetja?

»Natančno to. Ta nova podjetja bodo šele prave profitne enote. Tu je potem aktualen holding Železama Ravne. Zato se moramo danes organizirati tako, da smo to lahko že jutri. Po mojem bo nova organizacija Železame Ravne (s poslovnimi enotami) le prehodnega značaja.«

Kaj pomeni samostojni poslovni subjekt za Železarno Ravne?

»To pomeni visoko produktivnost z minimalno nadgradnjo, konkurenčno prodajo proizvodnje doma in na tujem in nenačrtno odgovornost. Vsi se borijo za delo.«

Ali je sposobnost vašega »dela« garant za boljše delo in doseganje boljših rezultatov?

»Danes lahko vodi takšno enoto le dober TIM. Posameznik se hitro uniči. Zato je treba formirati dobro ekipo, ki bo sposobna voditi proizvodnjo po projektnem načinu, ki bo znala prodirati na trg in zbijati ceno surovin. Ki bo znala definirati tehnologijo do te mere, da bo človeški faktor najmanjši. Ki bo inovirala proizvodni proces tako, da bo tudi delo v metalurgiji zadovoljstvo.«

V ekipi smo optimistično navdahnjeni. Mislimo, da imamo podporo tudi pri delavcih. Dela, ki bo težko, se ne bojimo. Kakšni bodo uspehi, pa čez kakšno leto.«

Kako si predstavljate povezavo med železarno in sozdom v Ljubljani?

Predlog sedanje poslovodne konference Železame Ravne se zavzema za skupni razvoj črne metalurgije Slovenije in nekakšno delitev proizvodnega programa. Vse ostale aktivnosti pa morajo imeti samo tržne vzroke. Če bomo imeli interes, jih najamemo in dobro plačamo. Zakaj to večini še vedno ni jasno?«

Tovariš inženir, še enkrat najlepša hvala za odgovore!

Urednik

Nabuaki Oda

Gospod predsednik, gospod župan, dame in gospodje, prijatelji, v veliko čast mi je, da vam lahko izročim sporočilo in dokument o dodelitvi listine »glasnik Miru 1989« mestu Slovenj Gradec.

Naziv »glasnik miru« vam je podelil generalni sekretar Združenih narodov v priznanje za vaše vztrajno prizadevanje in prispevek k širjenju mednarodnega sodelovanja in idealov miru v vaši občini, deželi in širše.

Prizadevanje vodilnih mož in občanov Slovenj Gradca za mir in snovanje prijateljskih vezi med ljudmi in narodi z množičnimi prireditvami, izobraževalnimi in kulturnimi dejavnostmi ni bilo dobro znano le v Jugoslaviji in sosednjih državah, ampak tudi pri mnogih tvorcih miru po vsem svetu.

Generalni sekretar Peres de Cuellar je obiskal mesto Slovenj Gradec leta 1985. Največji vtis so nanj naredili ljudje in prijateljstvo, na katerega je naltel v tem lepem mestu.

Organizacije in mesta – glasnike miru – izbirajo po priporočilu generalnega sekretarja Združenih narodov, začeni v mednarodnem letu miru 1986. Od takrat je vključno s Slovenj Gradcem prejelo to častno listino 368 organizacij in 68 mest.

Glavna predstavitev listine »glasnik miru« je bila 19. septembra v New Yorku na mednarodni dan miru. Letos je bila tema dneva miru »Mir za prihodnost Zemlje«, nanašajoča se na povečano skrb za okolje in mir.

Iskreno vam čestitam za priznanje katerega edini letošnji jugoslovanski

SLOVENJ GRADEC - GLASNIK MIRU

Na proslavi 44-letnice OZN je bilo na predvečer, 23. oktobra, v Slovenj Gradcu posebej slovesno. Ob prisotnosti predsednika predsedstva SR Slovenije dr. Janeza Stanovnika in drugih gostov je Japonec g. Nabuaki Oda, direktor Informacijskega centra Združenih narodov v Beogradu v polni dvorani Kulturnega doma izročil županu Ivanu Uršiču visoko uradno priznanje, s katerim je generalni sekretar OZN Perez de Cuellar podelil mestu Slovenj Gradec za njegove zasluge pri razširjanju idej OZN in sožitja med narodi častni naslov GLASNIK MIRU.

Tudi mi se pridružujemo iskrenim čestitkam ob dodelitvi zasluženega priznanja in za naše bralce objavljamo govora g. Nabuaki Oda in dr. Draga Plešivčnika, predsednika Odbora za mednarodne in znanstvene prireditve v občini Slovenj Gradec, ki sta ju imela ob izročitvi GLASNIKA MIRU, pomembne nagrade za opravljeno, in spodbude za bodoče delo.

Urednik



Listina – glasnik miru

dobitnik ste. Prepričan sem, da bo Slovenj Gradec nadaljeval s stopnjevanjem svojega plemenitega prizadevanja za mir v svetu in pospeševanje boljše ga življenja za vse državljane tega našega planeta Zemlje.

Drago Plešivčnik

Ob mednarodni likovni razstavi Mir 75 – 30 let OZN, pred 14 leti torej, sem med drugim zaželel:

»Naj se iz Slovenj Gradca čuje, čuje iz naše krajine, naj se z naših zvestih gor čuje ljudski glas, slovenski glas
tja do Zbora združenih narodov – naj v miru družijo vse narode sveta.

Danes za trdno vemo, da so naša takratna kot tudi prejšnja in poznejša sporočila sprejeli.
Še več!

Z znamenjem listine »Slovenj Gradec – glasnik miru« prihaja v naš kraj odmev in odličje iz samega osrčja svetovne organizacije. Ta eho najbolj meritorno potrjuje pravilnost našega ravnanja in je hkrati izziv, ki še bolj obvezuje.

Mi bi ostali zvesti hrepenenju po mirnem uravnavanju življenjskih tokov tudi, če tega priznanja ne bi bilo. Z njim pa bomo še bolj pogumni.

Vsi zbori skupščine občine Slovenj Gradec so že na seji 25. decembra 1986. leta sprejeli sklep o imenovanju odbora za pripravo kulturnih, znanstvenih in drugih prireditev ob jubilejih OZN v občini Slovenj Gradec.

Ni bolj primerne trenutka, kot je večer pred obletnico ZN, da s pooblastilom tega odbora sporočim skupščini občine, našim občanom in širši javnosti program prireditev, ki se bodo prihodnje leto, torej v letu 1990, vrstile pri nas v počastitev 45. obletnice OZN in pod častnim pokroviteljstvom generalnega sekretarja Pereza de Cueljarja. Prireditve bodo odraz našega pritrjevanja prizadevanjem Združenih narodov in izvedena na svojstven način. Vsem skupno bo geslo »BITI«. Biti ne v smislu Shakespearove dileme »to be or not to be« kot vprašanje, marveč s povsem jasno opredelitvijo: Hočemo živeti s spoštovanjem preteklosti, živeti v miru in prijateljstvu z vsemi narodi doma in po svetu, s humanostjo prežeti. Hočemo živeti sproščeno in ustvarjalno, biti čvrsto zakoreninjeni na svoji zemlji,

biti njen varuh in skrben gospodar, biti varuh življenja, biti varuh vsega živega.

Uvertura v dogajanja prihodnjega leta bo priključena na neprekosljivega mojstra poznoromantičnega solospeva Huga Wolfa, danes dokazanega potomca slovenskih prednikov, ki je bil pred 130 leti rojen v Slovenj Gradcu. To vseslovensko praznovanje v marcu je vključeno v mednarodni kulturni program Evropske skupnosti – delovne skupnosti Alpe–Jadran.

V aprilu bo simpozij z nastopom perinatološke in pediatrične sekcije SZD ob sodelovanju Svetovne zdravstvene organizacije s temo:
»Zelen otrok se naj rodi in raste zdravo«.

Navidez poetičen naslov bo zarezal v vprašanja rodnosti in njenega uravnavanja, kar še zlasti teži dežele v razvoju in ni brez kvarnih posledic tudi pri nas. Vrata Slovenj Gradca bodo odprta še bolj kot prejšnja leta, odprta bodo vse leto na stežaj. V tem okviru bo maja srečanje mladih iz Slovenj Gradca in Münchena.

V juniju bodo razširjeno tradicionalno razstavo domače in umetne obrti spremljale prireditve domačega folklornega značaja, tem bodo dajali akcent še nastopi domačih, vendar mednarodno uveljavljenih glasbenih mojstrov. Sledili jim bodo koncerti julija in avgusta v graščini Rotenturn.

Konec septembra bodo v znamenju ohranjanja kulturne dediščine končana obnovitvena dela na najvišji slovenski cerkvi na Uršlji gori z nedvomno mednarodnim odjekom.

Na jesen bodo pravniki sedli za okroglo mizo in spregovorili o ekologiji v luči mednarodnega prava. Živimo ob meji, ki je vetrovi, vode in še marsikaj v naravi ne priznajo, kakor tudi drugod po svetu ne. Naj še pravica o tem čim več pove in v zaščito živega uveljavi.

V oktobru bo medakademski odbor za travmatologijo vseh jugoslovanskih akademij znanosti in umetnosti z udeležbo vrhunskih strokovnjakov izvedel simpozij o poškodbah glave, obraza, vratu in hrbtenice s poškodbami centralnega živčnega sistema. Samo v prometnih nesrečah imamo letos do 13. septembra v Sloveniji 3937 prometnih nezgod s 4656 laže in teže poškodovanimi ter 365 mrtvih. Dobra polovica od teh zaradi prizadetosti omenjenih sistemov, kar izkazuje vsebinsko aktualnost simpozija.

V tem času bodo novinarji in pisatelji, z vseh vetrov zbrani, spregovorili o filozofskem nazoru »Imeti ali biti« pri čemer žal tako kapitalizem kot socializem v končni stopnji svoje podobe izgubljata svoj človeško zastavljeni cilj v lovu za imeti.

V Umetnostnem paviljonu, v tem najbolj odmevnem studencu izlivanja Slovenj Gradca v svet, bo razstava o umetnosti Osipa Zadkina.

Idejna zasnova razstavnega projekta se je porodila kot zahvala velikemu umetniku in humanistu, ki sodi med tvorce ponovnega vzpona evropske kulture v prvih povojnih letih. Ruski emigrant, neprostoVOLJNI popotnik med Londonom, Parizom in New Yorkom, je naš častni občan od 1967. leta. Tik pred svojo smrtjo, ko je še trajala mednarodna razstava v Slovenj Gradcu, na kateri je sodeloval, je še sam odobril in mestu poklonil skulpturo – spomenik velikanu francoske literature, tragično umrlemu pesniku Guillausnu Apollinairu, ki je postal žrtev bojnih plinov. To darilo bo po tolikih pripetljajih in zapetljajih po več letih še letos dospelo v Slovenj Gradec, česar smo resnično lahko veseli, saj bo to zdaj v Jugoslaviji njegova edina mojstrovina. Kozmopolitska širina te razstave bo podana že z udeležbo znanih evropskih oziroma svetovnih umetnikov kiparske zvrsti. Venec prireditev bo sklenjen s proslavo 45-letnice OZN.

Med navedenimi glavnimi prireditvami bodo vse leto potekale dejavnosti v smislu urejanja mesta in okolice, nastopov domačih kulturno-umetniških skupin in različnih dejavnosti šolske mladine.

Titov gaj – gaj svobode in miru bo deležen posebne pozornosti.

Predložen je bogat in raznolik seznam, kateremu bomo morda še kaj dodali, vendar ne kot volilni program katerekoli stranke ali zveze, marveč kot skupen program občanov Slovenj Gradca, ki bo izveden iz spoštovanja do prizadevanj Združenih narodov ob njihovem 45-letnem jubileju in kot naš skromni prispevek tem idealom.

Skupščini občine Slovenj Gradec predlagam, da še v tem letu imenuje širši organizacijski odbor z nalogo, da čim bolj dostojno in naši tradiciji primerno izpelje zastavljeni projekt. K sodelovanju vsi iskreno vabljeni, prav tako pa tudi k žetvi, saj nam prireditve ne prinašajo samo delo, marveč tudi klasja na pretek.

Gregor Klančnik

REPRIZA DOGAJANJA V LETU 1969

Pred dvema letoma sem poslal po naključju na dan vstaje slovenskega naroda, 22. julija, Koroškemu fužinarju članek »Bliža se čas streznitve«. S tem prispevkom sem spomnil na čas pred dvema desetletjema, ko smo na Ravnah z lastno glavo iskali izhode za povečanje motivacije akumulativnosti in uspešne poslovne dejavnosti. Naša razmišljanja in odločanja pa niso bila usklajena z dnevno politiko voditeljev sistema, zato je tudi njihova usoda bila temu primerna. Uredniški odbor je takrat menil, da je pogrevanje teh dogodkov prezgodnje in prispevku šele sedaj »prižgal« zeleno luč.

Časi se vendar spreminjajo, z njimi pa tudi vodilni delavci, ki so odločilni v vsakem podjetju. Ve se, kdo je v Železarni Ravne v tem času kadroval in tudi, koliko je pri tem imel srečno roko.

NEVARNOST STAGNACIJE NA RAVNAH

Pri analiziranju poslovanja Železarne Ravne v osemdesetih letih je težko dokazovati bogatenje asortimenta proizvodnje in strukture izdelave surovega jekla ter širjenje predelave in dodelave lastnih žlahtnih jekel. Dobi se vtis, da je vodstvo zasledovalo cilje megalomanije: četrto milijona ton surovega jekla, sedem tisoč zaposlenih, rekordno število racionalizacij in podobno, pozabilo pa se je na smisel in pogoj obstoja ter napredovanja Jeklarni na Ravnah, izdelovanje in razvijanje proizvodnje pleme nitega jekla. Zavedati se je treba, da so transportni stroški za dovoz surovin v Mežiško dolino visoki in da je zato reprodukcijskim materialom z večstopenjsko talilniško, toplotno plastično in mehansko predelavo in dodelavo treba dodati čim večjo dodatno vrednost. V tem je koroški zaklad zaposlovanja, izobraževanja visokega kvalifikacijskega sestava in blagostanja prebivalstva. Železarna Ravne ima v srečno izbranem proizvodnem programu in uspešnem razvoju po osvoboditvi najboljše izhodišče ne le v jugoslovanski črni metalurgiji, temveč tudi v slovenski kovinsko predelovalni industriji. Tega lahko uspešno uporabi, še laže pa zapravi.

Z rastjo tonaže so navadna jekla, ki bi na Ravnah morala zginiti s spiska izdelkov, pridobivala na veljavi, za bogatenje asortimenta pa se niso ustvarjali dodatni pogoji. Že na vseh jugoslovanskih instancah odobren projekt sodelovanja in sovlaganja švedske firme Atlas Copco na področju pnevmatičnih strojev je bil pokopan, enake

usode je bil deležen tudi projekt sodelovanja z belgijsko firmo OSB na področju širjenja proizvodnje in prometa valjev. Medtem ko OSB stare metalurške valje po postopku EPŽ neposredno pretaplja, se Železarna Ravne lahko hvali z EPŽ napravo, ki pretaplja ingote do meter premera.

Ob velikem številu visoko strokovnega kadra, obsežnem vlaganju v stroje in naprave ter kompjuterizacijo ter doseženem prvenstvu v novotarstvu je težko razumeti stagnacijo proizvodnega napredka. Gustelj Kuhar, ki je pred tremi desetletji v železarni v eni osebi urejal Fužinar, vodil HTV in racionalizacije ter tovarniško knjižnico, je večkrat rekel: Obratovodja je zato, da se obrat naslednji dan bolje vrti ali zato, da se postopek proizvodnje neprestano izboljšuje. To pomeni, da so racionalizacije njegova osnovna delovna dolžnost, kar velja za ves strokovni kader. Tudi v tem je razlog, da smo imeli na Ravnah edini vpeljan ločeni delovni čas, kar so kot prvo svojo racionalizacijo nasledniki v vodstvu opustili in po hiteli s 40 urnim delovnim časom. Pogled se mi torej nehote obrača nazaj.

Že med narodnoosvobodilno borbo me je Franc Leskošek – Luka zapisal v listo svojih sodelavcev za industrijsko proizvodnjo, zato sem se že maja 1945 vrnil v Kranjsko industrijsko družbo, sedanjo železarno na Jesenicah. Na vodstvo te, takrat največje jugoslovanske železarne, smo prišli novi ljudje, pa vendar ne brez delovnih in življenjskih izkušenj. O ekonomičnosti poslovanja so nas učili kapitalisti. Dolžnost tehničnega direktorja ali glavnega inženirja je opravljal inž. Viktor Kotnik, ki je neprestano razmišljal, kaj bi naredili, da bi znižali proizvodne stroške.

Med drugim so ga motili visoki stroški za izdelavo jeklenih odlitkov v jeseniški livarni, namenjeni za lastno vzdrževanje, zato se je obrnil na Jeklarno na Ravnah, in glej: ponudba, ki je prispela s Koroške, je vsebovala okrog 30 % nižjo ceno za enake odlitke od jeseniških stroškov izdelave. To pomeni, da je Jeklarna na Ravnah že prvo leto po osvoboditvi bila znana predvsem po svoji jekleni litini, zato ni naključje, da je prav zaradi tega izdelka bila vključena v prvi petletni plan Jugoslavije. Tudi prva naložba, ki smo jo na Ravnah uresničili po osvoboditvi, je bila namenjena povečanju livarskih površin in zmogljivosti proizvodnje jeklene litine.

Jeklena litina je bila na Ravnah vsa leta po osvoboditvi izredno pomembna in glav-

ni vir dohodka ter akumulacije. Kaj se je zgodilo v zadnjem desetletju, ko se je vse obrnilo na glavo? Veliko se je investiralo prav v jeklolivarno, iz dobičkanosnega obrata pa je postala glavni izgubar. Težko je razumeti izgubo in zaostanke pri dobavah po sklenjenih pogodbah v tozdu Industrijski noži in stagnacijo v Orodjarni. To dokazuje, da je treba vsak investicijski dinar trikrat obrniti, preden ga porabimo. Običajno je proizvodnja na novih napravah dražja kot na starih. Tudi nakup novega avtomobila, ki porabi manj goriva, ob upoštevanju amortizacije, običajno ne pomeni nižjih stroškov. Podobno je tudi, če staro topilniško peč zamenjamo z novo, produktivnejšo. V Ameriki še sedaj obratujejo SM peči in so konkurenčne. Na Ravnah bi morali več razmišljati o dopolnjevanju naprav za dodelavo in predelavo žlahtnih jekel kot na povečanje zmogljivosti izdelave surovega jekla, ki so dovolj velike.

Vse to pišem zaradi tega, ker sem prepričan, da bi uresničitev zamisli o obveznicah ali delnicah pred dvajsetimi leti na Ravnah znatno povečala čut za gospodarnost podjetja, njegovo donosnost in pametno investiranje. Politiki na Ravnah in v Ljubljani so nam takrat to preprečili, zato smo zaradi grehov v kadrovski politiki in zaradi škode v šolstvu nekateri na Ravnah prepričani, da je Popitovo pismo o odstopu iz CK ZKS prispelo dvajset let prepozno.

DRUŽBENA SREDSTVA SE PRETAKAJO V ZASEBNA

Dolgo so potrebovali naši ideologi in politiki, nekateri so morali preje umreti, da smo se otresli strahu pred restavracijo kapitalizma. Po osvoboditvi so dogmatiki hoteli ubiti posestniško dušo kmeta, pozneje pa so v kali zatrli vsako zamisel o povečevanju poslovnih sredstev v družbenih podjetjih z vlaganjem zasebnega denarja v obliki vrednostnih papirjev. Zakonodaja je bila ves čas po osvoboditvi naravnana tako, da je preprečevala tudi vlaganje tujega kapitala v naše proizvodne zmogljivosti. Posojila v tujini so bila edino zveličavna, zato smo se jih toliko navlekli, da nas bodo preklinjale še naslednje generacije. Tudi jugoslovanski zdomci, ki imajo v tujih bankah in delnicah nekaj milijard dolarjev, niso mogli svojih prihrankov vlagati v naša podjetja.

Zasebna sredstva občanov, razen omejenega vlaganja v obrt, gostinstvo in turizem, niso imela dostopa v podjetja v družbeni lasti. Medtem ko kapitalistična družba brez

strahu prodaja delnice svojim delavcem in drugim interesentom, smo se v samoupravnem sistemu bali povečanega vpliva delavcev na optimiranje poslovanja. Sredstva občanov so tako odtekala v porabo tja, kjer se ne oplajajo, v razkošne stanovanjske vile, plovila, avtomobile, počitniške hiše, draga potovanja v tujino in drugo. Gradnja vikendov, ki je nadloga vsake krajevne skupnosti, zlasti v turističnih krajih, družbo siromaši. Počitniške hiše ob jadranski obali od Ankarana do Ulcinja so prava jugoslovanska tragedija, povzročili pa so jo predvsem politiki, ki so privilegirano dobivali parcele, lokacije in posojila. Tisti, ki so v revoluciji najbolj vehementno zahtevali razlastitve razlaščevalcev, se sedaj razlastitve najbolj bojijo.

Pretakanje družbenih v zasebna sredstva je zlasti v stanovanjski posojilni politiki, ko anuitete vrača inflacija ali družba, doseglo izredno velik obseg. Cela Slovenija je posejana z individualnimi stanovanjskimi hišami, običajno mnogo večjimi, kot jih lastniki potrebujejo. Sočasno gospodarstvu za boljšo izrabo proizvodnih zmogljivosti, razvoju šolstva, za učinkovitejšo vzgojo, zdravstvu za preventivo in kurativo, znanosti in kulturi za napredek primanjkuje sredstev. Zaradi prezadolženosti so nam vrata za nova posojila iz tujine zaloputnjena, domače vire pa bremenijo medsebojna zadolženost, izgubariji in stroški splošne ter skupne porabe. Poleg tujega kapitala, ki nam na žalost še ne zaupa, so edini dodatni vir. Ta niso majhna, za poslovnost so pa še malo porabljena.

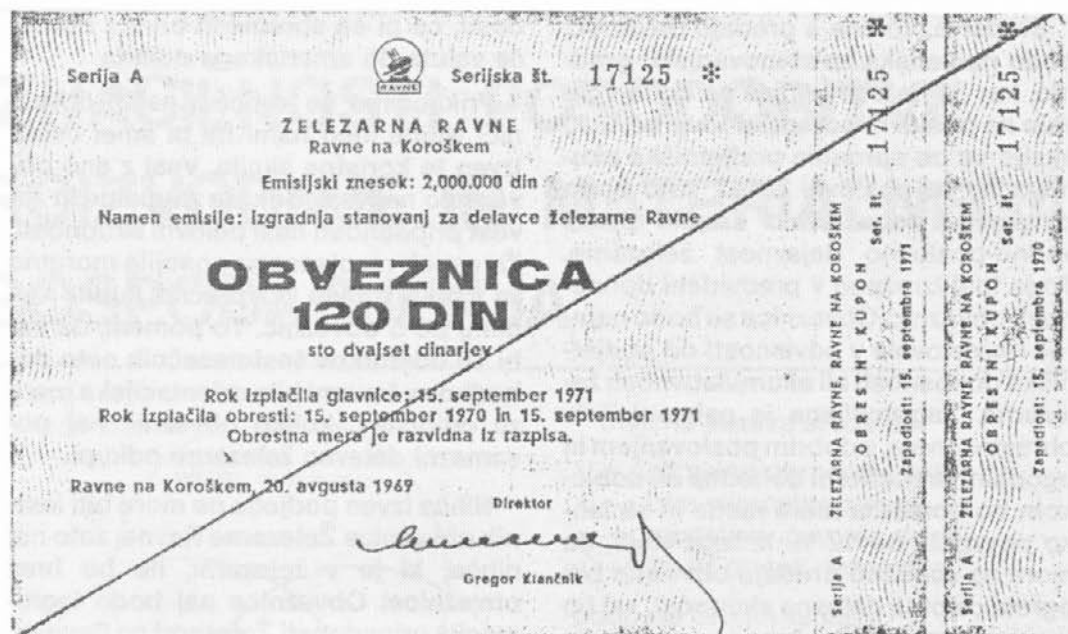
ZASPANCE SMO NA RAVNAH PREZGODAJ BUDILI

Na Ravnah smo že pred 22 leti, pred koncem šestdesetih let, na podlagi posledic reforme iskali možnost oplajanja tovarniških sredstev s prihranki delavcev. Najprej smo se odločili za prodajo družbenih stanovanj in tako pridobili dodatna sredstva za stanovanjsko gradnjo, zatem smo se leta 1969 odločili za razpis notranjega posojila v obliki obveznic, ki so imele značaj delavskih delnic z omejitvijo, da so njihovi kupci in lastniki lahko samo zaposleni v železarni, to je tisti, ki tudi s svojim delom lahko neposredno vplivajo na donosnost proizvodnje tega podjetja.

O razpisu notranjega posojila sem pod naslovom »Podjetniška donosnost« 28. junija 1969 objavil prispevek, ki ga mirno lahko prestavimo v današnji čas. Žal nam mora biti, ker je pred dvajsetimi leti dobro zamišljena akcija Železarne Ravne naletela na politično mino. V omenjenem razpisnem prispevku je med drugim pisalo:

PODJETNIŠKA DONOSNOST

Štiri leta so že za nami, odkar smo vstopili v gospodarsko reformo, ki naj



Obveznica iz leta 1969

bi s sprostivjo ekonomske zakonitosti prinesla večje gospodarske dosežke in razvila čut za donosnost strojev in naprav, delovnih sredstev, delavnic in tovarn. Nekatera podjetja so v tej prizadevnosti dosegla več, druga manj. Največ so dosegle tiste delovne organizacije, ki so morale samostojno utrditi svoj ekonomski položaj. Imamo vrsto proizvodnih organizacij in celih industrijskih grupacij, ki so v štirih letih dosegle mednarodni vrh in so uspešno vključene v svetovne blagovne tokove, na drugi strani pa imamo tudi vrsto takih, ki le s krediti pokrivajo svoje osebne dohodke in s tem med ostalimi razlogi vplivajo na povečanje medsebojne zadolženosti in razvijanje inflacijskih teženj.

Tudi naša delovna organizacija je med tistimi, ki niso dosegle vsega, kar od njih gospodarska reforma terja. Le nam poznano firmo Böhler v Kapfenbergu, kateri bi naj bili po zahtevi gospodarske reforme konkurenčni, moramo pogledati in hitro bomo spoznali, kje so naše rezerve. Vzroki, da nismo dosegli več, so dvojni: pomanjkanje znanja in premajhna prizadevnost. Pri tem si upam trditi, da sta površnost in premajhna zavzetost večja krivca nepopolnim delovnim rezultatom in visokemu odstotku neuspele proizvodnje kot neznanje. Brez oklevanja lahko ugotovimo, da je pomanjkanje čuta za podjetniško donosnost tovarne glavni vzrok, da se ob vstopu v peto leto gospodarske reforme še ne moremo pohvaliti s spremembo miselnosti, ki je pogoj vsakega, predvsem pa gospodarskega uspeha.

Podjetnost in poslovna konkurenčnost sta v gospodarski reformi postala osnovna nosilca obstanka in napredka delovnih organizacij. Ta pogojenost je znatno spremenila ekonomski položaj tudi naše delovne organizacije, skrčila

se je podjetniška donosnost in spremenilo razmerje med osebnimi dohodki in skladi. Rast proizvodnih stroškov in dvig osebnih dohodkov sta preteklo leto dosegla že tako raven, da smo bili v poslovni izgubi in ostali smo brez sredstev za lastne naložbe v tovarniške naprave in objekte družbene ravni.

Letos se je položaj zopet popravil, zaradi obveznosti pri investicijskih kreditih in predvidene rasti osebnih dohodkov pa nam tudi v prihodnjih letih ne bo omogočeno odvajati večjih sredstev v sklad skupne porabe, namenjen za objekte življenjske ravni. Da bi premostili težavno obdobje, smo se v interesu razvoja podjetniške miselnosti in skladne izgradnje tovarne ter kraja odločili za razpis notranjega posojila. Delavski svet je o tem razpravljal 23. aprila, končno besedilo razpisa pa je 16. junija letos sprejel upravni odbor.

Posojilo je razpisano v obliki obveznic v vrednosti po 120 din. Obveznice bomo odkupovali s pristankom, da se v šestih enakih obrokih izvrši odtegljaj od mesečnih prejemkov. Obveznice bomo sprejeli po plačilu zadnjega obroka skupno z mesečnimi prejemki osebnih dohodkov. Obveznice bodo interesentom proti takojšnjemu plačilu tudi na razpolago pri blagajni železarne.

Razpis v celoti predvideva znesek prodanih obveznic v višini 4 milijonov din. Odkupovale se bodo v dveh enakih delih. Leta 1969 bo izdanih 17.500 obveznic po 120 din v skupni vrednosti 2 milijona din; odkupile se bodo v drugem polletju z odtegljaji od 15. septembra 1969 do 15. februarja 1970. Drugi del obveznic v skupni vrednosti 2 milijona din se bo odkupil v drugem polletju prihodnjega leta, od 15. julija 1970 do 15. decembra 1970.

Sredstva, zbrana s prodajo obveznic, bodo namenska za stanovanjsko gradnjo, kar pa ne pomeni, da ne bodo vplivale na poslovni potencial tovarne. S to akcijo se bo sprostita podjetniška akumulacija za poslovni sklad, zato bodo obveznice neposredno krepile proizvodno-poslovno dejavnost železarne. To je tudi izraženo v predvideni donosnosti obveznic. Obveznice se bodo namreč obrestovale v odvisnosti od podjetniške donosnosti ali akumulativnosti železarne. Zagotovljena je najmanj 7 % obrestna mera, z dobrim poslovanjem in ugodnim presežkom dohodka ali dobičkom bo obrestna mera rastle in se lahko povzpela do 12 %. Iz tega sledi, da mora za uspešno prodajo obveznic biti ogreta celotna delovna skupnost, saj bo ta akcija pomenila krepitev poslovne učinkovitosti in razvijanje iniciative ter samozavesti pripadanja delovni skupnosti železarne na Ravnah.

Ker kot delavci in upravljalci lahko neposredno vplivamo na podjetniško donosnost oz. na višino dobička, bo obrestna mera v naših rokah. V tem je razlog, da bomo lastniki obveznic Železarne Ravne lahko le aktivni delavci železarne, ki s svojim plodnim delom in smotrnim upravljanjem vplivamo na akumulativnost in višino obrestne mere obveznic.

Vemo, da imamo v neuspeli proizvodnji, v smotrno izkoriščenih zalogah, v nepopolno angažiranih strojih in napravah, v premalo učinkovito izrabljenem delovnem času znatne rezerve, zato imamo zelo širok manevrski prostor za povečanje dohodka, akumulativnosti in obrestne mere obveznic. Obveznice nam bodo torej poleg zbiranja denarnih sredstev razvile tudi čut za gospodarnost železarne, kar naj bi pomenilo največjo vrednost.

Obveznice se bodo glasile na prinositelja. Obresti se bodo izplačevale sproti vsako leto, prve dvanajst mesecev po vplačilu prvega obroka za odkup obveznic – po 15. septembru 1970. Železarna bo obveznice odkupovala po preteku dveh let, tj. od 15. septembra 1971 dalje za prvo tranšo posojila in od 15. julija 1972 dalje za drugo tranšo posojila. Le tistim, ki bodo zapustili podjetje, bo železarna obveznice odkupila pred tem rokom.

Prepričani moramo biti, da bomo z vztrajnim prizadevanjem tako izboljšali podjetniško donosnost naše tovarne, da bo obrestovanje spodbujalo k lastništvu obveznic Železarne Ravne. To pomeni, težiti moramo k temu, da bomo tudi po preteku dveletnega obdobja obveznice zadržali, ker bomo v njih čutili varnost naložb. Zagotovljene nam bodo obresti in tudi prilagoditev vred-

nosti, če bi se spremenil odnos domače valute do ameriškega dolarja.

Priključimo se kupcem naših obveznic! Nihče med nami ne bi smel ostati izven te koristne akcije. Vsaj z eno obveznico naj vsak dokaže zaupanje in zaveštvo pripadnosti naši delovni skupnosti. Za uspeh razpisanega posojila moramo za vsako tranšo povprečno kupiti najmanj po 5 obveznic. To pomeni, da naj bi 10 odstotkov šestmesečnih neto dohodkov v tovarni bila orientacijska mera za odločitev, koliko obveznic naj posamezni delavec železarne odkupi.

Nihče izven podjetja ne more biti lastnik obveznic Železarne Ravne, zato naj nihče, ki je v železarni, ne bo brez obveznic! Obveznice naj bodo legitimacija pripadnosti Železarni na Ravnah.

PAMETNA ZAMISEL JE KONČALA NA GRMADI

Iz ponovljenega besedila se vidi, da smo bili leta 1969 v Jugoslaviji v znatno boljšem položaju kot smo sedaj, ko tudi v Sloveniji izgubari rastejo kot gobe po dežju, ko proizvodnja stagnira, produktivnost pada, raste brezposelnost, inflacija pa je dosegla tri ničle. Takrat je bil dinar vreden dva šilinga, samoupravljanje je še pridobivalo na ugledu, zadolženost v svetu pa je bila majhna. V takih razmerah smo bili Ravenčani pred dvajsetimi leti petelini, ki so zaspane dogmatike prezgodaj budili. Zamisel, trud in delo za uvedbo obveznic ali delnic železarne so bili brez učinka. Strah, da bi nosilci samoupravne ureditve, delavci kot lastniki delnic lastne tovarne, Železarne Ravne obnovili kapitalizem, je bil tak, da je moralo 35.000 obveznic končati na grmadi. Za seme smo eno ohranili. Mogoče bo, kot vzorec, še prav prišla.

KAR NI USPELO V PRETEKLOSTI, NAJ SE URESNIČI V PRIHODNOSTI

Pluralizem mišljenj, političnih odnosov in lastninskih razmerij je sedaj na pohodu. Delno zaradi položaja, v katerega nas je pripeljala prejšnja garnitura slovenskih in zveznih politikov, in delno zaradi prihoda novih ljudi smo pred popolno spremembo stališča do kapitala. Zakonodajca ne bo več ovira niti za udeležbo tujega kapitala v naših družbenih ali zasebnih podjetjih, niti za vlaganje jugoslovanskih delavcev na delu v tujini, niti za vlaganje naših občanov v jugoslovanska proizvodna in druga podjetja. Torej tudi za vlaganje delavcev Železarne Ravne ne bo več zakonske ovire in tudi političnega zadržka ne za vlaganje v lastno tovarno. Vprašljivo pa je, kdo je pri vrtoglavi inflaciji še pripravljen na vlaganje lastnih prihrankov, in to v dohodkovno sumljivo proizvodnjo, in kateri kapitalist bo v sedanjih zapletenih jugoslovanskih razmerjih tvegaval svoj kapital za vlaganje v naša podjetja. Morebitna emisija delnic bo morala

biti izražena v trdni valuti, npr. v nemških markah, ali pa bomo morali počakati na nov jugoslovanski dinar.

Železarna Ravne ni podjetje, ki bi moralo prvo reševati svoje poslovanje z izdajo delavskih delnic za sovlaganje prihrankov v lastno tovarno. Zavedati pa se je treba, da je stanje pri prodaji izdelkov vedno težavnejše in da je izvoz pri dosedanjem stanju produktivnosti in proizvodnih stroških nedonosen, pa vendar edini zveličaven.

Na Slovenskem smo ponosni, da smo z novimi republiškimimi ustavnimi amandmaji, ob podpori vseh prebivalcev, vklesali zahtevo, da si bo naš narod usodo pisal sam. Teže bo tedaj, ko bo to z znatnim povečanjem družbene produktivnosti, povečanjem in strukturnim izboljšanjem izvoza in uvajanjem evropskega delovnega časa treba tudi potrjevati. Še bolj velja to za Železarno Ravne, ki se je odločila, da bo samostojno razvijala svoj program napredka in da bo z drugima slovenskima železarnama ter kovinsko predelovalno industrijo sodelovala neobvezno, ob varovanju lastnega interesa. Ta odločitev za samostojnost, ki je na Ravnah objektivno pogojena, sočasno zahteva nov kakovostni pristop v borbi za lasten prestiž in povečano akumulativnost. Večja aktivnost vseh zaposlenih, odprava nepotrebnih opravil, boljša izraba razpoložljivih proizvodnih zmogljivosti in znatno znižanje stroškov na enoto izdelkov so pogoj obstanka in napredka tudi na Koroškem. V tej smeri bi pritiskale tudi delavske delnice, zato je treba izrabiti prednost, ki jo ima na tem področju Železarna Ravne.

Pri načrtovanju napredka v koroških fužinah je potrebno:

- v interesu prebivalcev spodnje Mežiške doline in okolice zaradi relativnega zniževanja transportnih in energetskih stroškov surovine večstopenjsko predelati in obdelati ter jim vgrajevati visoko dodatno vrednost

- vse proizvodne zmogljivosti medsebojno usklajeno od surovega jekla do končnih izdelkov dopolnjevati

- imenu »tovarna plemenitih jekel« obvarovati pomen, zato niso pomembne tone, temveč vrednost

- odstranjevanje nesposobnih, ne pa predčasna upokojitve sposobnih

- vpeljati tako organiziranost, da bo imensko jasno, kdo za kaj odgovarja, kolektivno odgovornost pa v postopku poslovanja odpraviti

- vpeljati delovni čas, ki bo omogočil večjo učinkovitost in pogoj vstopa v Evropo 92

- širiti število lastnikov Železarne Ravne na zaposlene in druge domače ter tuje vlagatelje.

**Čestitamo za praznik
republike**

Jože Šegel

OSREDNJE ZNAČILNOSTI POSODOBITVE KRMILJENJA PROIZVODNJE IN MATERIALNEGA GOSPODARJENJA

UVOD

V prizadevanju za dolgoročno izboljšanje poslovnih rezultatov delovne organizacije v tej krizni situaciji se je treba posvetiti predvsem štirim osnovnim novim konceptom in strateškim izboljšavam:

TRŽENJU

- CELOVITEMU OBVLADOVANJU KAKOVOSTI (CEOKA)
- RAZVOJU NOVIH PROIZVODOV
- INTEGRALNEMU MATERIALNEMU GOSPODARJENJU (IMG)

Področja so med sabo povezana, vendar je vsako posebej pomembno za nadaljnji razvoj železarne. Tempo razvoja se bo prilagajal in podrejal najslabše razvitemu področju. V tem sestavku bom obravnaval samo INTEGRALNO MATERIALNO POSLOVANJE (IMG) v povezavi z računalniško integrirano proizvodnjo (CIM), celovitim obvladovanjem kakovosti na področju IMG (CEOKA) in proizvodnjo ravno v pravem času, kot to kaže slika 1.

Cilji IMG so opredeljeni in prikazani na naslednji preglednici. Nekateri so si v konfliktu. Na primer: kratki roki in velika točnost držanja rokov so v konfliktu z majhnimi stroški zalog in vezave sredstev.

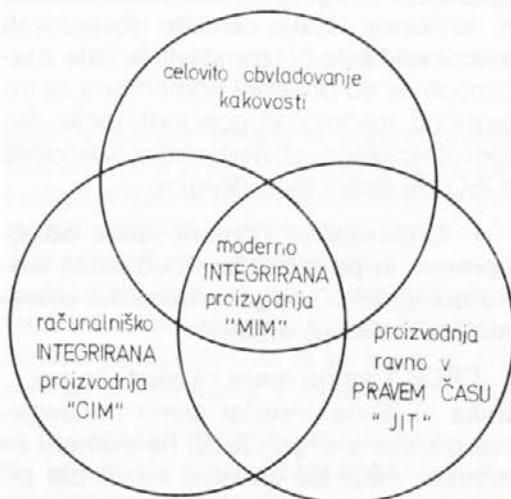
Cilji in zahteve po ukrepih materialnega gospodarjenja (1)

znižanje stroškov

- miniziranje stroškov zaradi manjšajočih količin
- optimalne količine naročil
- veliko poenotenje asortimenta
- nizki nastopni stroški
- nizki stroški kadrov, prostora, uprave
- dobra oprema skladišč in transportnih zmogljivosti
- gospodarno vrednotenje, odstranitev neidočih in odvečnih materialov

velika stopnja servisiranja – možnost kratkih dobavnih rokov

- brezhibno določanje potreb
- dobavitelji, ki visoko spoštujejo roke in količine
- odprava enostranske odvisnosti od dobaviteljev
- neoviran materialno tok



Slika 1: Trije deli posodobitve krmiljenja proizvodnje

- visoka fleksibilnost pri spreminjanju potreb

zagotovitev kvalitete

- optimalno izkoriščanje možnosti substitucije
- zagotavljanje kvalitete materiala s strani dobaviteljev
- optimalna oskrba skladiščnega materiala
- preprečitev poslabšanja kvalitete zaradi predolgega skladiščenja

majhna vezava sredstev

- optimalno obračanje zalog
- nizke varnostne zaloge
- preprečitev čuvanja zalog
- hitrejši pretok naročanja

podpora drugih funkcij

- optimalno obligacijsko planiranje
- obširne informacije o konstrukciji razvoja, prodaji, razvoju trga
- brezhibna koordinacija krmiljenja proizvodnje

Ciljem se približujemo s primernim delovanjem krmiljenja proizvodnje in materialnega gospodarjenja. Medsebojno povezanost teh funkcij od nabavnega do prodajnega trga kaže slika 2.

2. IZHODIŠČNA STRATEGIJA G

Dohodkovno gledanje (2)

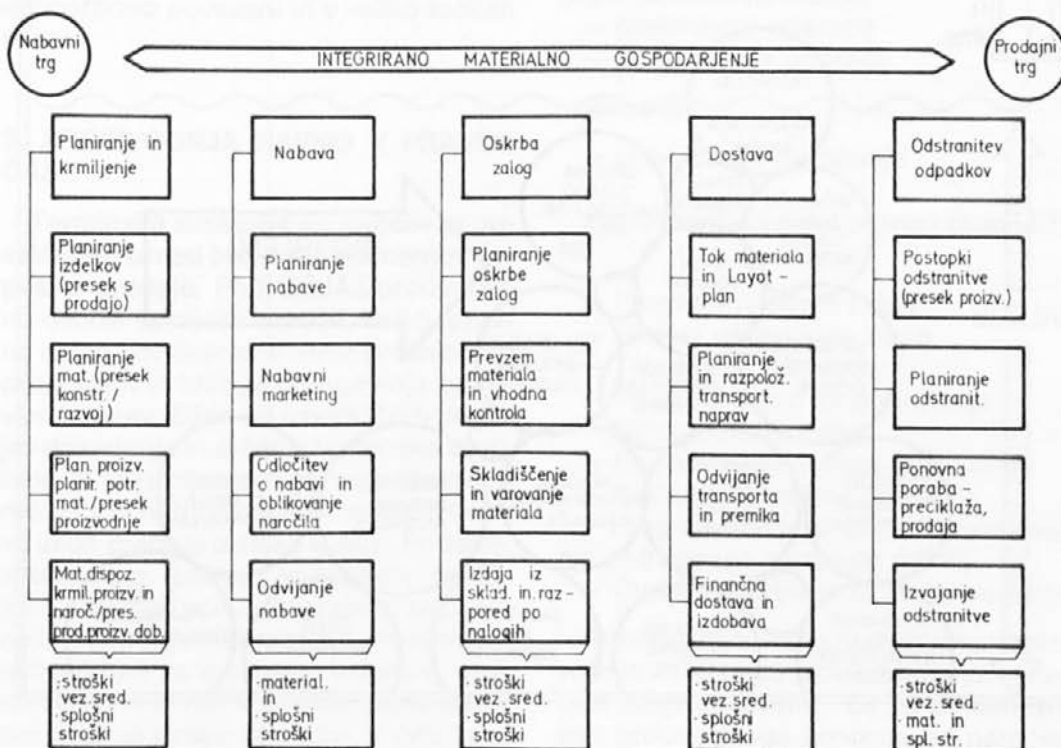
Sedanje gledanje:

$$\text{STROŠKI} + \text{OST. DOH.} = \text{PROD. CENA}$$

Nov način gledanja:

$$\text{PROD. CENA} - \text{STROŠ.} = \text{OST. DOH.}$$

To pomeni, da je prodajna cena določena s tržiščem in kupcem. Vodstvo priprave dela in proizvodnje se mora resnično angažirati za zniževanje stroškov



Slika 2: Funkcije integralnega materialnega gospodarjenja

proizvodnje, držanje rokov in doseganje proizvodnih planov ob minimalnih zalogah.

Povečanje uporabne vrednosti izdelka

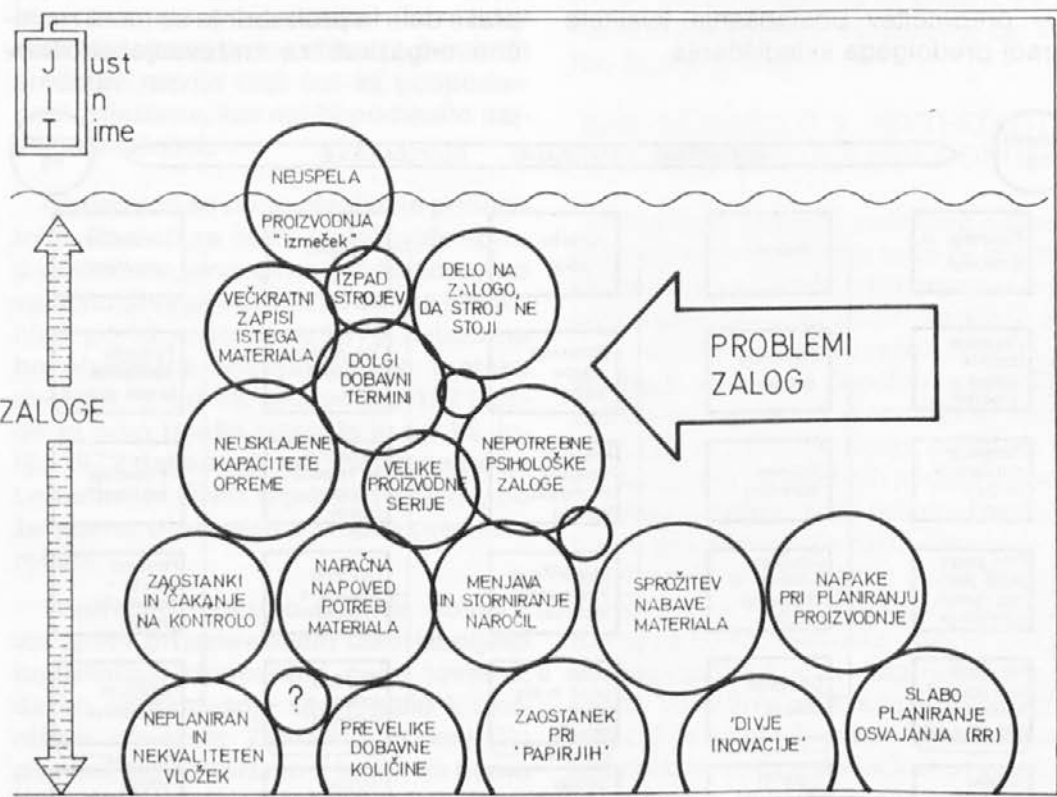
Če proces razdelimo v naslednje elementarne operacije: **obdelava, kontrola, transport in skladiščenje**, potem je samo **obdelava** tista, pri kateri se poveča uporabna vrednost, vse ostale operacije so (ne) nujno zlo in jih je treba minimizirati.

Racionalizacija funkcije skladišča

Vrste in razlogi za zaloge

- a) Neuskajene zmogljivosti (strojev, izmen, delavcev) in nesinhroniziran tok materiala med operacijami.
- b) Varnostne zaloge zaradi izmečka, okvar, spremembe planov proizvodnje in menjav orodij.
- c) Nepotrebne varnostne zaloge zaradi psiholoških razlogov.
- d) Zaloge zaradi velikih proizvodnih serij. Pri obdelavi enega kosa ostali čakajo.
- e) Zaloge zaradi napačnega planiranja proizvodnje (napake prodaje, nabave, priprave dela) ali netržnega načina poslovanja.
- f) Zaloge zaradi povečanja izkoriščenosti kapacitet in drugi razlogi, kot jih kaže slika 3.

Posamezne zaloge zmanjšamo tako, da odstranimo VZROKE!



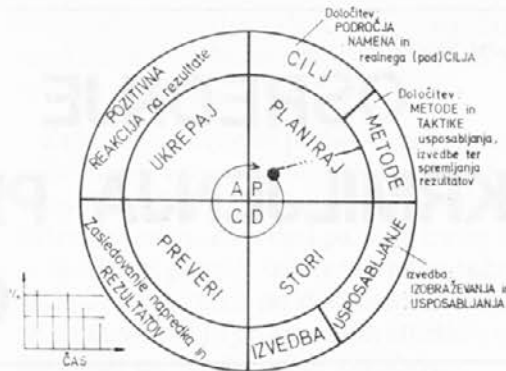
Slika 3: Reševanje problemov pomeni zmanjševanje zalog in boljšo kakovost dela

Nekatere značilne možnosti:
 – skrajšanje pretočnih časov med operacijami v obratu in med obrati
 – zmanjšanje števila okvar in izmečka
 – povečati fleksibilnost proizvodnje (menjava naročil)

3. CELOVITO OBLADOVANJE KAKOVOSTI NA PODROČJU INTEGRALNEGA MATERIALNEGA POSLOVANJA

Celovito obvladovanje kakovosti je opisano v knjigi: K. Ishikawa: »Kako celovito obvladovati kakovost«, zato bi izpostavili le tiste značilnosti, ki so posebej pomembne za integralno materialno gospodarjenje. Avtorji celovitega obvladovanja kakovosti (CEOKA) trdijo med drugim:

1. Organizacija pomeni **jasne odgovornosti in pooblastila**. Pooblastila lahko delegiramo, **odgovornosti ne moremo (ne smemo) nikoli**.
2. **CEOKA se ne more razvijati če politika ni jasna**. Vendar samo postavljanje politike v organizaciji ne pomeni še ničesar. Najvišje vodstvo mora biti pri aktivnostih prvo, preverjati mora, kaj je bilo storjeno, in usmerjati delo.
3. Če ni **vođenja od zgoraj**, se razvoj CEOKA ustavi.
4. Pri samem vrhu mora biti postavljen služba za nadzor CEOKA. Odgovornost prevzame oseba z najvišjo avtoriteto, v nasprotnem primeru stvar resnično nima pomena.
5. Ključ uspeha je pogled v prihodnost. Predsednik mora gledati deset let v



Slika 4: Krog uvajanja izboljšave

prihodnost, direktorji pet, vodja sektorja tri leta in vodja oddelka najmanj leto dni naprej.

6. **Kakovost mora biti vgrajena v vsak načrt in v vsak proces. S končno kontrolo NE moremo ustvariti kakovosti.**

7. Osnova izvajanja CEOKA je **preprečevanje ponavljanja napak**.

8. Odstranjevanje je treba **vzroke, osnovne vzroke** in ne posledice.

Ta metoda izboljševanja kakovosti se ujema z metodo »projekt za projektom« v nasprotju z drugimi, manj uspešnimi metodami, kot so:

- upravljanje kakovosti s pomočjo **statističnih metod**
- direktorjevo **nagovarjanje**
- vrednotenje stroškov kakovosti (vrednotenje neuspele proizvodnje)

Metoda organizacije neprekinjenega izboljševanja kakovosti IMG

Tudi za izboljšanje kakovosti dela je primerna metoda PDCA.

Ponazorimo jo lahko s krogom obvladovanja kakovosti, ki se neprestano vrsti v smeri urnega kazalca. Celoten krog je razdeljen na 6 delov (slika 4):

- P – Planiranje:
1. Določitev namenov in ciljev
 2. Določitev metode, da te cilje dosežeš
- D – Stori:
3. Izobraževanje in usposabljanje
 4. Izvedi izboljšavo
- C – Preveri
5. Preveri rezultate izboljšave
- A – Ukrepaj
6. Ustrezno ukrepaj

Pri določanju **namenov in ciljev** na področju IMG si lahko pomagamo z metodo odkrivanja problemov, kot je prikazano na sliki 3. Rezultanta slabega upravljanja proizvodnje so višje zaloge, ki jih lahko uporabimo kot merilo za ugotavljanje **kakovosti dela** na področju IMG in tudi posameznih podfunkcij, kot so planiranje proizvodnje, nabava materiala itd. Z zmanjšanjem ali celo odstranitvijo posameznih problemov se nivo zalog zmanjša. Probleme pa odkrijemo, če zaloge najprej znižamo. Iz tega se rodijo cilji in podcilji, ki pa morajo biti realno dosegljivi in konkretni. N.pr. izmeček znižati za 0,5 %, zaloge znižati za 8 % itd.

Pri **odločanju metode** za doseg ciljev se je treba odločiti med različnimi metodami, postopki in taktikami. Prava je tista, pri kateri ob minimalnih stroških dosežemo cilj. Podrobneje se je treba opredeliti in splanirati:

- metodo usposabljanja in informiranja o izboljšavi
- načinu vključitve sodelavcev
- metodi startanja in izvajanja izboljšave
- način preverjanja rezultatov in ukrepanje

Določanje namena, ciljev in metod je še faza planiranja, naslednja faza pa je **izvedba in uvedba**.

V tej fazi je treba sodelavce informirati o celotni planirani izboljšavi (ciljih, metodah, načinu izvajanja in preverjanju), po potrebi vključiti usposabljanje in pričeti z izvajanjem.

Preverjanje rezultatov je elementarna funkcija vsakega krmilnega sistema. Priporočamo sprotno preverjanje in, če je le mogoče, v obliki preprostega časovnega diagrama – grafikona.

Ukrepanje je odvisno od rezultatov. V vsakem primeru udeležence obvestimo o rezultatih, pri pozitivnih pa tudi pohvalimo. Pri negativnih odstopanjih je treba preveriti:

- realnost ciljev
- metode
- usposabljanje in
- izvajanje

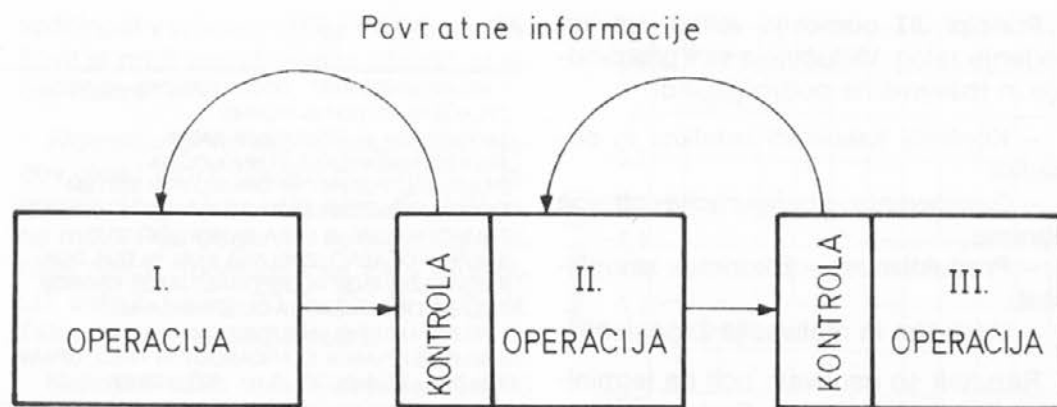
Ugotoviti je treba, kateri člen uvajanja izboljšave je odpovedal in temu ustrezno je treba ukrepati.

Neposredna kontrola

Priporočamo, da se prične intenzivno uvajati »Neposredna kontrola predhodne operacije«, ki je zelo koristna za fizično izvajanje proizvodnega procesa kakor tudi za druga dela v komerciali, konstrukcijskem biroju, centralni pripravi dela in podobno. Na **sliki 5** vidimo, kako vsaka naslednja delovna operacija kontrolira predhodno. Preden pričnemo izvajati posamezne operacije, prekontroliramo predhodno. Povratna informacija o pomanjkljivosti in napakah mora postati normalen način dela, podobno kot reklamacije kupcev ne smemo takoj okvalificirati kot zlonamernost, kritiziranje ali trik kupca, temveč moramo usmeriti prizadevanje k boljši kakovosti. Pri tem je treba uveljaviti načelo, da je kupec »kralj«, in to prenesti tudi na medoperacijske odnose.

4. RAČUNALNIŠKO INTEGRIRANA PROIZVODNJA IN KRMILJENJE PROIZVODNJE (3)

Računalniško integrirana proizvodnja (CIM) je bila sprejeta kot strategija raz-



Slika 5: Neposredna kontrola

voja uvajanja sodobne informacijske tehnologije v vrsti uspešnih firm na Zahodu. Opisali in obravnavali so jo na posvetovanjih ter v strokovnih revijah. Za Železarno Ravne je obdelana v predlogu nadaljnjega razvoja računalniško podprtega informacijskega sistema Železarne Ravne. Strategija CIM je še posebej primerna in povezana s konceptom IMG.

Za uspešen razvoj koncepta sodobnega krmiljenja proizvodnje (IMG) je treba pri CIM upoštevati:

1. Resnično in temeljito podporo RPIS celotnemu področju IMG.
2. Koncept in aktivnosti IMG imajo v primerjavi z drugimi zelo velik interes za funkcioniranje koncepta računalniško integrirane proizvodnje (CIM).
3. Za IMG sta pomembni neposredna podpora in vzdrževanje enovitega informacijskega sistema na ravni delovne organizacije.
4. Koncept CIM mora imeti osrednjo podporo in uporabo rezultatov v IMG.
5. Razvojni funkciji IMG in CIM sta neposredno povezani in v veliko točkah enaki.

5. PROIZVODNJA RAVNO V PRAVEM ČASU

Terminska zvestoba do kupcev je postal eden izmed bistvenih elementov uspešne prodaje. Podjetja, ki proizvajajo na osnovi sprejetih naročil, imajo težavno nalogo oblikovanja letnih proizvodnih programov in hitrega prilagajanja zahtevam kupcev. Eden od izhodiščnih pogojev doseganja in držanja terminske zvestobe je spremljanje realizacije delovnih nalogov in naročil od lansiranja v izdelavo in do predaje izdelka kupcu. Podatek, v kateri fazi izdelave je posamezen delovni nalog, ni pomemben samo za dnevno terminiranje in lansiranje proizvodnje, temveč tudi za centralno pripravo dela, komercialno in razne analize zaostankov, ozkih grl in druge uporabe. V IMG konceptu večnivojske funkcijske strukture podjetja pristojnost gospodarjenja s ča-

som znotraj posamezne zaključene proizvodne celote **pripada avtonomiji te celote. Ta avtonomija velja tako dolgo, dokler se upoštevajo podatki (instrukcije) višjega nivoja in dokler doseženi rezultati ne izstopajo iz okvirov pričakovanega.**

Proizvodnja ravno v pravem času (Just in Time) pomeni »časovno dobro planirano«. Vsak proces je treba oskrbeti s pravimi vložnimi elementi, v pravi količini in točno v pravem času.

To dosežemo tako, da:

- proizvajamo v procesu **naenkrat minimalno število potrebnih enot**, v najmanjših možnih količinah in v najkasnejšem možnem času
- Eliminiramo zaloge

Elementi JIT:

Notranji:

- filozofija JIT
- kakovost na viru
- poenotenje oskrbe
- minimalni čas ponovne postavitve (n.pr. zamenjava orodja)
- prekrivanje operacij
- povezovanje operacij

Zunanji:

- pravočasno naročanje

Proizvodnja ravno v pravem času (JIT) NI:

- Program znižanja zalog
- Sistem upravljanja zalog
- Tehnika terminiranja
- Program samo za dobavitelje
- Nova modna muha
- Projekt materialnega poslovanja
- Kulturni fenomen
- Program za zamenjavo napovedovanja potrebnega materiala (MRP)
- Čudežno zdravilo za slabo vodenje

Principi JIT so zelo neposredni. Proizvodnjo in dobavo izdelkov ravno v pravem času dosežemo, če so posamezni deli proizvodnega procesa od naročila do dobave opravljeni ravno v **pravem času**.

Principi JIT pomenijo veliko več kot vodenje zalog. Vključujejo se v proizvodnjo in izdelavo na področjih, kot:

- Kontrola kakovosti izdelkov in odpadka
- Ocenjevanje »konfiguracije« strojne opreme
- Produktivnost – izkoristek zmogljivosti
- Udeležba in motivacija zaposlenih

Rezultati so osnovani bolj na terminiranju kot vodenju zalog. Bazira na sistemu »VLEKA«, v katerem si prizadevamo uskladiti proizvodnjo s potrebami prodaje.

Nekateri elementi in cilji JIT se vključujejo v predhodno opisane sisteme, vendar je sistem JIT mogoče uvesti le ob dovolj visoki kakovostni ravni proizvodnje in oskrbe. Zato v organizaciji izvedbe makroprojekta ni posebej opredeljen, kar pomeni, da se lahko prične uvajati po uspešni uvedbi predhodnih projektov.

6. Ključni problemi posodobitve krmiljenja proizvodnje pri nas

Vprašali smo se, kaj so osrednji problemi posodobitve krmiljenja proizvod-

Z.S.	PROBLEM	Zahtevnost poprečna	PRIORITETA poprečna mest
1	NEUREJENE PRIST., ODGOVORNOST–NI REDA	1.9	2.4 1
2	PLAČILNI SISTEM IN NORME	2.5	2.4 1
3	VODSTVENI IN STROKOVNI KADRI	2.2	2.2 3
4	SLABO PREDPISANA TEHNOLOGIJA	2.0	2.2 3
5	RAČUNAL. PODPRT INFORMACIJSKI SISTEM	2.3	2.1 5
6	SISTEM KRMILJENJA PROIZVODNJE	2.2	2.1 5
7	NI MOTIVACIJE IN REDA ZA BOLJŠE DELO	2.2	2.1 5
8	NEPRAVOČASNO IZDELANA KOS. IN TEH. DOK.	1.6	1.9 8
9	IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE KADROV	1.6	1.8 9
10	SLABA ORGANIZACIJA DELOVNEGA MESTA	1.7	1.8 9
11	VELIKO MOTENJ, INTERVENCIJ...	1.8	1.8 9
12	NEUPOŠTEVANJE STANDARDOV IN PRED. UPRAV.	1.6	1.7 12
13	RAZVOJ TEHNOLOGIJE NA VEČ MESTIH	1.0	1.6 13
		1.9	2.0

nje. Izluščili smo 13 glavnih problemov, in jih dali v obliki ankete v verifikacijo in kvantifikacijo vsem vodjem PD (na koordinaciji) in timu IMG. Rezultati ankete so naslednji: **Na prvem mestu so neurejene pristojnosti, odgovornosti (NI REDA).**

Skupaj anketiranih vodij PD in strokovnih delavcev: 22

PRIORITETA: 0–nepomembno, 1–pomembno, 2–visoka, 3–zelo visoka

Računalniška podpora je šele na 5. mestu, vendar je treba poudariti, da so se vsi anketiranci strinjali, da to so osrednji problemi, nekaj med njimi je velikih in zelo velikih. Resnično bistveno

spremembo kvalitete krmiljenja proizvodnje bomo dosegli, če bomo vsaj delno rešili prve tri probleme, vendar lahko vzporedno tečejo naloge za odpravljanje ostalih problemov.

Literatura:

1. R. Fieten: Integralno materialno gospodarjenje, 1984

2. K. Ishikava: Kako celovito obvladovati kakovost, Japonska pot, Tehniška založba Slovenije 1987

3. J. Šegel, A. Krajnc: Nadaljnji razvoj računalniško podprtega informacijskega sistema Železarne Ravne, 1987

Franč Uranc

KROM V JEKLU - OGNJEOSTOJNOST

1. Čudodelne moči elementov v jeklih, ki se rabijo za posode in napeljave vročih strupov

Začnimo z visokotemperaturno tehniko, ukazom prihodnosti. Enako kot v športu velja tudi za znanost, tehnologijo, industrijo: »više, hitreje, močnejše«.

Ogledali si bomo, kako izdelati jekla, ki bodo trdnjša (močnejša) pri višji temperaturi, da bodo omogočila hitrejše potekanje procesov v bolj trajnih napravah.

Materialni temelj jekla so kemijski elementi, zato izhajamo v preiskavi lastnosti iz sestave.

Vroči plini so za vsako trdno snov huda skušnjava. Posebno kisik ali spojine, ki učinkujejo podobno kot on, energično uničujejo površine posod, ventilov, ležišč ali gibljivih strojnih delov. Požiralcem sadov konstrukcijskih in gradbenih naporov se uspešno zoperstavimo le s pomočjo kroma, silicija, aluminija in volframa. To so elementi, ki se žrtvujejo za železo, ker veliko rajši gorijo oziroma oksidirajo. Tvorijo pa tudi trdno spojino,

ki onemogoča prodiranje kisika proti notranjosti izdelka.

Nasprotje tem so baker, nikelj, kobalt in molibden, ki tvorijo zelo lahko taljive okside in so zato kaj slabi varuhi jekla pri visoki temperaturi.

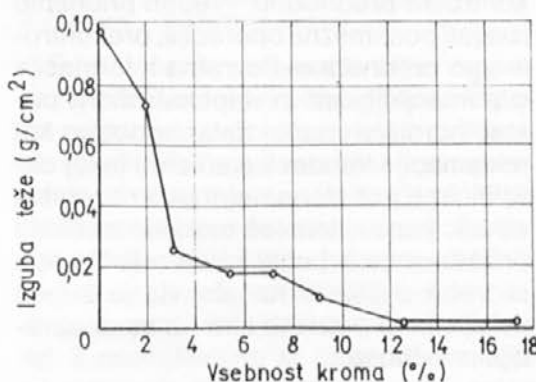
Resnično obstojnost dajejo aluminijev, kromov in celo železov oksid (FeO), ki pa so od določene temperature navzgor in po določenem času pravi posebneži. Medtem ko se do tega in tega časa krom, aluminij ali silicij zelo hitro vežejo s kisikom, se po tem času njihovo veselje za družbo skoraj trenutno ohladi. Taka čustvena hladnost vlada do precej visoke temperature in dolgo časa. Veliko pozneje, »na stara leta«, se spet pojavi močen družabni nagon.

Ognjeobstojnost izdelka je odvisna torej tudi od razmerja hitrosti oksidacije s hitrostjo difuzije kisika skozi oksidno plast proti trdni kovini.

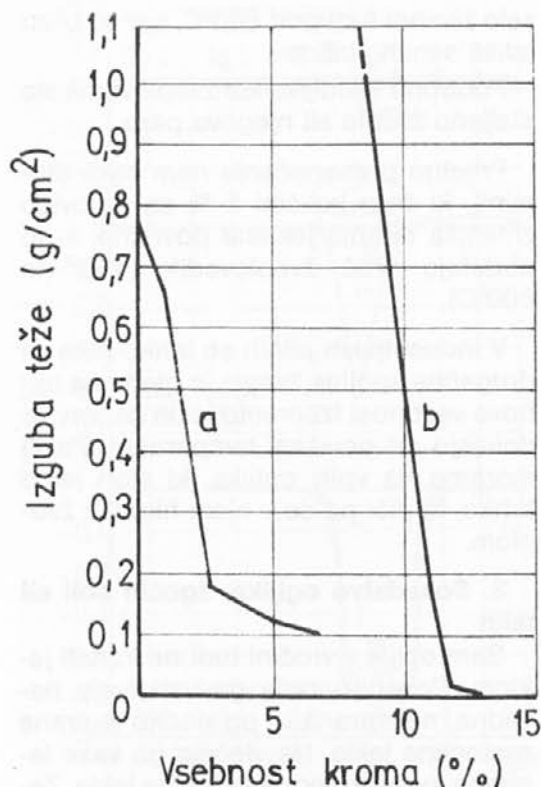
Varovalna plast bo res zaščitna, če bo ognjeobstojna, poleg tega pa še trdna pri visoki temperaturi. In naj se s poviševanjem temperature čim manj razteguje.

Z drugo besedo: toplotna raztezka jekla in oksida naj bosta enaka, drugače oksidna obleka razpoka ali zaradi ohlapnosti odstopi od telesa, ki naj bi ga varovala pred vročim kisikom.

Trdnost oksidov, npr. silicijevega, je z ogrevanjem vse manjša. Pri 1300–1400°C se že kar zmehta, čeprav uradno šele pri 1600°C. Žal je silicijev ok-



Sl. 1: Že majhni dodatki kroma jeklu izboljšajo obstojnost proti koroziji v industrijskem zraku. Nad 13 % Cr pa ni treba.



Sl. 2: Izgube teže izdelkov z različnimi vsebnostmi kroma so merili po 30 dneh v žveplasti kislini (21 C) ali v 5 % solitni kislini.

sid že nad 900°C tako luknjičast (porozen), da odgoreva skoraj ko oglje.

Ognjeobstojnost oksidov je treba poskusno določiti. Tako pokončen element, kot je vanadij, ki daje odlično žilavo drobno zrno in trde karbide – je v paru s kisikom premehek. Še huje: vsrkava žveplo, kar stori jeklo luknjičasto.

Ker imamo v marsikakem gorivu žvepla na pretek – premog, mazut, nafta – imejmo pred očmi njegovo pohujšljivo vlogo v stiku z vanadijevim jeklom.

Koliko zaviralcev zmeščanja in odgora potrebujemo? Jekla, ki se dobro upirajo oksidaciji s plinom (zrakom) pri visoki temperaturi, imajo v sebi npr. 1 % C in 20 % Cr, lahko še 10 % Ni. Izmerili so, da je proti odgoru najbolj obstojna tista kromova zlitina, ki vsebuje 1 % ogljika in je avstenitne strukture.

Feritna kromova jekla imajo 30 % Cr, toda niso zanesljiva pri visokih temperaturah, kjer se lahko pojavi delta ferit.

Nikelj je koristen le, če ga je več kot 20 %, ker se rad nabira tik pod oksidom.

Silicija se ne branimo, če ga je pod 2,5 %. Zakaj? Nad to vsebnostjo tvori feritno strukturo, ki ni zmožna poboljšanja (izboljšanja). Če ga je več kot 3,5 %, postane jeklo zelo trmasto in ga s hladnim stiskanjem ali sploh oblikovanjem zelo težko spremenimo. Preveč silicija odvzame kromovemu oksidu kisik in zbere kromove atome pod oksidno plastjo. Prava vsebnost silicija pa zagotovi

vzdržnost v vročem zraku. Posebej učinkovit je proti vanadijevemu oksidu, ki sicer nažira jeklo.

Aluminiju lahko skoraj salutiramo: njegov oksid vzdrži gladko do 1300°C. Odgorevanje je sicer zelo hitro do določene meje. Pod odgorom se nabira aluminijev nitrid. Spomnimo se, da v RAVNALU deluje poleg 20 % Cr še 5 % Al. Tako jeklo zelo dolgo vzdrži.

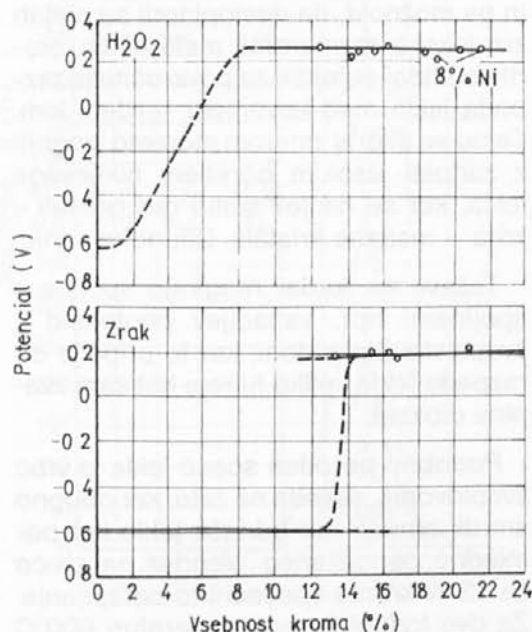
Nekoliko ozko usmerjen je volfram, ki koristi šele, če ga je precej, in tudi tedaj ne daje odpornosti velikim silam. Ker poznamo hitro rezna jekla, nas tovrstne izjave nekoliko presenetijo, ampak kar je – je.

Nekoliko skromni so tudi tantal, niob, cirkon in titan, ki resda precej dvignejo trdnost proti stalni obremenitvi (DVM mejo lezenja) v vročem, toda vroče ne sme biti toliko, da bi že zažarelo. To pomeni veljavnost do 500°C.

Kalcij, magnezij (nizko tališče 840 oz. 650°C!) in tantal so odlični zaviralci difuzije, zato povečajo obstojnost izdelka v vročem.

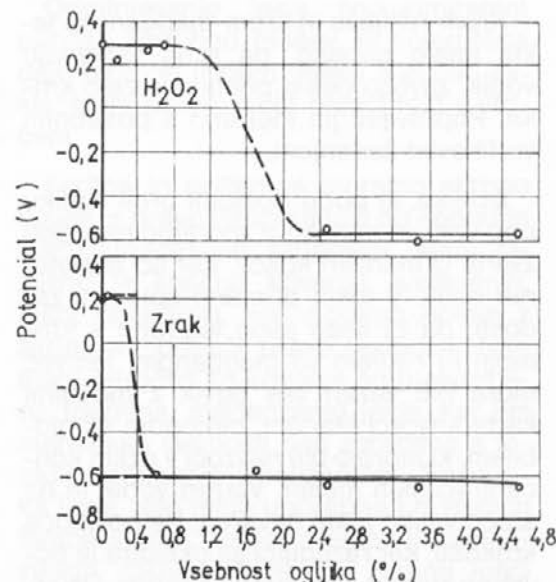
Včasih si izmislijo tudi krom-nikljeva pokritja, prevleke. So kar učinkovita, če jih nanašamo termično, toda zanič, če elektrolitsko.

Vanadija ni kaj prida, kot smo že videli. Srka žveplo, v družbi s kisikom ob-



Sl. 3: Vsebnost kroma, ki že daje pasivnost jeklu je, močno odvisna od oksidacijskega potenciala korozijskega okolja.

Če pihamo v raztopino ferosulfata močno oksidacijski vodikov peroksid, bo v njej obstojno že jeklo z 9 % Cr. V primeru, da je navzoč le zrak, se jeklo pasivira šele, če vsebuje 15 ali več odstotkov kroma. Kadar je navzoč čisti vodik, nam ne pomaga niti 22 % Cr, temveč je treba vzeti v jeklo še nikelj.



Sl. 4: Vpliv ogljika na potencial kromovega jekla v žvepleni kislini. Krivulji kažeta, da od začetne pasivnosti jekla s 14 % Cr in nič ogljika prehaja do aktivnosti jekla, če je v njem poleg 14 % Cr že 0,1 % C in je v okolju zrak. Če je ob elektrodi H₂O₂, sme biti le-ta iz jekla z desetkrat več ogljika, pa bo še zmerom pasivna (obstoja proti koroziji).

likuje okside, ki se talijo že pri 690°C, kar vse žre jekleno površino.

Podoben nepridiprav je molibden, kajti njegov oksid v najbolj neprimernem trenutku izhlapi in zapusti za seboj luknjice, v katere in skozi katere brez težav prikoraka kisik.

2. Kako vzdržati napad vročih plinskih elementov ali spojin

Najprej si pogledjmo, kaj storiti, če bo v vroči atmosferi, ki jo kuhajo kemiki ali energetiki, veliko vodika in bo pritisk velik.

Če je zadosti, da strojni del vzdrži 100 ur pritiska do 300 atmosfer, je kar pri roki ustrezno jeklo: ni mu treba vsebovati več kot 3,5 % kroma, čeprav je bolje več.

Pritiske 700 atmosfer pri temperaturah nad 500°C vzdržijo le jekla z 18 % Cr in 10 % Ni.

Če je atmosfera žveplovodikova, smejo biti naprave le iz feritnega jekla (to je brez niklja) s 13 do 18 % kroma. Neučinkovitost niklja kaže jeklo s 6 % Al, ki je pri 550° obstojnejše od jekla z 18 % Cr in 8 % Ni.

Pretvorbenih jekel – kot je tisto s 3,5 % Cr – pravzaprav za visoke temperature nimamo radi. Ali pa jih poprej visoko popustimo, drugače nastanejo v njih nezanesljivi in neobstojni trojčki kroma in železa z ogljikom, tj. ustrezni karbidi. Ko pa ti razpadejo, ima vodik kaj lahko delo pri razdiranju jekla.

Krom-nikljeva in krom-manganova jekla imajo napako, da rada vsrkavajo vodik, zaradi česar postanejo zelo krhka. Popravljati jih moramo s posebnim vodikovim žarjenjem.

Izdelke, ki bodo obstojni proti vodiku pod velikim pritiskom, moramo navadno zvariti iz manjših kosov, ker so zapleteni oblik. V takih primerih sploh ni zadosti, da bi imeli jeklo legirano s kromom in nikljem ali manganom, temveč mora biti vezan ves ogljik z močnimi karbidotvorci titanom, cirkonom ali niobijem, ki morajo biti navzoči v ozkih koncentracijskih mejah. Vlažen vodik je na srečo veliko manj nevaren. Ne povzroča krhkosti, ker razogljji ali oksidira le površino posod, izdelkov, napeljav. Ob visoki temperaturi se namreč vodik spaja z ogljikom s površine v metan. Učinek pritiska in temperature na vzdržnost je le majhen, povsem drugače kot pri stiku s suhim vodikom. Ob nizki temperaturi se kisik iz razpadle vodne pare zveže z ogljikom iz jekla in tega na tak način oksidira. Notranost izdelka tudi v tem primeru napada ne postane krhka, na srečo.

Pogosto imamo v industriji opravka s plini, ki imajo visok pritisk in vsebujejo tudi ogljikov monoksidi (CO). Že pri razmeroma nizki temperaturi se veže pet molekul na en atom železa.

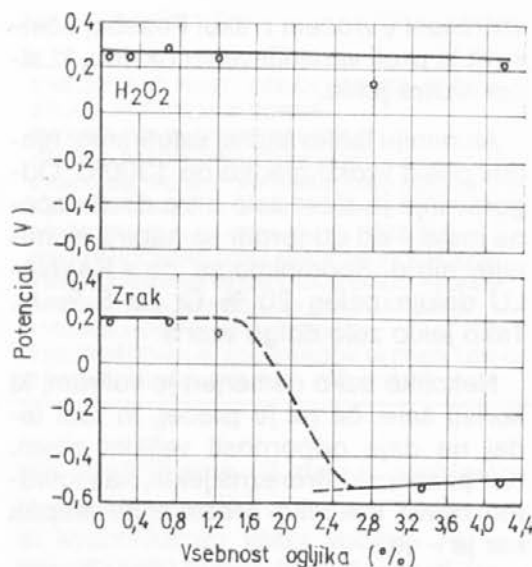
Najbolj živahno se tvori ta spojina pri 200 °C, ker ovira pri nižji temperaturi njeno nastajanje slaba tekočnost spojine, pri višji pa velik razpadni tlak, t.j. nagnjenje k sprotnemu ločevanju monoksida od železa.

Učinek monoksida krepijo elementi, kot so vodik, žveplo in amoniak, slabi ga pa kisik. Nasploh pa se težko loči učinek te spojine od učinkov vodne pare, kisika in ogljikovega dioksida. Hudodelstvo monoksida bi opredelili kot ropanje železa s površine, ustvarjanje luknjic (ker se tvori včasih celo grafit) in škodljivo naogljichenje pri temperaturah nad 650 °C. Saj vemo, da ogljik ni prijatelj korozijski obstojnosti – če ni trdno vezan s kakim posebnim elementom.

Pred njegovim monoksidom pomaga le dvoje: ali pokritje z bakreno oz. mangan-bakrovo plastjo ali kar nerjavost jekla z več kot 12 % kroma.

Vroč dušik močno vsrkavajo kromova in manganova jekla, ne pa nikljeva. Če so v jeklu še titan, cirkon ali aluminij, tvorijo nitride, njihovo izločanje iz osnove jekla pa povzroči, da le-ta postane avstenitna.

Posebno zapletene odnose ima jeklo z žveplom in njegovima spojinama žveplovodikom in dioksidom. Proti oksidu žvepla so obstojna kar kromova jekla, ki so obstojna proti odgoru (npr. 18 %



Sl. 5: Vpliv ogljika na potencial jekla z 20 % Cr in 8 % Ni v žvepleni kislini, ki ji dodajamo bodisi zrak bodisi H₂O₂. V tem drugem primeru je jeklova pasivnost neuničljiva, neodvisna od vsebnosti ogljika v njem, kot kaže zgornja vodoravna črta.

Cr, 8 % Ni), toda zlitine z 80 % Ni in 20 % Cr so že pri 850 °C pol manj obstojne kot preprosta zlitina s 6 % kroma. Pri višji temperaturi je še slabše za zlitino 80 % Ni, 20 % Cr. Medtem ko je najnižje tališče zlitine železov sulfid – železo (eutektik) pri 935 °C je najnižje tališče nikelj-sulfid-nikelj pri komaj 645 °C. Skoraj za 300 °C nižje tališče in pa možnost, da nastopi tudi na mejah zrn jekel z razmeroma malo niklja, stori sulfidni eutektik za povzročitelja razpada jekla med kovanjem – rdeči lom. Temu se skoraj zmerom moremo izogniti z zadosti visokim ogretjem nikljevega jekla, ker se nikljev sulfid rad preseli v zrna – mešane kristale. Difundira vanje.

Težave so, kadar reagirajo spojine s spojinami npr. vanadijev pentoksid z žveplovim dioksidom, ker to pripelje do razpada jekla veliko hitreje kot sam žveplov dioksid.

Podobno neroden sosed jekla je vroč žveplovodnik, seveda ne zato, ker obupno smrdi, ampak ker odnaša jeklo kot pomladno sonce sneg. Vendar na srečo že 12 % kroma spočasni to odtapljanje. Za dve tretjini že pri temperaturi 600 °C ali še više.

Jeklo s 30 % Cr vzdrži pri 500 °C približno tako kot nelegirano pri 400 °C. Kako življenjsko pomemben je krom, nam pove podatek, da je navadno jeklo brez kroma pri 600 °C desetkrat manj vzdržno kot pri 400 °C, če ga obdaja atmosfera žveplovodnika, več kot 30 % Cr pa že ob 600 °C tudi ne hasne več.

Čeprav tvori žveplovodnik na površini jekla trdne sulfide, so kovinski in žveplovni ioni (električno nabiti atomi) v njih

zelo živahni tudi pod 600 °C, saj so blizu tališč samih sulfidov.

Podobno škodljiva kot žveplovodnik sta staljeno žveplo ali njegova para.

Prijetno presenečenje nam nudi aluminij, ki že v količini 5 % za polovico zmanjša hiranje jeklene površine, ki jo obdeluje vroč žveplovodnik (450 ° do 600 °C).

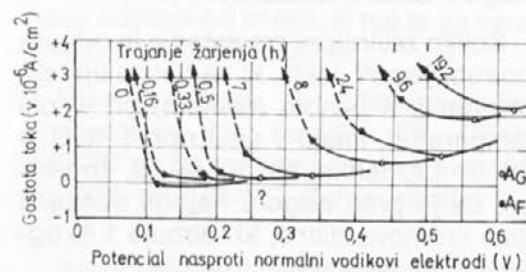
V industrijskih plinih so lahko take ali drugačne spojine žvepla in glede na njihovo vsebnost izberemo jeklo naprav, ki delujejo pri povišani temperaturi. Paziti moramo na vpliv ogljika, ki stori jeklo krhko, kopiči pa se v njem hkrati z žveplom.

3. Sosedstvo ogljika, žgočih soli ali talin

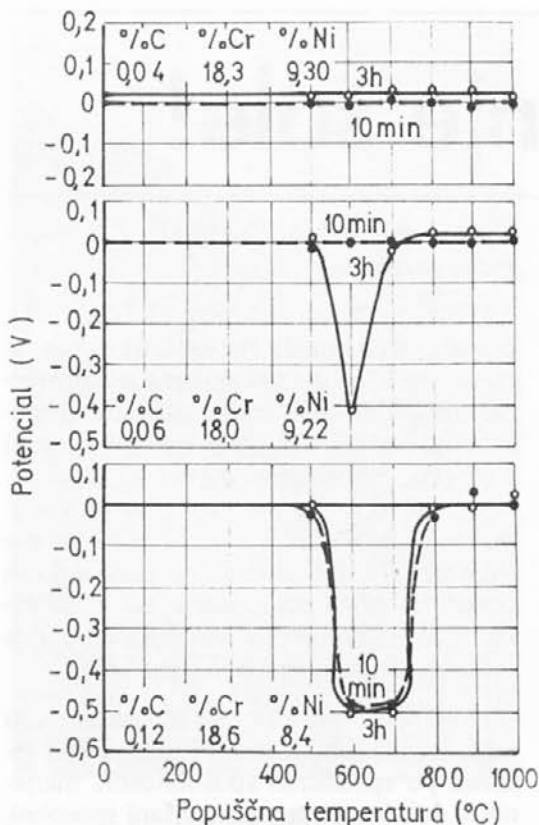
Sam ogljik v vročini tudi ne koristi jeklu. Posebno rada ga vsrkavajo navadna, nelegirana in pa visoko legirana avstenitna jekla. Ne vlečejo ga vase legirana in visokolegirana feritna jekla. Zelo malo ga privlačijo jekla, legirana s silicijem in aluminijem, zato sta ta dva redno v ognjeobstojnih jeklih. Škoda, ki jo povzroča ogljik, lahko občutimo kot brezupno krhkost izdelka ali kot znižano tališče ter zato nataljevanje površine ali kot razpad zaradi neenakomernih toplotnih raztezkov osnovnega jekla in naogljichenje plasti.

Jekla so potrebna za posode, v katerih so staljene soli, bodisi za hitro ogrevanje bodisi ohlajanje na določeno temperaturo, ali za cementiranje (namensko naogljichenje) ali za emajliranje in podobno.

Pločevina iz visokokromovega jekla navadno dobro prestopi ogrevanje tovrstnih kemikalij, vendar ne brezpogojno.



Sl. 6: Medzrnasta korozija
Krivulje gostota toka – potencial v območju aktivacijskega potenciala nestabiliziranega avstenitnega jekla z 0,08 % C, 18 % Cr in 8 % Ni, katero se nahaja v 5 % vreli žveplovni kislini. Ker so vzorce jekla poprej različno žarili pri 650 °C, vidimo iz krivulj vpliv časa žarjenja na aktivacijska potenciala mej zrn (AG) in zrn samih (AF). Kot kaže, se aktivirajo (tj. izgubijo pasivnost) meje zrn pri bolj žlahtnem (večjem) potencialu kot zrna. Za oboje velja, da se aktivirajo pri bolj žlahtnem, če je čas žarjenja (izločanja karbidov po mejah) daljši.



Sl. 7: Nastop neobstoynosti jekel z 18 % Cr, 8 % Ni in z različnimi vsebnostmi ogljika proti medzrnatni koroziji. Slike od zgoraj navzdol: 0,04, 0,06 in 0,12 C. Potencial nasproti vodikovi so merili v 1n – žveplovni kislini. Preizkušance so poprej žarili bodisi 10 minut bodisi 3 ure pri kateri od temperatur, prikazanih na vodoravni osi diagrama. Vidimo, da pasivnost – ki je v taki kisli raztopini pri OV – popusti jeklu z 0,06 % šele po 3 urah žarjenja, jeklu z 0,12 % pa že tudi po 10 minutah. Če dolgo – 20 dni – žarimo kje pri 550 – 700°C jeklo, ki ima celo komaj 0,01 % C, mu tudi pade potencial in se začne razpad – ločevanje zrn.

Čilski soliter ali mešanico KNO_3 in NaNO_3 (tališče že pri 135°C) vzdrži navadno nerjavno jeklo s kromom. Cementacijska sredstva moremo varno taliti v posodah iz visokokromove pločevine, ki je avstenitna in vsebuje še aluminij in silicij.

Boraks, fosfate, silikate (emajle) bomo lahko dolgo imeli v posodi, ki je iz kromovega jekla in je zelo gladka.

Sploh pa ne vzdržijo stene iz nerjavnega kromovega jekla, če so v posodi kaki kloridi ali sulfati. Prvi imajo nizko tališče, zato je bolje vzeti za posodo navadno jeklo, ki ga pokrijejo z aluminijem (alitrirajo). Kloridi rahljajo meje zrn in trgajo z njih karbide, s katerimi se potem vežejo v škodljive snovi.

Obstoynost proti kloridom nudi le jeklo z več kot 26 % Cr in 1 % Mo, ki je obstoyno tudi proti napetostni koroziji.

Vroči sulfati tudi uničijo kromovo jeklo.

Celo sama teža staljene soli lahko povzroči v loncu medkristalne razpoke. Pregrevanje ali razpad snovi na dnu tudi okvarita posodo.

Staljene kovine lahko ohranjajo čistost oz. določeno sestavo, če so v visokokromovih posodah. Svinec in magnezij sta taka. Že mehka železna pločevina pa dobro vzdrži staljene natrij, kalij ali bor.

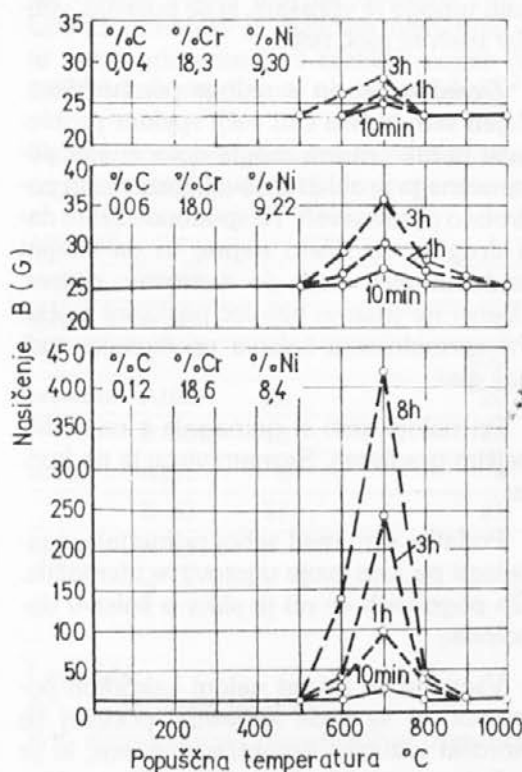
Ni pa dobrega sožitja med jeklenim loncem in cinkovo talino. Ker cink topi v sebi železo in tvori tudi spojine z njim, poškoduje posodo.

Tudi baker, srebro, medenina kot talina niso kaj prida: povzročajo tako imenovane razpoke spajkanja.

Pri nižjih temperaturah so taki škodljivci kositer, cink in kadmij.

4. Posebnosti izdelave ognjeobstoynih jekel

O izdelavi ognjeobstoynih jekel omenimo le, da je treba storiti vse za čim manj vodika v njih. Težave prinaša že takoj po litju in med kovanjem ter po njem. In če že navodičeno jeklo za grelne spirale vse to prestopi – ne vzdrži dolgo na delovnem mestu v peči.



Sl. 8: Merjenje magnetnega nasičenja vzorcev iz poskusa na sliki 7 kaže nastop rahle magnetnosti – vrhovi pri popuščanju na 700°C – v sicer nemagnetnem avstenitnem jeklu. Pojavil se je torej martenzit (alfa ferit). Vendar ni povzročitelj neobstoynosti jekla ta martenzit, ki ga je seveda več, če je več kroma odpotovalo iz osnove v nove karbide. Kriv je nastop ostrih skokov koncentracije kroma takoj po začetku tvorbe kromovih karbidov.

Odplinjevanje jekla (vakuumiranje) prinaša sodobno rešitev, ki poleg tega daje feritnim jeklom veliko žilavost, avstenitnim pa še večjo obstoynost v vročem.

Feritna in polferitna moramo skrbno kovati, s pravo temperaturo ob koncu in rekristalizacijskim žarjenjem. Manj težavno je končno kovanje avstenitnih, manj občutljivo, ker moremo potem z žarjenjem doseči prave lastnosti. Najmanj odročna za kovanje so pretvorbeni (perlitna, martenzitna) jekla, ker jim mehanske lastnosti pač zgradimo s toplotno obdelavo (izboljšanjem). So pa taka jekla zelo malo uporabna pri visokih temperaturah: zaradi premen in dimenzijskih sprememb se kar naprej lušči varovalna oksidna (ali drugačna) plast. Pa tudi sicer nam lahko precejšnje deformacije zaradi strukturnih premen hodijo močno narobe.

Zato je med ognjeobstoynimi jekli le malo takih, ki bi bila pri navadni temperaturi feritna, pri visoki pa vstenitna.

Jože Zlatac

POTI (domačija)

O domačija, raj zeleni,
poti od tebe vodijo na vse strani.
O domačija, kraj, kjer sem rojen,
sin morja bil sem, taval izgubljen.

V naročju materinem ob pesmi sem
zaspal,
in sanjal krasne sanje (o barki, morju in
pomladi). Ob sladkem, toplim mleku,
ves sem
godrnjav odrekel se obljubi in odšel.

Sedaj teptam te, sanje daleč za menoj so.
Prebujen, z rosnimi očmi zrem pred seboj.
Če sem izdan bil in izdal sem tebe,
še večja bol rojeva v srcu se nocoj.

Rad bi verjel v sanje in preteklost,
pa mi življenje je le kaplja vode.
Izpijem jo kar tako, mimogrede
in vse usahne, kar se rojevalo in še
rojeva se.

Tereza Jaser

OPOMIN

Vse molči,
le gozd šumi.
Dobro je, da šumi.
Dobro je, da buči.
Dobro je, da ječi.
Ko ni več bolečine,
ko je samo še tišina,
je prepozno.
Je prepozno.

Sonja Mlakar

Želimo si dobre srednje šole!

Nalogo »Želimo si dobre srednje šole« je v imenu srednješolcev zapisala Sonja Mlakar, tedaj še dijakinja 3. letnika poslovno-finančne usmeritve na ŠC E. Kardelja v Slovenj Gradcu. Pri tem sta ji svetovala Franc Garb in Franček Lasbacher.

Naloga je bila izdelana v času obvezne prakse, ki jo »nekoliko drugače« organizirajo OBČINSKE RAZISKOVALNE SKUPNOSTI koroške krajine pod naslovom MLADINSKA DELAVNICA.

Pred nalogo pa: Klobuk dol!

UVOD

Otrok se svojih prvih korakov v življenju nauči doma, prvo vzgojo mu dajo starši. Vendar starši danes vse preradi prepustijo vso skrb in vzgojo šoli, kar seveda nikakor ni prav. Šola vse vzgoje ne more prevzeti na svoja ramena, zavedati pa se mora svoje odgovornosti in storiti čim več, da omogoči otrokom čim popolnejšo vzgojo.

Otrok dobi v prvih letih življenja najosnovnejše smernice za življenje na podlagi posnemanja starejših. V letih šolanja, v osnovni šoli, se njegovo obzorje širi na podlagi avtoritete, torej vse verjame učitelju-vzgojitelju. V času dozorevanja pa stvari ne sprejema več tako zlahka, saj se mu pojavijo najrazličnejša vprašanja. O vsaki stvari podvomi, ob vsaki trditvi se sprašuje: ZAKAJ? V tem obdobju se človek dograđi v zrelo osebnost s svojimi specifičnimi lastnostmi.

Srednja šola bi naj dala dozorevajočemu človeku dobro podlago za poklicno življenje in za nadaljnji študij. Dati bi mu morala dovolj možnosti za svobodno oblikovanje osebnosti in spodbujati njegove individualne sposobnosti.

Naloga srednje šole torej ni samo izobraževanje, ampak vzgoja in izobraževanje. Vemo pa, da v današnji šoli vse premalo pozornosti posvečajo vzgoji. Poleg tega se je šola v letih po vojni preveč zaletela v reformiranje celotnega šolstva. Na hitro je bilo treba izkoreniniti religijo in namesto nje vpeljati neko nadomestilo – samoupravljanje s temelji marksizma. Šola je bila preveč podrejena politiki. Prišlo je do manipulacije mišljenja. Z leti smo to napako spoznali in priznali.

Vse preveč dopuščamo, da stvari najprej preizkusimo na učencih in šele nato ugotovimo slabosti. To je nedopustno! Vsak korak v spremembi šolstva bi morali dobro

pretehtati, analizirati, preučiti in šele nato dati »v promet«. Nikakor ne bi smeli dovoljevati poskusov na učencih. Dovolj zgodovine je že za nami in vse vendar ni bilo tako slabo, da bi se ne smeli zgledovati po njej. Poleg tega tudi nismo edina država na svetu, ki ima mlade, znanja željne ljudi. Te države so tudi gospodarsko uspešnejše, kar seveda kaže tudi na dobro šolo, saj mora biti le-ta pred gospodarstvom.

Vendar, kaj hočemo, kakor na drugih področjih, tako tudi v šolstvu hočemo izdelati »svoj« program. S tem pa delamo škodo le sebi in mladini, na kateri bi naj gradili prihodnost.

S to nalogo želim pokazati problem šolstva tako, kot ga vidi in občuti dijak. Povedati želim, kaj nas moti, kakšne pomanjkljivosti čutimo in kako bi se dalo to rešiti.

Vsi se z mojimi pogledi najbrž ne bodo strinjali, koga pa bo ta naloga morda spodbudila, da bo začel o teh stvareh razmišljati drugače, kdo drug bo iskal naprej, kajti mnogo je vprašanj, ki se pojavijo, vendar vseh ni moč rešiti.

Zavedam se, da je naloga pomanjkljiva. Zajeti sem hotela čim večji spekter problemov in tako nisem mogla določenega posameznega problema dovolj nazorno in podrobno obravnavati. To spodbudo želim dati drugim, da iščejo naprej in da skupaj pridemo čim prej do ustrezne rešitve. Učenci ne smemo biti več poskusni zajčki! Pri spreminjanju šolstva upoštevajte tudi naš glas.

Pri nalogi sem si pomagala z najrazličnejšim gradivom. Seznam virov je na koncu.

Podatke sem med seboj primerjala, s tabelami pa sem svoje ugotovitve utemeljila. Ob pogovorih se mi je slika o šolstvu dopolnila.

Vsem, ki so mi pri nalogi kakorkoli pomagali, bi se rada zahvalila, posebej še Koroški razvojni organizaciji Razor, ki je nalogo omogočila, Zavodu za šolstvo, kjer sem dobila mentorja prof. Garba, SS Edvarda Kardelja Slovenj Gradec in profesorjem, ki mi niso odrekli strokovne pomoči, ter tovarišici Fras.

UČENCI DOBIMO PREMALO ZNANJA

In kaj menimo, da je temu vzrok?

SPOSOBNE JE TREBA SPODBUDITI

Povsod poudarjamo, da je treba pospeševati ustvarjalnost in nadarjenost, obenem

pa jo zopet nekako zaviramo z normalizacijo razredov.

Glavni moto normalizacije razredov je ta, da naj razred odraža življenje, delček vsakdana. V življenju se srečujemo z najrazličnejšimi ljudmi, tako sposobnimi kot nesposobnimi, s slabimi in pokvarjenimi, kot tudi z dobrimi. S heterogenimi razredi pa dosežemo ravno to, da se otrok spozna z najrazličnejšimi ljudmi, katere bo srečeval vse življenje. Takšni razredi pripomorejo k osebni bogatitvi otroka, saj si otrok ob stiku s sošolci do njih ustvari določen odnos in iz teh izkušenj izhaja vse življenje.

Homogeni razredi bi na otroka delovali zelo enostransko. Ljudi bi tako začeli ločevati po specifičnih sposobnostih, merjenih v določenem trenutku. Manj sposobni, za katere pa ni rečeno, da sčasoma ne bodo razvili ustreznih, njim lastnih sposobnosti, bi se tako čutili manjvredne in drugorazredne.

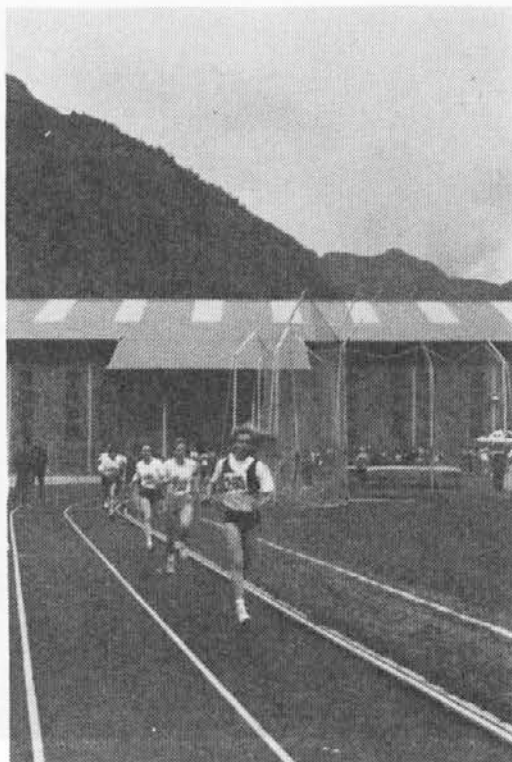
V osnovni šoli je normalizacija razreda nujno potrebna za normalen razvoj otroka. Kaj pa srednja šola?

Lahko bi rekli, da je že sam izbor šole glede na različne interese nekaka zunanja opredelitev za homogeno skupnost. V šolo pa kljub temu pridejo ljudje z različnimi sposobnostmi. Nekateri imajo namen šolanje nadaljevati, drugi dobiti zgolj izobrazbo s čim manj truda. Vse pa damo v isti razred. Kakšne so tu možnosti za homogene razrede? Seveda ima to tudi moralne in etične omejitve in tega vsekakor ne smemo spregledati. Poleg tega se človek v srednji šoli še vedno razvija in tu zavzame določen odnos do sveta in ljudi, čeprav vemo, da se človek razvija vse življenje.

Ali so kljub temu možnosti za homogene razrede in kakšni naj bi bili?

Zunanja diferenciacija, ki loči »razred odličnih« od ostalih, je v svetu že zgodovina. Obstajajo šole za nadarjene, grupacije po razredu pa ne. Vsaka grupacija je z zakonom nedovoljena.

Načelo usmerjenega izobraževanja je, da mora vsako šolanje na V. stopnji vključevati tako usposabljanje za delo kot tudi za nadaljnji študij. V praksi pa je to skoraj nemogoče in slabo. Učenec, ki ima vse kvalitete in ambicije šolanje nadaljevati, potrebuje dosti več delovnih navad za samostojno delo, trdnjšo podlago znanja ter druge sposobnosti, ki jih učenec, ki se bo po končani šoli zaposlil, vsekakor ne potrebuje, oziroma si jih bo hitro pridobil z delom. Glede na to je nujno, da omogočimo učencem z večjimi ambicijami in sposobnostmi neoviran študij in ga nanj dobro



Tek na 800 m

pripravimo. Vsaj v višjih letnikih bi ti učenci morali imeti »dodatni pouk« strokovnih predmetov. Lahko bi uvedli poseben oddelek, kjer bi bila predmetnik in zahtevnost prilagojena učencem, ki nameravajo nadaljevati šolanje. Prehodnost pa bi ne smela biti ovira, če bi se hotel kdo pozneje vključiti v ta razred. Ob koncu šolanja bi imela oba učenca možnost šolanje nadaljevati, tako tisti, ki se je na to pripravil, kot tudi tisti, ki tega ni načrtoval prej, pa sedaj to želi iz kakršnega koli razloga. Seveda bo imel slednji pri študiju več težav in bo težje napredoval zaradi nepripravljenosti. Kvaliteta znanja bi se tako dvignila. Sedaj pa učitelj prilagodi zahtevnost sposobnostim učencev – slabših.

Kako slaba je pripravljenost na študij nam povedo tudi naslednje tabele.

Tabela 1: Gibanje vpisa v posamezne letnike fakultete *1

Leto	1. let.	2. let.	%	3. let.	%	4. let.	%
1980/81	885	379	43	305	80	150	49
1981/82	721	365	51	385	78	233	82
1982/83	810	371	46	204	55	213	104
1983/84	862	353	41	226	64	140	62
1984/85	907	412	45	270	66	159	59
1985/86	1063	417	39	276	66	136	49
1986/87	1086	363	33	271	75	147	54
1987/88	1096	345	32	283	82	155	55
1988/89	1191	380	32	313	26	119	38

Tabela prikazuje, kako velik upad oziroma kako majhna prehodnost je iz prvega v drugi letnik. Največji delež je 51 % v šolskem letu 1981/82, najnižji pa v zadnjih dveh letih 1987/88 in 1988/89, to je 32 %. Temu je vzrok tudi vedno manjši

vpis dobrih učencev na Ekonomsko fakulteto. V tabeli so zajeti tudi študenti, ki letnik ponavljajo. Če izračunamo še delež, koliko učencev je končalo študij, ugotovimo še nižje odstotke: 34 % v šolskem letu 1980/81, ki je najvišji, in 10 % v šolskem letu 1988/89, ki je najnižji, ostali se gibljejo med tema dvema deležema. Uspešnost študija je torej zelo slaba, odvisna pa je tudi od sestave učencev glede na uspeh, ki ga dosežejo v srednji šoli.

Tabela 2: Uspeh učencev, vpisanih v 1. letnik fakultete *1

Leto	vpisanih	odlični %	pravdobri %	dobri %	zadostni %
1983/84	639	24	27	37	11
1984/85	680	27	29	36	9
1985/86	808	26	39	34	7
1986/87	756	15	36	43	6
1987/88	802	12	36	46	6

Iz tabele je razvidno, da delež odličnih učencev pada v zadnjih letih, to je 1986/87 in 1987/88.

Zajeti so učenci, vpisani na Ekonomsko fakulteto v Ljubljani, brez ponavljavcev, ki so v srednji šoli dosegli različne uspehe. To pa seveda vpliva tudi na nadaljnji študij. Učenci prihajajo iz različnih usmeritev in je temu primeren tudi različen uspeh pri študiju, kakor vidimo v naslednji tabeli.

Tabela 3: Uspešnost učencev z različnimi uspehi iz srednje šole *1

Uspeh	vpisanih	opravilo 9 izpitov	%
odlični	A 33	25	76
	B 7	7	100
pravdobri	A102	20	20
	B 36	16	44
dobri	A151	6	4
	B 53	11	21
zadostni	A 19	/	/
	B 15	/	/

Legenda:

A – ekonomski tehnik

B – naravoslovno matematična usmeritev

Čeprav bi pričakovali, da ima ekonomski tehnik več podlage glede na to, da se je že v srednji šoli usmeril v ekonomsko smer in to tudi nadaljeval na fakulteti, iz tabele vidimo, da ga učenec iz naravoslovno matematične usmeritve pri študiju prekaša. Ekonomski tehnik bi naj imel dobro podlago strokovnega znanja, pa vidimo, da učenec iz naravoslovno matematične smeri kaj hitro nadomesti to znanje, saj ima dobre delovne navade in kvalitetno predznanje iz drugih predmetov. Seveda moramo upoštevati tudi individualne interese, saj nekateri učenci pač poskusijo srečo, drugi podležejo

vplivom okolja, ki ga spremene. Tudi če to upoštevamo, se ne moremo zadovoljiti s tako slabim uspehom, pa naj je za to kriv kdorkoli. V večini primerov imajo učenci, ki nadaljujejo študij, vendarle resne namene.

In kje učenci največkrat »cepnejo« na izpitu?

Tabela 4: Največ problemov imajo s predmeti: *1

Predmet	izpit je opravilo učencev %
matematika I	217 27
politična ekonomija	251 31
statistika	293 36
ekonomika OZD	293 36
računovodstvo	409 51

Tem predmetom bi v srednji šoli morali dati prednost, saj so podatki dovolj zgovorni in o nujnosti ni dvoma. Ker vsi ne bodo nadaljevali študija, torej tudi ne potrebujejo vsi teh predmetov. Tisti, ki pa imajo namen šolanje vendarle nadaljevati, bi morali imeti več ur matematike, politične ekonomije, statistike, sedaj imajo vsi učenci enako število teh predmetov, to je 385 ur matematike, 175 ur politične ekonomije in samo 70 ur statistike. Tem predmetom bi morali dati prednost.

Navedene tabele so dovolj zgovorne. Nekaj bo treba ukreniti.

S sedanjo »pravično« normalizacijo razredov dosežemo le to, da se sposobni potopijo v sivo povprečje, kjer nimajo možnosti za pridobivanje večjega in kvalitetnejšega znanja. Pouk je prilagojen večini, torej slabšim. Sposobnejši v takih povprečnih razredih ne morejo napredovati, ker se nočejo izpostavljati, ker jih k temu nihče ne spodbuja ali ker jim ni treba, ker bodo tudi tako dosegli svoj cilj, s tem pa zatrejo svoje sposobnosti. V veliki meri je to odvisno od posameznika in njegove osebnosti. To nam potrjuje tudi Sveto Hauptfeld, član mednarodnega združenja superinteligentnih: »Mnogo več časa sem se ukvarjal s preferanso kot s šolo, ki me, šablonska in neustvarjalna, ni mogla motivirati. Imel sem srečo, da sem si zaradi prirojene radovednosti in dobrega spomina pridobil bogato znanje, zato s šolo nisem imel težav. A poznam več nadpovprečnih posameznikov, ki niso uspeli niti v šoli, niti v življenju. Žalostno je, kako malo pozornosti posveča naš (a ne samo naš) šolski sistem nadarjenim. Ne zaveda se, da tisti, ki je inteligentnejši od povprečja svojih vrstnikov, potrebuje dodatno spodbudo, da bi popolnoma razvil svoje zmožnosti, in da potrebuje dodatno vodstvo, saj ni nujno, da je zrelejši od povprečno nadarjenih in da ne bo klonil pod zahtevami šole in življenja.« *2

Vse te ugotovitve govorijo v prid homogenim grupacijam, ki jih zakon ne dovoljuje.

Leta 1965 smo začeli odkrivati pomen nadarjenih za gospodarstvo. Program Milijon za talente je vseboval smernice za odkrivanje, motiviranje, spremljanje in štipendiranje nadarjenih učencev od osnovne šole do univerze. Sčasoma pa so nadarjeni postali nezaželena elita, leta 1974 je bil ukinjen sklad Milijon za talente, ki je že dajal prve sadove. Potem smo zopet gojili enakost za nekatere zlatega, za druge si-vega povprečja in si lepšali življenje s tu-jo akumulacijo.

Zadnji čas je, da zopet resno začnemo razmišljati o teh stvareh.

NEPRIMERNI PREDMETNIK

V želji, da bi učenci dobili čim širše znanje, vse preveč pozabljamo na strokovnost in kvaliteto znanja. Dijak naj si pridobi splošno znanje, o vsaki stvari naj ve nekaj, na koncu pa se izkaže, da o nobeni stvari ne ve skoraj nič.

Učenca bi morale potrebe pripeljati do tega, da bi sam spoznal, kako potrebno mu je širše obzorje. Dokler učenca »šopamo« z znanjem, ki ga praktično ne zna uporabiti, je vse zaman. Tudi v tujini, v razvitem svetu si želijo ljudi s čim širšo izobrazbo, ki se bodo znali hitro odzvati na najrazličnejše situacije. Kljub temu pa imajo predmetnik zastavljen dosti drugače kot mi. Lahko bi rekli da je usmerjen ozko glede na stroko, za katero naj bi usposabljal. Kako priti do splošne izobrazbe, če si »strokovnjak« na enem področju? Preprosto. Učenci imajo poleg šole možnost svojo izobrazbo izpopolnjevati glede na svoje interese. Zaradi manjše obremenjenosti in manjšega števila predmetov imajo še dovolj časa za neobvezne predmete, ki njihovo znanje bogatijo.

Za ponazoritev primerjajmo predmetnik poslovno finančnega programa s predmetnikom Handelsakademie v Avstriji, ki je podobna naši ekonomski šoli, le da traja 5 let in imajo sobotni pouk, torej traja približno 1 leto in pol več kot pri nas. Kljub temu bomo lahko videli razliko, ki govori v prid Handelsakademie.

Tabela 5: Primerjava strokovnih predmetov obeh šol

Poslovno finančni program	Handelsakademie
– poslovna matematika	210
– računalništvo in infor.	105
– gospodarsko poslov. s korespondenco	315
– politična ekonomija in ekonomika SFRJ	175
– osnove prava	105
– statistika	70
– strojeписje	175
– poznavanje blaga	140
– knjigovodstvo	315
	– angleščina in strokovni jezik
	546
	– zgodovina in soc.
	294
	– geografija in gospod.
	462
	– biologija in blago-
	znanstvo
	294
	– Matematika in upo-
	rabna matematika
	504
	– ekonomija podj.
	630
	– posebna ekonomija
	podjetij
	168
	– računalništvo
	672
	– strojno računal.
	42



Zmagovalke in mentor

– delovna praksa	200	– gospodarsko računalništvo	126
– predmeti, ki jih določi šola	35	– obdelava podatkov	168
		– ustavna ureditev in pravo	168
		– naravno gospodarstvo in sociologija	126
		– stenotipija in obdelava teksta	378
		– obdelava teksta	84
SKUPAJ	1845		4662

Razlika je vidna, pri nas imamo 10 strokovnih predmetov, medtem ko ima Handelsakademie 15 predmetov. Pri nas nisem upoštevala predmetov, ki jih določi šola, kajti o tem bom kaj več povedala kasneje. Razlika je tudi v številu ur. Če izrazimo to v odstotkih je seveda naš odstotek zelo nizek, le 28 %, za Avstrijo pa je zelo visok, 72 %. Primerjajmo še splošne predmete med seboj v obeh šolah.

Tabela 6: Primerjava splošnih predmetov obeh šol

Poslovno finančni program	Handelsakademie
– slovenski jezik in književnost	420
– tuji jezik I	546
– tuji jezik II	588
– umetnostna vzgoja	168
– matematika	168
– fizika	420
– kemija	70
– biologija	70
– zgodovina	140
– geografija	210
– samoupravljanje s temelji marksizma	140
– obramba in zaščita	140
– telesna vzgoja	280
– zdravstvena vzgoja in hig. minimum	70
– psihologija	70
– predmeti, ki jih določi šola	35
SKUPAJ	2870
	– religija
	420
	– nemščina
	546
	– drugi živi tuji jezik
	588
	– kemija
	168
	– fizika
	168
	– telesna vzgoja
	420

Pri nas je velik poudarek na splošni izobrazbi. Res je, da je splošna razgledanost v današnjem času nujno zlo, vendar ne

sme zaradi tega trpeti stroka. Za lažjo predstavo in še očitnejšo razliko navajam tabelo, v kateri primerjam število ur med seboj. Predmetnik obeh šol je v prilogi.

Tabela 7: Primerjava strokovnih in splošnih predmetov v številu ur v štirih oziroma petih letih

	strokovni predmeti		splošni predmeti	
	št. ur	%	št. ur	%
Poslovno finančni program	1845	39	2870	61
Handelsakademie	4667	67	2310	33

Handelsakademie ima torej v petih letih skupaj 6977 ur obveznega pouka, poslovno finančni program pa v štirih letih skupaj 4715 ur pouka. K temu pa moramo prišteti še 252 ur pouka, ki so namenjene za razne dejavnosti in so obvezne, torej ima poslovno finančni program vsega skupaj 4967 ur obveznega pouka. Teh 252 ur pa je razdeljenih tako:

- kulturne dejavnosti 84
- naravoslovne dejavnosti 36
- telesnovzgojne in obrambne dejavnosti 96
- tečaj prve pomoči 12
- strokovne ekskurzije 24

Predmetov, ki jih določi šola je skupaj 70 ur, od tega dajo 35 ur matematiki – torej splošni predmet, ostali del pa opredeli šola tako, da določi nove vsebine, ki še niso opredeljene v učnem načrtu ter morajo biti neposredno povezane s programom oziroma s smerjo. *3

Srednja šola Edvarda Kardelja Slovenj Gradec pa je te ure v letnem delovnem načrtu opredelila tako: *4

- gospodarsko poslovanje domačih delovnih organizacij 6 ur

– geografija	4 ure
– zgodovina	3 ure
– umetnostna vzgoja	2 uri
– ekologija	2 uri
– enodnevne ekskurzije (ekološki problemi neposrednega okolja)	
Mežiška dolina	6 ur
Mislinjska dolina	6 ur
Šaleška dolina	6 ur
	35 ur

Te ure po izbiri šole bi morali izrabiti bolj pametno. V učnem načrtu je poudarjeno, da morajo biti neposredno vezane na smer, program, torej bi morali te ure uporabiti za strokovne predmete in za aktualna vprašanja, vezana na stroko. Pri izbiri bi morali upoštevati želje in potrebe učencev. Iz tega se vidi, kako ne znamo izkoristiti niti teh malo ur, ki nam jih dopušča zakon, saj drugo je že tako vse točno določeno in obvezno. Premalo je poudarjena strokovnost, tako v samem predmetniku, kot tudi v praksi.

Nekaj razlik med obema predmetnikoma smo že nakazali, vendar je tudi sama zunanja oblika drugačna, saj imajo:

- obvezne predmete, teh je 21, medtem ko jih je pri nas 26;
- neobvezne predmete, 13, pri nas tega ni
- dodatni predmeti za slabše kot pomoč za boljše pa kot dodaten pouk, pri katerem si svoje znanje širijo in poglobljajo

Razlike so dovolj očitne. Lahko bi rekli, da imajo v Handelsakademie splošnih predmetov toliko kot imamo pri nas strokovnih. Poleg tega vse predmete povezujejo s stroko npr. geografija in gospodarstvo (gospodarska geografija), biologija in blagoznanstvo, pri nas imamo vsak predmet strogo ločen in sedaj je na učencih, koliko znajo snov povezovati. Vse preveč drobimo znanje in učenec si težko ustvari celovito sliko o določeni stvari. Večkrat se določena snov pri različnih predmetih ponavlja, s tem zgublamo čas in znanje ni tako strnjeno, kot bi moralo biti. Npr. če primerjamo zgodovino, samoupravljanje s temelji marksizma, je očitno, da se snov ponavlja in če dodamo še osnove prava, vidimo, da bi bilo bolj pametno te predmete združiti v neko celoto in obravnavati bolj sistematično. Še ena velika razlika je med našo šolo in šolo v Avstriji. Pri nas imamo točno določene predmete, katere morajo učenci obvezno obiskovati in se jih učiti, ni pa možnosti, da bi si učenec sam, glede na svoje interese in sposobnosti izbral sebi ustrezen predmet in ga osvajal poleg rednega dela. To možnost imajo učenci v Avstriji. Poleg obveznih predmetov (21) imajo na voljo še neobvezne. Izbirajo lahko med naslednjimi:

- tretji živi tuji jezik
- latinščina
- uvod v filozofijo
- zgodovina in sociologija

- nauk o kulturi in življenju
- vaje iz kemije
- vaje iz biologije in blagoznanstva
- seminar iz ekonomije podjetij
- stenotipija in obdelava besedila
- Angleška stenotipija in obdelava besedila
- gospodinjstvo
- telesna vzgoja
- aktualna strokovna področja

Vidimo, da je izbira pestra in se lahko učenec odloči tako za strokovne predmete in si s tem bogati svoje strokovno znanje, ali pa si širi splošno znanje. Velik poudarek pa je na jezikih.

To se razbere tako iz samega predmetnika kot tudi iz predmetov, ki so na voljo učencem, da si jih sami izberejo. Pri nas, čeprav imamo samoupravljanje, učenec nima možnosti niti malo vplivati na »svoj« urnik. Učiti se mora samo tistih predmetov, ki so obvezni, za dodatno izobraževanje pa nima niti možnosti niti časa, saj je že z rednim delom dovolj obremenjen. Tako pri nas ne poskrbimo niti za izbirne predmete niti za dodatni ali dopolnilni pouk kot pomoč slabšim učencem oziroma kot širjenje obzorja boljših učencev. Tudi za to je v Avstriji poskrbljeno. V ta namen imajo predvsem predmete, ki jih bodo učenci nujno potrebovali v življenju:

- nemščina
- angleščina in strokovni jezik
- drugi živi tuji jezik
- matematika in uporabna matematika
- ekonomija podjetij
- računalništvo
- gospodarsko računalništvo
- stenotipija in obdelava besedila

Ti podatki so dovolj zgovorni, če pa dodamo še to, da je Avstrija tudi gospodarsko pred nami, ni treba posebej poudarjati, da bi se lahko zgledovali vsaj malo po njej. Dobri gospodarstveniki morajo imeti dobro znanje – tako strokovno kot tudi splošno – če hočejo imeti dobro znanje, morajo hoditi v dobre šole, če hočejo obiskovati dobre šole, morajo le-te imeti in ni dvoma – imajo jih.

INTERESNE DEJAVNOSTI

V šolskem letu 1987/88 je bilo na Srednji šoli Edvarda Kardelja načrtovanih kar 12 interesnih dejavnosti, od tega pa so delovale le 3 ali 4. Vzrokov za tako majhno zanimanje za interesne dejavnosti je več. Učenci se zanimajo predvsem za dejavnosti, od katerih imajo praktične koristi (prometni krožek).

Interesne dejavnosti zajemajo predvsem področja, ki jih šola ne vključuje v svoje delo (pevski zbor, planinski krožek), torej se ne navezujejo na smer oziroma na program, ki ga šola poučuje. K različnim dejavnostim se lahko učenci vključijo v svojem domačem kraju in to jim tudi ustreza, saj so v šoli že dovolj obremenjeni. V večini so tudi vozači.

Te interesne dejavnosti pa so zastavljene tako, da nadarjenih učencev, ki bi še našli čas za kaj drugega kot za redno delo, več ali manj ne privlačijo. Zaradi tega tudi na tem področju iščemo nove možnosti, nove vsebine. Osnovali bi naj projektno delo. Učenci bi se okrog določenega aktualnega problema povezali in ga skupaj reševali. S svojim delom bi dosegli vidne rezultate, kar bi jih pri delu spodbujalo. To bi bilo za mlade dosti bolj privlačno. Spodbude bi naj prišle od njih samih ali bi jih sprožil kdo drug (učitelj, krajevna skupnost, delovna organizacija).

Na naši šoli je v letu 1988/89 začel delovati zgodovinski krožek 2, za katerega so dali pobudo učenci. Obiskuje ga okrog 12 učencev iz gostinske in lesarske usmeritve. Tovariš Brzelak, ki je mentor tega krožka, mi je povedal, da imajo učenci veliko veselja za delo in so pripravljeni delati tudi sami, če kdaj ne utegne, če je zadržan.

In kaj delajo?

Obravnavajo lokalno zgodovino srednjega veka:

- arhitekturo Slovenj Gradca
- ljudske običaje in šege
- življenje tistega časa (kultura, gospodarstvo)

Pripravljajo numizmatično razstavo z denarjem habsburške monarhije in stare Jugoslavije. Za konec pa se bodo podali na izlet in si ogledali gradove in druge zgodovinske zanimivosti. To jih pri delu spodbuja in motivira.

Uspeh pa je v veliki meri odvisen tudi od mentorja, kako zastavi delo, da je za mlade privlačno. Velik pomen ima tudi to, da lahko učenci sodelujejo pri oblikovanju dela in da jim zna prisluhni ter upoštevati njihove želje.

Pri tem je treba povedati, da mentor za svoje delo ni plačan in je v veliki meri odvisno od njegove dobre volje ali je pripravljen voditi interesno dejavnost. Tudi to je vzrok za tako majhno število interesnih dejavnosti.

Da je potrebno mlade spodbujati in motivirati pri delu, se zavedajo tudi pri Koroški raziskovalni organizaciji Razor, kjer so pred kratkim začeli z akcijo: Praksa nekoliko drugače. Skupaj z učenci so ugotovili, da je obvezna delovna praksa za nekatere učence dolgočasna, mučna, zato so začeli iskati poti, kako bi to prakso naredili koristnejšo. Z delovnimi organizacijami so se dogovorili, da bodo učenci z raziskovalnimi nalogami reševali določene probleme, ki jih bodo zastavile, ali si bodo nalogo zastavili učenci sami. Tudi šole so se s tem strinjale in akcija je stekla.

Učencu, ki ima interes za raziskovalno delo, to omogočijo v času prakse ali v njegovem prostem času. Tako gre učenec na prakso z določenim ciljem, uveljavi lahko svoje interese, saj si lahko nalogo izbere

neodvisno od okolice. Pri nalogi mu pomaga tudi mentor, vendar takšna naloga od učenca zahteva veliko samostojnega dela.

Na ta način pride družba do sposobnih ljudi, vidi se tudi, kam je kdo usmerjen in na podlagi tega se podelijo tudi štipendije. Takšni učenci imajo prednost pri zaposlitvi, kar jih pri delu motivira.

Takšna praksa je svobodnejša, kvalitetnejša, samoiniciativna. Na ta način odkrivamo mlade, ki že na tej stopnji izkazujejo potrebo po zahtevnejšem, kvalitetnejšem delu, kot jim ga omogoča sedanji šolski sistem, njihove ambicije in sposobnosti pa usmerja k potrebam okolja.

Možnost takšne svobodne prakse je res dobra, saj je »klasična« praksa več ali manj neučinkovita, dolgočasna. V breme je tako delovni organizaciji kot tudi učencu – praktikantu. S tem omogočimo učencem, da uveljavijo svoje interese in prispevajo svoj delež k izboljšanju stanja v svojem neposrednem okolju. Tem za raziskovalne naloge je veliko. Učence je treba k temu vedno bolj spodbujati in iskati čim več možnosti, kjer bi lahko vključili raziskovalno nalogo v obstoječi šolski sistem. Z raziskovalno nalogo bi lahko zamenjali sedanjo »klasično« maturo. Učenec bi moral tako izčrpati vso zalogo znanja, ki jo premore. Takšna naloga bi pokazala, kako učenec snov obvlada, kako jo zna povezovati in kako praktično uporabiti svoje znanje za družbeno koristno delo. S to nalogo pa bi lahko vstopil tudi na fakulteto.

Takšen način bi bil koristen tako za učenca, ki bi lahko svoje poglede predstavil in jih koristno uveljavil, kot tudi za družbo, saj bi tako prišla do novih rešitev, do novih idej. To je le ena možnost, kako bi lahko vključili raziskovalno nalogo v šolski sistem, prepričana pa sem, da je še kje kakšna »luknja«, ki bi jo bilo bolje zapolniti z raziskovalno nalogo, ker je zdaj neučinkovita in nezanimiva. Mislim, da je to vredno resnega premisleka.

AKADEMSKA SVOBODA V SREDNJI ŠOLI

Akademsko svoboda, to zdaleč ni uzakonjeno »špricanje«. Vlado Srak pravi tako: »Izraz pomeni svobodo univerzitetnih učiteljev, znanstvenikov pa tudi študentov, da izražajo svoja avtentična prepričanja, objavljajo dognanja, sodelujejo v strokovno-znanstvenih, kulturno-političnih in drugih javnih diskusijah.«

Torej to zdaleč ni svoboden obisk pouka, kakor si to nekateri ozko predstavljajo. To je svoboda mišljenja in izražanja. Bolj ko je država demokratična, več akademskih svoboščin dopušča. Dalje pravi: »Univerze, na katerih ni čutiti akademske svobode, so v glavnem le še podaljški avtoritarno dirigiranega in kontroliranega osnovnega in srednjega šolstva, so izbirokratizirane in

stitucije brez duha.«

Ali to pomeni, da v srednjih šolah akademska svoboda ni primerna? Vsekakor za vse srednje šole in za vse letnike gotovo ne. Ljudje morajo biti za to zreli in odgovorni. Uvedli bi jo lahko v višjih letnikih. V. stopnje, saj so tam v večini že zreli ljudje, vsaj naj bi bili.

In kako si srednješolci zamišljamo to svobodo?

Do tega »gibanja« je prišlo iz potreb, saj smo ujeti v ta mrtvi šolski sistem, ki nas samo poneumlja, namesto, da bi nas bistril. Od šole pričakujemo več in če nam tega ne more dati, naj nam da vsaj možnost, da se doma sami izobražujemo. Utesnjeni se čutimo. V zadnjih letih je »špricanje« strahovito naraslo. Od pouka pa ne izostajajo samo slabši učenci, ampak tudi dobri. Ostajajo doma pred kontrolno, da se lahko nanjo dobro pripravijo, saj je tempo tako hiter, da ti večkrat tudi vestno učenje ne pomaga dosti. Pred konferenco vsi »navalijo« s kontrolnimi in spraševanjem. Tiste dni pred konferenco je prava norija.

Čeprav vsi vemo, da bo treba dobiti ocene, odlašamo do zadnjega. Tudi to, da se zahteva od učenca pripravljenost vsako uro, je preveč obremenjujoče. Morali bi določiti čas, v katerem bi preverjali znanje in to bi bilo tudi nujno, če bi uvedli akademske svoboščine. Tako bi v začetku intenzivno jemali snov, na koncu pa bi znanje preverili in učenci bi imeli dovolj časa, da se temeljito pripravijo, saj bi **za roke vedeli že vnaprej**. Seveda ne smemo spregledati, da se z nekaterimi učitelji da pogovoriti in da upoštevajo želje učencev. Vsi pa vseeno nimajo posluha za to. Ponekod veliko časa izgubijo pri izpraševanju, snov nato vzamejo hitro in površno. Z akademsko svobodo bi se znatno razbremenilo učenčevo »nepotrebno« delo, saj bi obiskoval le predmete, kjer bi resnično dobil kvalitetno razlago snovi. Kjer podaja snovi ni dovolj dobra, bi razredi ostajali prazni, kajti kdaj bi bilo bolj pametno ostati doma in obdelati določeno snov, kakor da zapravljajo čas v šoli. Seveda bi se s tem pokazalo, kateri učitelji so dobri, kateri slabi. Tega pa se učitelji več ali manj bojijo, nekateri upravičeno.

Tak način pouka bi bil dosti bolj kakovosten. Učenci bi morali dati več od sebe in tudi doma vzeti v roke knjigo. Od učitelja bi zahtevali več in vsi bi se morali bolj potruditi. Nekateri bi to svobodo tudi izkoriščali. Takšni, ki niso za resno delo, bi pač morali nehati s šolanjem. Šola ne sme biti socialna ustanova. Prav zaradi tega, ker vedno bolj popuščamo pri zahtevnosti, je kvaliteta znanja padla tako nizko. Ne smemo na vsak način izšolati čim več ljudi, če ti nimajo ustreznih ambicij in sposobnosti. Da denarja za šolstvo ni, pa tudi vsi predobro vemo.

Akademsko svoboda bi redčila sedaj tako preštevilčne razrede, naredila pa bi tudi

selekcijo med učitelji. Naj ostanejo sposobni! Z akademsko svobodo bi na srednjih šolah bistveno dvignili kvaliteto znanja in tudi samega pouka. Takšna pot skozi šolo pa nikakor ne bi bila lahka, saj bi tako od učenca kot tudi od učitelja zahtevala več dela, več odgovornosti in konec bi bilo »spanja« v šolskih klopeh, kako tudi za katedrom.

INDIVIDUALNOST V ŠOLI

Učenec preživi polovico dneva v šolskih klopeh, torej bi se moral tu počutiti kot doma. Ali pa se res lahko počuti kot doma, če je več ali manj le številka?

Učenci bi dosti raje prihajali v hišo znanja, če bi tu našli toplino in bi bili sprejeti kot osebe s svojimi specifičnimi lastnostmi.

V veliki meri je od učitelja odvisno, kako zna narediti takšno vzdušje pri pouku, da je za učence privlačno. Učenci zelo cenimo učitelje, ki so večji v znanju in ki imajo pristen in osebni odnos do učencev. Ti učitelji znajo spodbuditi v posamezniku njegove sposobnosti, se za vsakega posameznika zavzamejo. To seveda ni tako lahko in zahteva določen napor in čas. Nemogoče je takšen odnos vzpostaviti z vsemi učenci, ker se nekateri raje skrijejo v povprečje. Tu pa je še en problem, ki bode v oči. Kako naj ima učitelj, ki je za to poklican po svoji dolžnosti, pristen odnos do vseh učencev, če je le-teh v razredu tudi do 38! To je v praksi nemogoče, saj je treba obdelati tudi snov, ki je zelo obširna. Tempo dela je zelo hiter in tako se pouk sprevrže v neosebna predavanja, v katera učitelj ne vложи sebe in tako postane šola mrtva in dolgočasna, učenec pa vedno bolj objekt.

Pri takšnem delu se učenci potopijo v povprečje in izgubijo čut za odgovornost, ki pa ga bodo v življenju in pri delu še kako potrebovali. Za primerjavo naj povem, da imajo v Handelsakademie razrede, v katerih je največ 29 učencev in najmanj 13. Pri nas pa je pogoj za razred 30 učencev. Delo v tako močnih razredih je ubijajoče za učitelja kakor tudi za učenca, ki ne more tako dejavno sodelovati pri pouku, kot bi sicer lahko.

Učenci naj bi imeli tudi več vpliva na delo, saj se vendar učijo oni in ne kdo drug. Učenci bi morali imeti možnost, da predlagajo kakšno snov, ki jih zanima in bi jo lahko obravnavali. Predvsem bi morali več upoštevati želje in interese učencev, saj je šola zaradi njih.

IMAMO ŠOLO PRETEKLOSTI

Z žalostjo vedno bolj ugotavljamo, kako šola »caplja« za gospodarstvom in celotnim naprednim družbenim in kulturnim življenjem. Šola bi vsekakor morala biti pred gospodarstvom kakor tudi pred naprednim družbenim in kulturnim življenjem, saj pripravlja ljudi za življenje. Tako pa se več



Badminton

krat pripeti, da se moramo šele na delovnem mestu seznanjati z novostmi, ki pa večkrat tudi niso tako nove novosti, saj so učni načrti zelo zastareli.

Res je, da neprestano kaj spreminjamo v šolskem sistemu, vendar ostaja to zgolj pri formalnosti, resnično v prid napredku pa se kaj dosti ne spremeni ali pa ta napredek že zastari, ko ga uspemo vključiti v šolski sistem.

Kaj je vendar vzrok temu zaostajanju šole za življenjem? Tu so že prej omenjeni učni načrti, ki niso dovolj elastični, da bi se mogli hitro prilagoditi napredkom znanosti, kulture in nenazadnje gospodarstva. O sodobni opremljenosti učilnic in o naj-sodobnejših učnih pripomočkih lahko samo razmišljamo in si jih ogledujemo na svetovnih razstavah učil, saj o nakupu ni govora, ker za to ni denarja. Učitelji tudi nimajo možnosti, da bi svoje znanje dograjevali in sledili svetovnim odkritjem, saj ni denarja za seminarje v tujini. Doma so takšni seminarji več ali manj nezanimivi in nekvalitetni in jih učitelji ne obiskujejo kaj dosti.

Ni denarja, za šolo ni denarja!

Na to srednje šole že dolgo opozarjajo, a jim nihče ni resno prisluhnil. Tokrat so bili bolj konkretni. Svoje nezadovoljstvo so izrazili 22. marca z enourno prekinitvijo pouka. Stavka je več kot uspela, saj je stavkalo 105 srednjih šol s približno 6.000 delavci, le 15 srednjih šol pouka ni prekinito. Stavkajočim pa so solidarnost izkazale tudi mnoge osnovne šole, fakultete, visoke in višje šole. Svoje zahteve so jasno izrazili v petih točkah, v katerih zahtevajo izravnano osebnih dohodkov z gospodarstvom. Zahteve prilagam v prilogah.

»Šole resda shajajo,« pravi Jan Zoltan, *5 »ene bolj, druge manj, le redke pa lahko oddvojijo kak dinar za nakup učne tehnologije (če seveda denarja ali kar aparatov ne naberačijo pri starših ali delovnih organizacijah), redki učitelji lahko gredo na krajše ali celo daljše specializacije, da o družbenem standardu šolstva nasploh niti ne izgubljam besed. Šolstvo je vedno med prvimi začelo uresničevati tako imenovane racionalizacije, ki pa so se skoraj vedno sprevrgle v svoje nasprotje ali vsaj niso dale pričakovanih rezultatov. Racionalizirali so na nepravilnih mestih — črtali te in one interesne dejavnosti, naravoslovne, kulturne in druge dneve, ukinjali celodnevne osnovne šole, celo podaljšano bivanje, na drugi strani pa širili programe na srednji stopnji, mrežo šol in samoupravno organiziranost pa pustili nedotaknjeno. Pa prav tam bi lahko prihranili veliko več kot na račun učiteljev in zlasti otrok.«

Poudarjeno je bilo, da protestna enourna stavka ni le »boj za plače«, ampak za celoten materialni položaj šol in pouka, čeprav tega v sklepih ni čutili. Nekatere točke so prav v nasprotju s prejšnjo trditvijo, ki jo Janko Svetina in France Forstnerič navajata v Delu 17. marca 1989.

Večkrat se stvari lotevamo reševati na napačnem kraju in s tem samo otežimo potek reševanja. Če bi ne zahtevali vedno od drugih, da naj nekaj vendarle naredijo, ampak bi tudi sami bili pripravljeni kaj narediti, bi stvari ne bile tako zapletene, kot so sedaj. Učitelji, kakor tudi drugi, ne bi smeli zahtevati samo več denarja, ampak bi morali resno pretehtati vse možnosti, kako bi lahko sam šolski sistem naredili bolj varčen. Nekaj možnosti je, da bi lahko privarčevali kak dinar in pri tem ne bi oškodovali učencev. Če bi sestavili predmetnik, ki bi bil krajši in bolj sistematičen, bi prihranili denar in še učenci bi dobili bolj kakovostno znanje. Tudi s poostrojitvijo kriterija bi ne podpirali več »lenuhov« in pri tem izgubljali denarja. Če država nima denarja, ne more pričakovati, da bo šola iz nič naredila čudeže in vse ljudi za pametne. Omogočimo šolanje tistim, ki imajo ustrezne kvalitete in sposobnosti in tem nudimo najkvalitetnejše znanje.

ZAKLJUČEK

Vsi se zavedamo, da edino znanje lahko reši človeštvo pred propadom in tudi našo državo iz težkega položaja. Vendar se nekatere, predvsem razvite države tega zavedajo bolj, druge manj. Tudi naša država se še vse premalo zaveda koristnosti znanja na vseh področjih. O tem sicer veliko govorimo, storimo pa bore malo.

Vse preveč mirno gledamo, kako nam strokovnjaki odhajajo drug za drugim v tujino, kjer je njihovo znanje prav ovrednoteno in kjer imajo ustrezne delovne pogoje.

Kakor država ne zna izkoristiti teh strokovnjakov, tako jih tudi vzgajati ne zna dovolj dobro. Ugotavljamo napake, delamo nove: napaka za napako. Vse kliče k prenovi, vendar k temeljiti prenovi, ki ne sme imeti napak, vsaj večjih ne. Dijaki imamo dovolj, da na nas preizkušajo programe in ko je program preizkusilo deset generacij, ugotovimo, da bo treba nekaj spremeniti, ker je program sestavljen narobe. Torej, ko bomo spreminjali šolski sistem, upoštevajmo vse: dobre in slabe izkušnje, ki so se nabrale skozi zgodovino; vse ugotovitve in dognanja sodobne znanosti tako doma kot tudi v tujini in nenazadnje tudi glas dijakov, saj so šole zanje. Nekaj možnosti za izboljšanje stanja v šolskem sistemu podajam tudi s to nalogo.

1. Dijakom, ki imajo dovolj sposobnosti in ambicij za nadaljnji študij, moramo dati dovolj dobro podlago znanja in delovnih navad. To bi najlaže dosegli s posebnim oddelkom za te učence, vendar bi moral biti prehod v tak oddelek kolikor se da prost, neomejen. To bi bilo primerno v višjih letnikih, kjer imajo učenci že bolj jasno predstavo o svojih interesih in zmožnostih. Študij bi lahko nadaljevali prav vsi učenci, le da tisti, ki se na to niso pripravljali, nekoliko težje. S tem bi dvignili kvaliteto znanja, ki sedaj vidno pada.

2. Poleg manjšega števila obveznih predmetov moramo dati učencem možnost, da obiskujejo neobvezne predmete, pri katerih bodo izpopolnjevali svojo izobrazbo glede na svoje interese. Sedanji predmetnik je preobsežen in ima preveč »nepotrebnih« predmetov. Omejiti bi ga morali na predmete, ki so nujno potrebni učencem za njihov poklic oziroma za nadaljevanje študija. Učencem pa moramo dati možnost, da se dodatno uče predmetov, ki jih vesele in za katere menijo, da jih bodo v življenju in pri delu potrebovali. Izbor bi moral biti dovolj pester.

3. Učence moramo bolj spodbuditi k samostojnemu in ustvarjalnemu delu. Z raziskovalnimi nalogami, ki bi jih morali vključevati v redni pouk, bi odkrili ljudi, ki so sposobni in pripravljeni delati tudi »neobvezne« stvari. Z raziskovalno nalogo smo že izboljšali obvezno delovno prakso, lahko pa bi jo vključili še kam, npr. namesto mature — raziskovalna naloga. Mislim, da je teh področij še več, kjer bi lahko z raziskovalno nalogo naredili več. Te možnosti je treba poiskati.

4. Nasploh bi morali imeti učenci več besede pri oblikovanju svojega dela, več svobode in več možnosti, da izrazijo svoje želje in potrebe. Šolski sistem je preveč tog, nič dosti se ne da spremeniti. Z akademsko svobodo v višjih letnikih bi imeli učenci možnost samostojno presojeti in odločati, kateri predmet je vredno obiskovati in katerega ne. Takšna pot bi bila vsekakor težja in bi zahtevala več resnosti pri delu, dala pa bi zaželeno kvaliteto znanja.

5. Oddelki so premočni. Z 38 učenci je nemogoče normalno delati in z njimi imeti pristen stik, odnos. Zaradi tega imajo nekateri možnost v razredu »spati«, pouk je nezanimiv in tudi disciplina je slaba. Oddelki bi morali biti manjši. V takšnih razredih bi bilo delo resnejše in vsak bi moral aktivno sodelovati.

6. Že če bi upoštevali našete predloge, bi prihranili marsikateri dinar, ki sedaj tako zelo manjka šolam bodisi za nakup novih učil kot tudi za osebne dohodke učiteljev. Ne moremo samo zahtevati od države, da naj da denar, ampak raje razmislimo, kako bi bilo mogoče z racionalizacijo šolskega sistema priti do tako potrebnega denarja. Seveda ne sme biti na račun učencev, ampak moramo s pametnimi ukrepi doseči čim manjše stroške v šolstvu. Če država nima denarja, ne more pričakovati, da bo dobila izšolane ljudi. Omogočiti pa je treba kvalitetno šolanje vsaj tistim, ki imajo resne namene. Tem bi morali namenjati več pozornosti in tudi denarja bi moralo biti za to dovolj. Ne moremo širiti programov na srednji stopnji, mrežo šol, če za to ni denarja. Tudi samoupravna organiziranost je ostala nespremenjena. Mislim, da je to vredno resnega premisleka.

7. Pri samem učnem načrtu moramo bolj upoštevati dosežke znanosti in slediti tokovom napredka v svetu in pri nas. V učne načrte bi morali vključiti tudi želje in interese učencev.

8. Za usposabljanje in izobraževanje učiteljev v tujini ne bi smelo primanjkovati denarja, saj so doma prirejeni premalo kvalitetni seminarji in učitelji jih neradi obiskujejo, ker so vedno znova razočarani, da morajo poslušati vedno iste stvari (ali skoraj vedno).

Predmetnik poslovno finančnega programa

Predmeti:	št. ur v 4. letih
1. Slovenski jezik in književnost	455
2. Prvi tuji jezik	420
3. Drugi tuji jezik	245
4. Umetnostna vzgoja	70
5. Matematika	385
6. Poslovna matematika	210
7. Računalništvo in informatika	105
8. Fizika	70
9. Kemija	70
10. Biologija	70
11. Zgodovina	140
12. Geografija	210
13. Samoupravljanje s temelji marksizma	140
14. Obramba in zaščita	140
15. Telesna vzgoja	280
16. Zdravstvena vzgoja in higienski minimum	35
17. Psihologija	70
18. Gospodarsko poslovanje s korespondenco	315

19. Politična ekonomija in ekonomika SFRJ	175
20. Osnove prava	105
21. Statistika	70
22. Strojepisje	175
23. Predmeti, ki jih določi šola	70
24. Poznavanje blaga	140
25. Knjigovodstvo	315
26. Delovna praksa	200
27. Kulturne dejavnosti	84
28. Naravoslovne dejavnosti	36
29. Telesnovzgojne in obrambne dejavnosti	96
30. Tečaj prve pomoči	12
31. Strokovne ekskurzije	24
	<hr/>
	4967

Predmetnik Handelsakademie

Obvezni predmeti:	št. ur v 5. letih
1. Religija	420
2. Nemščina	546
3. Angleščina in strokovni jezik	546
4. Drugi živi tuji jezik	588
5. Zgodovina in sociologija	294
6. Geografija in gospodarstvo	462
7. Biologija in blagoznanstvo	294
8. Kemija	168
9. Fizika	168
10. Matematika in uporabna mat.	504
11. Ekonomija podjetij	630
12. Posebna ekonomija podjetij	168
13. Računalništvo	672
14. Strojno računalništvo	42
15. Gospodarsko računalništvo	126
16. Obdelava podatkov	168
17. Ustavna ureditev in pravo	168
18. Naravno gospodarstvo in sociologija	126
19. Stenotipija in obdelava teksta	378
20. Obdelava teksta	84
21. Telesna vzgoja	420

SEZNAM VIROV

- Rudolf Steiner: POGLEDI WALDORFSKE PEDAGOGIKE; Državna založba Slovenije, 1987
- Pavle Kogej: SKRB ZA NADARJENO MLADINO; Republiški zavod za zaposlovanje, Ljubljana, 1972
- Benjamin Jurman: NAČRTOVANJE ŽIVLJENJA IN DELA V OSNOVNI ŠOLI; Pedagoški inštitut pri univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1983
- ŠTIPENDIRANJE IN NADARJENOST; Zveza skupnosti za zaposlovanje SR Slovenije, Ljubljana 1989
- Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča: ANALIZA VPISA ZA ŠOLSKO LETO 1988/89 IN UČINKOVITOST ŠTUDIJA ZA ŠOLSKO LETO 1987/88 NA EKONOMSKI FAKULTETI BORISA KIDRIČA, UNIVERZA EDVARDA KARDELJA, Ljubljana 1988
- Jahresbericht 1986/87 HAK Völkermarkt

- Vzgojno izobraževalni program: POSLOVNA IN FINANČNA DEJAVNOST SR 60/87, Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 1988
- DELOVNI NAČRT Srednje šole Edvarda Kardelja ekonomske, zdravstvene, družboslovne in gostinske usmeritve Slovenj Gradec za šolsko leto 1987/88
- Vlado Struk: MORALA IN ETIKA; Leksikoni Cankarjeve založbe, Ljubljana 1986
- Zdenko Kodrič: GROZNO! PISANO Z VELIKIM G; 7D
- Jasna Tepina: ALI BODO MORALI UČITELJI SPET STAVKATI? Otroci in družina, april 1989
- Janko Svetina in France Forstnerič: SINDIKAT POZIVA SREDNJE ŠOLE NA PREKINITEV DELA; Delo, 17. marec 1989

Ustne informacije so mi dali:

- tov. Fras
- tov. Marija Praznik
- tov. Brzelak
- tov. Silva Vaupot

1* Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ekonomska fakulteta Borisa Kidriča: ANALIZA VPISA ZA ŠOLSKO LETO 1988/89 IN UČINKOVITOST ŠTUDIJA ZA ŠOLSKO LETO 1987/88 NA EKONOMSKI FAKULTETI BORISA KIDRIČA UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI.

2* Zveza skupnosti za zaposlovanje — Odbor za stipendiranje: ŠTIPENDIRANJE IN NADARJENOST, Ljubljana, januar 1989 (str. 3)

3* Vzgojno izobraževalni program: POSLOVNO FINANČNA DEJAVNOST SR 60/87

4* DELOVNI NAČRT SREDNJE ŠOLE EDVARDA KARDELJA ekonomske, zdravstvene, družboslovne in gostinske usmeritve Slovenj Gradec za šolsko leto 1987/88

5* Jasna Tepina: ALI BODO MORALI UČITELJI SPET STAVKATI? Otroci in družina, april 1989

Štefan Šumah

NASMEH

Preko trat in skozi gozdove
zapravljivo gre nasmeh,
briše solze, priče neme
trpljenja, ki ga ustvarja greh.

Tik za petami mu sledita
novo upanje in laž,
z roko v roki v neskončnost,
ki jima jo ponuja čas.

Daj, pozabi in zavrti
skupaj z njima se v krog,
roka v roki je zdravilo,
ki ozdravi te nadlog.

Mojca Potočnik

OSEMDESET LET, PREŽETIH Z DELOM IN PESMIJO

(OB JUBILEJU JERNEJA KROFA)

V devetem letu tega stoletja je privekal na svet na lepi Kuštrovi kmetiji na Lokovici. Kot petemu otroku v družini mu rojenice niso mogle obetati, da bo postal gospodar. Najprej so si ogledale njegove roke in dejale, da bodo te vse življenje pridne, delavne roke; čeprav moči Petra Klepca ne bo v njih, bodo veliko naredile in mnogo dobrega storile. Nato so mu pogledale v srce in dejale, da bo to pesniško srce. Budno bo spremljalo dogajanje v okolici in v življenju sploh in občutke prelivalo v verze. Resne so bile rojenice ob Jernejevi zibelki, videle so, da njegovo življenje ne bo lahko, toda znamenja za obup ni bilo na njihovih obrazih, saj je bilo v otrokovem srcu tudi zapisano, da bo znal vse težave in nevšečnosti premagovati z dobro voljo in smehom.

Jernej se je zgodaj spoprijel s svojo usodo. Za nadaljnje šolanje kmetija ni premogla denarja, torej se je bilo treba preživljati z delom. Drugega ni bilo kot hlapčevsko na bližnjih kmetijah. Delal je pri živini in ni se pojezil, kajti živad je imel rad – če so ga le gospodarji lepo imeli. Povsod ni bilo tako, zato je večkrat vandra. Nazadnje je pristal pri Prežihu, kjer sta bila sestra in svak najemnika na posestvu. Od tod je našel pot v ravenško železarno, da si je z delom pri peskih in nato kot laboratorijski delavec prislužil pokojnino, ki mu omogoča preživetje.

Pri Prežihu ga je odkril kot pesnika Avgust Kuhar, prvi urednik Koroškega fužinarja, ki se ni mogel načuditi, da preprost hlapec pesni. Organiziral je nekako dopisno tekmovanje neznanih talentov v glasilu železarne; Jernej Krof je zmagal ter dobil v dar in uk knjižico Prešernovih Poezij. Vendar zaradi tega »Prešeren« nikoli ni postal. Pesnil je, kakor mu je rekalo srce, kakor je koval verze njegov oče Jurij in kakor so oblikovali občutja in misli v verzno organizirana besedila njegovi predniki – bukovniki. Z njegovimi verzi vre na dan kultura, ki je v ljudstvu, v narodu. To ni avantgardno, učeno pesništvo, ki daje potni list za vstop v antologije, je le preprost izraz kulture srca, ki je ni mogoče zatreti. In tudi ni treba, da bi jo zatirali, saj je kot podrast za visoko poezijo. V težkih obdobjih narodne zgodovine smo njeno vrednost že imeli priložnost spoznati. Jernej pa je s svojimi verzi velikokrat počastil svoje najbližje, sodelavce,

prijatelje, dajal je z njimi ton prireditvam in dogodkom. Marsičemu se je tudi v pesmi znal nasmejati, kakor tudi v življenju s smehom in šalo odvrča hudo. In ni treba, da bi pozabili: S svojo pesmijo ostaja zvest Koroškemu fužinarju vse do danes.

Pri svojih osmih križih živi Jernej zadovoljno, dela in pesmi polno življenje, kakor ga je začel v mladosti. Ravnal se je po svojem patronu, katerega ime je prinesel v pesti na svet in se po njem, kakor pravi pregovor, »cela jesen nareja«. Naš jubilarant je znal živeti tako, da si je naredil lepo življenjsko jesen.

Naj taka, zanj in za njegovo življenjsko družico, ostane še naprej!

Jernej Krof

HIŠNI MIR

Kaj bi ženske le začele
brez kofeta sladkega;
hudo reve bi trpele,
če bi ne imele ga.

Čemerno žena pogleduje,
če kofeta v hiši ni,
pa naenkrat poskakuje,
ko iz šalce se kadi.

Najmanj dvakrat mora biti,
pa tudi večkrat, to se ve,
prazne šalce spet naliti –
to veselo stri srce.

Nič moške se ne jezite
čez kofe nikol, nikjer,
še sami ga jim kupite,
da ostane v hiši mir!

BORCI SO ZBOROVALI

Borci ravenške občine so imeli svojo redno letno skupščino meseca maja v Mežici. Predsednik občinskega odbora ZZB NOV občine Ravne na Koroškem tov. **Franc Fale** je v svojem obširnem

poročilu obravnaval delo predsedstva in njegovih sedmih komisij, poudaril sodelovanje v občini in regiji, pa tudi širše, poročal o letnih konferencah v posameznih krajih in o protestu za-



Poljana

radi nekaterih možnosti skladiščenja radioaktivnih odpadkov v naši regiji, povedal, da je maja borčevska organizacija v občini imela 1254 članov, od tega 832 takih, ki so aktivno sodelovali v NOV, ter ugotovil, da se njihove vrste vsako leto redčijo – v enem letu je umrlo 43 njihovih članov, med njimi tudi podpredsednik Ivan Močnik in španski borec Ivan Kokal – Imre.

Večji del svojega poročila pa je predsednik posvetil družbenopolitičnemu dogajanju v naši državi, in ker je ta tematika še danes zelo aktualna, objavljamo ta del poročila skoraj v celoti.

Urednik

Izvelek iz govora predsednika ZKB NOV občine Ravne Franca Faleta

Čas hiti. Minilo je eno leto od naše zadnje letne skupščine, in med tem se je marsikaj zgodilo in spremenilo. V Jugoslaviji se žal nimamo z ničimer pohvaliti, da se zadeve urejajo in premikajo na boljše.

Zunaj Jugoslavije je drugače. Meddržavna napetost, zlasti med glavnima velesilama SZ in ZDA in njunimi zavezniki, gre vidno in stalno v smer popuščanja. V preteklem letu sta oba bloka dosegla pomembne rezultate pri mednarodnem popuščanju, zlasti v zmanjšanju števila raket in oborožitvenih potencialov v Evropi.

Obisk Gorbačova na Kitajskem pa ta prizadevanja vnaša tudi v vzhodnoazijska prostranstva. Prišel je čas streznitve, da je treba medsebojne probleme razreševati z razumom, ne pa s silo. To delajo velike in bogate države z uspehom. Vsa svetovna demokratična javnost jim je ob strani in to navdušeno pozdravlja.

Drugače je z neuvrščeni. Namesto da bi te države bile vzor vsem drugim, ko gre za medsebojne odnose in pravice človeka, pa se med seboj prepirajo, celo bojujejo in sočasno svoje državljane ženejo v še večjo revščino. Namesto razvijanja demokracije so pogoste diktature in boji za oblast, ki tepejo mnoge narode v državah neuvrščene dela sveta, ki mu pripadamo tudi mi.

Na naši severni strani se v evropskem prostoru v letu 1992 pričakuje rojstvo Združenih držav Evrope ali EGS. Ta že sedaj vključuje 12 držav. Tudi mi bi morali biti pripravljeni na ta čas gospodarsko in politično – sicer se bomo znašli v mraku zaostalosti ob razviti Evropi.

Če smo odkriti, imamo od treh potrebnih glavnih pogojev za priključitev Evropi 1992 le tistega, ki ga nam je dala mati narava; to je geografski pogoj. Manjkata pa nam še dva: gospodarski in politični. Zaostalo, za neizprosno konkurenco nesposobno gospodarstvo se ne more normalno vključiti v bodoči sistem EGS. Popolnoma isto velja za našo zmedeno politiko, ki pogosto danes ne ve, kaj bi rada jutri.

Evropa 1992 postaja za nas velik gospodarsko – politični izziv, ki pa naše politike



Planinski dom na Uršlji gori

zelo malo zanima. Še posebej tiste, ki takrat ne bodo več na položajih.

Dovolj o stanju v svetu in prihodnosti Evrope, ki z velikanskimi koraki moderne tehnologije gre že v čas tretjega tisočletja. O Jugoslaviji – naši državi, o Sloveniji, naši domovini in o občini, katere prebivalci smo, pa je treba reči več.

V Jugoslaviji teče že šesto leto gospodarskih težav in izredno visoke inflacije, ki je naše vodstvo noče ali pa ne zna ukrotiti. Kriza se pogloblja iz dneva v dan. Ljudje pa izgubljajo zaupanje v svoje voditelje. Kar naprej rastejo notranji in zunanji dolгови. Leta 1985 smo bili dolžni 19 milijard \$, lani pa že 22.

Vlada splošna gospodarska anarhija, ko cene rastejo vsak dan, plače vsak mesec, proizvodnja pa stagnira in celo nazaduje. Električna energija se podraži kar za 60 %, pokojnine pa se povešajo le za 30 %. Sprašujemo se, zakaj se to dogaja v eni izmed evropskih držav, ki se imenuje socialistična in neuvrščena in ki je ob koncu II. svetovne vojne stala na odru zmagovalcev nad fašizmom. Kje so odgovorni za tako stanje. Za male napake jih takoj najdemo. Za velike pa ni krivcev. Priljubljena je krilatica najbolj odgovornih: vsi smo za vse odgovorni.

Sozdi in ozdi in tozdi s skupnim prihodkom ter svojimi avtorji in političnimi diktatorji gredo v smetišče ekonomske zgodovine. Kar 15-letno eksperimentiranje z demagogijo širokega samoupravljanja s tujim denarjem se ni obneslo. Povzročilo pa je veliko nepopravljive škode. In kako se stvari zasucejo. Danes mnogi med tistimi, ki so pri-

ganjali k nesmislu, brez sramu pravijo: Moramo nazaj k podjetjem, k obratom in k poslovnosti. Zraven so jih še polna usta tržnega gospodarstva. Med vojno smo rekli, da se na ljudi, ki so danes eno, jutri pa drugo, ni moč zanesti. Sedaj tudi ne more biti drugače.

Borci pozdravljamo enostavnost – praktičnost in tako gospodarsko in družbenopolitično organiziranost, ki bo poslovno učinkovita, poceni in sprejemljiva za večino delovnih ljudi. Ne rabimo socialističnih in samoupravnih prilastkov tam, kjer so brez potrebe. Skratka, opustiti moramo vse, kar je preživelo. Prišel je nov čas.

Še posebej pozdravljamo spremembe v zakonodaji, ki spodbuja zasebno podjetnost in poslovnost. Te ne bodo razvili inštituti in zavodi, ampak red v gospodarstvu, pravičen davčni sistem in taka politika, ki ne bo gledala na zasebnika z zavistjo, temveč ga podpirala in mu pomagala.

Sedaj se takemu načinu odnosov do zasebne pobude hitreje prilagaja zakonodaja. Splošna miselnost v družbi pa ob tem zelo počasi leze iz okopov pravovernega socializma.

S prehodom na tržno gospodarstvo – kar pa ne bo šlo čez noč, kot si nekateri predstavljajo – mora zasebna podjetnost postati važen dejavnik v našem gospodarstvu. Danes je še vedno tako, da je bolje vedrati pod socialno varnim dežnikom večje firme, kakor pa se s svojim lastnim delom in znanjem uveljaviti na gospodarskem področju.

Urejena gospodarstva ne morejo prenašati vsak dan toliko štrajkov, mitingov, sim-

Julka Potočnik

SLOVENIJA

**Slovenija naša, kako si ti sveta,
pesem najlepša se v tebi razcveta,
od Triglavskih jezer do Obirskih peči
še danes slovenska pesem doni.**

**Oh, zemlja slovenska si s trnjem ovita,
žalostna v črno odejo pokrita,
v verige vkovane so tvoje roke,
v strahu trepeče slovensko srce.**

**Zima te stiska in pa hud mraz,
v solzah topi se zguban obraz,
kdaj bo izginil iz zemlje trd led,
da mirno spal v zemlji slovenski bo ded.**

**Roža najlepša na tebi cveti,
rožmarin, nagelj na oknu vrši,
pod pendrekom ležal ne bo več trpin,
to naše slovenske zemlje je sin.**

pozijev, konferenc, sestankov in sej, kot jih mora Jugoslavija. Vsa ta neplodna dejavnost se dogaja med delovnim časom. Dnevno sedi pri nas od 6.700.000 zaposlenih 800.000 ljudi po raznih sestankih. Temu zapravljanju časa in denarja pravimo socialistični samoupravni delegatski sistem. In če k temu prištejemo še okrog 600.000 zaposlenih, ki so dnevno v bolniškem staležu, ugotovimo, da je vsak 5. zaposleni Jugoslovan odsoten z dela. Za dodatek k temu moramo upoštevati še na široko razvejano drago administrativno režijo in razmeroma slabo izkoriščenost proizvodnih naprav. Resnici na ljubo – taki kot smo, bomo zelo težko uvajali tržni sistem gospodarstva. Še teže pa se bomo vključevali v EGS.

Ker smo družbeno-politična organizacija, imamo pravico in dolžnost ocenjevati politično stanje sedanjega časa. Če so osrednji gospodarski problemi Jugoslavije velika zunanja in notranja zadolženost ter divja inflacija – potem na političnem področju to velja za skaljene mednacionalne odnose in za dogodke na Kosovu.

Naveličani smo umazanih političnih preprirov, katerih ozadje je pogosto boj za oblast. Z vsem srcem smo za tako Jugoslavijo, ki bo resnična demokratična skupnost enakopravnih narodov s čimvečjo samostojnostjo. Prav zato zahtevamo, da se pri ustavnih spremembah jasno poudari pravica do samoodločbe narodov, ki je osnova vseh 83 človeških pravic, sprejetih v letu 1966. v Generalni skupščini Združenih narodov.

V naši deželi je dovolj prostora za vse narode in narodnosti. Dovolj je dela za vse, ki hočejo zaslužiti s svojim delom, svojo glavo in svojimi rokami. Preveč je bilo prelite krvi, da bi mirno gledali na vse politične zdrahe. Dovolj nam je obrekovanja, laži in nasilja. Hočemo mir in človeka vredno življenje.

Kosovo je še in bo ostalo politični problem, ki ga je treba reševati z razumom in strpnostjo. S silo se ne da ničesar opraviti. Teror rodi odpor – to velja tudi za Kosovo.

V razvitejših republikah, v Sloveniji in na Hrvaškem, postaja pomembna politična težava z gospodarskimi posledicami – prispevek za manj razvite. Že dvajset let je treba kar naprej dajati denar, ki se ne troši smotno in gospodarno. Tisti, ki ga dobivajo, pa so na to že kar navajeni in bi radi imeli vasko leto več. Poraja se nevarnost, da bodo kmalu razvitejše republike postale manj razvite zaradi stalnih obremenitev za manj razvite. To pa je pot v revščino sivega poprečja.

Borci podpiramo politiko slovenskega vodstva pri razvoju demokratičnih družbenih odnosov. Zavedamo se, da danes ni več večnih resnic in obveznih pogledov na svet. Skupaj z našim narodom hočemo v Jugoslaviji intelektualno, ekonomsko in politično svobodo. Samo tako bomo lahko nadaljevali z ustvarjalnim in uspešnim razvojem.

Spoštujemo različna mnenja in drugačna stališča vselej, ko je to v skupnem družbenem interesu. Vse to pa je osnova naše republiške politike, ki pride pogosto v nasprotje s tistimi, ki so navajeni delati in komandirati na svoj način, mi pa bi morali samo spoštljivo ubogati.

Članstvo naše organizacije se zelo zanima tudi za dogodke v Koroški regiji in v naši občini. Povedati moramo, da z gospodarskimi rezultati zadnja leta v naših podjetjih ne moremo biti zadovoljni. Dohodek se zaradi inflacije prelija v plače, akumulacija pa pada. Finančni kazalci za leto 1988 povedo tole: Akumulacija na zaposlenega v SR Sloveniji je bila 2.751.000 din, v občini Slovenj Gradec 2.240.000 din, v občini Ravne na Koroškem pa le 975.000 din. To je zaskrbljujoč podatek, ki že kliče k alarmu.

Čeprav je v naši občini malo zaposlenih v kmetijstvu, pa temu velja nekaj besed. Naša KZ Trata in kmetje v občini proizvajajo toliko mleka, da ga 36 % prodajo izven občine. (SRS ima 30 % tržnih viškov). Medtem pa je Jugoslavija edina evropska država, ki mleko uvaža. Kmetijstvu je še težje kot industriji. Umetna gnojila so letos 10 krat dražja kot v letu 1988. Za zavarovanje 195 krav je bilo treba lani odšteti 10.400.000 din, letos pa kar 160.000.000 din. Vse to je dokaz neurejenosti jugoslovanske kmetijske politike.

Kot povsod drugod so težave tudi na področju šolstva in zdravstva. Denarja manjka tako za redno dejavnost kakor za plače. Postavljamo vprašanje, ali je prav, da kar polovico vsega denarja za zdravstvo v SR Sloveniji porabi UKC (Univerzitetni klinični center v Ljubljani)? Ali nista na področju šolstva in zdravstva predragi administracija in samouprava?

V naši občini bi veljalo premisliti o številu krajevnih skupnosti. Mnenja smo, da ni preveč pametno razbijati večje kraje – na več krajevnih skupnosti. Kakšna naj bo organiziranost, naj se krajani odločijo sami, ne pa, da se jih posiljuje in prepričuje na razne načine.

Z vsemi družbenopolitičnimi in gospodarskimi problemi ter težavami smo se tudi borci posredno in neposredno ukvarjali. Povsod smo pomagali in sodelovali, kadar je bilo treba. Skratka, ni bilo nobene večje ali pomembne družbene akcije, ki bi šla mimo nas.

Po državi se delijo lekcije, kdo je koga pred 44 leti osvobajal. Neresno izpadejo tisti, ki se hvalijo, kako so osvobajali jugoslovanski sever, hkrati pa so sami bili osvobojeni z vzhoda. Ne zanikamo velikega prispevka vseh jugoslovanskih narodov pri osvoboditvi Jugoslavije leta 1945. Pošteno pa je sočasno priznati delež velikih armad protihitlerjevske koalicije k skupni zmagi nad fašizmom.

Skrajnji čas bi že bil, da se na področju šolstva uredi sistem financiranja za plače in materialne izdatke. Nemogoče je 65 občinskih politik upoštevati na tako majhnem prostoru, kot je SR Slovenija.

Borci smo za demokratično samoupravno družbo in za pluralistično demokracijo v okviru SZDL. Znova zahtevamo svobodne, neposredne in tajne volitve z več kandidati na vseh ravneh.

Zahtevamo več reda, več neposredne odgovornosti in boljši odnos do ustvarjenega dela.

Zavedamo se, da na svetu ni države, ki ne bi imela svojih težav in problemov. Tudi pri nas jih je veliko. Premagati moramo vse, kar ovira naš nadaljnji razvoj.

Imamo svojo svobodno domovino, v kateri živimo ob ognjiščih svojih očetov in dedov. In tu smo si borci NOV na stara leta vendar zaslužili človeka vredno življenje.

ČESTITAMO

**našim vrlim alpinistom – zlatim fantom,
kot je dejal naš župan inž. Jože Pratnkar,
in skromnim športnikom, kot je poudaril dr. Janez Gorjanc – (dve vrlini
torej, ki še kako oblikujeta osebnost)
k izjemnemu športnemu uspehu, ki so ga
dosegli z osvojitvijo vrha GANGAPURNE
(7455 m) v Himalaji. Na pot so odšli Rok Kolar,
Stanko Mihev, Franc Pušnik, Andrej Gradišnik
in Edi Krebs, vrh pa sta 1. oktobra letos ob 14.00
uri osvojila Stanko Mihev in Rok Kolar.
Na skromnem sprejemu so fantje obljubili,
da bomo o njihovem podvigu – enem največjih,
če že ne največjem športnem uspehu naše doline
vseh časov – lahko več prebrali v naslednji številki
Koroškega fužinarja.**

Bogdan Žolnir

PRVIH ŠTIRINAJST DNI KOROŠKEGA BATALJONA

Pri ustanovitvi Koroškega bataljona, sploh pri utrditvi in razširitvi političnega in vojaškega položaja na vzhodnem Koroškem, je pripomogla v začetku leta 1943 konferenca, ki jo je 20. in 21. februarja 1943 vodil v Dešnu pri Moravčah Pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo, kjer so razpravljali tudi o potrebi hitrejše razširitve narodnoosvobodilnega gibanja na vzhodnem Koroškem. Konference se je udeležilo dvajset vodilnih partijskih in partizanskih osebnosti. Vodila sta jo Dušan Kraigher–Jug in Peter Stanter–Skala, oba člana PK in štaba 4. operativne cone; prisotna sta bila še člana PK Dušan Kveder–Tomaž in Vera Šlandrova–Lojzka, navzoči so bili tudi komandant 4. operativne cone Franc Rozman–Stane in vodja varnostno obveščevalne službe (VOS) pri štabu cone Rudi Knez–Silas in Alojz Kolman–Marok ter Mitja Ribičič–Ciril, ki sta bila komandant in politični komisar Kamniško zasavskega odreda. Med udeleženci konference sta bila tudi partizana Franc Pasterk–Lenart, koroški Slovenec, ubežnik iz nemške vojske, ki so ga tistega dne določili za poveljnika bodočega Koroškega bataljona, Leopolda Eberla–Jamskega pa so imenovali za člana okrožnega komiteja KPS za Koroško.

Zaradi stalne zahteve glavnega poveljstva slovenske partizanske vojske so se tudi po sklepih te konference pojavili proti koncu marca 1943 na južnem območju Pece najprej Franc Pasterk–Lenart, za njim Franc Rozman–Stane, ki je dobil nalogo ustanoviti iz Koroške čete nov Koroški bataljon. Skupina prostovoljcev iz Kamniškega bataljona je prišla z Lenartom 25.3.1943 v Bistvo, od koder jih je komisar Koroške čete Milan Mrzel–Mile privedel v nedeljo, 28.3., v taborišče pod Snežnikom. Že 27.3.1943 pa sta se srečala pri kmetu Permanšku–Srnjaku komandant 4. operativne cone Franc Rozman–Stane in politični komisar cone Dušan Kraigher–Jug, ki sta ugotovila, da se nahajajo pri Koroški četi okrožni sekretar KPS za Koroško Pavle Žaucer Matjaž, tudi Boris Čižmek–Bor in Franc Polh–Izak, oba iz bivšega Savinjskega odreda. 27.3.1943 je moral Boris Čižmek–Bor podati komandantu 4. operativne cone podrobno poročilo o stanju Koroške čete, ki se je že pripravljala za vpad v Mežico, kar je komandantu cone ugajalo in je takoj napovedal soudeležbo s svojimi zaščitniki v Mežici.

V ponedeljek, 29.3.1943, zvečer se je pojavil v taboru Koroške čete pod Snežnikom tudi komandant 4. operativne cone Franc Rozman–Stane, ki je takoj sklical vodstvo Koroške čete, torej Ivana Uraniča–Draga, Milana Mrzela–Mileta, Alojza Vreska–Lojza, zraven teh sta bila še Boris Čižmek–Bor in Franc Pasterk–Lenart. Tistega dne je bilo v taborišču 66 partizanov. Že naslednje jutro je komandir čete Ivan Uranič–Drago postrojil med kmetijama Zdovc in Golob Koroško četo, ki je pozdravila komandanta cone, ta pa je razglasil ustanovitev Koroškega bataljona in njegovo vodstvo; Franca Pasterka–Lenarta za poveljnika, Alojza Vreska–Lojza za njegovega namestnika, Borisa Čižmeka–Bora za političnega komisarja, Milana Mrzela–Mileta za njegovega namestnika, ki je ostal tudi komisar 1. čete, Ivan Uranič–Drago komandir 1. čete. Komandant 4. operativne cone je izrazil koroškimi partizanom zadovoljstvo, ker se je enota povečala z domačini za 30 novih

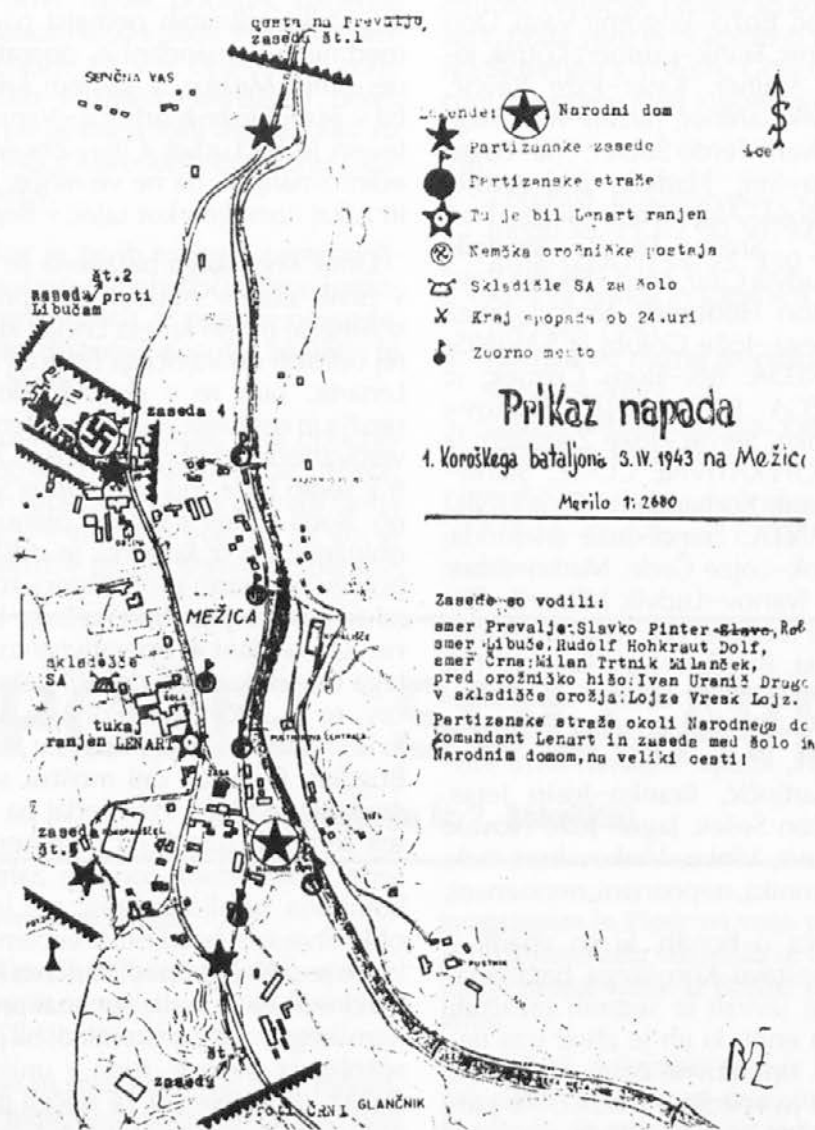
borcev, pa tudi zato, ker so že odšli ponovno čez nekdanjo mejo. Komandant cone je z lahkoto ustanovil Koroški bataljon, saj je zvedel, kako je že koroško področje vzraščeno z osvobodilnim gibanjem slovenskega naroda in da je na vidiku že več novih borcev. Kar tistega dne so stekle priprave za vpad v Mežico. V sredo, 31.3.1943, se je novoustanovljeni Koroški bataljon premaknil iz Koprivne v Toplo, kjer je večina borcev dvakrat prespala v bivšem zimskem taborišču, ponedeljevi pa so se zadrževali pri kmetu Končniku. V petek, 2. aprila, so dobili večerjo pri kmetu Burjaku, od koder so se premaknili čez Malo Peco in mimo Uletove planinske kočice do Tomaževe bajte nad Mežico, kjer so 3. aprila predanili. Tam je komandant cone sestavil iz Koroškega bataljona dve četi, izmed katerih bi 1. četa ostala na Koroškem, druga pa odšla na Pohorje. Po razpravi s člani ožjega vodstva je tudi sklenil, da bo izvajalec vpada v Mežico politični komisar bataljona Bo-



V ospredju NARODNI DOM V MEŽICI, v katerem je 3.4.1943 prišlo do srečanja z borci Koroškega bataljona

ris Čižmek–Bor, pač zato, ker novi komandant bataljona Franc Pasterk–Lenart ni poznal niti razmer v Mežici, niti borcev; domenili so se tudi, da bo vpad v Mežico le manifestativnega pomena, da se ga bodo udeležili vsi borci, tudi oni brez orožja in da ne bodo napadli orožniške postaje, ker bi lahko utrpeli zaradi njene lege več žrtev, zato pa bodo zasegli orožje v skladišču polvojaške organizacije SA.

Načrt napada na Mežico je bil zamišljen že pred prihodom komandanta 4. operativne cone, kar je bilo delo komisarja čete Milana Mrzela–Mileta, ki je bil povezan s pripadniki OF v Mežici; potrebne podatke je zbrala Ančka Gnamuš–Pečovnikova. Štab bataljona je 2. aprila zvečer proučeval pri kmetu Burjaku razglednico Mežice, na osnovi katere so predvideli in zarisali na posameznih mestih zasede. Šele nad Mežico so borci Koroškega bataljona zvedeli, da bodo vpadli v ta kraj. Za razvodnika sta bila izbrana domačina Štefan Osojnik–Aleks in Peter Tomazin–Skala. Vodstvo bataljona se je nad Mežico posvetovalo tudi z borcem Janezom Pandevom–Metodom, ki je bil domačin iz Podpece in je poznal vse tamkajšnje gozdne poti. V štabu bataljona so zatem dokončno razporedili pet zased in straže. Komandant cone je z razvodnikoma obdelal vsa posamezna mesta zased in tudi lego skladišča orožja za šolo ter lego orožniške postaje. Ker pa je bila tistega dne sobota, je Peter Tomazin–Skala predlagal, naj bi zajeli vse naciste in nemčurje pri večerni kinopredstavi, zato so odložili odhod v Mežico na poznejšo uro. Ob 21.30 uri, ko so sporočili borcem zborna mesto po končanem obisku Mežice, sta razvodnika povedla vse skupine na določena mesta. Najvažnejšo zasedo na cesti proti Prevaljam so zaupali vodniku Slavku Pinterju–Robinu, na cesti iz Črne Milane Trniku–Milančku, na prihodu iz Libuč Rudolfu Hohkrautu–Dolfu, orožniško postajo je nadziral komandir čete Ivan Uranič–Drago, Lojze Vresk–Lojz pa je odgovarjal s svojo skupino za vpad v skladišče orožja in v trgovine. Komandant Koroškega bataljona Franc Pasterk–Lenart je dobil posebno nalogo in je sprejemal sredi Mežice, to je med šolo in kinodvorano, poročila posameznih zased. Največja skupina borcev je bila določena za vpad in obrambo kinodvorane. Tik pred odhodom na določena mesta je komisar bataljona Boris Čižmek–Bor razložil še enkrat vsakomur njegove dolžnosti, komandant cone Franc Rozman–Stane pa je med drugim zahteval od borcev, naj v kraju uničijo vse naciste, s katerimi bi se srečali. Za tem je razvodnik Peter Tomazin–Skala odvedel komandanta 4. operativne cone in štab bataljona z določenimi borci k Narodnemu domu, v katerem je tekla kinopredstava.



Čim sta partizana Karel Krautberger–Gagovič in Ludvik Mlinarič–Ivanov prekinila kinopredstavo in prižgala luč v dvorani, je partizan Franc Zalaznik–Leon sporočil navzočim, da je zgradba obkoljena od partizanske vojske, Boris Čižmek je zahteval od nemških vojakov in nacistov, da so takoj odložili orožje, nakar je govoril obiskovalcem v kinodvorani o pomenu partizanskega boja in o Osvobodilni fronti, ki je združila Slovence v boju proti okupatorjem. Za tem so partizani justificirali štiri Slovence, oblečene v nacistične uniforme; trije fantje iz dvorane so se tedaj pridružili partizanom; to so bili Mirko Capuder, Franc Šetina in še tretji. Medtem je prišlo do hude nesreče. Ko je nemški orožnik odšel z obiska od neke mežiške družine, ga je na cesti zaustavil komandant Koroškega bataljona, zato je nacist z nekaj strelji Franca Pasterka–Lenarta smrtno nevarno zadel, da je ta zjutraj umrl. Partizani niso vedeli, da je bila polovica mežiških orožnikov tisto noč v gostilni Vivod, da bi bili lahko orožniško postojanko napadli in uničili. Nazadnje so partizani spraznili nekaj trgovin in skladiš-

če polvojaške organizacije SA, kjer so pridobili 30 vojaških pušk, strelivo, nahrbtnike, šotorska krila, vojaške uniforme in 14 parov čevljev. Takoj po odpoklicu vseh zased je Koroški bataljon Mežico zapustil; ob pol treh zjutraj so partizani pustili umirajočega komandanta bataljona pri kmetu Praperju–Enciju nad Mežico, za tem pa so se umaknili po severnih pobočjih Pece proti Lužam, koder so se želeli vrniti v partizansko Koprivno.

Izvor in število partizanov, ki so vpadli 3. aprila 1943 v Mežico.

Iz ŠTAJERSKEGA BATALJONA Marjetka–Olga Jenko; iz KRANJČEVEGA BATALJONA Milanček–Milan Tratnik; iz SAVINJSKEGA BATALJONA Lojz–Alojz Vresk, Mile–Milan Mrzel, Dolf–Rudolf Hohkraut, Drago–Ivan Uranič, Muri–Lojze Eberl, Robin–Slavko Pinter, Ciril–Mirko Herman, Nestl–Tone Okrogar, Gorki–Ivan Juvan.

PROSTOVOLJCI: IZ AVSTRIJSKE KOROŠKE: Matevž–Jože Šorli; iz MEŽIŠKE DOLINE IN SOLČAVSKE: Miha–Franc Pečnik, Jur–Gregor Burjak, Jozi–Mirko Jeraj,

Maks—Ivan Kumer, Vinko—Martin Golob, Štefan—Johan Jelen, Aleks—Štefan Osojnik, Skala—Peter Tomazin, Benjamin—Michael Korošec, Božo—Bogomir Vastl, Don—Karel Polenik, Frank—Lambert Kotnik, Riggo—Andrej Štajner, Kater—Jože Kavčič, Rajko—Ludvik Gantner, Tarzan—Ivan Magrič—Čepaj, Ivan—Ferdo Štibler, Fric—Lovro Prek, Janko—Jurij Kladnik, Jaki—Andrej Mokina, Aljoša—Alojz Prek, Nejče—Ivan Podbrežnik, Srečko—Franc Brodnik, Zdravko—Ludvik Cifer, Niko—Srečko Rojs, Zvone—Anton Hudopisk, Metod—Janez Pandev, Grega—Jože Golob; iz SAVINJSKEGA ODREDA: Bor—Boris Čižmek; iz POHORSKEGA BATALJONA: Harkov—Vincenc Janko, Servac—Jože Zagožen; iz ŠTABA 4. OPERATIVNE CONE: Stane—Franc Rozman, Komandant; ZAŠČITNIKI KOMANDANTA: Franci—Jože Mekinda, Branko, Iztok—Lojze Čede, Matko—Franc Podbregar, Ivanov—Ludvik Mlinarič, Gligovič—Karel Krautberger; KURIRJI ŠTABA CONE: Miha, Bogdan—Ivan Rojc; IZ OK ŠALEŠKO—MISLINJSKI: Leon—Franc Zalaznik; IZ LENARTOVE SKUPINE: Lenart—Franc Pasterk, Kostja—Milovan Ilich, Vasja—Jože Martinčič, Branko—Josip Jeras, Ludvik—Anton Sešek, Jager—Jože Novak, Tomo, Brdavs, Vinko, Vinkov brat, neki mesar iz Kamnika, nepoznani, nepoznani.

Preglednica o borcih, ki so vpadli v Mežico v sestavu Koroškega bataljona, pove, da so izvirali iz sedmih različnih partizanskih enot, ki jih je zbral v ta namen štab 4. operativne cone. Nemci so poročali, da je vpadlo v Mežico 72 partizanov, to število so zasledili v spisku borcev, ki ga je vodil politični komisar čete Milan Mrzel—Mile, našli pa so ga 8. aprila 1943 v partizanskem zavetišču, vendar v Mežico ni vpadlo toliko partizanov. Nikdar nismo mogli ugotoviti, če je bil v Mežici Rudi Knez—Silas, v Kotljah je bil med napadom na Mežico sekretar okrožnega komiteja za Koroško Pavle Žaucer—Matjaž s tremi zaščitniki, ti pa so bili Jože Štajner—Gogo, Franci Golob—Luka in Stane Mavrič, v Mežici ni bil kurir 4. operativne cone Ivan Mogu—Marko, zato, ker ga je napotil komandant cone iz Koprivne v Šmihel nad Mozirje do političnega komisarja cone dr. Dušana Kraigherja—Juga s sporočilom, kje se bosta oba voditelja po akciji na Mežico sestala. Čeravno je bil do tedaj pri Koroški četi Franc Polh—Izak, ni sodeloval v napadu na Mežico, ker ga je komandant cone napotil iz Koprivne v Šaleško dolino, čim ga je zagledal, niti nista bila v Mežici zakonca Herleta, naša prva pripadnika zelenega kadra, ker sta bila na Solčavskem. Vsekakor je bilo po Miletovem dnevniku odsotnih najmanj 7 partizanov iz sestava Koroške čete. Po končani vojni ni bilo mogoče ugotoviti posameznih borcev po zasedah v Mežici; vsi so imeli le partizanska imena in ker so vpadli v Mežico v popolnoma temni noči, ko se vsi med

seboj niti niso poznali, so zato poznani le nekateri iz posameznih zased. Za srečanje partizanov z Mežičani v kinodvorani je bilo odbranih petnajst partizanov, med njimi komandant 4. operativne cone. Sredi Mežice, v samem križišču, je bil v zasedi Jože Martinčič—Vanja, ob katerem je bil Ludvik Cifer—Zdravko, ki je edini zmanjkal, da ne ve nihče, kdaj, kje in zakaj (ustreljen kot talec v Begunjah).

Umik Koroškega bataljona se je pričel v prvih urah v nedeljo, 4. aprila 1943, iz Mežice mimo kmeta Encija, kjer so torej odložili umirajočega Franca Pasterka—Lenarta. Tam so v skalovju skrili nekaj orožja in ostalega vojaškega plena. Po severovzhodnih pobočjih Pece so želeli priti v sedlo Luže, od tam naprej v Koprivno. Borci so bili z vojnim plenom težko obloženi. Že iz Rišperka je odšlo enajst borcev po hrano proti Bistrici, toda vrnilo so se naslednjega dne na Luže brez hrane. Komandant 4. operativne cone je tistega dne dokončno določil petnajst borcev, to je 2. četo, za Pohorje. Vodila bi jo komandir Miha ter komisar Ivan Rojc—Bogdan. Preostali del moštva so znova razdelili na vode. Prav tedaj pa so naleteli še pred Lužami na prve nemške zasede. Komandant cone je zahteval od komisarja bataljona Bora, naj izvleče iz obkolitve svoj bataljon. V večernem mraku se je pričel spopad. Partizan Peter Tomazin—Skala je tedaj spoznal pred seboj nemškega vojaka s strojnico; bil je njegov sošolec iz Mežice, toda v uniformi SA, dokaz, da so Nemci že pričeli pogon za partizani, ki so vpadli v Mežico. Na Lužah so Nemci obsuli naše pohodnike s streli, toda Tone Okrogar—Nestl je s strojničnim ognjem Nemce zaustavil, kar je omogočilo partizanom, da so se iz kotanje prebili v Koprivno. Zraven Toneta Okrogarja—Nestla je bil hudo ranjen Milan Trtnik—Milanček, padel pa je komandir naše 2. čete Miha, zato je prisotni komandant cone imenoval Ivana Rojca—Bogdana za novega komandirja čete, namenjene za Pohorje, Vincenca Janka—Harkova pa za komisarja. Komandant Stane je zahteval od Ivana Uraniča—Draga, naj čim prej razdeli preostale borce v vode, umaknili pa bi se naj v Koprivno, Bisto, Toplo in se ustavili na dogovorjenih javkah. Pozno ponoči, že 5. aprila 1943, se je Koroški bataljon ustavil pri kmetu Ledrovcu v Koprivni, kjer so želeli počakati posameznike, ki so se ob nenadnem nemškem napadu in v temni noči zgubili po gozdovih. Zaradi nevarnosti so partizani zapustili že sredi noči tudi Ledrovčev domačijo; 2. četa in skupina s komandantom 4. operativne cone so krenili proti Pohorju, 1. četa pod vodstvom Ivana Uraniča pa v Koprivški jarek, kjer je morala po zahtevi namestnika komandanta Koroškega bataljona Alojza Vreska—Lojza ostati v Novakovem gozdu, v Čofatijevem bregu. Komandir 1. čete je imel tedaj



Franc Pasterk—Lenart

okrog sebe samo 12 borcev. Od tam so odnesli obolelo Marjetko do kmeta Rusa, od koder je odšel komisar 1. čete Milan Mrzel—Mile v Toplo do Burjakovih po kruh. V tistem času pa so Nemci zasledili rano zjutraj 6. aprila 1943 v Novakovem gozdu speče partizane, ki jih je pokril sneg. Ubili so stražarja Toneta, iz Petrovč doma, ostali pa so se rešili z begom proti Lipoldu, seveda brez opreme in orožja, ki ju je pokril sneg. Ta skupina partizanov, zbrana okrog komandirja čete Ivana Uraniča, je prišla čez Koprivski jarek do kmeta Osojnika, p.d. Goloba, zraven je bil tudi ranjeni Tone Okrogar—Nestl s strojnico. V bližini stalnega taborišča te čete, pod Snežnikom so se koloni pridružili še Peter Tomazin—Skala, Milan Trtnik—Milanček in še tretji borec. Ker so Nemci partizane obstreljevali, so se ti umaknili čez Repov potok do kmetije Verdev, prešli vrh Olševe, zatem pa se pred kmetijo Prodnik spustili v dolino Globače, na večer pa vstopili v hišo kmeta Bukovnika pod Raduho, kjer so jih nahranili, saj so zadnjič jedli pred štirimi večeri pri Burjaku v Topli.

Komandir čete Ivan Uranič—Drago je pričel takoj iskati svoje borce. Že 8. aprila je odšel s svojo enoto v dolino Bistre, pod Belo peč, kjer je imela četa od novembra 1942 ozimnico, vendar meso ni bilo več užitno. Tedaj so zvedeli za aretacijo Osojnikovih, ki jih je izdal ubežnik iz Koroškega bataljona Jože Pudgar—Kjapov iz Mežice, tisti, ki se je partizanom pridružil 3. 4. 1943 v kinodvorani v Mežici; Nemci so ga ujeli in mučili, priznal jim je, da so Osojnikovi nudili partizanom hrano.

Na javki pri kmetu Feku, partizansko Pri štruklju, je našel komandir čete ranjenega partizana Karla Polenika—Dona, ki

se je sam priplazil iz Mežice čez Peco do te hiše, naslednjega dne pa je prišel na to javko tudi komisar Koroškega bataljona Boris Čižmek–Bor z osmimi zaščitniki, tako da je štel Koroški bataljon tistega dne 19 partizanov. S komisarjem bataljona je prišel tudi novi politični delavec kot član Okrožnega komiteja za Koroško Leopold Eberl–Jamski.

O nastalih razmerah v Koroškem bataljonu je Boris Čižmek–Bor napisal do 11. maja 1943 poročilo Štajerski operativni coni, da je bil po njegovem odhodu ponoči 6. aprila 1943 Koroški bataljon razbit, za kar mora odgovarjati namestnik komandanta bataljona Alojz Vresk–Lojz. Iz tega poročila zvedemo, da je bil komisar Koroškega bataljona Boris Čižmek–Bor odsoten osem dni, zatem pa sta začela on in komandir čete iskati preostale borce, izmed katerih sta zvedela, da jih je imel komisar čete šest, Alojz Vresk pa baje tri do osem borcev. Komisar bataljona je v pismu zapisal, da so pobegnili vsi Gorenjci, ki so prišli z Lenartom na Koroško, kar pa ni res, saj so ostali Jože Novak–Jager, Milovan Ilih–Kostja, dva izmed njih pa sta morala na Pohorje.

Zakaj je odšel v takratnih težavnih razmerah za usodo Koroškega bataljona s Pece tudi komisar bataljona Bor? To je zahteval od njega tudi komandant 4. operativne cone Franc Rozman–Stane, da mu je napisal podrobno kroniko o razvoju dotakratnega partizanstva na vzhodnem Koroškem. Poročilo ima datum 10. april 1943. Omenjeno poročilo, s posebnim poudarkom na vpadu Koroškega bataljona v Mežico, so odposlali že 12. 4. 1943 iz štaba 4. operativne cone po tedanji kurirski poti glavnemu poveljstvu slovenske narodnoosvobodilne vojske in je ohranjeno. Politični komisar je štital po poti tudi komandanta cone, torej zaradi nemškega pogona, ki je tistega dne še trajal, saj je znano, da je vodil nemško hajko general Brenner; nemški pogon je trajal od 5. do 10. 4. 1943, v njem je sodeloval vod planinskih lovcev Alpenland, ki se je že 5. 4. 1943 ob 19.30 uri vzhodno od kote 1250 m na Lužah nad Globasnico spopadel s Koroškim bataljonom.

Vsekakor ne smemo prezreti takratne velike skrbi pokrajinskega komiteja KPS za razvoj narodnoosvobodilnega boja na vzhodnem Koroškem, saj sta se komandant 4. operativne cone Franc Rozman–Stane in politični komisar PK KPS za severno Slovenijo sestala na štajersko–koroški deželni meji pred napadom na Mežico in po njem; prvič na že omenjenem Ludranskem vrhu pri kmetu Permanšku, drugič pa 8. 4. 1943 na javki pri Jakobu Adamiču–Petelinu južno od javorskega jarka, torej še pred Kramarico, kjer je bil navzoč tudi komisar Koroškega bataljona Boris Čižmek–Bor.

O razhodu in osipu Koroškega bataljona, sploh skupine, ki je vpadla v Mežico, nam pove največ podatek, da je od 66 partizanov, ki so vpadli v Mežico, odšlo na Pohorje 14, v 4. operativno cono 7, v Šaleško–Mislinjsko okrožje 1, poleg 3 padlih pa je eden tudi izginil, tako da je 7. 4. 1943 v Koroškem bataljonu ostalo 40 borcev.

Vsekakor je prvih trideset prostovoljcev, domačinov iz območja Pece, omogočilo komandantu 4. operativne cone, da je lahko ustanovil Koroški bataljon in vpadel v Mežico.

Ti dogodki predstavljajo tudi dosežke prvih zagnancev Osvobodilne fronte, predvsem tudi zato, ker so bili naši fantje že potrjeni v nemško vojsko, pa so se takoj pridružili prvim koroškim partiza-

nom, ki so Nemcem po takratnem porazu pri Stalingradu napovedali zlom nacistične Nemčije, postali so koroški partizani, polni vere in bojevitosti za Zedinjeno Slovenijo s Trstom, Gorico in Celovcem, seveda v novi Jugoslaviji.

Viri:

- 1 – Zborniki dokumentov VI–5: dokumenti 48, 49, 89, 90, 91, 92, 203 in 205
- 2 – Arhiv IZDG: F54, 55, 330
- 3 – Rudnik svinca in topilnica Mežica, arhiv april 1943
- 4 – Pokrajinski muzej revolucije Kranj, št. spisa 14.703/1
- 5 – Izjave koroških borcev, v arhivu KPMR v Slovenj Gradcu

(Odlomki iz knjige Narodnoosvobodilni boj na Koroškem, I. del, ki je pred izidom)

Anton Ilovic

POŽIG SOLČAVE

(Nadaljevanje iz 2. številke)

Kot z živino na sejmu

Pri Plodrovih v Podolševi je bila sovražnikova vojska od nedelje, 22. oktobra 1944, pa tja do 27. oktobra zjutraj.

Nihče se ni smel ganiti od hiše. Plodrovi se spominjajo, da je bil med vojaki tudi fant, doma menda iz Hamburga, petindvajset let je štel. Hiša, kjer je živel, so izvedeli Plodrovi od zaupljivega in nikakor ne slabege Nemca, saj je bil do njih prizanesljiv in razumevajoč, je izginila pod bombami, ki so jih nad mesto odvrgli zavezniki.

In kot povsod drugje, so si tudi na Plodrovem Nemci privoščili pravo pojedino. Poklali so enajst kur, postrelili pet pujskov, si privoščili pečenega, pitanega prašiča, vola pa odgnali na Strevčevo, kjer je bil štab nemške enote, ga tam ubili in pojedli skupaj s tistimi enajstimi kurami. Z njimi sta morala tudi dva rejena prašiča ter enajst repov goveje živine in osem ovac. K sreči so ovce z jagnjeti ostale zadaj in ušle nemški požrešnosti.

Ko je bilo ropanje naposled končano, je zagorelo.

27. oktobra zjutraj, okoli sedme ure, so domači zbrali najnujnejše in morali so oditi z oboroženimi Nemci proti Železni Kapli. Na Krofičevem so srečali Golerjeve in Kolarjeve, za njimi pa so prišli še Rogarjevi, Potočki in Strevčevi izgnanci.

Popoldne so prispeli v Železno Kaplo in še isti dan so jih z vlakom odpeljali v Beljak. Naslednje jutro so jim postregli s črno kavo in jih odpeljali nazaj do Celovca, nato pa v Gradec. Tam so jih spravili v »Ausdurch-

gangslager« in Plodrovi vedo povedati, da je bil komandant taborišča iz Celja – tako jim je zaupal vratar iz Brežic. Celjan ni bil strog.

Okoli 15. novembra se je iz Judenburga pripeljala, iz urada za delo, uslužbenka... Ugotoviti je morala, kdo je sposoben za delo, za pomoč kmetom. Odšli so v Judenburg in – doživeli novo ponižanje: kmetje so jih odbirali kot odbira živinski prekupčevalec živali na sejmu.

Plodrovi so bili dodeljeni kmetu Febergerju, kjer so ostali do 11. februarja 1945. Takrat so izpustili mater Zalko in hčer Lizo – odšli sta v Železno Kaplo. Rudolf Vršnik, gospodar, se je vrnil k ženskam 2. maja.

Čez vrhove Požig pri Kolarjevih

Dan ali dva pred požigom Kolarjeve domačije se je na kmetiji oglasila Ivanka Klemenšek, p.d. Ložekarica z otroki, ki je pobegnila z doma pred Nemci. Tam je bil tudi Matevž Štifter, po domače Rogar, ki si ni več upal domov. Naprosil je sestro Francko Slapnik – Kolarjevo, da je šla Rogarjevi ženi povedat, da ga ne bo domov. Da ne bi bila sumljiva, je vzela s seboj nekaj pokvarjene posode, ki naj bi jo Matevž Štifter popravil, ker se je s tem pač ukvarjal. Bil je samouk in je znal marsikaj narediti.

Pri Strevcu na hribu je bila nemška straža. Stražar se je pozanimal, kam gre. Francika mu je pokazala posodo in povedala, da gre k sosedu.

Nemci so prišli tudi h Kolarju in tam ostali ves dan in vso noč. Prišli so zvečer in ukazali domačim, da morajo zatemniti okna. Rogar se jim je pravočasno umaknil v gozd, tako se spominja teh dni Francka Slapnik.

Niso varčevali z besedami, ne z resnico. »Požgali bomo domačijo in vas odgnali«, so rekli.

Nihče ni smel zapustiti hiše.

Med policisti so bili tudi vojaki, ki so govorili slovensko. Dovolili so jim da so si pripravili najnujnejše za pot.

Dan za tem, 27. oktobra 1944 zjutraj ob sedmih, jim je bilo rečeno, da se morajo odpraviti. Tik pred odhodom so Nemci še zaklali štiri prašiče in jih naložili na gare. Nanje so spravili še druge stvari, kar so pač našli na domačiji. Gare so se začele pomikati proti Železni Kapli. Kokoši so poklali in pojedli že prej. Franca Letnarja in Rusa Nikolaja Zemljakova so odgnali že dva dni prej.

Na žalostno pot je odšlo tudi štirinajst glav goveje živine in štirideset ovac.

V žalostnem sprevedu so skupaj z živino odšli Kolarjevi: gospodar Rudolf, gospodinja Marija, Frančiška, Justina, Angela in rejenka Pavla Močnik. Prizaneseno ni bilo niti Mariji Štiftar – Kolarjevi, ki je bila že nekaj let privezana na posteljo – naložili so jo na gare in jo odpeljali čez Krofičevo do Železne Kaple in od tam naprej z vlakom do Gradca, kjer so ostali do januarja 1945, ko so jih na prošnjo Repelnovega Florija, ki je imel pri Nemcih nekaj veljave, izpustili.

Po vrnitvi iz taborišča so si poiskali stanovanje pri Kupcu v Remšeniku – stanovali so v stari koči in neprestano mislili na dni, ko je gorela domačija.

Mariji, Rudolfu, Frančiški in drugim ni šlo iz spomina, da je 27. oktobra deževalo, da je vmes naletaval sneg...

Dan prej je Frančiška pri hlevu drobila steljo, ko je k njej stopil policist in ji dejal v pristni koroščini:

»Nikakršnega pomena nima, da drobiš steljo, dovolj je imaš...!«

Frančiško je zaskrbelo, kaj bi te besede pomenile. Policist tega ni hotel razložiti.

Na Remšeniku je sneg za silo skopnel. Mati Marija in hči Frančiška sta se čez vrh odpravili pogledat na pogorišče, na tisto, kar je nekdanje njihova domačija. Od takrat sta hodili prenočevat na Strgarjevo.

Kolarjevi se še spominjajo, kako je kmet Bajdl iz Lepene pri Železni Kapli prelisičil Nemce. Ko so skupaj z živino prišli tistega nesrečnega dne v Železno Kaplo, je bil v kraju »Šimnov sejem«. Bajdl je šel k policistom in jih prepričal, da je imel pri Kolarjevih v planini kravo, in da jo hoče imeti.

Policisti so mu po prepričljivem zahtevku verjeli in kmet Bajdl si je izbral kravo, »sivka« so ji rekli, in jo odpeljal domov. Ko so se Kolarjevi vrnili, jim je živinče izročil – bila je za prvo silo. (Kravo je poprej Bajdl prodal Kolarjevim, Nemcem pa je zahteval, da še ni dobil zanjo plačila.)

Iz taborišča se je vrnil tudi Kolarjev oče Rudolf. V januarju 1945 se je znašel na vlakcu. Na vožnji iz Gradca mu je na železniški postaji v Pliberku spodrsnilo in kot da gorja še ni bilo dovolj, je mož padel pod kolesa. Železje mu je odrezalo levo nogo nad kolonom...

V gluhi noči je mož trpel hude bolečine in spomin se mu je vračal na požgano domačijo na Solčavskem...

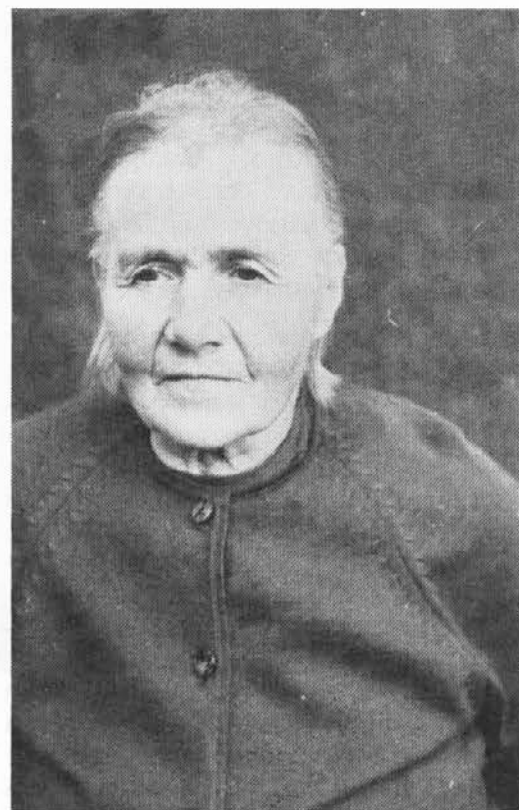
Odpeljali so ga v celovško bolnišnico, potem pa so ga premestili h Gospe Sveti, kjer so imeli v samostanu zasilno bolnišnico.

Nesrečnike je bilo slišati celo na Olševo

Ko so Nemci začeli podtikati ogenj v Solčavi in na okoliških kmetijah, je najprej zagorelo na Ramšiji in pri Ravničarju. Tistikrat so bili pri Ušovniku doma mati Elizabeta, hčerka Pavla, služkinja Ivanka Klemenšek, po domače Johanova, sedemletna Dorica Resnik, Prodnikova in Janez Hribernik, partizan, doma s Prevalj. Možakar ni bil ravno mlad, zato ga je komanda mesta Solčave dodelila Ušovnikovim v pomoč – ljudi, ki bi lahko poprijeli za delo, ni bilo.

Sin Rudolf je bil takrat pri partizanih, kamor je odšel v začetku leta 1944, bratje Janez, Rok in Jože pa so bili v taborišču Strnišče pri Ptuj, kamor jih je okupator odpeljal 24. februarja istega leta zaradi sodelovanja s partizani. Jože je oktobra težko zbolel in še isti mesec umrl v ptujski bolnišnici. Brata Rok in Janez sta izrabila priložnost, ko so bombe padle na mesto, in pobegnili. V Rečici ob Savinji sta vstopila v Tomšičevo brigado. Roka je znova zasledovala zla sreča: v decembrski ofenzivi so ga Nemci ujeli in odpeljali v Dachau. Z močno ozeblimi nogami ni zmožal ničesar, delati pa še najmanj, zato so ga Nemci izločili iz delovne skupine in verjetno usmrtili. Iz taborišča se je oglašil le enkrat. Podobno usodo je doživel tudi zadnji brat, Janez. Zaradi izčrpanosti in naporov v brigadi je hudo zbolel in decembra istega leta umrl v Slatini na Ajdernici pri Celju, pri kmetu Mihaelu Polhu. Nemci niso prizanesli niti najmlajšemu, Lojzu, petnajstletnemu fantiču, ki so ga 20. avgusta odgnali v taborišče Vojsperk...

Ko so domači 24. oktobra zvečer opazili, da se iz Ramšakove in Ravničarjeve domačije dvigujejo zublji, je mati Ušovnikova takoj pristavila lonce za večerjo. Ko je bila jed nared, je velela Ivanki, naj jo odnese še Hriberniku, ki se je skrival na Ušovnikovi pustoti, nato pa naj se poda še k sosedu Macesniku, da bi izvedela kaj več o požigalcih.



Ušovnikova mati – Elizabeta Krivec

Ivanki je bilo, kot da bi jo polili z mrzlo vodo: pri Macesniku so bili Nemci. Poti nazaj ni bilo. Ivanko so zadržali, jo zaprli v zgornjo sobo, kjer se je v strahu stiskala z nekaj domačimi.

Dogodka se spominja tudi Milka Štiftar, Macesnikova:

»Kakšen dan pred požigom sem šla v Železno Kaplo. V dolini pri Kupcu sem srečala Nemce, ki so se odpravljali proti Solčavi. Ljudje iz Kaple, ki so sodelovali s partizani ali jim bili naklonjeni, so zaskrbljeno opazovali premikanje nemške vojske – slutili so, da se pripravlja nekaj hudega.

Tisto noč sem prespala pri Repelnovih, ki so mi na vse pretege branili, da bi se sploh vrnila, vendar sem naslednji dan odšla. Pri Rogarjevih sem presenečena obstala: mati Rogarjeva je okoli oglov škropila z žegnano vodo in vzdihovala. Ko sem prišla domov, so bili Nemci tudi pri nas. V torek so Nemci vsakogar, ki je prišel k nam, zadržali in ga zaprli v zgornjo sobo. V njej so bili že vsi Strgarjevi. Pridržali so tudi Johanovo Ivanko, ki je prišla k nam od Ušovnika...«

Pri Macesniku so Nemci ostali tri dni in odšli v temi. Poklali so jim nekaj prašičev in ko je eden vojakov brusil nož, ga je Milka radovedno vprašala, kaj počne in zakaj. Odgovoril ji je, da bodo zaklali prašiče. »Če jih ne bomo mi, jih bodo banditi«, ji je še zabrusil.

Ivanke ni in ni hotelo biti nazaj. Z doma sta se odpravili še Ušovnikova mati in hči Pavla in s seboj odpeljali tudi malo Dorico. Za vsak primer sta si na hrbet zadeli še dve odeji in pod roko dva hleba kruha. Začeli sta se vzpenjati v strmino Olševe. V bližini

Rujave peči sta se stisnili v zavetje košate smreke. Bila je ena najtežjih noči v njenem življenju. V dolini in pri njihovih sosedih na Citriji je gorelo in veliki plameni so oblizovali temo, v kateri so se skrivali savinjski mogotci, že s snegom pokriti. V pepel so odhajali, v ničnost se spreminjali domovi njunih dedov in pradedov. Semkaj od Solčave se je slišalo kričanje in zmerjanje zavojevalcev, ki ga je spremljal obupan jok mater in otrok, ki so jih izganjali iz domačij. Na verigah so se trgali psi, ki so slutili nevarnost in besno bevskali v vojake. Apokaliptičnemu vzdušju se je pridružilo še mukanje živine, ki so jo izganjali iz hlevov, jo divje in neusmiljeno pretepali, ker ni hotela zapustiti svojih domovanj. Tudi žival je slutila smrt nad glavo... Tu in tam je na kratko počilo – vneli so se za partizane skriti naboji in nehote izdajali misli prebivalstva.

Vse živine ni bilo mogoče odpeljati, zato so je Nemci nekaj enostavno postrelili. Da ne bi prišla v roke partizanom!

Navsezgodaj naslednjega dne je Ušovnikova mati vsa prezebla skupaj s Pavlo in sosedovo malo Dorico zlezla izpod zelenega baldahina. Znova so se podale v strmino. Samo naprej, jim je kljuvalo v mislih. Na Olševo, v višave, stran od dima, ki se je ves gost valil po dolini. Ogenj še ni pojenjal.

Na severnem pobočju Olševe so zagazili v sneg, gosta in mrzla megla se je podila po vrhovih. Včasih si videl le za ped pred seboj. Zabredle so med ruševje in skalnato strmino, sledile človeškim sledem in stopinjam psa. Da niso morda tudi tukaj bili Nemci, se je s strahom vprašala Ušovnikova mati.

Naposled so izgubile še to sled, megla se je namreč vse bolj spuščala. Ženski sta pobočje Olševe dobro poznali, megli pa vendar nista bili kos. Začeli so se znova spuščat navzdol.

Še eno noč je premražena trojica prebila pod milim nebom, ne vedoč, kaj se dogaja v dolini. V petek so prišle domov.

Pri Ušovniku, Macesniku in Strgarju niso požgali! Pustili so si oporišča za prihodnje hajke na partizane.

Doma so našli Hribernikovega in Kuharjevega Franca, ki so ga domačini klicali tudi za »Smrečkega«. Prišla sta z Ušovnikove pustote, kamor je zvečer pribežal tudi Franc od Martinca in prespal nad pustoto v gozdu.

Tistikrat, je zbral misli in vtise Hribernikov, ko mu je Ivanka prinesla večerjo, se je globoko zaryl v seno in sploh ni opazil, da so v bližini Nemci. Zjutraj je zlezal, ves krmežljiv, izpod sena... V nos mu je udaril duh po ožganem, ki se je tihotapil iz doline, povsod naokoli. Odšel je k Ušovniku. Hiša je bila prazna. Žive duše nikjer. Najprej ni vedel, kaj storiti. Odšel je v hišo, nato v hlev. Živina je bila še tam. Spustil jo

je na njivo, ovce odgnal v gozd. Na Ušovnikovi gorici ga je ustavila nemška izvidnica.

»Ženete ovce na pašo, oča?«

Hribernik je bil oblečen kmečko in tudi nemško je znal in je v brado momljal tiste »ja, ja, ja«, potem pa jo je skupaj z ovci na hitro udaril proti Olševi. Nemci, ki so prišli od Macesnika, so odšli proti Štifterju.

Nič kaj dosti več niso povedale ženske, saj se na Olševi kaj prida tudi zgodilo ni, le da jih je zeblo do kosti. Le to so povedale, da so videle ogenj, da so se izgubile v megli in da se jim je med potjo na Olševo za nekaj časa pridružilo pet izgubljenih ovac. Ena je imela celo zvonček.

Požig Covnikove domačije

22. oktobra 1944 je Covnikova mati Marija Suhadolnik pripravljala paket za moža Roka, ki je bil v Dachauu (20. avgusta 1944 so ga zajeli kot partizana). Zavoj naj bi odnesla Jožica Knez in gredoč mimo Podpesnika naj bi vzela še pošto za partizane. Do Plaznika v Koroški Beli pa se je odpravila tudi Jožičina mati Treza. Tjakaj je odnesla nekaj volne, ker so Covnikovi ostrigli Plaznikovega mrkača. Treza je pri Plazniku počakala na hčer. Plaznikovi so ji povedali, da gredo Nemci v hajko. Kam, ni vedel nihče. Ker pa so bili Podpesnikovi v Železni Kapli in se dolgo niso vrnili, tudi Jožice lep čas ni bilo nazaj. Prišla je tik pred nočjo in tedaj so vedeli, da so Nemci šli čez Pavličev vrh na Solčavo. Plaznikovi so prepričali ženski, naj ostaneta, češ da je prenevarno in da bi na vrhu lahko padli v zasedo. Ostali sta, Nemci pa so tisto noč prespali v Covcu.

Ko sta se ženski vrnili v Covc, so Nemci že odšli proti Solčavi, manjša skupina pa se je z naropanim blagom vrnila čez vrh proti Železni Kapli. Soba, kjer je imela Treza obleko, je bila izropana. Tako njej kot ostalim so pobrali najboljše, kar so imeli. Treza je imela v sobi tudi citre – pozneje so jih našli ob poti in zraven še nekaj posteljnine.

Solčava je zagorela, Nemci so prignali ljudi mimo Covnika, kjer so se ustavili. Ko so Nemci odgnali Solčavane čez Pavličev vrh, so jih tamkaj napadli partizani 13. Bračičeve brigade. Ponoči so se vrnili in oglasili pri Covniku, med njimi je bil Klemenškov kovač, ki so ga edinega poznali.

25. oktobra ponoči so partizani odšli proti Solčavi. Okrog devetih dopoldan pa so znova prišli Nemci in se ustavili pri Covniku in ostali do požiga. Začeli so ponovno ropati in klati živino. Treza je poklicala hčerko Jožico. Brž sta zapregli konja, da bi pripeljali iz gozda steljo in potem pobegnili in se skrili.

Prišli sta na Ločeš, kjer je bilo vse zatraženo. Vprašali so ju, kam gresta. Dovolili so jima le, da sta naložili steljo na ga-

re, vendar sta se morali takoj vrniti. Doma ni smel nihče zapustiti domačije. Nemci so ostali pri Covniku še ves dan in vso noč. Domača hči Nina in Jožica sta se opogumili in povprašali nekega oficirja, kaj nameravajo z njimi. »Bodite mirni«, jih je potolažil, »nič se vam ne bo zgodilo«. Služkinja Slavka Plesnik, po domače Golerjeva – sestra Covnikove gospodinje, je medtem pekla nekaj hlebov kruha, še pred tem je Treza odgnala ovce na Ločeš. Ko se je vrnila, je pojedla nekaj malega juhe, kruh še ni bil pečen. Nemci so že zapovedali odhod. Kruh je ostal v peči, odpeljali so jih lačne, brez dokumentov. Pobrali so, kar je še ostalo, Nemci pa so se lotili črnega posla, požiganja.

Pri Žibovtu je že gorelo. Okrog devete ure 27. oktobra so v Covc prignali tudi Šumetove. Covnikovi so zapregli vole...

Enajst Covnikovih ljudi je moralo oditi z Nemci v neznano: Marija Suhadolnik, gospodinja, sin Rok, hčerki Nina in Ana, Slavka Plesnik, služkinja, Ana Plesnik, preužitkarica, gospodinjinja in Slavkina mati, Terezija in Frančiška Poličnik, pestunja in služkinja, Terezija Knez, služkinja, in njena štirinajstletna hči Jožica, ki je bila pri materi na kmetiji in pomagala pri raznih delih. Z njimi je moral tudi pastir Ivan Oprčan, ki je imel že od mladosti izreden spomin za vse dogajanje na Solčavskem. Če kdo ni vedel za katerega, kdaj se je poročil ali umrl in če je bilo kaj posebnega, si lahko zvedel od njega za več desetletij nazaj.

Nemci so med bivanjem pri Covniku poklali vse kure in jih pojedli. Junico so zaklali že prvi dan in dva prašiča prav tako. Bika, ki je bil zelo hud, je nemški korporal ustrelil. Na dan odhoda so zaklali še štiri prašiče, naložili na gare in vpregli konja ter z naropanim blagom odšli proti Železni Kapli. 60 ovac je ostalo, ker so bile na paši in jih je pozneje gospodarska komisija pri komandi mesta Solčava razdelila med ljudi, ki so ostali brez vsega.

Pregnance so v Beli naložili na kamione, ki so čakali na cesti. V gradu pri Železni Kapli so se ustavili, kazalo je, da bodo prespali, vendar so kmalu odšli naprej, do Železne Kaple. Nina je odšla v mesto in prinesla nekaj kruha. Proti jutru so jih odgnali na železniško postajo, strpali v vagone in odpeljali v taborišče blizu Gradca...

Pri Covniku napadeni kurirji

Ivan Oprčan se o 22. oktobru 1944 spominja: »Ob enajstih dopoldne so prišli v Covc kurirji s postaje 1–12 Florijan Ošep-Janko, Pepi iz Lepenja in še nekdo. Okrog opoldne pa je prispel kurir iz neke enote iz Podolševe – Citrije in oddal pošto Floriju Ošepu. Gospodinja je že pripravila kosilo in kurirje povabila k mizi. Na mizi je bila goveja juha. Nekaj dni poprej je komandir postaje Ostro prignal iz Koroške Bele vola, ki so ga kurirji ubili, meso nasolili in skrili

v klet v kup pese – klet je bila obokana. Služkinja Slavka Plesnik je še dejala: Počakajte toliko časa s kosilom, da poprej nakrmitim prašiče. Zgrabila je vedro in odšla. Ko je prestopila prag, je zagledala kolono Nemcev, ki je bila že pri hlevu tik pred hišo. Skočila je nazaj v hišo in zavpila: Nemci! Tedaj so kurirji pogledali skozi okno in videli kolono sovražnika že pri hiši.«

»Zgrabili smo orožje in opremo. Kurir iz enote in Pepi iz Lepenja sta skočila po stopnicah v kletni prostor, kjer so bila vrata. Toda vrata so bila zaklenjena...

Opazil sem to in skočil skozi vhodna vrata na zgornji strani hiše in se izgubil za vogalom. Nemci so me opazili, obkrožili hišo in tekli nekaj metrov za menoj, pripoveduje Florijan Ošep.

Pred hišo je bilo strmo. Flori se je pognal v strmino proti Žibovtu. Valeč se po bregu navzdol je izgubil puško italijanko in šotorsko krilo. Ko se je znova dokopal do puške, je zaropotala brzostrelka: svinčenke so mu zasikale nad glavo. Ker ga je kril strmi rob travnika, mu Nemci niso mogli več do živega. Prišel je v gozd.

Srečno sta jo odnesla tudi Florijeva tovariša. Ker je bil ključ v vratih, sta neopazno odklenila, se pognala v strmino in zavila v levo. Bila sta že na varnem, ko so ju opazili in začeli streljati.

Flori je odšel v dolino. V Jezeri je srečal Žibovtovo Nežko in ji povedal, da so prišli Nemci. Nežka je odšla proti domu, Flori v Logarsko dolino. Ko je prispel do kapele, je zagledal pri Logarju skupino ljudi s konjem. Bilo mu je jasno, da so partizani. Mahnil jo je po dolini proti Logarju. V roki je imel kratko palico. Nanjo je navezal robček in vneto mahal s palico. Res so bili partizani. Eden med njimi je takoj prijezdil konja do Florija. Flori je povedal svoje doživetje. Fantje so takoj zapustili Logarsko in odšli, sam pa je nadaljeval pot proti Solčavi. Pri Krznarju sta se srečala z Johanom Kordežem, vodnikom pri komandi mesta Solčava, domačinom. Opozoril ga je na nevarnost, vendar se je Johan raje zanesel na svojo previdnost in šel proti Logarski dolini. Pri Podbrežnikovem mostu je že naletel na zasedo, ki je začela streljati nanj in ga ranila v nogo. Kljub temu jim je ušel. Pozneje se je nekaj časa zdravil v partizanski bolnišnici v Robanovem kotu.

Flori se je ustavil še doma, potem pa se je namenil naprej v Solčavo in sporočil partizanom, da se bliža hajka.«

Na Matkovem

Bilo je 22. oktobra 1944, v nedeljo dopoldne, okoli devete ure. Pripoveduje Marija Prodnik, p.d. Matkova:

»Čez vrh, od Lesnika iz Koroške Bele, je prišla Lahova mati Marija Skvarč iz Solčave. Povedala je, da je pri Lesniku izvedela, da gredo Nemci iz Železne Kaple v Sol-

čavo in da bodo vas požgali. Bila je prestrašena, obupana, žalostna.. in trepetala je. »Nisem želela, da bi nas dobili in oropali. Odgnala sem živino iz hleva na pašnik. Mati Neža je že zjutraj odšla v Solčavo in se še ni vrnila.«

Teden pred tem je pri Matku zidar Franc Ropas popravljajl krušno peč. Naročil je, da najmanj štirinajst dni ne smejo kuriti, da se bo peč dodobra osušila. Tistikrat je bila pri nas za služkinjo Ošepova Angelca – Mostnarjeva iz Solčave. Še posebej sem ji naročila, da ne sme nihče zakuriti v peči, da se delo ne bi skvarilo. Ko sem se opoldne vrnila domov, sem našla hišo polno Nemcev, ki so prišli k nam čez Ravno planino. Bilo jih je kakšnih dvajset do trideset zakurili so v peči... Bili so pri nas vso nedeljo, še v ponedeljek in torek, v sredo pa so odšli, vendar so se naslednji dan znova vrnil in ostali na domačijo do petka, 27. oktobra. Zaklali so nam tri velike prašiče, cvrli in kuhali so si na veliko...

Petek je bil deževen dan, vmes je naletaval sneg. Mati Neža je že zjutraj velela zaklati mladega prašička, da bi ga spekli. Ni še bil dodobra spečen, ko so se Nemci na hitro odpravili. Mati je imela izkušnje iz taborišča že iz leta 1943: na pol pečenega prašička je stlačila v pločevinasto posodo, v vrečo pa nekaj obleke. Ni se motila, morali smo oditi.

Nismo hodili dolgo. Obrnila sem se: hiša je začela goreti. Takrat smo obnemeli...«

Matkovi so strmeli v zublje. Mati Neža, hči Micika, Janez Tisovnik, hlapec in pastir Franc Tisovnik, Franc Jovan – Fantek, rejec živine, sicer pa zidar, Angelca Ošep – dekla, Ivanka Ošep, Mici Prepotnik, še otroka, sta si morali na kmetijah služiti kruh in se prebijati skozi življenje... Vestnemu in pridnemu Jovanu, ki je kot zidar že več kot štirideset let v poletnem času prihajal

na Matkovo domačijo opravljat razna zidarska dela, pozimi pa redil živino, se še sanjalo ni, da bo doživel kaj tako krutega... S strahom in solznimi očmi so stopali pred oboroženimi Nemci, ki so vpili nad njimi in živino. Krave so mukale, kot bi vedele, da gredo za vedno iz tega kraja, kjer so se v miru pasle.

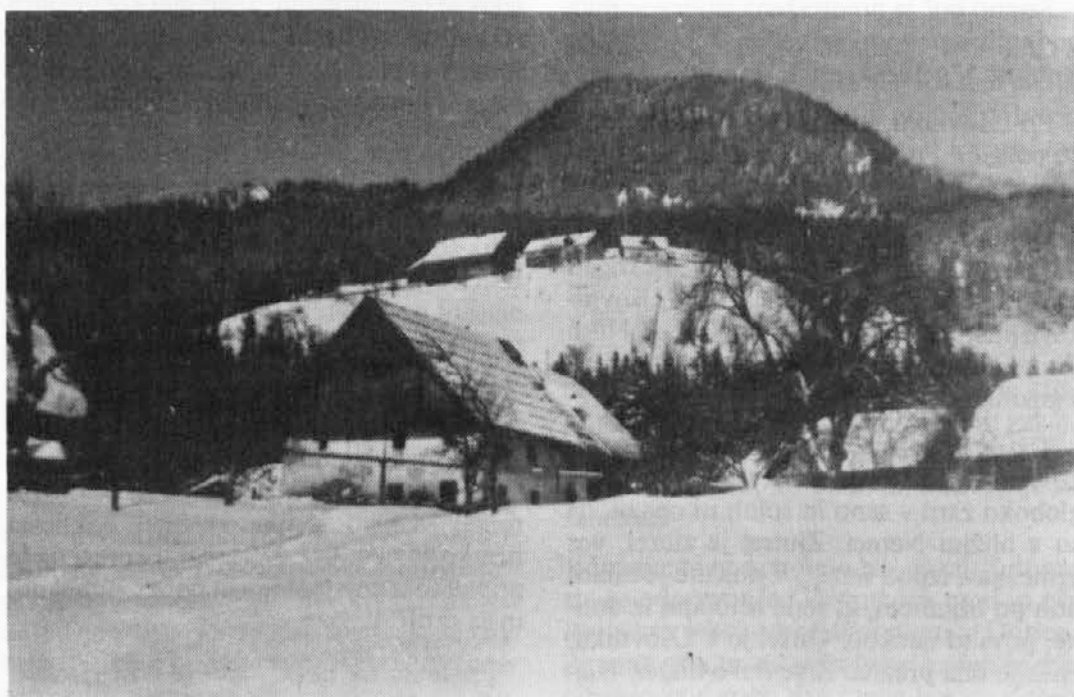
Odgnali so jih čez Pavličev vrh. Pri Pavliču so jim privoščili kratek počitek.

Popoldne so prišli v Železno Kaplo skupaj s Covnikovimi in ostalimi. V gradu so pustili živino, pomolzli so še krave, razdelili mleko otrokom in drugim, potem pa v neki gostilni prespali.

Zjutraj naslednjega dne so jih odpeljali v Gradec, naselili v lesene barake, kjer so ostali do sredine decembra 1944. Za Božič so jih premestili v Judenburg in jih dodelili v pomoč tamkajšnjim kmetom. Matkove, Ramšakove, Justno, Marijo Golob, Franca Krivca, Ivanko Ošep, Miciko Prepotnik pa so premestili v vas Obdach na Zgornje Štajersko, spet na kmetije.

Micika in njena mati Neža sta bili pri kmetu Vogelu, na velikem posestvu, ki je premoglo tudi usnjarno. Pri Vogelu so bili tudi trije Francozi. Gospodar Vogel je bil pri SS, čez petdeset let mu je bilo. Vmes je prišel enkrat na dopust. Na kmetiji je gospodarila žena, huda hitlerjanka, vendar zelo razgledana. Bila je pridna in vestna, na vasi je imela glavno besedo. Vodila je sestanke, okoli nje se je vse vrtelo. S hčerko Lisel ni imela sreče: dvajsetletno dekle je imela božjast. Sin Vogelovih je hodil v gimnazijo.

Micika je prala in šivala, prav tako mati Neža. Pri hiši je bil tudi več kot šestdesetletni hlapec Franz in šestnajstletna dekla, oba Nemca.



Žibovtova domačija »Pri Nežki« spodaj in Covnikova domačija »Kino« zgoraj

Vogel so se pisali tudi sosedje, a so bili Židje. Gospodar in gospodinja sta štela več kot šestdeset let. Pred prihodom Hitlerja na oblast sta imela v Obdachu trgovino. Lokal so jima zaplenili. Vogel je bil krojač. Njegova žena je za silo govorila slovensko, menda je bila nekaj časa celo v Ljubljani. Vse skupaj, dvoje deklet, fanta in stara dva, so poslali na prisilno delo.

Pri Vogelovih so izgnanci dobivali nekatere pomembne novice: kako je z vojno, kakšen je položaj na bojiščih, kaj se obeta v prihodnje... Tukaj so Matkovi tudi izvedeli, da so Nemci ujeli njihovega Toneta Prodnika – Lenarta, ki je partizanal na Koroškem že od maja 1943. Bili so zelo v skrbeh zanj.

Doma je ostala požgana hiša, štirje uničeni hlevi, dvoje pogorišč nekdanjih kašč in stare bajte za hlapce, pa še mala hiška, ogenj je opustošil tudi drvarnico...

Odnali so jim dva konja, enaintrideset glav goveje živine, sto šest ovac, štirinajst koz, perutnino pa so poklali in pojedli...

Ogenj jim je uničil okrog tisoč osemsto kilogramov pšenice, tisoč osemdeset kilogramov rži, tisoč štiristo kilogramov ovs, petsto kilogramov ječmena, seno in slamo, skoraj trideset kilogramov volne, za vedno so izginile tri mlatilnice in prav toliko slamoreznic, dva vevnika in en bencinski motor, v nič so šli plugi in drugo orodje. Vse to si je vestno zabeležil gospodar Jože Prodnik – Grega, da se ne bi pozabilo.

Na Perkovem

Nič drugače ni bilo pri sosedu Perku, pripoveduje Alojz Prodnik (Lipnik), po domače Matkov. Tudi to veliko posestvo je bilo Matkova last, le da je na njem gospodarila Matkova hči Elizabeta Prodnik. Pri njej pa je bil tudi mlajši brat Alojz.

Na Perkovo je prišla 22. oktobra dopoldne skupina dvajsetih nemških vojakov, ki so ostali vse do požiga čez pet dni. Med tem se ni zgodilo nič posebnega, na dan požiga pa je prišlo še več vojakov, začeli so nositi v hišo slamo in zabičali so Perkovi, naj se pripravijo za odhod. Perkovi so vzeli najnujnejše stvari in čakali.

Vse te dni sta morala Elizabeta in Alojz gledati, kako jima izginja premoženje. Nemci so jima zaklali dva prašiča, tretjega pa še zadnji dan in ga odpeljali s seboj. Tudi kokošim niso prizanesli. V jarem so vpregli par volov, na gare naložili naropano blago in zaklanega prašiča in odšli, pred in za njimi Nemci, vmes še štiri krave in par volov ter konj, ki so ga obdržali v Železni Kapli.

Le malo prej je zagorelo pri Matku, odgnali pa so jih nekako v istem času čez Pavličovo sedlo v Železno Kaplo.

V ognju je na Perkovem izginilo deset poslopij: hlev in hiša, svinjak in še en hlev,

manjša hleva na pustoti in pušči, dve kašči in ena lesena kočica, delno zidana in prav tako leseno poslopje, kočica na pušči.

Ignac Zdovc

Srečanje koroških kurirjev v Koprivni

Ob 45-letnici koroških kurirjev so se kurirji srečali v Koprivni pri šoli. To srečanje je postalo že tradicionalno, saj se ta šola imenuje po kurirski postaji K-10. Srečanja so se udeležili tudi predstavniki tovarne Gorenje Muta z direktorjem Markom Rutarjem. To podjetje je pred leti prevzelo patronat nad koroškimi kurirji.

Kurirjem so se pridružili še borci iz Koprivne in tako so skupno praznovali 45-letnico. Šolska mladina iz Koprivne je pripravila lep program. Pod vodstvom učiteljice so recitali Kajuhove pesmi. Tri mladinke iz Koprivne pa so zapele nekaj partizanskih in ljudskih pesmi. To so bila Zdovčeva dekleta, ki prepevajo tudi na raznih prireditvah. Med vojno pa je ta družina prepevala tudi partizanom.

Med programom so razdelili priznanja 39 kurirjem, dva kipca kurirja in 9 kurirjev.

Žal so kurirji ugotovili, da jih je na srečanjih vsako leto manj. Temu botrujejo starost, boleznin in smrt.

Učiteljica Marija Čarf je kurirje obvestila, da v prihodnje na tej šoli ne bo več pouka. Zadnje dobo so šolo obiskovali samo 4 učenci. Koprivci pa so proti temu, da se pouk v Koprivni ukine. Pripravljene so, da iz lastnih sredstev kupijo strešno opeko in na novo prekrijejo streho na šoli. To pa bi opravili le, če se bo pouk jeseni nadaljeval.

Partizanski kurirji in borci iz Koprivne se lepo zahvaljujejo podjetju Gorenje Muta za pravi partizanski golaž in pijačo. Ob koncu je vse udeležence presenetil Tone Ikoč, ki je pokazal film o Solčavi. Posneta je bila Solčava z okolico, kmečke hiše, partizanski spomeniki in partizanske bolnice. Slavnostni govornik je bil Janez Špolak iz Slovenj Gradca. Nazadnje se je predsednik pododbora koroških kurirjev iz Slovenj Gradca Vinko Razgoršek lepo zahvalil vsem koroškim kurirjem za številno udeležbo, prav posebno še šolski mladini, direktorju Gorenja Muta Marku Rutarju in drugim.

Za veselo razpoloženje kurirjev in drugih je poskrbel muzikant, ko je raztegnil svoj meh.

Borci iz Koprivne in partizanski kurirji iz Koroške si še želijo podobnih srečanj na lepem planinskem kraju, kakršna je Koprivna. Če bo mogoče, jih bomo še prirejali.

Kot mnogi drugi Solčavani in okoličani, sta tudi Perkova dva čez noč bila ob vse, rešila sta si le golo življenje.

Koroški partizani, kurirji NOV in krajan tega partizanskega območja smo se srečali v času, ko praznujemo 45-letnico ustanovitve Vojske državne varnosti, kamor spadamo vsi nekdanji kurirji NOV. Naj že na začetku povem, da je organizacija relejnih kurirskih zvez delovala v vseh okupiranih pokrajinah Slovenije, kar je bilo nekaj edinstvenega, saj česa takega ni poznal ostali proti fašizmu se bojujoči svet.

V Sloveniji je bilo 152 kurirskih postaj, na katerih se je od ustanovitve do osvoboditve zvrstilo okrog 2000 borcev, partizanskih kurirjev NOV.

Ti partizanski kurirji so bili neusahljivi vir povezanosti človeške moči, ki je ni mogel uničiti še tako specializiran okupatorjev vojaški in policijski sistem, ki so ga dopolnjevali tudi domači izdajalci in pomagači. Naj še posebej poudarim povezovalno vlogo, ki so jo opravljali partizanski kurirji med vodstvi osvobodilne fronte, komiteji komunistične partije, vojaškimi vodstvi, operativnimi partizanskimi enotami, raznimi aktivisti, terenskimi delavci in vsemi ljudmi tistega kraja, kjer je bilo delovno območje relejne kurirske postaje.

Da je bila stalna zveza zagotovljena tudi takrat, ko so bile izključene vse možnosti uspeha, gre v veliko primerih priznanje in zahvala iznajdljivosti, hrabrosti in odločnosti teh ljudi, ki so opravljali tako pomembne in odgovorne dolžnosti, katerih uresničitev je bila čestokrat povezana z njihovim življenjem.

Ni mogel vsak postati partizanski kurir. Partizanskim kurirjem so bile zaupane pomembne naloge, poti do njihove uresničitve so bile tvegane, vendar so jih bili pripravljene opraviti odločno in zavestno v korist svojega naroda in domovine, zato je veliko naših kurirjev dalo svoja mlada življenja za našo skupno svobodo.

Zaradi pomembne vloge so bili že leta 1944 vključeni v Vojsko državne varnosti, po osvoboditvi pa v korpus narodne obrambe Jugoslavije, kjer so bili še naprej v prvih vrstah obrambe in zavarovanja pridobitev narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije ter obnove porušene domovine.

Berta Pavlinec

BESEDE KOROŠKEGA PARTIZANA

**Koroške planine, koroške vasi,
ali se spomnite vojnih ve dni,
ko mladi so fantje obiskovali vas
in so brzostrelke regljale na glas.**

**Si planina koroška zavetje bila,
vasica koroška pa mati in dom,
saj tukaj v teh hribih je tekla mladost,
borili smo vsi se samo za prostost.**

**Koroške planine obiskujem še rad,
za nas vsaka steza bila je zaklad,
vse skale in špranje pa streha in dom,
zato vas nikoli pozabil ne bom.**

Ta človeška povezovalna moč, ki nas je združevala v času NOV, bi morala prav sedaj, v tem razgibanem in protislovnem času, biti še bolj uspešna in trajna in priti v zavest in srca vsakega našega delovnega človeka in občana. Naše ideje, tudi če so različne, bi morali s pametnimi in argumentiranimi dogovori še aktivneje usklajevati in se odločati za enotnejše akcije in skupne cilje.

Zgled daje to naše že tradicionalno srečanje, ki je pod okriljem tozda Gorenje Muta, ob plodnem sodelovanju Združenja borcev NOV Koprivna, vodstva šole, učencev, delavcev gozdne, lovcev in krajanov Koprivne postalo trajno vtkano v naše vsakodnevno življenje in delo za boljši današnji in jutrišnji dan.

Priznanja, ki so jih prejeli koroški partizanski kurirji in zunanji sodelavci za dobro opravljeno delo in še posebej za ohranjanje tradicij NOB, naj jim bodo v moralno zadovoljstvo in spodbuda za delo v prihodnje.

Nočem poveličevati, moram pa reči, da smo partizanski kurirji v času narodnoosvobodilnega boja in po osvoboditvi v varovanju in ohranjanju priborjenih pravic in obnovi porušene domovine vse delovne obveznosti in naloge do svojega naroda in domovine opravili dobro in častno. Živimo v času, ko naš gospodarski in družbenopolitični položaj ni dober. Iz njega je nujno najti izhod, če hočemo graditi naš samoupravni socialistični sistem po meri človeka.

Tako stanje vzbuja pri udeležencih NOV nemir, zaskrbljenost, še posebej, ker se pojavljajo neenotnost, nacionalizmi, spori in druge oblike, ki niso sprejemljive za naš samoupravni socialistični razvoj. Netočnosti, podtikanja in neargumentirane obtožbe na račun odnosa do JLA v Sloveniji v celoti zavračamo, še posebej, ker smo bili udeleženci NOV ustanovitelji te armade, zato želimo, da bi bila ta res ljudska, slovenska, skupna jugoslovanska in odprta za ljudi.

Podpiramo politično vodstvo SR Slovenije glede uveljavljanja takih odnosov v federaciji, ki zagotavljajo enakopravnost narodov in narodnosti Jugoslavije na temeljih sklepov AVNOJA. Od temeljnih izhodišč AVNOJA nismo pripravljeni odstopiti, še manj pa z njimi barantati. Slovenski narod se je s svojo partizansko vojsko skupaj z drugimi narodi enakopravno bojeval v narodnoosvobodilnem boju in prispeval svoj delež k osvoboditvi, zato je pripravljen z drugimi narodi živeti le enakopravno. Borci in udeleženci NOV smo ogorčeni nad poskusi potvarjanja resnice o NOB na Slovenskem, saj se zopet glasneje pojavljajo teze, da sta Slovenijo osvobodili III. in IV. armada, kot da v Sloveniji ni bilo partizanskih enot, zato vse take neresnice odločno zavračamo.

Borci sprejemamo uveljavljanje pluralističnih odnosov v naši družbi, ki naj bodo v okviru programske zasnove SZDL na pozitivnih izkušnjah osvobodilne fronte, brez strank, o katerih nam zgodovina potrjuje, da tak sistem ustvarja le medsebojna protislovja.

Smo v razgibani razpravi o spremembah in dopolnitvah ustave SR Slovenije. V njej bi morali sodelovati vsi, zavedajoč se, da je

Hubert Močivnik

PLEVEL V ŽITU

**Vsak narod lahko le takrat obstaja,
če jezik svoje matere spoštuje,
ne znamo ohraniti mi ta zaklad,
ki že stoletja nam ga zgodovina kuje.**

**Vsi pozabljamo, da naše mame
prelepo doto dale ste vsem nam,
mi pa jezik svoj tako kazimo,
da bilo bi nas lahko presneto sram.**

**Vino le tedaj ima svojo vrednost,
če je čisto, kot ga trta nam rodi,
jezik naj bi bil kot žlahtno vino
brez vsakih tujk, brez grdih primesi.**

**Pa žal pri nas vse preveč je takih,
ki s tujkami se zmeraj bo bahal,
nevednost svojo on za njimi skriva,
ne ve, da jezik svoj bo s tem prodal.**

ustava temeljni dokument, ki ureja pravice in obveznosti vseh ljudi in opredeljuje, kakšen bo nadaljnji demokratični razvoj v Sloveniji.

Zagovarjamo stališče, da se s spremembami ne smejo okrniti temeljna avnojska načela, na katerih je bila zgrajena Jugoslavija vseh narodov in narodnosti.

Vsi dobro vemo, da je naša svoboda zahtevala veliko življenj, trpljenja in odpovedovanja, zato jo ne smemo pod nobenimi pogoji izgubiti. Na koncu moramo zapisati, da imamo dovolj moči, da lahko ustvarimo za vse boljši in srečnejši jutri.



Ko je bil tovariš Tito še med nami

Ignac Zdovc

Srečanje vojaških invalidov občine Ravne

Pred 13 leti so v komisiji za vojaške invalide pri občinskem odboru NOV Ravne sprejeli sklep, da organizirajo srečanje vsako leto zadnjo nedeljo v mesecu avgustu. Tako so invalidi iz Črne leta 1977 organizirali srečanje v Bistri pri kmetu Osojniku.

Bilo je zamišljeno, da bi si borci invalidi iz vse občine ogledali partizansko bolnico B 11. Zaradi slabega vremena si bolnice niso mogli ogledati in je bilo to prvo srečanje zelo preprosto in veselo. Po tem dogodku se srečujejo invalidi vsako leto pri drugem združenju. V občini Ravne so štiri združenja.

Tako smo v Črni letos imeli četrto srečanje vojaških invalidov in sicer: leta 1977 v Bistri pri Osojniku, 1981 v Javorju pri kmetu Počelu, kjer so fašisti leta 1944 med žetvijo pšenice pobili vso Počelovo družino in tudi žanjice med žetvijo; leta 1985 so imeli invalidi srečanje v Črni pred kulturnim domom, kjer stoji spomenik 221 padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja. Letos je bila na vrsti ponovno Črna in smo organizirali srečanje v Žerjavu pred delavskim domom. Tukaj je spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja iz Žerjava. Tega srečanja se je letos udeležilo 72 invalidov in njih svoj-

cev iz vse občine Ravne. Na to srečanje vojaški invalidi povabijo predstavnike borcev, krajevne skupnosti in mladine. Ti pripovedujejo invalidom o časih NOB v tistem kraju ter o gospodarstvu krajevne skupnosti, v kateri je to srečanje.

Šolarji ponavadi pripravijo borcem invalidom dobrodošlico s pesmimi in recitacijami.

Nada Krajnc

VETER

Veter potepuški je najbolj zvest,
bolj od najbolj zvestega človeka.
Zvesta je trava in steza, kamenje,
zvesti oblaki in zvezde med njimi,
zvesta je voda in goli grm.
Vse, kar je zunaj teh mrzlih zidov.
Odnaša me voda in jemlje me veter,
Oblaki me pijejo – vse manj se me vrača domov.
Ne puščaj me same na take sprehode,
vse manj se me vrača med puste zidove,
vse manj se me vrača domov.

Ker so danes zelo težki časi, so vojaški invalidi iz občine Ravne zaskrbljeni, kako bodo mogli v prihodnje še organizirati ta srečanja. Želja vojaških invalidov je, da bi se še naprej srečevali vsako leto. Zelo lepo je, če se srečajo partizanske matere, vsaj enkrat v letu in obnovijo spomin na krvavo preteklost druge svetovne vojne tudi pri nas na Koroškem.

Majda Senica–Vujanovič

DOMA

Tiho trepeče
plamenček sreče,
kaplja polzi,
se na sveči strdi.

Mehko obližje –
blago srce,
roke so trudne,
počivajo ne!

Koraki previdni,
skrbne oči,
hiša počiva,
le mat' še bedi.

Stenj že ugaša,
toplota domača
po nas se razliva,
nam spanje prekriva.

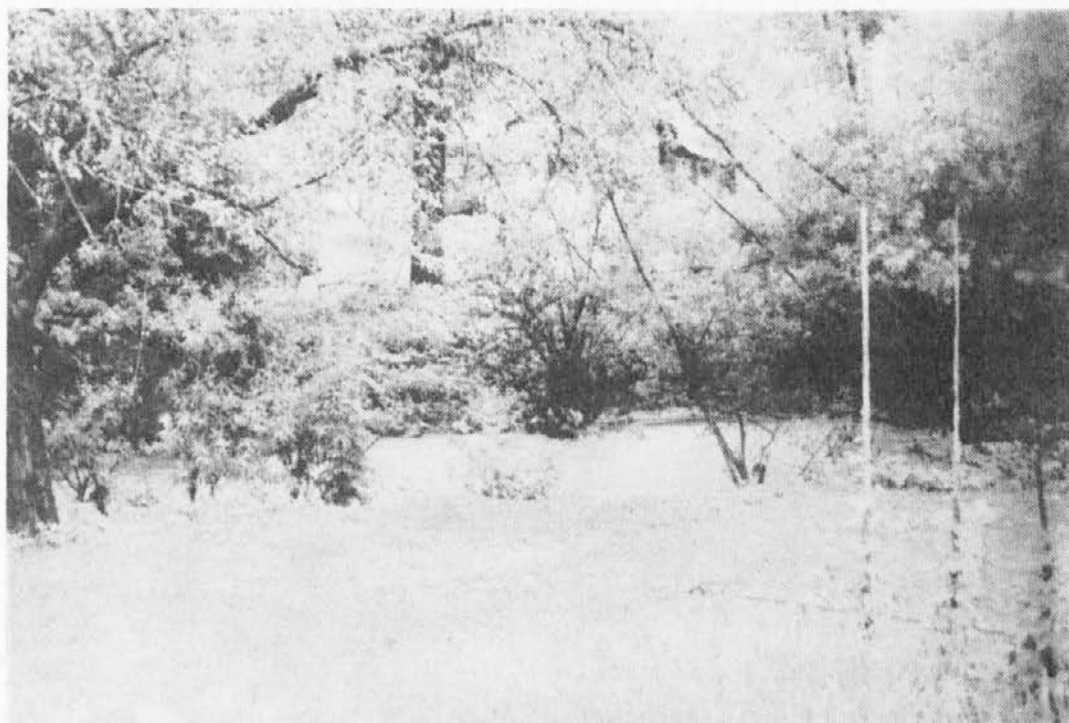
LASTOVIČJI DOMEK

Hlevček stari, še stojiš,
čuvaš gnezda lastovic.
Tam pod velbom so imele
mlade in so pele...

Oče naš skrbel je rad,
da je zarod vedno mlad
cvrkotal, čebľjal in
veselo plahutal.

Potem so švignile, zletele,
rajski glasek so imele,
nizko čez lesa in gorico
in visoko tam čez hišo.

Blagor z nami so delile,
čuvale nam domek so in njive.
Kje zdaj si, lastovičji rod,
si srca mojga zlati svod.



Ko Suha naraste

Tone Sušnik

IX. Literarno-zgodovinski sprehod po Mežici in okolici

Uvod

Pot nas bo peljala med polja in travnike velikih kmetij pod Volinjak in Plat, v banjanje žalik žen, tej soseski pravijo uradno *O n k r a j M e ž e*, pa na drugo stran proti Podjuni, tudi tu so polja lepa; sadovno je povsod; – to je *P ó d k r a j n a P o l e n i* in *P e r g u* so skratke razgrnili bogastvo v gori, sivo zlato v nedrih Pece – svinec, a do soban kralja Matjaža v Peci niso prišli; nad Mežico, kot predstraža Pece in kralja Matjaža, je Štalekarca, kjer je nekoč bil graščak v svojem gradu, le v ljudski pripovedki še živi spomin na tiste čase in na Turke. Vas *M e ž i c a* se je stisnila ob Šumcu: cerkev, župnišče, Mežnarija... ob stari deželni cesti mimo stare kovačije pri Pungartniku in Rehta v Pliberk, Celovec...

Najprej k imenu Mežica: pride od tiponima, imena reke Meža, pri Prevaljah smo skušali to razložiti, kraju pa pravimo Mežica, Možica, Mižica, pa tudi Meža (Slomšek) je vsaj enkrat omenjena.

So pa še druge razlage, bolj ustrezni toku reke, namreč po Kranzmayerju (*Ortsnamenbuch von Kärnten I*, 1956) bi Meghisas – Meža pomenila toliko kot reko, ki nosi umazanijo (*die Harnerin*) ide. *migh* – scati. Profesor Mrdavšič ima kar prav, ko se nagiblje k Bezlajevi razlagi – mezeti – curljati, mezina – močvirje. Rok Gorenšek omenja sorodno ime v Rusiji (KF). Zanimivo, da imamo na Bavarskem Miessbach.

Ob jubilejih (1154 – 1984; 1943 – 1983) je dobila status mesta; poleg osrednjega kraja obsega še naslednja naselja:

L o m je med Poljano, Torčevo žago in državno mejo, svojčas je bil tesno povezan s Podjuno, nato je »štatendorf«, zdaj seveda pravijo *S e n č n a v a s i n* je danes del osrednjega kraja; od Loma ob meji je Podkraj, rudniško jedro je na Poleni, za Poleno pa je »Perg«, na Pergu, zdaj je uradno Breg; na drugi strani Meže je *O n k r a j M e ž e* in *P l a t*.

1. Nekaj geografskih podatkov

Na desni strani Meže se z leških hribov in Plata prijazno spušča svet proti Mežici, lepa so polja in travniki, sadja je dosti, predvsem za mošt, čudovite rumene barve in prijetnega okusa, je lesnikov, jabolčen, hrušk rjavk – te so tudi sušili za kloce. Menda se ekonomsko ne splačata ne mošt (sadjevec), ne kloce (suhe hruške). Tudi ajda ne cveti več na teh poljih. Kme-

tije pa so lepe. V »leškem rokopisu« (1758) beremo o kmetijah od Papeža proti Mežici: Voik, Kunz, Jakopizh, Prasenz, Pernat, Kozhin.. Nad njimi je Volinjak (886 m), apnenčast vrh, s kotanjo domovanja »žalik žen«. Dva potoka se vijugata v dolino in sta včasih gnala mline, zdaj so le še ostanki, sedaj imajo kmetje doma svoje žage in se nasploh mehanizirajo.

Na levi strani Meže se najprej nad Mežico skoraj povsem naravno družuje s Podjuno, včasih je bila tod glavna cesta zgornjega dela doline na Podjuno, mimo rodovitnih kmetij, proti Peci pa se nato svet strmo dvigne v svet kralja Matjaža, v svet sivega bogastva, v svet in globino svinčevega rudnika. Z Jesenikovim vrhom (1199 m) je povezana stara zgradba v graščaku in na Štalekarci. Pozimi so ti bregovi privlačni zaradi urejenih smučišč proti Graufu v dolino. Tod je pot čez »štinge« na Peco (2126 m). Gozdovi so bujni in obsežni, vse pod vrh Pece sežejo, vsaj do koč.

Glavno bogastvo in sloves je prinesel Mežici rudnik svinca.

2. Kratak oris zgodovine

Kdo ve, kdaj bi naj bil na Štalekarici grad, le ljudska pripoved spleta o njem zgodbe. Najbolj znana je tista, ki govori o

Turkih, kako so oblegali grad, pa je graščak čudežno preskočil s konjem dolino in pristal na Platu. V zahvalo je dal zgraditi cerkev svetega Lenarta, zaščitnika beguncev. Dokumenti ne vedo ne o gradu niti o graščaku. Lega je vsekakor mikavna za grad. Turki so ropali tod ob koncu 15. stoletja.

Prvič zveemo za Mežico leta 1154, tega leta je oglejski patriarh Peregrin I. podelil cerkvico sv. Jakoba v Mežici šmihelski parafari. Domnevati smemo, da je naselje še starejše, saj je pred tem bilo pod liberiško parafaro. Vikarja omenjajo leta 1498, pliberški grad je imel patronat in od pliberškega grofa je dobil mežnar (pri Mežnariju) travnik, »da bi mogel cerkovnik oskrbovati vikarja in konja, kadar bi prijezdil iz Šmihela ali Pliberka v Mežico«. Skupno s Pliberkom je bila Mežica pod ljubljansko škofijo. Tako si je Mežica delila usodo s pliberškimi peripetijami cerkvene in grajske gosposke. Leta 1781 je postala Mežica svoja fara s prvim župnikom Antonom Preglom s Kanala na Soči in s pliberško dekanijo je bila vključena v lavantinsko škofijo (1787. l.). Pomalem so v okolici iskali in predelovali svinčevo rudo (že leta 1424 je v računskih knjigah vojvode Ernesta Železnega zapisana prodaja 14 veder svinčeve rude), vemo, da je pri Hlevniku v Jazbini leta 1665 začel izkoriščati svinčevo rudo Hans Sigmunt Ottenfels. Do intenzivnega izkoriščanja ni prišlo



Podjuna

do leta 1809 (o razvoju rudnika bo poseben poglavje!). Tudi lakota (1630!) in kuga (1710, 1716) nista prizanesli kraju.

Z rudnikom se je razcvetel kraj, prihajali so delavci, poselili so »Šatendorf«, »Perg«, Poleno, Žerjav (ime po podjetnikih, rudokopih Žerjav!) Heleno... z delavstvom, ki je slej ko prej postajalo »domače« in slovensko, čeprav kažejo priimki tuje korenine: Lindenbaum, Hinterberger, Torcmüller, Ledermüller, Sicherle, Delalut, Delašjava, Angeli ipd. Gospoda pa je bila in ostala nemška, tudi šola (1869) je bila nemška, pač pa je bil kmečki okoliš z župniki trden slovenski steber.

Po prvi svetovni vojni (1918.) je prišlo do narodnostnih in političnih premikov. V rudniško upravo in šolo so prišli mladi slovenski intelektualci (delno tudi Angleži), priključeni Sloveniji oziroma Jugoslaviji. Nastalo je močno slovensko socialistično jedro, z učiteljem Möderndorferjem na čelu. Velik uspeh je bilo novo šolsko poslopje, eno najmodernejših šolskih stavb v Sloveniji; nastala je tudi meščanska šola, ki je bila za tedanje čase izjemno kvalitetna. Nekaj let (1933 – 1938) je delovala glasbena šola, živahno je bilo kulturno življenje, sloveli so v igrilstvu, celo opereto so prirejali, ob strani jim je stala rudarska godba. Druga svetovna vojna je najprej udarila po učiteljih, duhovnikih in inženirjih. Svoj krajevni praznik ima Mežica 3. aprila, za spomin na partizanski napad v noči 3. na 4. april 1943, ob napadu je padel komandant koroškega bataljona, koroški Slovenec Franc Pasterk–Lenart (prevaljski kronist, seveda ne uraden!, je dogodke lepo in skrbno popisal). Po letu 1945 se kraj poseben uspešno razvija. In leta 1983 je Mežica postala mesto.

3. O rudniku posebej

Mežica je tesno povezana z razvojem rudnika svinca. V pogorju Pece so že zgodaj našli svinčevo rudo in jo predelovali. Potrjena je letnica 1424, torej že več kot poltisočletja vrtajo tod za svincom: po globačah Pece, pri Sv. Heleni, po Jazbini pri Hlevniku – to odkritje (1665) Hansa Sigmunda Ottenfeldskega je pravzaprav rojstno leto mežiškega rudnika, nato je prevzel lastništvo najdišč svinca grof Thurn iz Pliberka, ob thurnih se pojavljajo baroni Schlangenberg, pa madžarski Kompoši (Gömbös) pa Žerjavi. Resneje se rudnik začne razvijati v 19. stoletju.

Z ustanovitvijo Napoleonove Ilirije so odtrgali svinčev rudnik v Rablju od Avstrije, zato so se morali posvetiti svinčnemu bogastvu v Peci in začel se je nov polet rudniku in kraju. So še posamezniki rudokopi, vendar je do sodobnega stanja prišlo z Bleiberger Bergwerks–Union

(BBU) leta 1869 in skoraj dvajset let kasneje (1886.) je družba začela graditi na Glančniku osrednje žarišče rudnika, kasneje (1914.) so postavili v Žerjavu za takratne čase moderno separacijo. Kmalu po prvi svetovni vojni je prišel rudnik v roke angleškega kapitala (družba The Central European Mines Limited) in je morda to eden izmed vzrokov, da je Mežiška dolina pripadla že z mirovno pogodbo (l. 1919) Jugoslaviji. V tem času so dobivali delavci sorazmerno solidne dohodke. To obdobje pomeni za Mežico komunalno in kulturno preobrazbo. Jasno pa se modernizacija kaže v rudniku. Prvi so delovanje in modernizacijo rudnika prikazali domači inženirji Fettich, Gogala, Tiringer v Rudarskem zborniku leta 1937, nato pa leta 1939 v angleški reviji »The Mining Magazin« (London), delo rudniškega inženirja Angleža Charlesa Locha.

Med okupacijo (1941 – 1945) je bil rudnik pod nemško oblastjo. Po vojni se je kazalo blagostanje rudnika, vendar so bile želje najbrž prevelike. Kaj pa jutri? Ali bodo jamo zaprli? Ob rudniku je zrasla tovarna akumulatorjev (TOM, l. 1972) in leta 1982 tovarna Elmont. Svoja imena pa so si trajno zapisali: Tomaž Glančnik, leta 1885 je postal rudniški upravitelj, je bil pomemben inovator rudnika, glavni vhod rudnika se še imenuje Glančnik, rečemo na Glančniku; na Bargatu, na Bargatovem obzorju je po generalnem direktorju, majorju Georgu Bargatu; na Moringu, v Moringovi jami – ime je po inženirju Moringu.

Po vojni je bil direktor inž. Diehl, žrtev dachauskega procesa leta 1948, končno tragično, po justifikaciji, rehabilitiran.

4. Prežihova Požganica in prevratni dnevi

Zanimivo, da si je Prežih izbral Mežico za prizorišče anarhične, vendar borbene sile delavstva ob zlomu Avstro–Ogrske oktobra in novembra 1918. Prvič mu je verjetno kompozicijsko ustrezala zaradi Jazbine, dalje je verjetno videl slovensko usmerjen proletarijat, končno pa je tudi vsaj delno ustrezalo resničnemu revoltu prebivalstva. Seveda pa je z literarno svobodo osredotočil dogodke po dolini v leposlovno Mežico.

»Mežiško« poglavje je predvsem prvo – Mežica zruši oblast – z Mežico in okoliškimi delavskimi naselji, Polena, Podpeca, Žerjav... »Mežica« je šumela kot razdraženi osji mehur; po cestah, po dvoriščih so postajale vedno večje skupine, ki so se ali kričavo prerivale med hišami ali pa grozeče molčale...« (str. 21, MK 1985, Hram). Še v poglavjih Medvladje in delno Na prelomnici se ustavlja v Mežici, kasneje se oddalji iz nje.

5. Kulturniki in kulturni spomeniki

A. O b e l e ž j a. Središčno točko kraja predstavlja skulptura »Rudarska družina«, delo akademskega kiparja Stojana Batiča; pod cerkvijo je stara Karicljeva hiša (trenutno v žalostnem stanju).

Cerkev

Leta 1154 omenja oglejski patriarh Peregryn I. (bil je sin koroškega kneza Ulricha I iz hiše Sponheimskih) kapelo v Mežici v listini, s katero jo izroča Šmihelu, prej je bila pod Libeliče. O listini poroča leta 1870 benediktinski zgodovinar p. Beda Schroll v svoji knjigi Urkunde – Regesten des Augustiner – Chorherren Stiftes im Jauentale (Celovec, 1870). Kapela je bila posvečena svetemu Valentinu. V stoletjih so jo dozidavali in ko je postala farna cerkev v jožefinskih reformah – leta 1783 – in ko so ob Šumcu rasle fužine, se je pokazala potreba po novi cerkvi. Približno v istem času so sv. Valentinu ob strani postavili sv. Jakoba. Stara Cerkev je bila majhna, 6x2 metra, zvonik je bil 6 metrov visok. Tudi ogenj ji ni prizanašal, kar se je izpričalo ob podiranju oziroma ob gradnji nove cerkve. Leta 1840 je župnik Simon Pirca zaprosil škofijo v Št. Andražu (bila je še pod lavantinsko škofijo!), da bi smel graditi novo cerkev in dotlej bi maševali pod šotorom, ker nimajo podružnice. Škofijstvo je v vsem ugodilo. Župnik je imel težave pri faranih, ki se niso ogreli za načrt povsem nove cerkvene stavbe. Končno je prodril z načrtom Petra Rudolfa iz Velikovca. Za vse svete istega leta (1840!) je že bila maša v novi cerkvi. Naslednje leto je bilo delo opravljeno. Farani so bili ponosni na lepo novo cerkev. Župnika Pirca je gradnja izčrpala, leta 1843 se je umaknil. Novi župnik Anton Treun je leta 1846 dal postaviti glavni oltar, posvečen svetemu Jakobu. Ob strani mu stojijo sv. Valentin, ki z roko kaže na božjastnega otroka, in sv. Jernej, na drugi strani sta pa sveta Miklavž in Andrej. Je v nebaročnem stilu. Leta 1853 so postavili še stranska oltarja. Na evangelijski strani je sv. Rok (slika dunajske šole), ob njem skulpturi sv. Antona puščavnika in sv. Štefana mučenca; drugi stranski oltar je posvečen Sveti družini (isti mojstri), ob strani pa stojita sv. Barbara in sv. Lucija.

V letih svojega župnikovanja v Mežici (1959 – 1986) je župnik Jože Lodranta zelo dopadljivo obnovil notranjost cerkve. V poseben okras so barvna okna akademskega slikarja Kregarja (1963!) Donator je bila pliberška graščina – od nekdanj so bili patroni mežiške cerkve.

Cerkveni plato daje lep vtis usedline naselja, sledili so ob Šumcu, ob cesti proti Podjuni. Še dolgo je koval repač »Pungartnikove« kovačije; repač še danes stoji.

Sicer so že pred davnim kovali žico tod. Od leta 1770 do 1916 je delovalo na Šumcu kar šest fužin; na Stržovem pri Melku (danes je del ožjega okoliša), pri Logarju, Corejeva, Abnarjeva, Pivova (danes Pungartnikova!), šesta pa je bila nad današnjim trgom. Šumc pa je poganjal vrsto žag, mlinov in celo elektrarno Guttenberger (do leta 1945). Pod izvirom Šumca pri Ručniku so snemali film o Dihurjih – Boj na Požiralniku – po istoimenski Prežihovi noveli, režija Janez Drozg, glavni igralci Jerica Marzel, Bert Sotlar in mladi Mavrel s Strojne (1980).

Pri Enciju je spominska plošča padlemu komandantu 1. koroškega bataljona Francu Pasterku–Lenartu; sem so ga prinesli ranjenega in je tu umrl. Tudi nad »Šten-gami« je spomenik NOB.

Po Plečnikovi zamisli je spomenik žrtvam NOB pred narodnim domom, na domu je plošča v spomin na dogodek na noč od 3. na 4. april 1943. Kronist je dogodek takole zapisal: »... Bilo jih je okoli 100, ki so bili dobro oboroženi... Zasedli so dohode v vas in porezali telefonske žice. ... Osem jih je prišlo h kinski dvorani (okoli 22. ure). Vodja – baje dvajsetleten fant inteligentnega videza – je stopil na oder in bral z lista imena in pozival... Orožniki so bili medtem baje v svoji hiši obkoljeni...« (Prevaljška farška kronika).

B. Literati in drugi kulturniki
Ko je prišel iz Pliberka na poti na Uršljo goro Anton Martin S l o m š e k, tedaj spiritual v Celovcu; se je ustavil pri svojem dobrem prijatelju župniku in ostal pri kosilu. Popoldne je nadaljeval pot. V letih 1918 – 1920 je bil občinski tajnik in organist Luka K r a m o l c, rojak iz Šentanela, (več v poglavju Šentanel – Strojna), skladatelj, pevovodja in zbiralec ljudskih pesmi in njih harmonizator; od leta 1921 do 1929 je učiteljeval Vinko M o d e r n d o r f e r, Ziljan po rodu, aktiven politik. Prežihov sodelavec, zaslužen za meščansko šolo v Mežici, napisal je knjigo o boju mežiških rudarjev (Boj in napredek Mežiških rudarjev, 1926) za naše območje je pomemben kot zbiralec narodnih običajev in ljudske ustvarjalnosti: Narodno blago koroških Slovencev (Maribor, 1934), Verovanje in uvere, običaji Slovencev (Celje, 1948), Koroške narodne pripovedke (Celje, 1946), Koroške pripovedke (Ljubljana 1957). Pripovedke je zbiral pretežno v Mežiški okolici. (SBL II, str. 142)

O pripovedkah

Svojčas so še poznali pripovedke in jih znali pripovedovati. Marsikaj se je ohranilo v spominu ljudskega pripovedovanja.

– O Štalekarjevem gradu vemo samo iz pripovedk. Kar več jih omenja grad in graščaka, vedno pa v zvezi s Turki. »Južno od Mežice tvori pobočje Pece 754 m vi-



Zaključek spravila sena pri kmetu KONEČNIKU, p.d. Krajgarju na Stražišču. To delo je bilo pred vojno zelo razširjeno po hribovskih kmetijah, ki so imele večji stalež živine in je bilo seno poglavitna krma živini. Košnja je bila ročna in je bilo potrebnih večje število večjih koscev, da so pokosili številne travnike. Ti travniki so bili bolj poredko na ravnini; največ jih je bilo na strmini z mnogimi parobki in brežuljki. Največ dela je dala prva košnja, ki se je ponavadi začela proti koncu meseca junija, okrog godu Petra in Pavla. Takrat so kmetje izkoristili vsak »suh« dan, da so položili travo, jo posušili ter zvozili pod streho. Sušenje in spravilo sena je zahtevalo mnogo pridnih rok, dobro orodje in seveda tudi dobro kondicijo. Včasih pa je bilo vreme neusmiljeno nagajivo, posebno za Urhovo (4. julija) je rado treskalo in nalivalo.

Nič manj važna ni bila druga košnja. Če poletje ni bilo prevroče in suho, je kmet tudi tokrat dobro opravil košnjo in spravilo. Pri košnji je bilo treba poskrbeti tudi za lačna usta, t.j. za izdatno hrano in pijačo; brez te so bili kosci »preveč tihi«, ni odmevalo juckanje po bregovih in travnikih. Včasih so kosci tekmovali med seboj v juckanju. Skupina koscev, ki je imela v svoji sredini juckače, katerih juck se je slišal do zelo oddaljenih kosišč, je imela vedno veliko veljavo. Skupina na naši fotografiji je bila med boljšimi juckači. Na koncu spravila so se na pokošenem travniku še slikali za spomin mlajši generaciji. Marsikoga bo zanimalo, kdo so ti ljudje na vozu, koliko je še teh živih in kje živijo. Današnji mladi se jih verjetno ne spominjajo več, prisluhnejo morda le znanemu priimku, ki je še danes prisoten v našem kraju. Pa pogledjmo, kdo so na fotografiji.

V zadnji vrsti stojijo: nepoznana, Konečnik Ivan, p.d. Krajgarjev Anza, Štekl Margeta, Dežman Luka, Konečnik Marija – poročena Hovnik, Konečnik Jožef, Štekl Marija, Konečnik Avgust–Gustl, nepoznan, nepoznan;

druga vrsta: nepoznana, Konečnik Fanika – poročena Žaže, Konečnik Matilda – Tilčka – poročena Lipuš, Lipuš Franc, topilniški mojster, umrl v starosti 90 let;

sedijo: Tomaž Marija, Konečnik Franc, padel v partizanih, oče Konečnik, p.d. Krajger in mati Krajgarjeva, Štekl Franc, p.d. gornji Tičler, Šisernik Florjan, Konečnik Roza, poročena Mager;

sprednja vrsta: Tomaž Gusta, Meležnikova Angela – poročena Merkač, Tončka Konečnik – poročena Praznik.

Veliko jih že počiva v domači grudi, redki živeči pa bodo ob fotografiji obujali spomine na trdo, vendar koristno delo na kmetiji.

Zahvaljujem se tov. Šteklu za pomoč pri razpoznavanju nekaterih oseb na fotografiji.

Franci Kamnik

sok hrib Štalekar. Na vrhu hriba se vidijo še ostanki staroveške stavbe.« (Pripovedke, 246). Najbolj znana je pripovedka o obleganju Turkov in rešitev grofa Štalekarja – na priprošnje sv. Lenarta je preskočil na konju dolino in pristal na Platu. »... in sezidal sv. Lenartu cerkev.« (Pripovedke, 247)

Tudi o kugi so spomini v pripovedkah. Pri Kajžrovem križu nad Mežico so stražili vojaki, izkopali jamo, zagrozili, da bo vsak živ pokopan, ki bo hotel v vas (Mežico). Prišla je lepa Kajžrova hčerka in niso pomagale solze, živo so pokopali – »od tistega časa je kuga ponehala.« (Pripovedke, 61)

– Razumljivo, da je več pripovedk o rudi in gorskih skratih. (Pripovedke, 75)

– Pa še beseda o Ajdih velikanih. »V Mežici sta živela poslednja Ajda, brata. Sezidala sta si na Poleni grad, o katerem priča še sedaj velika skala pod vrtno rudniške gostilne na Poleni.« (Pripovedke, 99)

Pripovedovali so stari domačini: Ivan in Marija Jelen, Franc Petrič, doma z Ludranskega vrha – živel v Mežici, Luka Libnik, Hilda Gerdej, Jurij Stopar, Jože Gerdej. Ti so najbolj znani pripovedovalci.

Dolga leta je v Mežici župnikoval Rožan (1921 – 1941) Janez H o r n b ö c k, vnet gospodarstvenik in kulturnik, bil je častni občan Mežice (1931), dotrpel je v koncentracijskem taborišču Dachau leta 1942. S presledki je kaplanoval in župnikoval (1935 – 1959 do smrti) pesnik gó r in goric Anton B o š t e l e.

V mežiškem okolju koreninijo L o d r a n t i. O rodu je lepo pisal nekdanji mežiški župnik Jože L o d r a n t. O njih je več napisanega pri Prevaljah. (Kor. f., 1981, 1986). O Lomljanu Hermanu V o g l u je v posebnem poglavju naših literarnih popotovanj (Lom – Lokovica – Poljana, Korf., 1989). Od 1926. do 19... (vmes izseljeni v Srbijo) je bil ravnatelj meščanske šole Josip H e r g o u t h, plodovit kulturni delavec. Vrsta je še uspešnih kulturnih delavcev: Edo M a u h l e r (st.), Rudolf G a l o b (tudi viden čebelar), V o n č i n o v i (kronist Ciril, Rado je odličen fotograf), P r a t n e k a r j e v i.

Jože V a č u n, oče znane slavistke Marije Kolar, je bil bukovniški človek. Ob smrtni nesreči (1954) starega očeta Martina Vačuna je sin Jože postavil v spomin križ pod križem (Lom) in v štirih kiticah popisal nesrečo. Križ je naredil ljudski rezbar Peter Osojnik iz Helene.

Objavljamo še dve njegovi pesmi.

RUDARJEVA

Čuj, rudar, le kakšen si.
Življenje tvoje lahko ni,
ko zjutraj moraš rano vstati,
usodi svoji se podati.

Ko za mizo ti sediš,
samo eno si želiš,
da vrnil bi se z dela zdrav,
kakršen si iz pojstle vstav.

Za zajtrk kaj še danes bo,
ko dolgo dнар'cev že ni b'lo –
žganci b'li bi in kafe –
v račun pa mu še to ne gre.

Nato se je pa razsrdil,
črno kavo je popil,
roko ženki je podal –
žalosten je bil pozdrav.

Takšen na delo je šel,
– kakršen je pač »mou«

ni bil lačen, tud'ne sit,
ob uri moral tam je bit'.

Podal se tam je not' v rov,
– ko bi vam prikazat' »mou«, –
kak suh in bled mu je obraz,
ko živel bi še kratek čas!

Tema tu zakrije ga,
mrzel pot oblije ga,
pod goro daleč on stoji,
v veliki je nevarnosti.

Tam vrta skalo, se poti
in gora v prah se mu drobi,
da iz nje dobil bi drag zaklad –
in vrnil bi se srečno rad.

Ko prišel z dela je domov,
načudit temu se ni mogel,
da srečo veliko je sprejel,
kar si v srcu je želel.

Obleko revno sleče si,
od nje se sivi prah kadi. –
Kako siromašen je ta stan,
da človeka je kar sram.

Glej ga, ko se spremeni,
obraz mu lepo zažari. –
Prej si bil puščavnik ti,
sedaj si mož moj ljubljani.

V nevarnost hodiš vsaki dan,
krvavih žuljev je polna dlan. –
– Smrt mu stopi pred oči,
ko beli dan on zapusti.

DOMAČA VAS

Oh, lepa si, lepa, domača ti vas,
si daleč okoli najlepša za nas.

Okoli vasi so hribčki,
za njimi ponosna Peca stoji.

Sredi vasi bela cesta pelja,
daleč, v tujino, tu mimo vesla.

Okoli vasi so hribčki,
za njimi ponosna Peca stoji.

Za vasjo se Meža kalna peni,
ker črna ji ruda vso barvo kazi.

Okoli vasi so hribčki,
za njimi ponosna Peca stoji.

Kar srce mi revno si vedno želi –
na grudi domači svoj dom si gradi.

Okoli vasi so hribčki,
za njimi ponosna Peca stoji.

In nikdar ne pojdem jaz daleč od tod,
v hiš'ci domači bom preživel svoj rod.

Okoli vasi so hribčki,
za njimi ponosna Peca stoji.

Oh, kadar k počitku pojdem jaz tja,
naj postelj bo moja: domača mi tla.

Okoli vasi so hribčki,
za njimi ponosna Peca stoji.

Le kadar zapustil domačo bom vas,
v pesmi ostanem še vedno pri vas.

Okoli vasi so hribčki,
za njimi ponosna Peca stoji.

V SBL zasledimo kar dva V e s e l k a, oba Maksa, oče in sin, oba prevajalca. Predniki so iz mežiškega konca. Sledili bomo trem generacijam: Jurij – Maks st. – Maks ml. Veselko.

Jurij je koreninil v mežiški dolini. Tudi na Prevaljah je živel in delal na Prevaljah v železarni, najstarejši sin Ivan se mu je na Prevaljah rodil leta 1897. Po propadu Prevalj je odšel z družino v Donawitz. Tu se mu je rodil Maks, znani prevajalec. Iz Donawitza je šel v Stari trg pri Slovenj Gradcu, nato v Št. Ilj pri Mislinji – v obeh krajih je imel gostilne – podjeten, kot je bil, mu žilica ni dala miru, poiskal si je delo v tovarni vžigalic v Rušah in tu se je šolal sin Maks in se od leta 1913 do 1921 vozil na gimnazijo v Maribor. Jugoslovanske oblasti so preselile tovarno vžigalic v Osijek, Jurij je odšel v svojo Mežiško dolino. V Mežici je postal tajnik na občini. Nacisti so ga s sinom Mirkom (1908) izselili v Srbijo, po osvoboditvi leta 1945 se je vrnil v Mežico. Tako je Mežica več ali manj nekak domicil tudi za oba Maksa. Upravičeno ju verjetno omenjamo med mežiškimi kulturniki.

Maks V e s e l k o (1900–1968), sin Jurija po mariborski gimnaziji študiral pravo na Dunaju (8 semestrov), nato je prišel v Ljubljano in se tu zaposlil ter ustalil.

– Prevajal je zlasti nemška klasična marks. dela: K. Marx, Kritika gothskega programa (1950, 1960, 1962), isti, Kapital, I–II (1961, 1967; soprevajalec), K. Kautsky, Izvor krščanstva (1953), F. Engels, Gospoda Evgena Dühringa prevrat v znanosti (»Anti-Dühring«) (1958, 1965; z M. Koširjem), Marx in Engels, Revolucija in kontra-revolucija v Nemčiji (1955), ista, Manifest komunistične partije (1958; z M. Koširjem). Večina teh prevodov in še nekateri drugi so izšli v Marxovih in Engelsovih Izbranih delih v dveh zvezkih (1950–1, tudi urednik) in Izbranih delih v petih zvezkih (II, 1971; III, 1967; IV 1968; V, 1975 – vse v več ponatisih). Prev. je še knjigo P. Lafargue in W. Liebknecht, Spomini na Marxa (1948), sodel. pri prevodih zbornikov Spomini na Lenina (1957) in Socializem in osvoboditev žensk (1960) ter iz shr. anonimno prevedel več polit. brošur. – Objavil je članka: Karl Marx, Beda filozofije (LdP 1957, št. 219) in Ekonomska terminologija ne sme ostati samorastnica (Delo 1962, št. 122). Z B. Grafenauerjem

in L. Udetom je uredil Koroški zbornik (1946).

Maks Veselko (1926 v Ljubljani), profesor romanistike, bibliotekar in prevajalec. Njegovo glavno delo je povezano z NUK in bibliotekarstvom. Izoblikoval se je v vodilnega slovenskega strokovnjaka za katalogizacijo. Je mednarodno priznan bibliotekar. Na PA je predaval katalogizacijo, bibliografijo in bibliotekonomijo. Pisec številnih strokovnih člankov. Je pa tudi uspešen prevajalec.

Prevaja iz franc. in italij.: J. amado, Dežela na koncu sveta (1956); V. Pratolini, Junak našega časa (1957); A. Soubiran, Ljudje v belem (1959), Dnevnik žene v belem (1965), Otok norcev (1967); J. J. Rousseau, Družbena pogodba ali načela državnega prava (1960); F. Sagan, Imate radi Brahmsa (1961), Čudoviti oblaki (1969); M. Dib, Alžirija (1962); F. Fanon, Upor prekletih (1963); A. in S. Golon, Angelika (1963–4); G. Chevallier, Clochmerle-Babilon (1967); D. Buzzati, Zgodba o ljubezni (1968); G. Gatt, Gainsborough (1969); N. Ponente, Modigliani (1969); L. Puppi, Rembrandt (1969); E. Fezzi, Renoir (1969); H. Jaffé, Pablo Picasso (1970); L. Palazzeschi, Bratje Cuccoli (1970); A. Gramsci, Izbrana dela (1974, z A. Žunom in Rado Jelinčič) idr. Prevedel je tudi več oddaj za RTV Lj. – Imel je na skrbi korekturo nekaterih zahtevnih besedil, mdr. A. Bajec in P. Kalan, Ital.-slov. slovar (1960); S. Škerlj, R. Aleksić in V. Latkovič, Slov. shr. slovar (1964), Slov. slovar knjižnega jezika, I–II (1970, 1975), Medicinski leksikon, I– (1980–), od 1967 večino knjig v Zbranih delih slov. pesnikov in pisateljev.

Profesor Mrdavšič navaja v svoji knjigi Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici (1988) priimek Vesevk, zapisano Veselko (Weselko), izpeljano od pridevnika vesel, in je znan po Javorju in Ludranskem vrhu.

Avgust Gnamuš. Sam se je predstavil avtorju članka:

1. Osebni podatki

Rodil sem se 18. novembra 1941 v Mežici. Najzgodnejša leta sem preživel pri starih starših v Šentjanžu pri Dravogradu. Osnovno šolo sem končal v Mežici, učiteljske pa v Mariboru. Likovno me je usmerjal prof. Slavko Kores.

Po končanem učiteljsku sem se vpisal na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani in diplomiral l. 1966 pri prof. Maksimu Sedeju. Nato sem se zaposlil kot likovni pedagog na osnovni šoli na Prevaljah. Tu sem služboval do svoje preselitve v Ljubljano l. 1971.

Leta 1971 so mi kot članu DSLU priznali tudi status svobodnega umetnika, v katerem sem vztrajal do l. 1979. Eno leto sem se preživel kot štipendist republiš-

ke kulturne skupnosti, nato pa sem se honorarno zaposlil kot likovni pedagog na osnovni šoli Toneta Tomšiča v Ljubljani. L. 1979 sem se zaposlil na Akademiji kot docent za risanje in slikanje. Tu učim še danes kot izredni profesor za risanje in slikanje.

2. Umetniško delovanje

Kot likovni ustvarjalec sem začel s študijem figure v prostoru in pokrajini. Posebej je vplivala name koroška pokrajina z visokim horizontom in izenačenim koloritom. Zelenina je segala tako rekoč do zgornjega roba slike. Ob analizi domače pokrajine sem zgodaj prišel do odstopanja od standardnega tipa pokrajine. Visoki horizont mi je omogočil členitev slikarske ploskve do zgornjega roba slike. Monotona barvitost pokrajine pa me je usmerila v analizo prostorskih stopnjevanj različnih barvnih vrednosti. V barvni analizi te pokrajine koreninijo tudi prvi zametki monohromije in odkritje razsežnosti prostorske problematike. Tej problematiki sem posvetil vso pozornost in je obvladala moje razmišljanje v naslednjem obdobju.

Prostor na sliki se mi je razprl in nosilec prostorskih relacij je ostala barva. To sem dosegel z uporabo monohromnih barvnih površin, znotraj njih pa sem z iskanjem različnih vrednosti iste barve poskušal dobiti plastenje barve in doseči njeno pravo intenziteto. Z dodatnimi informacijami – s črnimi, belimi in sivimi vrezi sem iskal več plasti slike. Figuralika, ki vdira v ta prostor (fragmenti figure, silhuete, odsevi, pokrajina), ni izbrana med nekimi zaključenimi prepoznavnimi celotami. Če pa je že takšna, jo postavim v izolacijski kontekst, da postane dvoumna. S tem dosežem, da figuralni element ne izstopa s svojo enosmerno pomenskostjo, ampak ostane le del širše celote. Izvor moje figuralike je veliko vsakodnevno videnih oblik, ki pa so pod običajnim pragom videnja.

Intenzivno zanimanje za barvo in njene prostorske vrednosti me je pripeljalo do iskanja novih rešitev. Začel sem z raziskavo barve in njenega položaja v slikovnem polju. Poskušam izkoristiti možnosti, ki jih dajejo prvine likovnosti – barva, risba, slikarski prostor, format itd., – in poiskati optimalno barvno napetost in zasičenost slikovnega polja. Z avtonomijo slikarskih ploskev, njihovo velikostjo in barvno intenzivnostjo želim preseči razsežnost nosilca in doseči učinkovanje barve v prostoru med gledalcem in sliko. Odprtost delovnega postopka in raziskava temeljnih prvin likovnosti sproža vedno nove možnosti.

RAZSTAVE

Samostojne razstave

1969 Ravne na Koroškem

1970 Maribor, salon Rotovž
1974 Ljubljana, Koncertni atelje
1977 Ljubljana, Mala galerija
1977 Beograd, Salon muzeja savremene umetnosti (z M. Krašovec)
1979 Meduza, Koper
1979 Solkan
1983 Pilonova galerija Ajdovščina
1985 Kosova graščina Jesenice

Nagrade

1973 – nagrada za Ex tempore v Piranu
1975 – nagrada na VIII. bienalu mladih, Reka
– odkupna nagrada na VII. jesenskem mednarodnem salonu, Banja Luka
1980 – odkupna nagrada na XX. Likovni jeseni, Sombor

Po možu Avgustu, po letih službovanja in ne nazadnje gradivu govornice, ki jo je predelovala, smemo šteti v naš pregled tudi Olgo Kunst – Gnamuš.

Po diplomi (1967) na ljubljanski filozofski fakulteti (pedagogika in slavistika) je do leta 1971 delala kot slavistka na osnovni šoli Franca Pasterka–Lenarta v Mežici. »Vodila sem tudi šolsko strokovno knjižnico, literarni krožek ter poučevala družbeno-moralno vzgojo. Kot lektorica sem sodelovala v amaterskem gledališkem društvu. ... Leta 1971 sem se odzvala vabilu Pedagoškega inštituta ter se tam zaposlila kot asistentka za teorijo jezikovne vzgoje in uporabno jezikoslovje. Leta 1975 sem pod mentorstvom prof. dr. Brede Pogorelec in prof. dr. Janeza Sagadina opravila magistririj. Magistrsko delo sem pod vodstvom istih mentorjev razvila v doktorsko delo Vloga jezika v spoznavnem razvoju šolskega otroka. Doktorirala sem leta 1980.« (pis.)

Njena bibliografija obsega okrog 130 znanstvenih in strokovnih razprav, štiri samostojne publikacije, več didaktičnih gradiv in učbenikov za pouk slovenskega jezika. Objavlja tudi v mednarodnih publikacijah. Sodelovala je doslej na vidnih mednarodnih kongresih o jezikoslovju. Izpopolnjevala se je na številnih mednarodnih inštitutih.

Sklepamo z besedami znanstvenice.

S svojim delom in hotenjem sem skušala ostati zvesta »neposrednim proizvajalcem« novih generacij, učiteljem. Želela sem zoževati razpoko, ki zeva med teorijo in prakso na vseh ravneh našega življenja tudi v izobraževalnem procesu in znanosti. S svojim delom sem želela omajati dogmatsko zasnovani spoznavni proces in uveljaviti koncepcijo spoznavanja, ki temelji na dejavni in ustvarjalni participaciji slehernega učenca. Raziskovala sem jezik, da bi se lahko uprla verbalizmu, nekritičnemu potrošništvu ideologij vseh vrst in barv in odtujenosti besed mišljenju in etičnim vrednostim.



Posnetek je nastal pred dobrimi šestdesetimi leti, bolje rečeno leta 1928. Vzgojno-varstveni zavod ali tiste čase imenovan otroški vrtec se je nahajal v stavbi pri cerkvi Sv. Egidija, kjer je pred prvo vojno bilo tudi nekaj razredov trške osnovne šole. Vrtec je bil v prostornem razredu, ki pa žal ni bil opremljen tako, kot so prostori v vrtcih dandanes. Preprosti stolčki in neprikladne mizice so bili namenjeni otrokom od pet do sedem let starosti in različne rasti. Visoki dečki in deklice se na nizkih stolčkih niso najbolje znašli. Ob lepem vremenu so se otroci preselili na zelenico okrog cerkve, kjer so rasla murvina drevesa in dajala v vročih poletnih dneh prijetno senco pa tudi sladke sadeže, teh smo se otroci najbolj razveselili. Zunaj na prostosti je čas hitro minil ob vseh mogočih igrinah, petju ipd. V vrtcu so bili otroci premožnih tržanov, delavcev iz železarne in iz drugih preprostih družin. Med otroki je vladalo sožitje ne glede na razlike v oblačenju ali v prehrani (malici), ki so jo otroci prinašali s seboj. »Angel varuh« skupine je bila vzgojiteljica in pedagoginja Zofija KONEČNIK. Bila je lepa in dobra vzgojiteljica, polna modrih nasvetov in koristnih vzgojnih prijemov. Radi smo jo imeli kot lastno mater. Vrtec je bil brezplačen za vse otroke, tako kot osnovna šola. Prav je, da se ob tako visoki obletnici vrtca spomnimo tudi otrok v njem in vzgojiteljice Zofke Konečnik. Poglejmo, kdo so ti dečki in deklice na posnetku, žal mnogih ni več med živječimi, ti pa, ki so še – so že dedki in babice.

V zadnji vrsti stojijo: Kokal Ernest, Kamnik Franci, Čivnik Luka, Rutar Jožef, Gregor Maks, Logar Pepi, Perklič Edo, Revelant Roman, Štehar Peter, Mezner Edi, Paradiž Pepi, Veršnik Hanzi;

naslednja vrsta: Mezner Ivan, Prepotnik Vili, Švarc Anica, Jelen Fanika, Petrič Lojzka, Jevšnikar Erna, Hartman Marica, Zajc Rozika, Konečnik Jože, Čapelnik Hanzi, Enci Rudi;

tretja vrsta: Paradiž Micka, Kefer Micka, Večko Rozika, Turk Nevenka, vzgojiteljica Zofka Konečnik, Borštner Jože, Cvitanič Franček, Cvitanič Jurček, Husar Maks, Šafer Maks;

sedijo: Wankmüller Gretka, Štembov Elza, Čič Polda, Veršnik Franci, Kremžar Lojzka in Kolar Pavla.

Reprodukcija in besedilo: Franci Kamnik

Prav ta moja naravnost me je vodila v pomenoslovno raziskovanje jezika (Pomenska sestava povedi, 1981). Praktični izid teh prizadevanj so raziskave, ki so pokazale na zepletenost in izpraznjenost »samoupravnega« izražanja in ki so – tako upam – pomagale naši besedi vrniti sok misli in moč prepričanja. Za prvo pomembnejšo tovrstno razpravo štejem Izvor in funkcija samostalniškega izražanja (Jezik in slovstvo, 1979/80, I. XXV, š. 6:150–164).

Ko sem se dokopala do pomembnih odgovorov v okviru pomenoslovnih raziskav, sem se usmerila na raziskovanje jezika kot sredstva družbenega sporazumevanja. Tu sem se opirala na dela Austina, Searla, Gricea, Wunderlicha in drugih. Strnitev teh raziskav pomeni delo Govorno dejanje – družbeno dejanje (1984). Od tod je bil samo še korak do izrazito avtorskih razprav, v katerih sem opisala protislovja komunikacije (Protislovja komuni-

kacije, Anthopos, 1985), značilnosti in učinke ideoloških konotacij (Nasprotje med ideološkim in znanstvenim diskurzom, Problemi – Razpol 4, 1988), skušala odgovoriti na vprašanje, ali je razlika v prepričanjih in željah mogoče premostiti po poti racionalne argumentacije (Protivnost in racionalnost, Problemi 2–3, 1989).

Kaj delam trenutno? Pripravljam obsežno razpravo o direktivih – zahtevah in skušam razviti metodologijo teoretičnega in empiričnega pragmatičnega raziskovanja jezika. Tu se je osredinil moj raziskovalni interes.

Marija Vačun – Kolar (r. 1941 na Lomu nad Mežico) je iz rudarske družine. Moji je pisatelj Marjan Kolar, sin Patrik je obetaven študent. Na ravenski gimnaziji je maturirala 1960, študirala slavistiko v Ljubljani. Z letom 1980 se začne njeno veliko znanstveno delo, predvsem kot didakt slovenskega jezika. Leta 1988 je uspešno obranila magistrsko delo.

»Ob magisteriju sem zbrala in obdelala didaktično gradivo za pouk sporočanja na razredni stopnji osnovne šole in ga pripravila za objavo z naslovom Moj prvi govor. Delo je v recenziji.

V omenjenem obdobju sem dodelala tudi zbirko devetih lirskih objektivno – esejističnih besedil z naslovom Čez zlati rob vaze.

Zadnje leto sem raziskovalno delala na neplačanem projektu Besedilo in jezikovne zmožnosti učencev in pripravila prispevek o ugotovitvah za Znanstveno revijo.«

S prispevki in diskusijami sem sodelovala na naslednjih strokovnih posvetovanjih:

– Šola in razvoj učenčeve osebnosti. Pedagoška fakulteta Maribor, junij 1986. Prispevka:

Slovenstvo in slovenskost v naši osnovni šoli,

Besedna umetnost in učenec.

– Usposabljanje razrednih učiteljev pri nas. Pedagoška akademija Ljubljana, junij 1988. Prispevek: Besedilo in jezikovne zmožnosti učencev.

– Zborovanje slovenskih slavistov. Maribor, oktober 1988. Prispevek:

Umetnostno besedilo v osnovnošolskem učbeniku.

– Oblikovala sem priročnik za učitelje in študente, ki poučujejo in študirajo slovenščino. Priročnik Umetnostno besedilo in učenec je izšel najprej kot skripta pri PA v nakladi 2500 izvodov; zaradi zanimanja in potrebe je izšel še dopolnjen in prenovljen v knjižni izdaji pri založbi Obzorja v Mariboru 1987 v nakladi 2500 izvodov.

– Kot soavtorica učbenika Slovenski jezik v skrajšanih programih sem sodelovala



Prvi žig planincev Mežiške doline

la pri njegovi predstavitvi, ki jo je pripravil Zavod za šolstvo SR Slovenije v Ljubljani septembra 1985.

S svojim širokim in poglobljenim znanjem je sodelovala pri delu slovenskega pouka v zamejstvu. Tako je npr. pripravila učbenik Sonja in Peter se uči slovensko, izšel pri založbi Drava v Celovcu v dveh delih (1986/87).

Veliko dela pa je vložila v delo s študenti, s 70–80 študenti na leto. Je izjemno strokovno kvalitetna in iskana, marljiva delavka.

Marsikje srečujemo po raznih časnikih (Viharnik, Kor.F., Odsevanja...) zlasti pesmi, pa tudi zanimive etnografske zapise Mežičana Marijana Mauka. Zanimivi so njegovi popisi tatranov.

Marijan Mauko

V ČASIH

Včasih se srečava,
ko hitiva
zaspana na
delo
in ko se
mimava,
se nasmehneš
s kotičkom ust
novemu dnevu.

(Odsevanja, 25.6.1989)

Štefan Lednik. Je zanimiv in kultiviran kronist predvsem dogodkov v Mežici in okolici.

Rodil se je v stari mežnariji leta 1922. Oče Ivan Lednik je prišel v Mežico po prvi svetovni vojni (1920) iz okolice Vinske gore.

Prišel je za organista, bil pa je tudi poslovodja »črnega konzuma«. Tu se je poročil, kar onkraj Šumca je našel ženo. Imela sta sedmero otrok, poleg teh so nekateri ob rojstvu umrli. Leta 1941 so jih nacisti selili v Srbijo. O tem je Štefan napisal zanimivo reportažo za Koroškega fužinarja Leta izgnanstva (zapisi iz dnevnika in spomini) leta 1987/88. Oktobra

1944 so bili osvobojeni. Štefan Lednik je nato doživel sremsko fronto, s tovariši (med njimi tudi Ivo Mihev iz Podpece, študent prava) so ga zajeli Nemci in drugo osvoboditev je dočkal v Linzu. Oče je umrl kmalu po vrnitvi – leta 1947.

Štefan se je izšolal za elektromehanika in leta 1950 se je zaposlil pri rudniku, kjer je vztrajal do upokojitve 1983. Je ves čas aktiven in živahen na vseh področjih družbenega življenja. Skrbno odkriva stare arhive in to je gradivo za njegove zanimive popise. Sodeloval je pri Krajevnem leksikonu IV (o Mežici!), sestavil je brošuro ob jubilejih Mežica, zanjo je napisal zgodovinski pregled (Mežica ob jubilejih, 1983).

Izjemno zanimiv ter literarno ubran je njegov epilog k spisu Leta izgnanstva z naslovom V Šmihelu pa no kajžico mam (Kor.F. 26. aprila 1988). Z veliko toplino prebujajo spomine – svoje ali prijateljeve – na srečanja na znane osebnosti: o Prežihovem Vorancu v Parizu mu pripoveduje prijatelj Žarko, sam se spomni Vorančevega brata Lojza, ki ga je videval na obisku pri Hornböcku, spominja se škofa Rožmana, ki je bil v Mežici leta 1931 in mu je ministriral, razmišlja o dveh zavednih koroških Slovencih, sošolcih Rožma-

nu in Hornböcku, njunih usodah, spomini se generala Leona Rupnika, ki je tik pred vojno nadzoroval obrambno linijo in je prišel tudi v Mežico, pa so ga poslali na proces proti Rupniku leta 1945. Posebno se odlikuje spomin na inženirja Diehla, tudi na žalostno pot, ko so ga uklenjenega odpeljali na strelišče.

»Že ga zagledam v spremstvu stražarjev. Pri vratih po stopnicah stopa med špalirjem proti avtomobilu. Uklenjene roke mu vise spredaj nemočno navzdol. Mrtvaško bled je. Oči upira v tla. Že stopa mimo mene. Zdi se mi, kot da bi se za trenutek ozrl naokrog, opazil tudi mene in me spoznal. Toda že kolona avtomobilov odpelje. Trdno sem bil prepričan: Nedolžen si.«

Še marsikaj bi lahko omenili o kulturni podobi Mežice: o prvovrstni godbi, o uspešnih operetah, igralski družini... Mežica ves čas zdaj bolj zdaj manj izžareva kulturno življenje. Navsezadnje se to kaže tudi v negovanih nasadih, v pisnem cvetju po parkih in balkonih. Poseben čar so številna znamenja, kapelice in križi, ki so posejani po okoliških bregovih. To so ljubke miniaturre ljudske umetnosti. Pri Pr a t n e k a r j u je morda ena najlepših kapelic v okolišu.

Štefan Lednik

Nekaj spominskih utrinkov iz družbenega življenja Mežice in Mežiške doline pred dobrega pol stoletja

Vse do nedavna smo v naši socialistični stvarnosti radi namenjali pozornost predvsem le dogodkom in uspehom iz dobe po letu 1941. Pogosto smo precenjevali pomen in učinke raznih samoupravnih ukrepov, številnim kongresom pa kar vsem po vrsti pripisovali zgodovinske vrednote.

Če so se uradni zgodovinopisci in drugi ocenjevalci preteklosti sicer lahko dokaj svobodno razpisovali o slovenski preteklosti do dobe pred prvo svetovno vojno, pa je za obdobje okrog majniške deklaracije, rojstva in življenja v stari Jugoslaviji veljala neka sramežljiva zadržanost ali celo neuzakonjena zapora. Če se je že o tem obdobju kaj zapisalo in objavilo, je moralo biti vse prilagojeno današnjemu političnemu videnju te preteklosti. To videnje je dostikrat marsičemu pripisovalo prevelik pomen, spet druge stvari pa podcenjevalo ali celo zamolčevalo. Skratka marsikaj ni bilo ocenjeno dovolj objektivno, upoštevajoč takratne družbene razmere, danosti in možnosti. To velja tako za zadeve na nacionalni pa tudi na krajevni ravni. A smo na marsikaj iz te, nekako pol anonimne dobe, lahko upravičeno ponosni tudi danes.

V obdobju gospodarske in družbene krize, v katero smo poslednja leta zašli, je nujno moralo priti do sprostitve bolj kritične misli in zavesti, do spodbuditve iskanja resnice in objektivnih odgovorov na zaplete in napake, ki imajo svoj izvor v polpretekli dobi. Zato se dandanašnji – pač po zaslugi mladega rodu – že marsikaj iz te dobe kaže v dokaj drugačni luči.

V svojem zapisu nimam namena posegati na področje »visoke« politike ali uradne zgodovine. Opisati nameravam le nekaj – za širše okolje najbrž nepomembnih dogodkov – za krajevno življenje pa vseeno zanimivih in vrednih zapisa in osvetlitve.

Kljub težkim časom stare Jugoslavije, kljub krizi, ki je pestila svet in naše kraje v obdobju po letu 1930 in skoraj vse do druge svetovne vojne, kljub strankarski razcepljenosti, pa je tudi takrat uspelo zgraditi, urediti ali prirediti marsikaj pomembnega, ob čemer smo lahko danes kar začudeni. Zasluge za to gredo gotovo posameznim požrtvovalnim funkcionarjem, pa tudi društvom. Poleg onih vodilnih, kot so bila Sokol, prosvetna društva, Svoboda–Vzajemnost, tudi

drugim, kjer so se združevali vsi sloji prebivalstva, ne glede na strankarsko pripadnost. Taka so bila n.pr. planinska, turistično-olepševalna društva, gasilci, Jadranska straža, Kolo jugoslovanskih sester itd. Velik delež pa so prispevale zlasti šole in učiteljstvo. Zlasti slednji so pomenili v tedanjih razmerah veliko več kot danes.

Seveda pa so nekateri takrat – kot se dogaja tudi dandanašnji radi pristavili svoj lonček k ognju vsakokratne »vladajoče« oblasti le zaradi osebnih koristi. Pa naj je bila ta oblast takšna, jutri pa čisto druga. To je menda pač človeško in se ponavlja vseskozi v življenju. Tudi nekaterim takim zanimivostim se v tem zapisu ni kazalo izogniti.

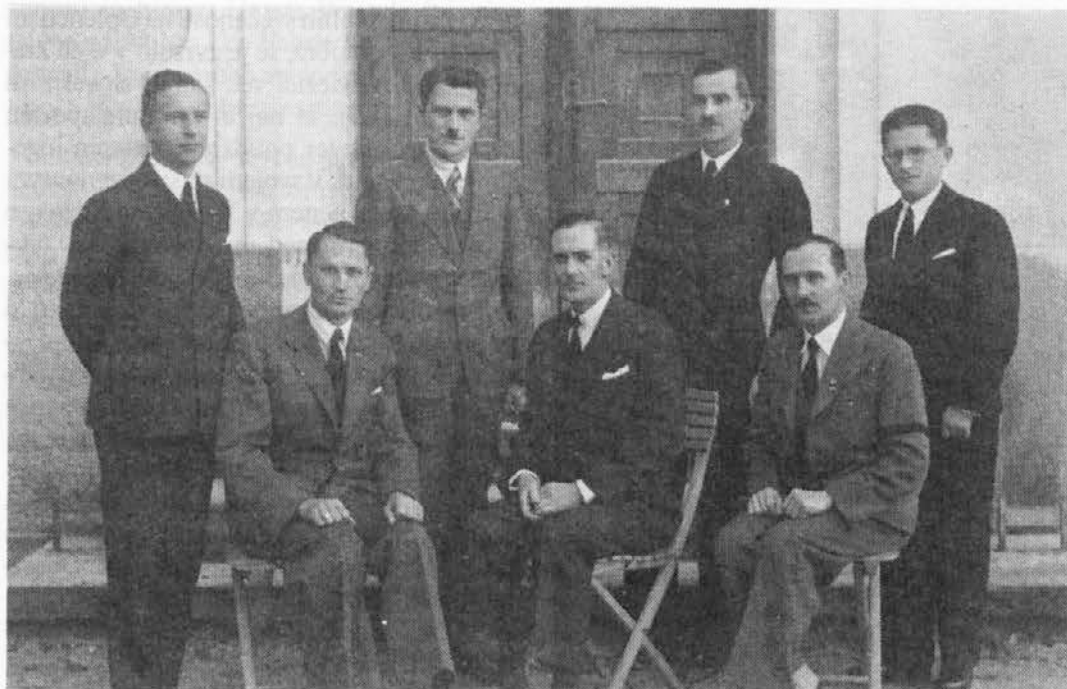
OB 55-LETNICI »MEŽIŠKEGA« ALBUMA

Nekega poletnega dne leta 1971 sva se srečala na cesti z upokojenim ključavničarjem mežiškega rudnika Robertom Lamprehtom. Videč, da namerja k meni in da mi želi nekaj povedati, sem pristopil bliže. Saj se Lampreht kljub palici, ki mu je dajala oporo, po nedavno prebolelem infarktu pri hoji še očitno ni čutil povsem gotovega.

Po pozdravu in stisku rok me povpraša, če bom naslednjo sredo popoldne zagotovo na uradnih urah mežiške krajevne skupnosti, katere predsednik sem bil takrat. Ko sem mu potrdil, je povedal, da bi mi rad osebno izročil in dal v varstvo krajevni skupnosti neki album iz stare Jugoslavije, iz časov, ko je bil mežiški župan.

Tisto sredo popoldne je bilo v pisarni krajevne skupnosti kar nekam slovesno. Pražnje oblečen mi je Robert Lampreht v spremstvu sina Robija z izbranimi besedami izročil album. V krajšem nagovoru je povedal, da predaja album, ki so ga leta 1934 ob smrti takratnega jugoslovanskega kralja Aleksandra I Karadžordževića izdala s pomočjo občine in rudnika mežiška društva in šole in ki je bil shranjen v vitrini občinske pisarne. Zavedajoč se njegove vrednosti za kraj, ga je tik pred vdorom nemškega okupatorja na skrivaj odnesel iz občinske pisarne in ga skrbno zavitega skrnil v domači drvarnici. Če bi ga dobili Nemci v roke, bi album doletela pač enaka usoda kot drugo gradivo mežiških društvenih arhivov in knjižnic, kar so vse zažgali. Ravno tako pa se je bal album izročiti takoj po končani vojni našim novim oblastem. Zavedal se je, da bi album tedaj predstavljal zgolj neprijeten spomin na čase monarhije in nekdanjo »gnilo« Jugoslavijo, ki jo je bilo treba čim prej pozabiti.

Tudi sam sem pozneje presodil, da bi album bržkone končal v ognjenih zubljih šolske centralne kurjave. Tako kot so ti, žal, pogoltnili večino okupacijskega občinskega arhiva in arhiva hitlerjevskih organizacij. To gradivo pa bi moglo naslednja leta in še danes odkriti in dokumentirati marsikateri v meglu ali dvoumje zavif okupacijski dogodek



Eden številnih odborov mežiških društev l. 1934., odbor za gradnjo letnega kopaljšča pri SPD Mežica. Stojе od leve: inž. Maks Ličen, Marko Verhovnik, Martin Ule, Mirko Stopar. Sede od leve: inž. Ivo Krivčenko, gen. ravnatelj mežiškega rudnika, George Bargate, Franjo Jazbinšek

ali početje posameznih krajanov v slabem ali dobrem smislu.

Tako kot leta 1941, se je očitno tudi leta 1945 nekaterim mudilo zabrisati sledi svojega nedavnega ravnanja in ko je marsikdo na hitro obračal svoje »politično prepričanje« novim časom naproti. Saj so tedaj in še prva leta po osvoboditvi, začuda celo iz nekdanjih Blockleiterjev, pripadnikov enot SS, SA in nekaterih, ki so še nedavno poprej pomagali hajkati partizane, nastajali zelo goreči borci novega jugoslovanskega socializma, posamezni od takih pa so bili sprejeti celo v partijo.

In še je Lampreht povedal, da album predaja tako pozno, 25 let po osvoboditvi, češ, da se na prejšnja krajevna vodstva ni preveč zanesel. Da pa zaupa v večjo objektivnost zdajšnjega in je prepričan, da bom album znal oceniti predvsem kot zgodovinski dokument. Ga zavarovati pred morebitno odtujitvijo v kake roke ali ustanovo izven Mežice. Skratka, ga ohraniti za kraj in njegove ljudi. Nagovor je zaključil z izjavo, da predajo albuma jemlje kot poslednje dejanje svoje nekdanje županske funkcije. Stvar da mu je ležala vseskozi na duši ob negotovosti, ali bo to dolžnost spričo svoje boleznin in razmer še mogel izpolniti.

V imenu Mežice sem se tovarišu Lamprehtu lepo zahvalil za njegovo skrb in čut odgovornosti do kraja in povedal, da bo album predstavljal dragoceno dopolnitev krajevnih spominskih zbirk, o katerih smo ravno v tistih časih začeli razpravljati. Toliko bolj, ko imamo na področju ohranjene dokumentacije in arhivskih virov tolikšno sušo. Pač posledico z državno mejo odrezanih nekdanjih »nadrejenih« uradov v Pliberku, Velikovcu in Celovcu, pa prekucij, ki jih je kraj

prestajal ob koncu prve in v drugi svetovni vojni. In vse do nedavnih, od zgoraj vsiljenih reorganizacij, ki so nas doletevale, ko so ponovno odnesli drugam ali porazgubili »krajevno« dokumentacijo, nastalo že po osvoboditvi leta 1945, tako upravno, kot ono s področja komunalnih dejavnosti.

Naj omenim, da se je bojazen odvezema tega albuma in njegove prselitve drugam že čez nekaj let skorajda uresničila. Vendar smo se temu namenu odločno uprli.

Robert Lampreht je bil rojen l. 1897 v knapovski družini na Spodnjem Bregu, ki je takrat spadal k Podpeci. Pretežno zaposlen v rudniški mehanični delavnici v Žerjavu, se je že zgodaj vključil v napredno delavsko gibanje. Leta 1933 je bil – po nekajletni »vladavini« Jugoslovanske nacionalne stranke na mežiški občini, ki si jo je ta pridobila l. 1929 ob uvedbi Živkovičeve diktature – izvoljen za župana na listi socialnih demokratov. Znan je bil kot razumen in spoštovan človek. V času njegovega županovanja, vse do vdora nacistov, se je kraj kar lepo razvijal. Kot sodelavec gibanja NOB je bil nato 11. julija 1944 zaprt v Celovcu, zatem pa prestavljen na delo v Weimar in Geilitz (Ziljico pri Podkloštru). Bil je tudi vnet lovec in svoja lovska doživetja je znal lepo opisati. Nekoč mi je prišla v roke številka glasila Lovec, v kateri je objavil doživeto opisan prispevek z naslovom »Moja prva dlaka«.

Sedaj pa k samemu albumu: Kakšen je, kaj vsebuje, na kaj spominja, da se mi zdi vreden opisa. Njegov videz je prav reprezentančen. Je trdo vezan v rjavordeče usnje. Platnice merijo 30x32 cm. Vsebuje 91 listov.



Žara kralja Aleksandra s koroško prstjo

Tehta celih 7 kg in je videti kot nekakšna cerkvena mašna knjiga. Na prednji strani stoji vtisnjeno besedilo

SPOMINSKI ALBUM MEŽICA OB SMRTI PRVEGA KRALJA JUGOSLAVIJE ALEKSANDRA I 1934

V albumu je 99 slik, večinoma razgledniškega formata, nekaj pa je tudi večjih. Razvrščene so v štiri glavne skupine, in sicer: člani kraljevske družine, ban Dravske banovine, občinsko in cerkveno vodstvo, občinski, poštni uslužbenci, orožniki itd. osnovna in meščanska šola, otroški vrtec, učiteljski zbori, vsi razredi, odbori šolskih društev itd. rudniški obrati in naprave, ravnateljstvo, višji uslužbenci, odbori delavcev in uradnikov, rudniška godba, gasilci itd. odbori krajevnih strokovnih in političnih organizacij, društev, obrtniki, gostilničarji itd.

Posebna vrednost albuma je v tem, da so pri večini slik z osebami vpisani podatki s priimki in imeni (tudi šolarjev, dijakov). Pri funkcionarjih občine, rudnika, društev pa so še njihovi lastnoročni podpisi.

Kot zanimivost navajam, da je v albumu vključena k Mežici tudi še Podpeca (slike šolarjev, društev). Ta K.O. oziroma naselje se naj bi menda po sporazumu tedanjih občinskih odborov in nadrejenih oblasti že leta 1931 odcepila (brez Sp. Brega) in prešla k občini Črna. Vendar je do uradne ločitve prišlo pozneje, šele leta 1937.

Že prej sem omenil, da je bil album izdan leta 1934, po umoru jugoslovanskega kralja Aleksandra 9. oktobra 1934 v Marseillu. V

dneh do pogrebnih svečanosti na Oplencu pri Topoli, 18. oktobra, se je zvrstilo v vseh krajih in tudi v Mežici več žalnih slovesnosti in drugih akcij, ki naj bi ohranile spomin na ta dogodek ter poudarjale tedanjo jugoslovansko idejo. V svojem spisu o izgnanstvu v Srbijo, objavljenem v Koroškem fužinarju št. 4/1986, sem med drugim opisal iz tega časa vsaditev spominske lipe pred šolo v Mežici in njeno odstranitev leta 1941, ki so si jo privoščili zmagoviti hitlerjevci. Takrat so sprožili v Mežici še zamisel o izdaji spominskega albuma. Najeli so celjskega fotografa Pelikana, ki je v nekaj tednih napravil več sto posnetkov. Poleg onih, vstavljenih v album, še veliko drugih, zlasti iz rudniških obratov. Slikanja šolskih razredov in drugih skupin se še prav dobro spominjam. Obsežno šolsko dvorišče je bilo tistega dne – menda je bila sobota – polno ljudi, ki so čakali, da pridejo na vrsto. Precej je bilo takih, ki so morali »pozirati« po večkrat, n.p. učitelji, člani različnih odborov. Ceremonija slikanja je zato trajala več ur. Vse skupine so posnete pred vhodom v šolsko telovadnico z vrati v ozadju, ki imajo značilno vrhne polkrožno okno.

Te slike je po večini kupil vsakdo, ki je na posnetku in večinoma tudi vsi šolarji. Zato jih imajo v marsikateri hiši. Kot se rado zgodi, ob pešajočem spominu, pa se datum in vsebina raznih slik, če to ni zadaj zabeleženo, marsikdaj pozabljajo. Zato prihaja včasih tudi do napak pri objavljanju ali pisanju spominskih besedil. Naj omenim samo dve napaki, ki sta mi ob priložnosti padli v oči in ki jih opisani album nesporno postavlja na pravo mesto.

V Slovenjegraškem muzeju revolucije sem pred nekaj leti v zasteklenem stenskem panoju, kjer je prikazano delavsko gibanje v Mežiški dolini v stari Jugoslaviji, med drugim zagledal znano mi sliko, ki ji je bilo pripisano besedilo: Žene Svobode iz Črne in Mušenika. V resnici pa je ta posnetek nastal leta 1934 ob opisovani priložnosti in je označen v omenjenem albumu z: Zveza delavskih žen in deklet, podružnica Mežica.

V letu 1986, ob 60-letnici mežiškega planskega društva izdani brošurici »Čas živi v letih življenja«, je na str. 6 objavljen posnetek z opisom: Odbor PD Mežica 1928. V resnici pa je na sliki odbor SPD Mežica, slikan leta 1934, ob izdaji tega albuma.

Na napaki sem oba naslova opozoril, naj ju popravijo, obenem pa sporočil še priimke in imena oseb na slikah. Pa tudi drugače so slike iz tega albuma omogočile že večkrat natančnejšo opredelitev posameznih datumov in dogodkov. Posredno pa tudi marsikaj za nazaj ali za naprej. Torej predstavlja omenjeni album nekakšen trden »datumski« mejnik, poleg tega da je bogat vir podatkov za določeno obdobje v preteklosti kraja.

Večina organizacijskih opravil ob slikanju in izdaji albuma je bila naložena takratnemu

ravnateljju meščanske šole, iskrenemu rodoljubi, Josipu Hergouthu. On je lastnoročno vpisal vse podatke o osebah v album, napisal, oziroma narisal tudi uvodno – posvetilno stran, ki se začneja z besedami: Ta album je ob sodelovanju mežiških občanov...

Omenil sem že žalostne spreobrnitve prodanih duš leta 1941 in ko so mnogi iz prejšnjih velikih jugoslovancev nastajali »trdni« Nemci, celo člani NSDAP, SS, SA itd. Precej takega je bilo doživeti v obratni smeri zopet leta 1945. Gotovo največ v službi osebnih koristi in zaščite lastne zadnjice. Žal tudi oblastnikov zmerom ne odlikuje dar zgodovinskega spomina in se vse preradi zadovoljujejo zgolj s trenutnimi in vidnimi znaki vdanosti in pripadnosti svojih »podložnikov«, ne meneč se dovolj za tisto »globlje« v posamezniku. V omenjeni zgodbi o izgnanstvu leta 1941 sem opisal, kako smo se v Srbiji čudili in razmišljali o tolikšnih spremembah v značaju in ravnanju nekaterih ljudi.

Album, ki o njem pišem, me je ob nedavnem ponovnem prelistavanju spodbudil, da nekaj takih »spreobrnitev« opišem podrobneje in jih tudi dokumentiram.

Ob smrti kralja Aleksandra so koroške občine iz Mežiške doline dale izdelati srebrno spominsko žaro, jo napolnile z domačo prstjo iz vseh krajev. Na žalne slovesnosti na Oplenec v Šumadiji jo je odnesla posebna delegacija. Žara ima vgraviran napis:

NAROD JUGOSLOVANSKE OBMEJNE KOROŠKE VITEŠKEMU KRALJU MUČENIKU ALEKSANDRU I ZEDINITELJU GRUDO ZEMLJE NAŠE ČRNA MEŽICA PREVALJE GUŠTANJ DRAVOGRAD

Št.	Ime	Prejeto	Št.	Ime	Prejeto
1	1934/1/14	1934/1/14	1	1934/1/14	1934/1/14
2	1934/1/14	1934/1/14	2	1934/1/14	1934/1/14
3	1934/1/14	1934/1/14	3	1934/1/14	1934/1/14
4	1934/1/14	1934/1/14	4	1934/1/14	1934/1/14
5	1934/1/14	1934/1/14	5	1934/1/14	1934/1/14
6	1934/1/14	1934/1/14	6	1934/1/14	1934/1/14
7	1934/1/14	1934/1/14	7	1934/1/14	1934/1/14
8	1934/1/14	1934/1/14	8	1934/1/14	1934/1/14
9	1934/1/14	1934/1/14	9	1934/1/14	1934/1/14
10	1934/1/14	1934/1/14	10	1934/1/14	1934/1/14
11	1934/1/14	1934/1/14	11	1934/1/14	1934/1/14
12	1934/1/14	1934/1/14	12	1934/1/14	1934/1/14
13	1934/1/14	1934/1/14	13	1934/1/14	1934/1/14
14	1934/1/14	1934/1/14	14	1934/1/14	1934/1/14
15	1934/1/14	1934/1/14	15	1934/1/14	1934/1/14
16	1934/1/14	1934/1/14	16	1934/1/14	1934/1/14
17	1934/1/14	1934/1/14	17	1934/1/14	1934/1/14
18	1934/1/14	1934/1/14	18	1934/1/14	1934/1/14
19	1934/1/14	1934/1/14	19	1934/1/14	1934/1/14
20	1934/1/14	1934/1/14	20	1934/1/14	1934/1/14
21	1934/1/14	1934/1/14	21	1934/1/14	1934/1/14
22	1934/1/14	1934/1/14	22	1934/1/14	1934/1/14

Zapis kapelnika Skačaja iz leta 1934

Št.	Datum	Opis	Strani
1	19.1.1941	Heil Hitler Geburtstagfeier unseres Führers...	20
2	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
3	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
4	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
5	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
6	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
7	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
8	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
9	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
10	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
11	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
12	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
13	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
14	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
15	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
16	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
17	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
18	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27
19	18.10.1934	1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica...	24
20	27.3.1941	Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica.	27

Zapis kapelnika Skačaja iz leta 1941

Član mežiške delegacije je bil tudi Mirko Stopar, podstarosta Sokola, vsestranski sodelavec pri različnih krajevnih družbenih dejavnostih vse do okupacije. Takoj leta 1941 pa vodilni hitlerjanec, član NSDAP, gestapovec in zasliševalec zaprtih domačinov v Celovcu. Njegovo sodelovanje v tej delegaciji je vpisano tudi v evidenčni knjigi nastopov mežiške rudarske godbe, katere član je bil. Godbo pa je tedaj vodil kapelnik z enako dvolično politično preteklostjo, Anton Skačej. Tedaj je kapelnik, še velik jugoslovan, odbornik Sokola, član JNS, zapisal v kroniki pod št. 17/1934: 18.10, 1. slovesna maša za blagopok. Viteškim kraljem Aleksandrom I. Zediniteljem, 2. Komemoracija - Mežica... in pod Opomba: Stopar v Beograd. Gnusni zločin v Marseillu 9.10. 1934. Zapis pa je obdal še s črnim žalnim okvirjem.

Ta veliki narodnjak je kot zadnji zapis pred zlomom Jugoslavije napravil pod št. 2: 27.3.1941. Baklada - proslava nj. Vel. kralja Petra II., Mežica. Tudi ta dogodek sem opisal v svoji izgnanski zgodbi.

V prvem naslednjem zapisu, na isti strani, ob prihodu Nemcev, pa stoji podčrtano z dvema črtama:

Am 9. April 1941 um 16 Uhr 45 Minuten wurde Polena Bergschaffer von Deutsche Truppen besetzt und endlich befreit!!!

(9. Aprila 1941 ob 16. uri 45 minut je bila Polena od nemških enot zasedena in končno osvobodjena!!!. Ime Polena, kot ga je najprej zapisal, se mu je očitno zdelo preveč pregrešno za nemško uho, zato ga je brž popravil na Bergschaffer, kar je nekdanji nemški naziv za Poleno, oziroma za rudniško upravo tam).

V tretjem nemškem zapisu, ki ga pričena s »Heil Hitler« Geburtstagfeier unseres Führers..., opisuje praznovanje rojstnega dne našega firerja, sodelovanje godbe, ki je zaigrala Deutschland über alles (nemško državno

himno) in himno Horsta Wessela (t.j. zloglasna nacistična Die Fahne hoch). Nato se pohvali, da je za obe melodiji napisal note v noči 18.4., in to brez partiture.

Kapelnik Skačej seveda ponovne »osvoboditve« Polene in Mežice maja 1945 ni pričakal, saj je obenem s kar številnimi drugimi člani NSDAP in vojnimi zločinci že prej pobegnil čez mejo. Ko smo že pri tem pobegu, je zanimivo omeniti, da je Rudolf Stopar, Mirkov brat, nekdanj prav tako velik jugoslovan, odbornik Sokola in županski kandidat na listi JNS, med okupacijo pa hitlerjevski župan, član NSDAP itd., najbrž naivno mislil, da mu bodo okupacijske pregrehe odpuščene. Zato je partizansko osvoboditev pričakal kar doma.

Morda pa je pričakoval, da ga bodo sedaj skušali in mogli reševati njegovi društveni in strankarski kolegi iz kraljevske Jugoslavije, ki jih je leta 1941 res kar precej zaščitil pred izselitvijo in preganjanjem.

Bolj gladko pa se je končala - celo trojna - županska kariera, znana iz nekega bližnjega kraja. Začela se je z županovanjem v stari Jugoslaviji na socialno demokrati strani. Po prihodu okupatorja se je nadaljevala z nemškim nacional socialističnim županstvom. No, po osvoboditvi, čez nekaj let pozabe, pa se je omenjeni župan znašel, tokrat že v novem socializmu, spet na položaju predsednika krajevnega odbora.

Tako se je v desetletjih, ki nam jih je bilo dano preživljati, zgodilo poleg velikih reči tudi mnogo manjših, a po svoji nenavadnosti tako zelo zgovornih.

Morda se ob tem ni preveč pregrešno tudi danes spomniti, kako smo nekdanj slišali stare ljudi v skrbeh govoriti: Le kaj si bomo še ucajali? Kakšnim »spreobrnitvam« pri nekaterih se bo morda še priložnost čuditi? Ko se kolo časa vendar tako rado vrti po svoje.

* * *

Za konec: Še na eno stvar se je spomniti ob pregledovanju tega zajetnega albuma.

Koliko truda so si mogli včasih naložiti - in to vse amatersko - brez dandanašnji tako razvpitih honorarjev, vneti občani, ko so skušali ustvariti kaj vrednega, kot je tudi ta album, o katerem pišem. Da so dokumentirali, četudi le na lokalni ravni, za bodoča pokolenja svoje delovanje, v pošteni zavesti, da gre za dobro ljudi, kraja, naroda.

Koliko pa se je poslednja leta zvrstilo in odšlo raznih odborov društev, pa odborov na krajevni, občinski in višjih ravneh, pa raznih delegatskih družčin, ki o njih ne bo ostalo ne slik, ne zapisanega posebnega spomina. Saj danes ni časa za slikanje, pisanje kronik in podobne malenkosti. Ali pa se nam ne zdi vredno zapisa spričo toliko »pomembnejših« in nujnejših samoupravljaljskih in delegatskih opravil?

55 LET LETNEGA KOPALIŠČA V MEŽICI

Leto 1934 je pomembno za Mežico še po eni pomembni pridobitvi - letnem kopališču. Delavno planinsko društvo si je po dograditvi Uletove kočice na Peci prizadevalo, da bi privabilo na Koroško čim več obiskovalcev, tako letnih turistov kot smučarjev pozimi. Skušali so obogatiti predvsem tudi letno turistično ponudbo in v kraj pripeljati tudi stalne letne goste.

Kmalu po zgraditvi, nekdanj daleč naokrog najlepšega kopališča na Mriborskem otoku, se je porodila tudi v več krajih Mežiške doline želja po ureditvi kopališča. Ker se v tistih časih razmeroma strogega spoštovanja predpisov s turizmom ni smel ukvarjati ali ponašati vsak kraj, je bilo treba doseči za tako dejavnost uradno registracijo. V Uradnem listu kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 38, 2. julija 1931, so v Seznamu klimatskih in turističnih krajev v Dravski banovini navedeni tudi naši kraji, in sicer: Pod št. 12. Črna, pod št. 45 Mežica in pod št. 57 Prevalje.

In res: Prav neverjetno - tudi za današnje čase toliko večjih možnosti je, da so v pičlih nekaj letih zrasla v dolini kar štiri kopališča.

Leta 1932 najprej v Črni, kjer ga je zgradilo tamkajšnje Olepševalno društvo. Kje si je mogoče zamisliti, da bi majhnemu krajevemu društvu tak podvig uspel danes. Res, da sta bila črnska bazena majhna, večji je meril le okrog 16x7 m, pa vseeno zaslužijo takratni tamkajšnji turistični delavci občudovanje in pohvalo. Škoda le, da se ni kopališče po zadnji vojni obnovilo, saj bi lahko s pridom služilo še danes.

Sledilo je kopališče na Ravnah, takratnem Guštanju. Prav tako plod prizadevanj turistično olepševalnega društva. Leto nato je zraslo mežiško. Leta 1938 ali 1939 pa še žerjavsko, ki ga je zgradil rudniški Elektroobrat po prizadevanju obratovodja inž. Mira Baraga.

Imeti kopališče v kraju takrat res ni bila majhna stvar. Saj jih daleč naokrog ni bilo. Tu pa so bila kar štiri na kupu.

Slovensko planinsko društvo, podružnica »Peca« Mežica - Otok
Otok za izgradnjo letnega kopališča v Mežici
pob. Mežica - Otoka, Mežica - Otok, Mežica - Otok, Mežica - Otok

Op. št. 19/33.

Mežica, dne 11. decembra 1933.



P. n.

Načelnik sveta Dravogradskega,

Prevalje.

Podpisani odsek S.P.D. v Mežici namerava upravitelj v nedeljo, 17. t. m., v Avtoriziranih rudniških namočevalnih in Podzemni Kopačih - Vodopisno spreloigro-trojanico »Kovačev študent« ter prosi Branko načelnika za tozadevno dovoljenje. Igra se prične ob 15. uri. Čisti dobitek je namenjen za gradnjo letnega kopališča v Mežici.

Z odličnim spoštovanjem

opisni list
od. predsednik



B. J. J. J.

Dopis načelnika



Mežiški tesarski in gradbeni mojster Jurij Potočnik pri izmeri za kopališče

Spominjam se zapisa v zagrebških Sportskih novostih, ki smo jih v tistih časih vneto prebirali, okrog leta 1938, ko so spodaj tarnali, da nimajo kopališča. Z velikimi črkami v naslovu na prvi strani je pisalo: Slovenačko mještance Višnja Gora ima plivački bazen, a velegrad Zagreb ga nema.

Priprave za zgraditev kopališča so se pričele že nekaj let poprej. Planinci so ustanovili poseben »Odsek za zgradbo letnega kopališča v Mežici«. Predsedoval mu je rudniški inženir Ivo Krivčenko. Kako resno in »uradno« so zastavili delo, pričajo tudi žigi na priloženi kopiji dopisa iz leta 1933. Denarna sredstva so zbirali na vse mogoče načine. Prirejali so plese, tombole, nagradna kegljanja. Leta 1933 je društvo pripravilo – ob sodelovanju rudniškega salonskega orkestra in mežiških pevcev – celo spevoigro Kovačev študent in z njo nastopilo tudi v sednjih krajih.

O rekordno hitri dograditvi kopališča in njegovi izvedbi sem pisal že v KF št. 4/1987, v članku »O delu SPD Mežica od ustanovitve do leta 1941«. Zato v nadaljevanju le še nekaj besed o »predzgodovini« mežiškega kopanja in o usodi kopališča do današnjih dni.

Mežičani smo se poprej kopali in sončili največ ob Meži. Potok Šumc je bil premrzal, čeprav se je tu in tam tudi v njem kdo namočil. Posebno priljubljeno zbirališče je bilo »pri čoku«, to je pri pilotu, ki je štrlel iz vode v tolmunu pod nižjo kaskado blizu jezua hidroelektrarne Pustnik. V poletnih mesecih, ko je bilo v strugi manj vode, je namreč vsa tekla od zajetja na jezua po dovodnem kanalu k elektrarni. V spodnji strugi pa se je je v tolmunih nabiralo le toliko, kolikor je jez točil. Zaradi tega se je tod voda kar pre-

cej ogrela. Kopanje v samem jezua je bilo prepovedano, čeprav starejši fantje tega opozorila niso jemali preveč resno in so kar pridno skakali iz jezovnega ogrodja v globoko vodo. Posebno draž pa je predstavljalo še strože prepovedano plavanje po pokritem betonskem dovodnem kanalu elektrarne do Tomazinovih grabelj. Na tem, kake 400 m dolgem kanalu, so bile tri, sicer pokrite odprtine. Treba je bilo samo odkriti ploščo, se spustiti na noge v kanal in hitro tekoča voda te je odnesla v skrivnostno temo. Svetloba se je prikazala šele po zadnjem ovinku, tik pred grabljami. Spuščanje v kanal iz najbolj oddaljene odprtine je bilo rezervirano za starejše, bolj korajžne fante. Nam, mlajšim, je bilo pripuščeno skakati le v drugo ali tretjo.

Ko se je izvedelo, da bodo pričeli graditi kopališče, si mladež ni mogla predstavljati, kako bo to videti. Izbrana lokacija na Starjevem svetu, ob odtočnem kanalu elektrarne Pustnik, se je zdela prav nemogoča. Tamkajšnja ravnica je bila porasla z redkimi nizkimi bori in grmičevjem. Na ilovnatih jasadah so se pasle krave. Ob številnih mlakah so letali roji kačjih pastirjev. V kalnih vodah pa polno žab in pupkov. V pogovorih smo si predstavljali, da bo kopališče imelo morda kake 10 m dolg bazen in menili smo, da bomo vsekakor raje odhajali k sončnemu »čoku«, kjer je bilo vrhu vsega kopanje zastoj. Toda kako smo bili presenečeni, ko je gradnja stekla.

Poprej puščoben in malo obljuden svet se je izkazal kot najbolj posrečeno mesto za kopališče, ki ga je v Mežici bilo mogoče izbrati. Saj ga, ravno primerno oddaljenega od središča kraja, obseva sonce od jutra do večera, ko zahaja na najnižjem delu mežiškega obzorja pri Rehtu. Zaradi konfiguracije okoliških hribov ima namreč sončna pot v Mežici, poleg naravne razlike med letnim in zimskim lokom, še izrazito posebnost. Pozimi namreč zaide sonce izredno hitro za Jesenikovim vrhom in Peco, ko n.pr., v bližnji ravni Podjuni sveti še vsaj 2 uri. Poleti, junija–julija, pa, kot rečeno, obseva kraj in kopališče sonce celo do 20 minut po osmi uri zvečer (po novem, premaknjenem času). Rekli bi lahko: Sončna pot pozimi v Mežici je izredno kratka, zato prispeva k podaljšanju snežne sezone. Poleti pa narobe, relief prispeva k večji toploti.

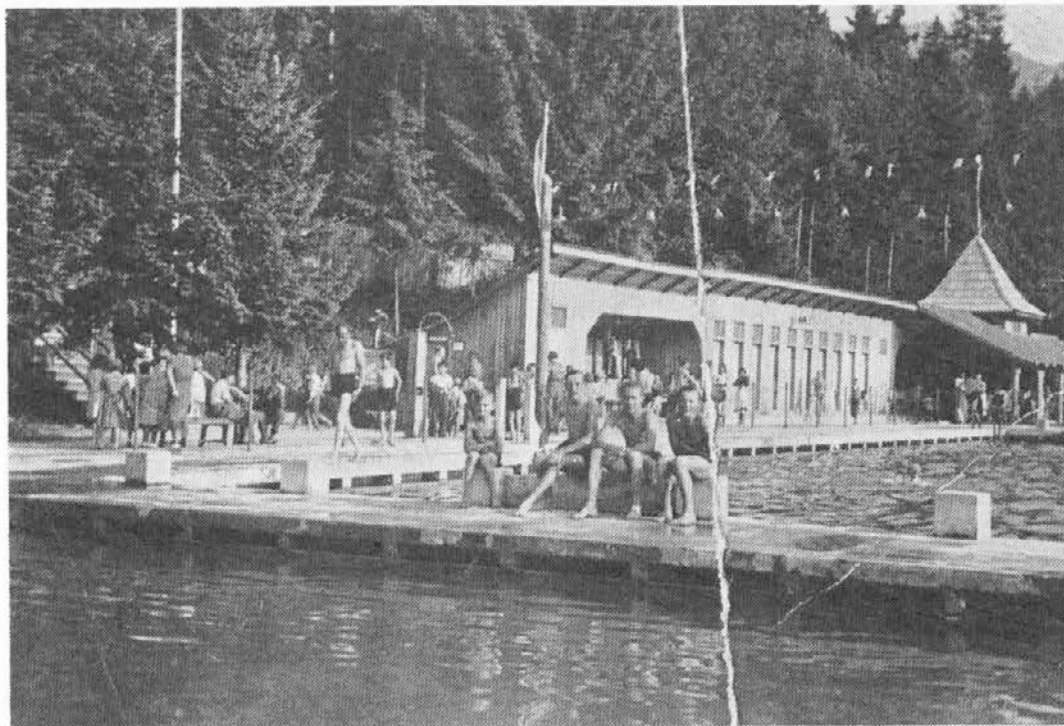
Kopališče je bilo leta 1945, enako kot drugi športni objekti, nacionalizirano in je prešlo v last Fizkulturene zveze Slovenije. Ta ga je leta 1946 predala Telovadnemu društvu Mežica, današnjemu TVD Partizan. Društvo je v desetletjih do danes, pretežno z udarniškim delom in s pomočjo drugih, opravilo številne obnove in dopolnitve. Prve so bile nujne obnove po zadnji vojni. Nato je leta 1952/53 zgradilo zidano oskrbniško hišo, namesto prejšnje lesene blagajne in bifeja, ki sta se podirala. Leta 1955 je zgradilo, namesto lesenega, novo zidano kegljišče z

dvema asfaltiranima stezama. To je bilo zaradi nerešenega ogrevanja ter zaradi potreb rudnika leta 1979 opuščeno. Leta 1962 so zgradili vrh kegljišča nove lesene kabine in sanitarije. Leta 1981 so s sredstvi krajevnega samoprispevka napeljali v bazene vode iz vodovoda. Poprej so se bazeni natakali z vodo iz bližnjega Starjevega potoka. Sprva, pred vojno, je imelo kopališče ob njem urejeno zajetje za gretje vode, ki je sprejelo polovično količino vode, potrebne za napolnitev velikega bazena. Napravo pa je leta 1953 zasula povodenj. Zato so jo opustili, teren pa se je pozneje zasul. To je bilo smotno tudi zaradi tega, ker je zaradi opustitve vodnih jezov in mlinov voda prinašala s seboj vse več naplavin in odplak s kmetij. Zato je bila pogosto umazana, pa tudi okužena. Leta 1981 je bil obnovljen tlak okrog bazenov. Popravili so razpadajoče bazenske stene. Žal pa so bila zaradi malomarnosti izvajalca dela opravljena nestrokovno, površno. Bazen je zato izgubil predpisane dimenzije 33,33x12 m, postal povprečno za 70 cm krajši in še z neenako dolgimi stranicami. Lovilno korito okrog bazena, ki naj bi rabilo za odlihanje vrhnje vode ob bodoči filterski napravi, je valovito in niha za nekaj cm. Voda, ki naj bi se prelivala enakomerno okrog in okrog, se preliva le na enem mestu. Storjene pa so bile še druge napake. Na drugi strani pa že nove, komaj nekaj let stare betonske vrhnje obloge ponekod spet razpadajo.

Škoda, da je takrat zmanjkalo denarja za filtersko napravo. Če bi obstajala, bi lahko ostala v bazenu celo sezono ista voda, ki bi imela temperaturo kakih 23–24 C. Tako pa se mora voda pogosto menjavati. Segrevanje do kakih 20 C, ko se že more v vodo, traja dober teden, in več kot polovico kopalnih dni gre tako – upoštevajoč še slabo vreme – v nič.



Prvi obrisi kopališča so že vidni



Mežiško kopališče po dograditvi

Kljub temu pa je mogoče z zadovoljstvom reči, da mežiško kopališče obratuje vsa leta, kljub težavam upravljalca in udarnišnemu vzdrževanju. Lani je bilo celo edino kopališče v Koroški regiji, ki je poslovalo (z izjemo zimskih in naravnih). Saj je bilo ono na Ravnah ob Suhi in v Slovenj Gradcu zaprto. Dravograjski bazen, zgrajen po modelu mežiškega, pa zaradi hib tako ni obratoval kaj

prida že vse od zgraditve pred kakimi 25 leti.

Žal bo moralo mežiško kopališče spričo razmer pač počakati na boljše čase, da bo z nujno potrebnim filtrom res lahko služilo kraju in njegovemu turističnemu razvoju v polni meri.

(Nadaljevanje in konec v naslednji številki)

Ervin Wlodyga

IVO TURK- zadnji predvojni črnski župan

Pri zadnjih občinskih volitvah v Črni leta 1939 je bil na soc. listi izvoljen za odbornika tudi Ivo Turk, nato pa soglasno izvoljen za črnskega župana. Na tem položaju je ostal do prihoda Nemcev v Črno. Med prebivalci Črne in okolice je užival izjemen ugled. Kot župan Črne je pritegnil v delo in napredek kraja vse takratne politične grupacije. Posebno je bil naklonjen mladini, ki je bila organizirana v skavtski organizaciji Matjažev steg v Črni, štela je nad 100 članov. Razvitju njihovega prapora leta 1939 je kumoval Ivo Turk.

V letu 1937 in naprej, ko je bilo v kraju že čutiti delovanje Kulturbunda, se je Ivo Turk kot narodno zaveden Slovenec temu delovanju nemčurjev odločno zoperstavil. Posebno mladina je imela pri njem vso oporo. Krajevni politični vodja »Kulturbunda« je bil Rudolf Pleiner, vodja žage v Mušeniku, ki je bila last grofa Vincenca Thurna.

Sokolskega zleta v Žerjavu se je udeležilo mnogo mladine, ki je po končanem nastopu s pesmijo »Hej Slovani« korakala skozi Mušenik v Črno. O tem je bil obveščen tudi

Rudolf Pleiner. Pri tej povorki je med drugimi sodeloval tudi Alojz Raško, zaposlen v obratu, katerega vodja je bil Pleiner. Dan po tem nastopu je poklical Raška v pisarno ter v zvišanem tonu povedal: »Jaz sem Nemeč, grof je Nemeč, ti ješ nemški kruh. Ker si se pred gradom v Mušeniku predrznil peti protinemeške pesmi – marš ven!«

Turka je Pleinerjev nastop tako prizadel, da mu je šlo na jok, ko je prevajal, kar je rekel Pleiner. Raško je bil takoj odpuščen.

Pri iskanju pravice mu je bil zelo naklonjen takratni črnski orožniški komandir Jernej Vadnjal. Čez nekaj dni so Raška zaslišali orožniki iz Ljubljane. Kmalu za tem je sledil ukrep proti Pleinerju. Raška je moral ponovno vzeti na delo.

V marcu 1941, ko je Jugoslavija podpisala pakt s Hitlerjevo Nemčijo, so v Črni organizirali množično manifestacijo. Več sto domačinov, posebno mladine, je v povorki od gasilskega doma krenilo v Mušenik, da izrazi nezadovoljstvo nad podpisom pakta. V manifestaciji so sodelovali tudi mladinci, ki

so taborili na Lešah. Med njimi je bil tudi, kot vodilni funkcionar, Pavle Žaucer.

Množica je pred gradom v Mušeniku zahtevala, da Pleiner sliši stališče zavednega prebivalstva, vendar je le-ta že prej pobegnil na Prevalje. Župan Ivo Turk je manifestante v nagovoru podprl in pozval, da se vsi organizirano zoperstavimo dogodkom, a da pri tem ohranimo red in dostojanstvo.

Po prihodu Nemcev je župana Iva Turka dne 11. 4. 1941 »Gestapo« aretiral, odpeljal v Celovec, od tod pa v Begunje. Od tod so ga odpeljali v taborišče Buchenwald, pozneje v Rawensbrück, kjer so interniranci gradili poznejše žensko taborišče. Tam ga je 26. maja 1942 doletela mučeniška smrt.

Ivo Turk se je rodil 17. 8. 1889 v Ribnici na Dolenjskem, doma pa je bil blizu Pliberka. Zaposlen je bil kot uradnik-knjigovodja pri gozdni upravi grofa Vincenca Thurna v Guštanju do 5. 9. 1932, nato pa v Mušeniku do aretacije. Poročil se je dne 29. oktobra 1921 s sestro dr. Maksa Obersnela – Ičko. Dr. Maks Obersnel je bil od leta 1919 do 1922 nadzornik v jeklarni grofa Thurna na Ravnah.

Leta 1923 se je družini Turk rodila hčerka Neva. Kot zaveden Slovenec in starosta Sokola v Guštanju ter večletni župan v Črni je Ravenčanom in Črnjanom Ivo Turk še danes ostal v zelo dobrem spominu.

Črna je po svojih prebivalcih z okolico poznana kot kraj velikih žrtev za svobodo. Padlo in umrlo v taboriščih je 221 prebivalcev. V jekleno ploščo so ulita imena žrtev, med njimi tudi Ivo Turk.

Ohranili bomo spomin na nje, ki so dokazali za ceno življenja pripadnost svojemu narodu.

Zadnji predvojni župan Črne – Ivo Turk si je ta spomin vsekakor zaslužil. In kaj piše o njem Lovro Kuhar – »Prežihov Voranc«?

KRALJ NA BETAJNOVI NA DOBRIJAH

Zbrana dela, številka 9 – Nezbrane reportaže in spominski zapisi: dr. prof. Drago Druškovič:

Že leta 1920: V Arhivu Slovenije se je ohranila vloga na Okrajno glavarstvo Velikovec (31. maja 1920) z željo po ustanovitvi delavsko izobraževalnega društva Svobode (podružnice, katere centrala je bila v Ljubljani). Med vlagatelji so podpisani Lovro Kuhar, Matija Gradišnik in G. Kastelic; priložili so tudi pet izvodov pravil, imeli so svojo knjižnico: Iz razne dokumentacije, tudi poročil iz časnikov vemo, da se je s knjižnico posebej ukvarjal Prežih.

Med drugimi piše na str. 538:

Usoda pa je hotela, da je guštanjka »Svoboda« v tem pogledu imela posebno srečo. To moramo priznati pred vsem svetom. Guštanjki »Sokol«, ki se je rekrutiral iz vrst učiteljstva in fužinarskega uradništva, je že



Zaroka Iči Obersnel in Iva Turka v Guštanju 28.6.1921. Na sliki so Wiesnerjevi in starši dr. Obersnela. Spredaj od leve: Zora, roj. Obersnel, por. Wiesner, z Daisyco, starši Marija in Anton Obersnel, Tatjana Obersnel, Štefi Obersnel. Zadaj stojijo: Ernest Wiesner, Iči, roj. Obersnel, Ivo Turk in dr. Maks Obersnel.

takrat široko pojmoval naloge ljudske kulture. Ne le da so delavci vedno skoraj brezplačno dobivali na razpolago sokolski oder, kadar so ga potrebovali za svoje prireditve,

sokolska družina je dajala »Svobodi« na razpolago tudi svoje igralce, če jih je ta potrebovala.

Tu ima največ zaslug Turk Ivo od Gozdne uprave, ki je vedno podpiral kulturne napore »Svobode« in je tudi sam pomagal kot igralec težkih vlog. Sokol Turk Ivo je ostal v svojem življenju dosleden. Takoj leta 1941 ga je Hitler dal zapreti, ga vlačil po raznih taboriških, dokler ga ni uničil v Dachau malo pred našo svobodo.

Stran 539:

Tu nam je priskočil na pomoč načelnik »Sokola«, gozdni uradnik Turk, ki se je ponudil, da prevzame vlogo Kantorja, kralja na Betajnovi. Zdaj smo bili že na konju tako rekoč. Vse drugo bo laže šlo.

Stran 541:

Turk je bil sama potrpežljivost, toda to mu je bilo preveč. Kantor, ki je bil dober igralec, je bil ves navdušen:

»Ha, to bo predstava!«

Viri podatkov: »Prežihov Voranc« – Kralj na Betajnovi v Dobrihah.

Ivan Hercog – zadnji povojni občinski predsednik v Črni (1956 – do 23. 10. 1958), prvi predsednik združene skupščine občine Ravne na Koroškem (1. 11. 1958 – 30. 10. 1962)

Alojz Raško – nekdanji predstojnik upravnega organa za notranje zadeve SO–Ravne na Koroškem.

Tatjana Gostiša, Ljubljana – hčerka dr. maksa Obersnela.

Slike:

Neva Nabernik, Ljubljana – hčerka Iva Turka

Mirko Šoštarič

VOJNA POŠTA NA KOROŠKEM 1918-1920

Posebno vojno pošto slovenske enote in enote SHS niso imele organizirane, pač pa je redna pošta odpremljala nefrankirane poštno pošiljke. Edino v Celovcu je bila odprta vojna pošta, ki je poslovala od srede junija 1919 do 31.7.1919, ko so enote SHS morale Celovec zopet izprazniti. Če je na pošiljki bil namesto znamke napis »Vojna pošta« in žig vojaške enote, je poštar še odtisnil redni poštni žig na karto ali pismo ter pošiljko redno dostavil naslovniku.

Na 9 primerov pošiljk brez znamk pride 11 primerov z žigom vojaške enote in z redno frankirano znamko.

Zanimivo je ugotavljati, kje so katere enote bile stacionirane, katerega dne, včasih je zanimiva tudi vsebina pošiljke, tako na primer:

SHS slovenski planinski polk –
25.3.19. 4. stotnija strojnih pušk v Pliberku,

19.4.19. 3. stotnija, 2. vod v Pliberku
20.5.19. 9. stotnija 2. vod pri Slovenj Gradcu (tekst: »sem z one strani slovenskega graca v strelskih jarkah in nemece se nazaj pomika in jako kmete rauba...«)

4.6.19. neznana enota v Št. Paulu (»... večeraj zavzeli po trdovratnem boju Št. Pavel. Razmere grozne. Domačini pobegnili. Mesito krasno in prazno. Pošte nobene...« žig Maribor in Št. Paul)

7.6.19. sporočilo z Gospe Svete

9.7.19. I. Baon., štab Velikovec

9.10.19. III. Baon, Vovbre

SHS celjski pešpolk –

I–II.19. štabna stotnija Velikovec

SHS 40. pešpolk –

11.II. (20?) polkovni tren Velikovec

8. in 27.3.20. I Baon Velikovec

SHS 47. pešpolk –

2.11.19. 6. četa Vovbre

3.11.19. 7. četa Vovbre

25.11.19. 8. četa 2. vod Velikovec

SHS 45. mariborski pešpolk –

31.7.19. 3. bataljon Dravograd (... preselili v počitek...)



SHS 47. PEŠPOLK 7 ČETA

24.2.19. 10. stotnija Radgona
 36. kombinirani karlovački baon. –
 11. in 14.6., 8.7.19. sv. Jakob pri sv. Pavlu
 (... »strahovito dolgča ? SHS pešpolk)
 6.2.20. 3. bataljon Borovlje
 Saperski bataljon SHS Ptuj
 23.7.19. ? stotnija Sinča ves
 Topniško poveljstvo SHS Maribor –
 2.7.19. baterija 1. Celovec
 Celovački odred –
 23.7.19. brez enote Celovec
 Koroški odred –
 27.9.19. brez enote Velikovec
 Koroško obmejno poveljstvo –
 23.3.20. brez enote Velikovec (opravičilo...
 »ni boljših razglednic – kot kič«)

Zanimivo je slediti premikom slovenskega planinskega polka: najprej je bil stacioniran v Pliberku (III.–IV.19.), se med nemško ofenzivo umaknil do Slovenj Gradca (V.19.), v protiofenzivi prodril čez Št. Pavel (3.6.19.), prodril do Gospe Svete (7.6.19.) in končno stacioniran v Velikovcu 9.7.19. in Vovbrah 9.9.19.

45. mariborski pešpolk, ki je II.19. odbil napad na Radgono, je po težkih borbah v Labotski dolini počival VII.19. v Dravogradu. V Labotski dolini se je boril tudi 36. kombinirani karlovački bataljon, v njem so bili tudi Slovenci.

Preseneča odsotnost poštnih sporočil enot v Rožu; samo en primer je znan v Borovljah.

Zaradi popolnosti je treba omeniti italijansko vojno pošto na Koroškem.

Italijani so po premirju 3.11.18. zasedli vso Kanalsko dolino od Pontebe do Vrat in še Belo Peč na Kranjskem z enotami 22. armadnega zboru z divizijami pešcev 57., 22., 60. in z brigado pešcev Piemonte.

V času junijske ofenzive jugoslovanskih enot so leta 1919 te iste italijanske enote

zasedle železniško progo Beljak–Trg–Šentvid in v teh enotah so poslovale vojaške pošte št. 9, 54, 61 in 87 v času od junija 1919 do januarja 1920. Namen te italijanske intervencije je bil zavreti nadaljnje prodiranje jugoslovanskih enot, ki so ponovno zavezle v nemški ofenzivi maja–junija 1919 izgubljene kraje ter začasno osvobodile ozem-

lje plebiscitne cone A in B s Celovcem, Gosposvetskim poljem in Kostanjami nad Osojskim jezerom.

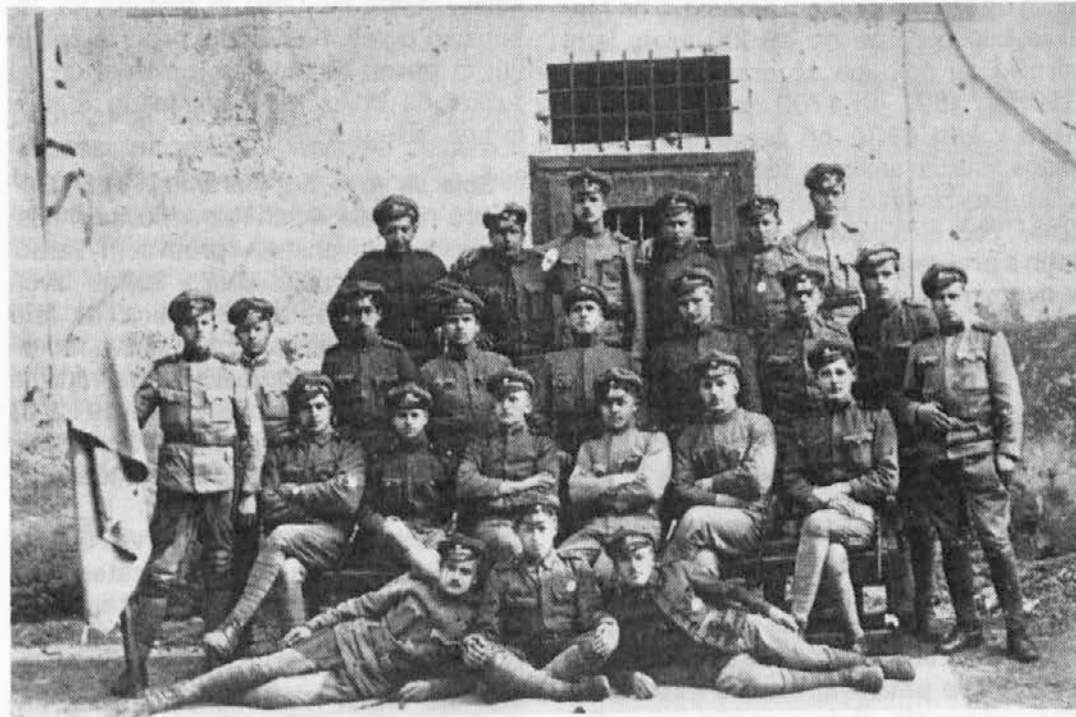
Meje plebiscitnih con so bile določene s pogajanjmi petih velikih na razgovorih v Parizu.

FRANC HAFNER- začetnik stenografije na Slovenskem

Med znamenite Slovenjgračane moramo šteti tudi Franca Hafnerja, tedaj učitelja mestne osnovne šole, ki je poučeval četrti razred. Rodil se je leta 1839 v Gornjem Gradu kot sin zidarja. Kot mlad učitelj je prišel leta 1864 v Slovenj Gradec, se naglo vživel v mestne razmere, saj se je že naslednjega leta 2. februarja poročil z Marijo Jauk, hčerko mestnega trgovca. Žena mu je rodila v šestih letih pet otrok, katerih botre so bile same soproge mestnih trgovcev. Kljub številni družini je našel dovolj časa, da se je vsestransko izobraževal in svoje obširno znanje prenašal ne samo na svoje šolarje, temveč na ves tedanji mladi rod. Na njegovo pobudo je bila v Slovenj Gradcu ustanovljena nedeljska šola za vajence. Ker je že leta 1867 na lastno pest razširil tedanjo tri-razrednico na štirirazrednico in sam prevzel pouk v četrtem, tedaj najvišjem razredu, je dosegel, da so leta 1872, tik pred njegovim odhodom iz Slovenj Gradca, tudi uradno razširili šolo v štirirazrednico. Ves čas si je prizadeval, da bi Slovenj Gradec dobil tudi šolo, ki bi mladino še naprej izobraževala. Tako je imel namen, da bi mesto dobilo meščansko šolo. V ta namen je okrajno zdravstvo dobivalo za gradnjo šole 3500 goldinarjev, kar je bilo med bogatimi meš-

čani kmalu povečano na 6000 goldinarjev. Vendar je istočasno dosegel, da je bila ustanovljena šola za ženska ročna dela in da je šola dobila drevesnico za praktičen pouk sadjarstva. V tem obdobju najuspešnejšega organizatorskega udejstvovanja pa je našel še dovolj časa, da je prestavil v slovenščino, kot prvi Slovenec in verjetno kot prvi Jugoslovčan, Habelsbergerjevo stenografijo. Tako poteka sedaj 100 let, kar se je v našem mestu porodila slovenska stenografija, ki je kmalu našla svoje mesto v raznih tečajih trgovskih nadaljevalnih šol, na trgovskih akademijah in kmalu so jo uporabljali v uradih in podjetjih kot odlično sredstvo za hitro korespondiranje.

Zaradi svojih zaslug – kot odličen učitelj, organizator in utemeljitelj slovenske stenografije – je bil leta 1872 premeščen v Maribor, kjer so mu zaupali mesto vladniškega učitelja; odslej je dajal zgled bodočim učiteljem, kako je treba poučevati. Kmalu je bil imenovan za šolskega nadzornika za okraje Slovenj Gradec, Radlje in Šoštanj. Kot šolski nadzornik je še bolj uveljavil svoje organizatorske sposobnosti na širšem področju, kar je bilo kmalu čutiti posebno v teh okrajih. Tako je Slovenj Gradec dobil leta 1874 prvo telovadno orodje (bradlje, drog, konja, pa tudi plezala) in uvedbo telovadbe za dekleta. Leta 1876 je Slovenj Gradec dobil obrtno nadaljevalno šolo, ki pa je kmalu zopet prenehala zaradi odpora mojstrov in na veliko žalost obrtnih vajencev. Šola je dal opremiti z učnimi pripomočki, ki jih je deloma sam sestavil. Kako je znal navdušiti prebivalstvo za šolske potrebe, najlepše izpričujejo zapisi, da se od leta 1879 nenadoma pojavijo dobrotniki slovenjgraške šole, ki darujejo po 100 in celo 200 goldinarjev, kar je bila kar tretjina celoletnega šolskega proračuna. Uredil je tudi redne denarne prispevke občine za šolske potrebe. Tako je mesto Slovenj Gradec prispevalo 55 %, Stari trg 22 %, Legen 15 in Vrhe 8 % šolskega proračuna. Tako uspešnega kulturnega delavca deželno glavno mesto Gradec ni pustilo na periferiji, temveč ga je pritegnilo k sebi. Z njegovo prestavitvijo v Gradec se izgubijo za njim vsi sledovi njegovega nadaljnega delovanja, pač pa ostajajo plodovi njegovega dela med slovenskim ljudstvom našega predela na častnem mestu začetnika slovenske stenografije.



Sl. 1: Vojaška enota – pešpolk

Branko Šuštar

„Spominčica šole družbe Sv. Cirila in Metoda na Muti“

Omemba nalepnice Družbe sv. Cirila in Metoda z motivom šole na Muti na Štajerskem v članku M. Šoštarčiča (Nalepnice ali znamkice »Narodni koleki«, Kor. fužinar 1/1989) je spodbudila zapis R. Kereca (K članku Narodni koleki, Kor. fužinar 3/1989). V njem se zanima za Muto in šolo, kar bi obogatilo muzej, Mutčane in okoličane pa razveselilo. Slovenski šolski muzej v Ljubljani hrani v svoji dokumentaciji in arhivu tudi nekaj zapisov o šolstvu na Muti. Posebno zanimiva je Kronika ljudske šole Družbe sv. Cirila in Metoda na Muti (1), ki zajema dvajsetletni čas delovanja te šole od 1900 do 1919.

Muta je bila tedaj trg s kakimi 1200 prebivalci in poleg Marnberga (Radlje) »najhujše nemškonacionalno ognjišče v gornjem delu Dravske doline.« Leta 1880 so tam našli 738 Nemcev in 32 Slovencev, dvajset let zatem 121 Slovencev in 945 Nemcev. (2) V kraju je delovala nemška štirirazredna javna šola, leta 1900 pa je slovenska narodnoobrambna družba sv. Cirila in Metoda (3) odprla privatno slovensko ljudsko šolo. O čem nam pripoveduje kronika te šole, ki sta jo kar vestno pisala šolska voditelja sestra Mr. Ursula Gosak do 1908, nato pa nadučitelj Anton Hren?

Predgovor h kroniki, ki nosi naslov »Spominčica šole družbe sv. Cirila in Metoda na Muti«, se začne z razmišljanjem, da »kdor je poznal zgodovino svojega bivališča, ni preživel samo tistih kratkih let, ki jih začrta kamnosek v neobčutljivi nagrobni kamen, marveč živel je od postanka svojega bivališča...« Po orisu preteklosti kraja in graščine Kienhofen, ki ga je 18. 3. 1899 kupila Družba sv. Cirila in Metoda, razloži smoter te narodnoobrambne družbe. Ta je »vzdrževati in utrjevati slovensko ljudstvo, zlasti ob mejah, v ljubezni do svoje narodnosti, ob enem pa mu tudi ohraniti najdražji zaklad, sv. vero. Ta dvojni namen je najlažje doseči z dobro vzgojo otrok. Zato je družba sklenila ustanoviti na Muti slovensko šolo na trdni krščanski podlagi. Izročila je šolo šolskim sestram v Mariboru.« Te so se priselile na Muto aprila 1900. S poukom so pričele 5. maja tega leta, kajti šele tedaj je prišlo dovoljenje deželnega šolskega sveta za otvoritev enorazredne dekliške šole na Muti. Učiteljica je bila sestra Mr. Ursula Gosak, ročna dela pa je poučevala najprej s. Kamila Bolkovac, nato pa s. Hilarija Robnik, za njo pa s.

Leonarda Košir. Veroučitelji so bili najprej župnik Franc Hurt, od šol. leta 1903/04 pa kaplani, Fr. Adlasnik do konca leta 1905, nato Ivan Lah, Blaž Dvoršak, Jožef Kodrič, Ivan Hauptman in Jožef Pintar. Od konca šolskega leta 1911/12 je bil veroučitelj Adolf Gril, ki ga je leta 1915 nasledil Karol Guček.

V šolo je bilo vključenih okoli 40 učenk, v prvih dveh letih nekaj manj (32, 38), nato pa od 40 do 46 v letih 1902 do 1904. Šola je imela pravico javnosti od šolskega leta 1903/04, šolsko leto pa se je začinjalo in končevalo v aprilu. Učenke so dobivale šolska naznanila štirikrat letno (konec junija, sredi septembra, konec januarja in sredi aprila). Učenke so praznovalle tedaj običajne šolske praznike ob cesarjevem rojstnem dnevu in godu, se udeleževale šolskih verskih vaj, ob koncu leta pa so imele tudi božičnico. Poleg prireditve (včasih z »igrokazom«, Pismo božičnemu Jezušku 1901 ali Marijin otrok 1905) je ta obsegala tudi obdarujevanje učenk z zimsko obleko, za kar so poskrbeli dobrotniki v Družbi sv. Cirila in Metoda. Ti so tudi pripomogli k temu, da je večina učenk prejela v zimskem času opoldansko toplo juho. Navadno vsako leto je obiskal šolo okrajni šolski nadzornik, pa tudi člani vodstva Ciril-Metodove družbe.

Družba je, kot omenja zapis za šolsko leto 1901/02, poravnala tudi stroške proračuna za šolo ter poskrbela za samoučila ubožnim učenkam. Posestvo na Muti je bilo cenjeno na 18.000 kron, letni stroški za šolo pa so znašali med leti 1905 in 1907 od 1700 do skoraj 1900 kron v letu 1907, pri čemer je znašala plača šolskim sestram 1200 kron, kurjava 200, vzdrževanje poslopja 141 in davki 255. Več stroškov je bilo v naslednjih letih s preureditvijo stavbe in razširjenjem v dvorazrednico. Stroški za leto 1909 so bili skoraj 5500 kron (od tega 2160 za zidarska dela), za leto 1910 pa 4.342 kron (od tega za plačo učiteljema in katehetu 3200 kron). (4)

Pouk za deklice in dečke

V šolskem letu 1908/09 je prišlo na šoli do velikih sprememb. Šola je iz dekliške postala mešana, kar so želeli predvsem okoličani, zato pa so morali spreminiti tudi učno osebje, saj šolske sestre niso smele poučevati moške mladine na Štajerskem (5). Šolske sestre »so odšle z Mute 17. malega travna 1908 (6). Naj-

prej je prišel za začasnega učitelja Ciril Petrovec iz družbine šole v Trstu (7), nato pa je to službo dobil nadučitelj v Štopercah pri Rogatcu Anton Hren, ki se je sem priselil sredi septembra 1908. Pouk v ročnih delih pa je kasneje prevzela njegova žena Ana, tudi učiteljica. Zaradi novih razmer in sprememb je tudi število učencev nihalo. Vpisalo se je 30 dečkov in 24 deklic, sredi leta jih je bilo le še 38 vpisanih (dejansko pa je obiskovalo šolo le 27), ob koncu leta pa 45. Število otrok je naraščalo: 1909/10 je bilo 67 učencev in učenk, 1910/11 že 89 in 1912/13 nad 100. Ob preoblikovanju dekliške šole v mešano je število deklic upadlo na polovico in šele v šolskem letu 1911/12 se je število dečkov in deklic izenačilo.

Otvoritev drugega razreda

Prizadevanja za otvoritev drugega razreda so se začela že jeseni 1908 z zidarskimi in mizarskimi deli, s katerimi so pripravili učno sobo za drugi razred. In čeprav je kolavdacija ugotovila, da ima nova šolska soba premalo svetlobe, so pouk vendarle dovolili za prvo polletje, nato pa so pomanjkljivosti odpravili. Kot druga učna moč je bila imenovana žena voditelja šole Ana Enok-Hrenova z letno nagrado 1200 kron. Prevzela je pouk v prvem razredu, šolski voditelj pa v drugem. O razširitvi šole na Muti v dvorazrednico so razpravljali tudi na glavni skupščini Družbe sv. Cirila in Metoda na Jesenicah poleti 1909: »Boj proti te šoli je ljut in besen ter nasilen, pa izdal ne bo toliko, da bi ne rešili, kar je po rojstvu in krvi našega.« (8)

Šola se je – kot beremo 1911/12 – dobro razvijala »kljub raznim oviram nasprotnikov slovenstva« predvsem zaradi pridnega dela učiteljstva v šoli in izven nje. »Zlasti se redno 3–4 krat na leto prirejajo veselice, kar dobro vpliva na narodno zavednost odraslih in pa tudi na razvoj šole.« Ko je bilo v letu 1912/13 vpisanih 54 dečkov in 54 deklic, je učitelj zapisal v kroniko: »Prekoračena je kljub izvanrednim razmeram in kljub strastnejši agitaciji proti slovenski šoli prva stotica.« Ko pa se je leto zatem število otrok znižalo za 3, pa beremo, da je temu »deloma kriv pritisk nasprotnikov in pa okoliščina, da je prišel na sosednjo šolo na Vratih mlad učitelj Klugler, katerega podpirata Schulverein in Südmarka. Januarja 1914 so hoteli na Pernicah



Poslopje šole družbe Sv. Cirila in Metoda na Muti 1910 leta

ustanoviti s pomočjo tamkajšnjega župana Kristoffelna podružnico Südmarke, kar pa so Perničani pod vodstvom župnika Hauptmana in (šolskega) voditelja Hrena prepričali. Vsled tega je bilo mnogo potov, sitnosti in plačil, ker so tekle tožbe. Vsekakor je bilo to leto precej težko in burno. Razmerje z nasprotniki se je poostriilo, a naša narodna stvar v celoti le lepo napreduje.«

Konkurz slovenskega trgovca

Leta 1911 je prevzel trgovino v poslopiju Ciril–Metodove družbe trgovec Anton Priveršek, »mlad neizkušen trgovec začetnik brez sredstev. Začel je na veliko in neekonomično gospodariti ter se na drugi strani obnašal tako, da ni bilo ne njemu, ne njegovi trgovini, ne slovenski stvari v prid. Pogosto se je z nasprotniki pretepal po gostilnah in zakrivil razne tožbe z nasprotniki povodom razbitja ustanove podružnice Südmarke v Pernicah. Mož je prišel v konkurz – naravna posledica takega gospodarstva. Nasprotniki so imeli seveda veliko veselje, češ, da je bil on le orodje voditelja šole. Temu pa ni bilo tako. Nasprotno: voditelj Hren ga je večkrat svaril in zadrževal – žal zaman. S tem polomom je slovenska stvar na Muti in v okolici mnogo trpela. Trgovino v družbini hiši je prevzel s 1. nov. 1913 novi trgovec Miloš Oset, mlad, začetnik, brez sredstev, a pameten in delaven dečko.«

Šola v letih I. svetovne vojne

Za šolska leta od 1914/15 do 1918/19 se kronika ni pisala sproti, temveč je pisec kronike, šolski voditelj Anton Hren, zapisal najvažnejša dejstva, »ki zadevajo šolo in obče narodno življenje v okolici«, konec leta 1919. V teh letih je bilo šte-

vilo učencev in učenk 100 ali nekaj več, upadlo pa je v šolskih letih 1917/18 in 1918/19 na dobrih 80. »Zanimive in značilne so te številke. Prva tri leta je ostalo število še malo izpremenjeno, ker se je le upalo na skorajšen in ugoden konec vojne za Slovane. Zadnji dve leti pa je razmeroma močno padlo, ker ni ljudstvo računalo z ugodnim koncem vojne za Slovane.«

Po odhodu učitelja Hrena konec julija 1914 v vojsko je prevzela vodstvo šole njegova žena učiteljica Anica Hrenova. Učitelja Hrena so kmalu vtaknili v vojaški preiskovalni zapor in »po Muti in okolici pa se je govorilo, da je voditelj šole že ustreljen, obešen itd.« Ko je bil brez zaslišanja januarja 1915 izpuščen, nato pa poslan v Galicijo »kot navaden vojak prostak – hlapec – pri konjih. Tak je ostal vso dobo na fronti do oktobra l. 1916.« Tedaj je bil poslan v zaledje, »da bi se izobrazil v častnika. Hodil pa je rajši križev pot bolnišnic in superarbitracij, bil nekaj časa po vojaških pisarnah ter končno za božič l. 1917 oproščen kot učitelj.«

S poukom v vojnih razmerah so pričeli novembra 1914. Najprej je poučevala Anica Hrenova sama, menjaje oba razreda, nekaj tednov ji je brezplačno pomagala učiteljska abiturientinja Roza David iz Vuzenice, z novim letom 1915 pa je družba poslala učiteljico Marijo Pretnarjevo iz Ljubljane, ki je poučevala do vrnitve voditelja šole iz vojske. Ta je prevzel pouk zopet z novim letom 1918. »Šola je tudi mnogo trpela, ker se je bila v njej naselila začasno vojaška bolnica, sicer ne v razredih, ampak v praznih sobanah I. nadstropja. Posrečilo pa se je dr. Preglu iz Vuzenice z energičnim nastopom, da

se je bolnišnica po nekaterih tednih preselila drugam. Pozneje so se nastanili v njej parkrat za daljšo dobo gališki begunci.« V letih 1914 in 1915 so še priredili božičnice v takem obsegu kot prejšnja leta, pozneje pa vedno manj, tako, da je leta 1918 zaradi pomanjkanja sredstev izostala.

Težko je bilo stališče naše šole – bremo v kroniki – v teh časih, ko je avstrijska in nemška vojska slavila svoje zmage ter se je val sovražnosti napram vsemu, kar je slovanskega, dvigal vedno višje in višje. – Tu naj sledi le kratek dogodek: Začetkom dec. 1914. se je slavil padec Belgrada naši vojski v roke, t.j. avstrijski. Vse je moralo ta dogodek proslavljati, tudi naša šola seveda. Naša šola je bila razobesila zastave – seveda ne slovenske – Drugo jutro pa so bile pri vходу napravljene velike črne papirnate zastave in čez noč je zginila velika deska iz pročelja z napisom: »Šola družbe sv. Cirila in Metoda«. – Čez dolge mesece pozneje se je našla tabla v Dravi in na njej napis: »Nach Serbien.« Na vsak način značilen omen.«

V letih, kar ni bilo šolskega voditelja Hrena na Muti, so razmere v kraju in okolici postale docela »prijetne«. Vladala je sloga med obema narodnostima, t.j. Slovenci sploh niso imeli besede v okraju in niso prišli nikjer v poštev. Le majniška deklaracija je nekoliko razburila duhove, pa v teh krajih se je malokdo zmenil za njo. Šele znameniti shod dne 7. 4. 1918. v Št. Janžu pri Dravogradu, katerega se je udeležila vsa nemškutarija tudi iz Dravske doline, je razpalil duhove, ker so bili naši narodni nasprotniki tepeni. Takrat se je zopet začelo gibanje obeh strank.« In kateri so bili »velika opora slovenski šoli, slovenski stvari in obitelji voditelja Hrena v teh nad vse težavnih časih?« »To so iz Mute: trgovec Miloš Oset, posestnik Fran Zagajšek in kmet Ivan Peruš, pd. Repatec od Sv. Primoža. Iz Vuzenice: Dr. Pregl, učiteljica Ivka Vidmar in učitelj Joško Golob ter zlasti trgovec Emerik Mravljak. Tudi Kresnikova hiša je bila naklonjena obitelji voditelja. Iz Vuhreda pa hiša Pahernikova.«

Prevrat – konec C.M. šole na Muti

Kronika nato zanimivo opisuje dogodke od novembra 1918 naprej ter omenja osnovanje narodnega sveta v Dravski dolini, katerega tajnik je bil šolski voditelj Hren, prevzem občin in javnih korporacij v slovenske roke januarja 1919 ter »koroški polom začetkom maja 1919«. Tedaj so vdrli Nemci tudi v Dravsko dolino in 7. maja 1919 je pobegnila z Mute tudi učiteljeva družina z vlakom, sam pa je »bežal s kravo na Pohorje.« »Po zaslugi par častnikov in pa trgovca Oseta, ki je bežal samo v Vuhred, so bili Nemci že drugi dan vrženi iz Mute in Vuzenice.«

»Pouka ni bilo več ob tem času na Muti ne v naši šoli ne v javni«, piše nato kronika. Višji šolski svet v Ljubljani je z odlokom dne 17. 3. 1919 preustrojil javno šolo (prejšnjo nemško) v slovensko »z ozirom na zelo malo število pristno nemških otrok« (9) ter jo združil z zasebno dvorazredno šolo Ciril–Metodove družbe. Ciril–Metodova šola je delovala do 15. aprila 1919, ko je redno zaključila šolsko leto. Zakonca Hren, ki sta poučevala na Muti, sta bila prestavljena na šolo v Studence pri Mariboru.

»S tem je prenehala ta važna narodna postojanka, katero je vzdrževala narodna požrtvovalnost 20 let. Pri odhodnici, katero so priredili vsi sloji v Dravski dolini meseca avgusta v Vuzenici pri Mravljaku odhajajočemu voditelju družbine šole na Muti, se je povdarjala važnost te postojanke. Reklo se je: ako ne bi bilo te šole v Dravski dolini, ki je budila in dramila ne samo svojo bližnjo okolico, ampak vso dolino, bi bila za Slovenijo najbrže lepa Dravska dolina zgubljena za vedno.«

Ko se je šolski voditelj Hren poslavljal od Dravske doline, kjer je dobro desetletje »delal in trpel«, je bil zadovoljen, da je »sonce svobode« zasijalo tudi v to temnozeleno pohorsko pokrajino. Zapisal pa je še: »Domovina pa naj se pobriga za te ljudi na meji ter jih naj tesno priklene na svoje osrčje. Stoletja je bilo ljudstvo v teh lepih krajih prepuščeno samemu sebi in teptanju tujca. Ni čuda, ako je nekoliko otopelo in nezaupno. A je v celoti dobro. Pridobi ga na svojo stran, in držalo se te bode v dobrih in slabih časih!... Naj spremlja domovina dogodke v teh krajih s paznim očesom!«

OPOMBE

1. Slovenski šolski muzej, arhiv, f. 325, Kronika ljudske šole družbe sv. Cirila in Metoda na Muti. Vsi citati so iz te kronike, razen če ni posebej naveden drug vir.
2. Lev Brunčko, Izprehod po dravski dolini od Sp. Dravograda do Maribora, v: Slovenski Branik, Vestnik naših pokrajin, Ljubljana II/1909, št. 7, str. 185.
3. Več o družbi sv. Cirila in Metoda: Andrej Vovko, Slovenska šolska narodnoobrambna društva v Habsburški monarhiji, v: XIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1983, str. 247–260 in tam navedena literatura.
4. Koledarji (vestniki) družbe sv. Cirila in Metoda za leta 1907 do 1912. Šolo na Muti omenja tudi pregled ob 25–letnici družbe: Pogled na prvo četrtstoletje družbe sv. Cirila in Metoda, Ljubljana 1910, str. 27.
5. Tako kronika. Tajniško poročilo dr. Gr. Žerjava na glavni skupščini družbe sv. Cirila in Metoda v Ptujju 1908 pa pravi: »Ker so šolske sestre odpovedale delovanje na tej šoli, nastavila se je na mutski šoli moška moč.« Slovenski Branik, 1908, št. 8, str. 168.
6. Koledar (vestnik) družbe sv. Cirila in Metoda, 1909, str. 186.
7. Ciril Petrovec: Spomini na Muto, v: Slovenski Branik, II/1909, št. 1, str. 9–12.
8. Slovenski Branik, II/1909, št. 10, str. 249.

9. Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa šole Muta: Popis izvlečka šolske kronike, 1936.

Kar je v navednicah, je dobeseden citat iz vira, ki ga želimo predstaviti avtentično tudi za jezikovnimi posebnostmi, arhaizmi ali napakami).

Andrej Kotnik–Jurič

IZ MOJIH SPOMINOV

ROD IN DRUŽINA

Naš dedej je prišel na Dobrije z Zelovca. Priženil se je k Jugu in tako brezplačno dobil lepo premoženje. Vendar si ni privoščil nič, dokler vsi otroci niso odrastli.

Moj oče Dominik je v mladih letih fural s konji. Ko so skozi naše kraje gradili južno železnico, je vozil oče kamenje za dobrijski viadukt. Drugače je največ vozil les. V Labotsko dolino je prevažal macesnove hode za ladje in v Eibiswald kremenjak. Vračal se je s sodi rdečega kiselkastega vina »šilher«, ki ga je največ kupoval gostilničar Petrač. Pripravljal je malice za pudlarje. Ti so najraje imeli prekajeno svinjsko meso in rdeče ali belo štajersko vino. Tudi uradniki so ga radi prihajali srkat.

S Petračevimi smo bili v sorodu, saj sta bili Petračeva in moja mati sestri. Bili sta Prežihovi hčerki. Pri poroki mojih staršev je bil rajni Krautberger za pričo. Tako smo mi prišli v Prežihovo zlahto.

Moji starši so gospodarili na Župančevem posestvu. Oče je bil razgledan človek, postal je župan tolstovrške občine. Ponosen je bil na to. Ko je prišel deželni glavar na občino Guštanj, je inspicient poslal sluga s sporočilom mojemu očetu, naj pride tja. Oče pa je rekel: »ve, kje uradujem, naj pride on sem«. In ni šel.

Spominjam se, ko je pravil, kako so nekoč, ko je še fural, vozil roparja. Bil je moški, preoblečen v žensko. Nosil je dežnik in košaro, iz katere je bilo videti pištolo. Nankrat mu pade dežnik na tla in ukaže očetu, naj ga gre pobrat. Oče ga ni ubogal; ustavil je, da ga je šel ropar sam pobirat. Ko pa je bil raz voz, je pognal konje v galop in ušel gotovi smrti.

Ustanovil si je številno družino. Bilo nas je osem otrok, sedem bratov in sestra Minka. Najstarejši brat dr. Franc, je postal profesor in nato ravnatelj Mohorjeve v Celju; dr. Janko je bil univerzitetni profesor in je znan po številnih slovarjih, ki jih je sestavil; Simon je bil duhovnik, dokler je bil kaplan, je režiral številne gledališke igre, večino svojega življenja pa je preživel kot župnik v Podgorju; Dominik je bil gospodar na Župančevem posestvu. Beno pa se je priženil k Lubasu; najmlajši, Zorko, je bil

učitelj in šolski upravitelj v Šmartnem ob Paki, medtem ko je sestra Minka preživela svoj vek v Savinjski dolini in je bila med drugo svetovno vojno z družino izseljena v Srbijo. Jaz, Andrej, sem si prislužil pokoj v Železarni Ravne, kjer sem delal 35 let, živim pa na Juričevem posestvu, v največji bližini rojstnega Župančevega. Juričevo je oče kupil pred prvo svetovno vojno, ko je Žmolakovo prodal Dretniku, očetu sedanjega Ajnžka. Prišli so s planin, z Javorja, in so bili delavni in zavedni ljudje.

Osnovno šolo sem obiskoval v Guštanju. Štiri leta sem hodil v trško, nemško šolo, ko pa so, tudi po prizadevanju mojega očeta, ustanovili utrakvistično tolstovrško šolo, smo se vsi okoliški otroci preselili vanjo. Tu me je učil učitelj Zeihen iz Roža. Kot učitelj je bil dober. Poročil se je s Časovo hčerko. Njen oče je kupil Prežihovo posestvo, ki je tako prišlo v nemškutarske roke. Prežihovo bajto pa je kupil Vorančev oče, ki je bil velik narodnjak in razgledan človek. Rad je potoval. Bil je prvi daleč naokoli, ki je romal v Sveto deželo.

Za mojima starejšima bratoma je tudi najmlajši, Zorko, šel na gimnazijo v Celovec. Zaradi političnega delovanja pa so ga vrgli iz šole. Brat Franc, ki je bil tedaj profesor v Celovcu, je posredoval, da so ga sprejeli na meščansko šolo v Velikovcu. Seveda s pogojem, da se ne bo več mešal v politiko. Moj brat Franc je tudi Prežihovemu Vorancu pripomogel, da je dobil študentsko zadružno zvezo in se je lahko šolal v zadružni šoli v Ljubljani in na Dunaju.

Sam sem po končani osnovni šoli želel iti naprej v šole, vendar sem moral ostati doma in pomagati na posestvu, ker je moral brat, ki je bil namenjen za gospodarja, tri leta služiti vojaški rok. Bil je pri vojaki v Gorici, pri 47. pešpolku. Tisti čas je pri konjenici služil tudi Munkov Franc s Tolstega vrha. Odlomil je kopito pri puški in škodo je moral plačati njegov oče.

PRVA SVETOVNA VOJNA

Ko se je začela vojska, je bilo zelo hudo. Vpoklicali so vse mlade fante, predvsem kmečke. Tisti, ki so delali v guštanjski tovarni, so lahko ostali doma.



Andrej Kotnik—Jurič, z nekdanjim soigralcem Jozijem Planincem

Leta 1914, ko se je začela vojna z Italijani, so morali mnogi tudi bežati. To se je zgodilo mojemu stricu Francu, ki je bil v službi pri železnici v Trstu. Z vso družino, bratranec Jaroš je bil star komaj mesec dni, je pribežal v Guštanj. Najprej so se nastanili pri Žmavcerju, nato so prišli na Dobrije k Juriču. Dali smo jim sobo v bajti, ki je bila na vrhu kašta, spodaj pa je tudi bila le soba s kuhinjo — dimnico. Na vrhu je bila stolpna ura, ki smo jo navijali, da je bila, kadar je bilo treba h kosilu. Strica so odgnali v službo na Gornje Avstrijsko, teta z otroki pa je ostala pri nas.

Oče se je bal, da bi me poslali na rusko fronto, zato mi je svetoval naj se prijavim kot prostovoljec za koroško-italijansko fronto. Ubogal sem in res dokaj srečno prestal vojno.

Ko so Avstrijci zasedli gore, ni bilo strelskih jarkov in zaklonišč. Delali smo jih sami, s pomočjo ruskih ujetnikov. Ti so stanovali v lesenih barakah, ograjenih z bodečo žico, in smo jih morali ponoči stražiti. Mene so bili vedno veseli. Zmeraj sem jim prinesel cigarete, seveda na skrivnem. Vojski smo dobivali vsak dan po deset cigaret. Res so bile slabše vrste, a kadilcem so veliko pomenile. Pred spanjem so Rusi vstali in skupno molili očenaš. Tudi jaz sem se odkril in jih tako počastil.

Imeli smo tudi delovne kompanije. V njih so bili možje, stari nad 60 let, večinoma Primorci. Trpeli so pomanjkanje kruha in cigaret.

Na koroško-italijanski fronti sem prebil tri leta. Srečal sem številne znance iz domačega kraja, med drugimi tudi Brundulovega Rudija, Žmolaka in Petračevega Mirka, ki je pozneje padel na Koroškem.

Po koncu vojne sem se ob švicarski meji in čez Štajersko ter skozi Labotsko dolino vrnil domov. Dravograjska železniška postaja je bila že zasedena. Zasedli so jo guštanjski nemškutarji, ki so pozneje pobegnili na avstrijsko stran.

Domov sem prišel 10. novembra 1918. Na hišnem pragu sem najprej zagledal mater in sem že na gorici veselo zavriskal. Nato sem se pozdravil še z očetom in brati, ki so se že vrnili. Brata Janka še ni bilo in tudi nobene vesti ni bilo od njega. Že leta 1914 smo dobili sporočilo, da je »gefangen oder gefallen«, pozneje pa smo zvedeli, da je v ruskem ujetništvu. Minej se je večkrat oglašil, tako smo vedeli, da so ga ujeli Italijani. Bil je že kar večni vojak. Po triletnem služenju vojaškega roka se je začela vojna in po njej je prebil še dve leti v ujetništvu.

Po vrnitvi domov ga je zopet čakalo težko delo. Grubarjev vrh je bil poln dozorelega lesa. Županc se je lotil spravila pozimi. Najprej ga je zvažil do Potočnika in Blatnika, ko pa se je naredil saninec, ga je s konji zvozil v Dravograd, kjer ga je prevzel lesni trgovec Mistpek, po rodu Madžar, ki je bil med vojno oficir na soški fronti in je imel polno odlikovanj.

MED MALGAJEVIMI BORCI

Po koncu prve svetovne vojne so se na Koroškem začeli tako imenovani prevratni dnevi. Rodoljubi so začeli zbirati domače fante za boj proti Volkswhehr. Med prvimi je bil Beno Kotnik, Lubas iz Podkrajja. Z Dobrij jih je zbral še bolj malo; nekateri se še niso vrnili iz vojske, nekateri so za vedno ostali na fronti. Med njimi tudi Jugova sinova Luka in Vester, ki sta padla v Karpatih.

Na Prevaljah so ustanovili Narodni svet za Mežiško dolino. Poklicali so Malgaja in njegove fante, da so pomagali delati red. Pridružili smo se jim domačini in skupno smo se borili za slovensko Koroško.

Javil sem se pri malgajevcih takoj, ko sem se vrnil domov. Določili so me za pomoč pri preskrbi s hrano. S skupino, ki jo je vodil Šef, tajnik tolstovrške občine, in v kateri sta bila še Lubas in Ivan Petrač, smo se peljali v Zagreb po sladkor, cikorijsko, prekajeno meso in pivo. Ko smo vse naročili, smo morali čakati, da so nam pri-

pravili blago. V tem času smo doživeli prijeten in neprijeten dogodek.

Prvi je bil veselo srečanje z mojim bratom Jankom, ki se je po štirih letih vračal iz ruskega ujetništva. Zagledali smo ga skozi okno hotela na Ilici. Planili smo si v objem in skupaj prebili vesel večer. Prenočili smo v njegovi najeti sobi kar na tleh. Nismo se pritoževali, saj prenočišča ni bilo lahko dobiti.

Naslednji dan sva šla s Petračem v trgovino kupit malico. Bila sva pri pultu, ko pride možki v civilu in začne spraševati, kdo in kaj smo, in zahteva dokumente. Hoče puško, vendar mu jo izročim šele, ko nameri vame pištolo. Pokliče patroljo in odvedejo nas na vojno redarstvo. Peljali so nas mimo hotela Pri Slovencu in vzeli še Lubasa, ki je tam čakal. Na vojnem redarstvu so nas zasliševali, telefonirali v tovarno Franck in pivovarno. Kar so izvedeli, se je ujemalo z našimi izjavami in osvobodili so nas. Prespati smo morali še tam. Naslednji dan smo lahko prepeljali naročeno hrano in pivo domov. To je bilo o božiču leta 1918.

Malgajevci in drugi Maistrovi borci smo pregnali Nemce iz slovenskih krajev do Velikovca in še naprej. Potem je prišla tista nesrečna ofenziva, na katero nismo bili pripravljeni niti z rezervnim moštvom niti z orožjem, strelivom in s hrano. Nemci so dobili pomoč z Dunaja in od drugod in morali smo se jim umakniti.

Bil sem pri dravskem mostu pod Tinjami za telefonista in ordonanca pri 12. četi strojnih pušk. Komandant je bil nadporočnik Semulič, pisar pa Čeh Hugo Veseli, slep na eno oko. Pri spodnjih Dulah je padel Senica iz Šentanela.

Ko smo se vračali, smo imeli dva voza — kuhinjo in voz s pisarniški potrebščini. Na zbornem mestu smo pripeljali samo en voz, ker smo imeli le en par konj. Drugega smo pustili pri hiši, kjer smo stanovali. Komandir je vprašal, kdo bi šel nazaj po drugi voz. Javila sva se s tovarišem iz čete, vzela konja in pripeljala še voz — pisarno s pomembnimi dokumenti.

Tako smo se zbrali in se umikali organizirano, kolikor nas je še bilo pri četi. Nekateri so šli na svoje domove in se tam poskrili pred bližajočim se sovražnikom. Kranjci so večinoma zbežali čez Jezersko. Vprašal sem komandanta, kaj bo z nami Korošči. Odgovoril je, naj naredi vsak, kakor sam hoče. Pomislil sem, če me volkswehrovci dobijo doma, me ubijejo. In sem šel s četo. Na Dobrijah sem mimogrede pogledal domov. Očeta že ni bilo, zbežal je z bratom Lubasom proti Savinjski dolini. Pri nas se je oglašil tudi bratranec Ivan Petrač, ki se je boril v Šmarjeti. Tam je padel kapetan Razlag in še več drugih. S Petračem sva se malo pokrepčala in odšla čez Zelovec proti Slovenj Gradcu, kjer se

je zbirala naša razkropljena Malgajeva četa. Od tam smo šli v Celje in potem v Ljubljano, kjer so ustanovili slovenski planinski polk z mobiliziranci in prostovoljci. Opreмили so nas na novo z orožjem in obleko. Po nekaj dneh vežbe smo se vrili na Koroško. Zbrali smo se v Slovenj Gradcu. Mene so določili za bataljonskega kačipota čez Lesnikov vrh in na Sele.

Zjutraj ob treh se je začela ofenziva. Bataljonski štab se je ustavil pri Križanu, kjer je bila gostilna. Pride komandant in vpraša, kdo bi šel ob telefonski žici proti Guštanju, da bi ugotovil, kje je zveza prekinjena. Poročati bi moral na javorniškem gradu. Javil sem se jaz kot domačin in sem se podal na pot. Šel sem za žico, dokler je nenadoma ni zmanjkalo. Oglasil sem se na Javorniku, vendar na gradu ni bilo več nobenega vojaka. Mahnil sem jo proti Dobrijam. Na drugi strani Blatnikovega mostu je bila četa, ki je prodirala z Grubarjevega in Jelenovega vrha proti Guštanju. Vprašali so me, od kod prihajam. Povedal sem, da moja četa prihaja čez Lesnikov vrh v Kotlje in Guštanj in da sem tu domačin. Niso mi verjeli, dokler ni potrdil tega železniški čuvaj, ki je povedal, da sem njegov sosed. Šli so v Guštanj, mene pa so pustili domov, kjer sem se umil in najedel, nakar sem se vrnil na ravenski grad, od koder smo se malgajevci po nekaj dneh podali na mejo nad Djekšami. Na Djekšah je bil tedaj župnik Benetek, dober človek in trden Slovenec. Nekaj časa smo bili tam, nato so nas v Pliberku demobilizirali in odpustili domov.

DELO ZA PLEBISCIT IN POZNEJŠA KULTURNA DEJAVNOST

Že v zgodnji mladosti sem bil navdušen za slovensko stvar. Ko je bil pri sv. Katarini nad Šmihelom slovenski tabor, sta bratranec Luka in Županc zbrala okoliške fante — Mališnikove, Zageršnikove, Cesnikove, Svetijeve in Brusnikove. Županc je zapregel lojtrski voz, ovenčan s slovenskimi trakci in z zelenjem, in peljali smo se v Šmihel. Na vozu smo imeli napis: SLOVENSKI FANTJE S TOLSTEGA VRHA. Ni bil ovenčan samo voz, tudi na konjih se je moralo vse svetiti. Za to sem bil zadolžen jaz. Hoteli smo se postaviti pred Ofovcem — Plešivčnikom, ki je tudi dal konje in voz za prevoz v Šmihel.

Po koroških bojih sem šel za šest mesecev v kmetijsko šolo v Velikovec. Bili so tu fantje iz vseh koroških dolin. Kako lepo je bilo, ko smo ob večerih prepevali lepe koroške pesmi. Hitro je minilo tistih nekaj mesecev. Nekateri so doma prevzeli kmetijo, drugi smo se podali v razne službe. Dobil sem ponudbo pri Gospodarski zadruzi v Velikovcu in jo z veseljem sprejel. Ob delu sem imel dovolj časa za kulturno dejavnost. Zelo rad sem sodeloval pri igrah. Vsako igro si je prišel ogledat tudi general

Maister. Nekoč sva se srečala na trgu v Velikovcu. Podal mi je roko in dejal: »Lepo ste igrali. Vi spadate v gledališče in ne na bojišče!«

V plebiscitnem času smo igrali vrsto slovenskih ljudskih in plebiscitnih iger. Igrali smo skupaj z učitelji in profesorji. Igral je tudi Tone Gaspari, njegov brat Maksim pa je risal plebiscitne plakate. Sodeloval je glavni državni pravdnik Felacher pa moj brat Šiman, ki je bil tedaj kaplan v Velikovcu. Nastopali smo v Velikovcu in v bližnjih krajih — v Šentvidu pri Ženeku, Grabštajnu, Trušnjah in drugod.

General Maister nam je dal na razpolago vojaške vozove (tren), da smo lahko vozili kulise in potrebščine iz kraja v kraj, in da tudi nam igralcem ni bilo treba hoditi peš.

Igranja tudi pozneje doma nisem opustil. Sodeloval sem pri igrah na Fari, kjer je nekaj časa režiral moj brat Šiman, tedaj kaplan, pozneje pa pri Prosvetnem društvu v Guštanju ali na Ravnah. Igrali so tudi Petračevi, Justa, Trezka, Anton, Anton Konečnik, Franc Rutar, Jugova dekleta in tudi Ludvik, ki je imel najraje zaljubljene vloge. Učil nas je navadno kak kaplan, po vojni pa Lea Ferkova, ki je bila precej stroga. Najbolj priljubljene igre so bile: Miklova Zala, Naša kri, Divji lovec in tako naprej. Po vojni sem nastopil tudi v filmu. Igral sem starega Borovnika v filmu Kopji pod brezo. V mladih letih sem igral večinoma smešne vloge in neumneže. Brat Šiman je rekel svojemu nasledniku, kaplanu na Prevaljah: »Če boste potrebovali terca za igro, kar Andreja pokličite.« Naše prosvetno društvo je postavilo svoj kulturni dom — sedaj je to Titov dom.

Imeli smo tudi moški pevski zbor, ki ga je vodil naš občinski tajnik Jože Dolinšek drugače organist in igravec, ki ni manjkal skoraj pri nobeni igri. Pozabiti ne smem tudi Tičlerjevega Lojza — Glavarja, ki je bil stalen igravec in pevec. Pel je Lesičjakovo Pesem o rojstvu, ki jo je priredil šentanelški profesor glasbe Luka Kramolc.

SLUŽBENA LETA

Po nesrečnem plebiscitu se je precej Korošcev izselilo v Jugoslavijo, kjer so dobili začasno zaposlitev. Med njimi je bil tudi čevljarski mojster Čič. Vse življenje je bil bolj šibkega zdravja, ker je nosil kroglo v prsih, dokler se ni sama izločila iz telesa.

Jaz, ki sem bil na Ravnah tako rekoč domačin, nisem bil dobro sprejet. Tri leta sem čakal na zaposlitev v jeklarni. Vedno, kadar sem prišel vprašat za delo, so mi odgovorili: »Zate ga ni, ti si bil koroški Volkskämpfer.«

Zaposlil sem se pri Lobasu. Pomagal sem pri popravilu bajte, v kateri je gospodaril



Malgajev spomenik na Tolstem vrhu pri Guštanju, sedaj prestavljen na drugo mesto

čebelar Rožejev Franc. Staremu Rdevu sem pomagal pri kuhanju apna. Pomagal mi je še Avguštinov Joza. Popravil sem tudi razno kmetijsko orodje.

Minilo je tri leta, ko me pokliče dr. Cukala in mi pove, da ima delo zame, če bi ga hotel sprejeti. Učiti bi se moral tri leta in bi dobival vajeniško plačo. Kaj sem hotel. Sprejel sem, samo da sem dobil delo. Mojster je bil že star, a se je nerad ločil od svojega dela. Nenadoma pa je zbolel in tako sem moral jaz prevzeti njegov posel. To je bilo delo s pudlanim jeklom. Odpremljali smo ga na vse kraje, na jug v Srbijo, Bolgarijo, največ v Turčijo in malenkost v Nemčijo. Nekaj pošiljk smo poslali tudi v Hongkong. Ko so prišli Nemci, smo izdelali zadnje šarže pudlanega jekla. Posneli so ves potek dela, od začetka do razpošiljanja, na filmski trak. Nato smo s pudlanjem v ravenski jeklarni prenehali. Franc Lipuš, ki je umrl pred nekaj leti, je bil zadnji pudlar in stiskač lup, jaz pa sem bil zadnji razvrščevalec in odpremljevalec pudlanega jekla.

Pod Nemci se je veliko surovega jekla uvažalo v predelavo. Ker je bilo veliko dela, so uvažali tudi delovno silo. Prišli so Rusi, Francozi. Tudi meni so dodelili nekaj Francozov. Eden med njimi je prav dobro govoril slovensko. Vprašal sem ga, kje se je naučil. Pa mi odgovori, da ima Francosko — slovenski slovar. Vprašam ga, kdo ga je spisal. Odgovori, da dr. Janko Kotnik. Povem mu, da je on moj brat.

Po tem pogovoru se nisva več srečala, saj so ga premestili drugam.

Neko nedeljo smo bili vsi moški povabljeni v gostilno pri Milovniku. Tam so nam govorili o novem režimu in o Hitlerju, nato so začeli razdeljevati uniforme SA. Vzel sem jo, šel skozi posebno sobo in jo tam pustil. Ko so zvedeli za to moje dejanje, so me dali na spisak za izselitev. Karl Bavče pa je vzel uniformo, jo nesel domov in jo podaril partizanom.

Bil pa sem med prvimi, ki so bili Nemcem napoti. Zaprlji so me že 41. leta, tedaj, ko so polovili in poslali v smrt prevaljske in ravenske komuniste.

Aretirali so me v tovarni. Poklicali so me iz valjarne v moj obrat, razvrščevalnico. Čakala sta me žandar in gestapovec. Slednji me vpraša, če imam kakšne letake pri sebi. Odgovorim, da nima, pa me tako udari, da se mi je resnično posvetilo in zapelo v ušesih. Iz žepa mi potegne brošuro in reče, kaj je to. Odgovorim, da je to še iz stare Jugoslavije. Reče: »Marš!« in me preda stražniku. Še ga je zanimalo, kje sem dobil to brošuro, pa mu rečem, da mi jo je dal bratranec Rajko, ki je v Ljubljani. Stražar me je odvedel k vratarju in naročil, naj pazi name, dokler še z drugimi ne opravijo. Če bom hotel zbežati, naj me ustrelji.

Ko nas je bilo za poln avto, so nas odpeljali v gestapovski zapor na Prevalje. V moji celici so bili še stari Štern, Pečnik, Štebih in drugi. Čez čas pride gestapovec in vpraša, kateri je najstarejši. Pokažem na Šterna. Pa pravi: »S tem ni nič. Biti mora bolj prebrisan. Ti boš komandant celice. Kadar pride gestapo, boš javil, koliko mož je v celici.«

Ko je prišel prvič, sem mu javil po avstrijsko. Gestapovec pa je zavpil: »Prekleti banditi! Vse bomo postrelili. Ravno kar smo dva ustrelili v gramozni jami.«

Naprosil sem, da so staremu Šternu, imel je že 80 let, vrnili tobak, ki so mu ga prej vzeli.

Prvi večer je prišel v celico gestapovec z dvema policistoma. Na poziv »Achtung« smo morali vsi vstati. Eden pa ni utegnil pravočasno vstati. Gestapovec ga je tako klofutnil, da se je prevrnil. Drugi večer je prišla ista trojka. Gestapovec je bil pijan in je kričal nad nami, da nas bodo vse postrelili. Nato so odšli. Policist, ki je šel zadnji iz celice, je spustil na tla škatlo cigaret. Tretjič sta prišla v celico samo policaja. Prinesla sta paket s klobasami in sirom ter nekaj škatel cigaret. Eden je rekel: »To vam je pa mati poslala.«

Policista sta bila koroška Slovenca, doma iz Roža. Na hrani sta bila pri gospe Rozmanovi, ki je bila njuna rojakinja. Njen sin Pep je bil tudi zaprt.

Naslednje jutro so vse ujetnike, razen Šterna in mene, odpeljali v Begunje. Dva

so tam ustrelili, druge so poslali v koncentracijsko taborišče. Od vseh sta se menda vrnila samo dva, Miler in Krajger s Prevalj.

Zasliševanje v zaporu je bilo strašno. Ko so zarožljali ključki v vratih, smo strahoma čakali, kdo bo na vrsti. Kogar so odpeljali, je prišel nazaj pretepen in pobit po obrazu, rokah in nogah in po sem telesu, včasih kateri do nezavesti.

Proti meni, razen tiste brošure, niso imeli nobenih dokazov, in so me oprostili.

KRIŽEV POT V SAVINJSKO DOLINO

Jeseni leta 1944 nas je znanec, guštanjski orožnik, obvestil, da nas nameravajo seliti. Odgnali so Blatnikove, naslednji dan pa naj bi prišli po Župančeve in Juričeve.

Bilo je menda 2. oktobra. Ko pridem domov z dela, je bilo vse v neredu. »Kar hitro malo pojej«, mi reče žena. Pripravljene je imela nekaj obleke, odeje in jedi za na pot. To je bilo zaenkrat vse naše premoženje.

Bilo je tedaj doma šestero otrok: Zorko, Jožek, Marija, Lojzka, Janko in Tonček. Najstarejši, Stanko, je bil pri partizanih, Drejšček pa se je učil v Šoštanj in ga nismo nikoli več videli.

Ko se je zmračilo, smo odšli od doma in pri Župancu prečkali železnico. Pri Potočniku je bilo zbirališče. Čakalo nas je nekaj partizanov. Prišli so tudi Župančevi in Potočnikovi. Ni bilo lahko podati se na tako dolgo in nevarno pot z majhnimi otroki.

Prva postaja je bila Mlatejeva bajta. Tam smo se razporedili, kdo bo s kom hodil in kdo bo koga nosil. Imel sem dober, močan nahrbtnik. Vanj sem z drugimi stvarmi naložil najmlajšega sina Tončka, ki je imel tedaj dve leti.

Šli smo čez Sele k Lesniku. Tam smo se oddahnili in se tudi posušili. Drugi dan smo nadaljevali pot proti Bistri in tam prenočili. Zjutraj smo se malo pokrepčali ter slamo lepo počistili, da ne bi Nemci kaj posumili, če bi prišli za nami.

V razdalji desetih metrov smo šli proti Solčavi. Srečali smo komandanta Modrasa, ki je s svojim bataljonom odhajal na Koroško. Bilo je med njimi kar precej naših znancev.

V Solčavi smo na komandi mesta dobili partizanski golaž in pokrepčani smo nadaljevali pot proti Lučam. Tam smo dobili večerjo in sobo, kjer smo se pošteno odpočili. Sin Janko je začel tarnati: »Ne morem več hoditi, kdo bo mene nosil.« Nič ni pomagalo, moral je z nami naprej proti Grašovljam, kjer nas je čakal brat Zorko, ki je bil v Rečici za učitelja.

Župančevo in Potočnikovo družino so tam vzeli pod streho gostoljubni ljudje. Juričevi smo se podali naprej proti Gornjemu Gradu. Žena in štirje otroci so dobili

zatočišče pri Trobeju, Jožek in jaz sva šla k usnjarju Gržonu, Zorko pa je šel k sestniku, kjer so bili vsi mladi izseljeni. Tako smo vsi dobili začasno streho nad glavo.

Meni so dali v oskrbo konja, s katerim sem opravljal tudi poljska dela. Večkrat je bilo treba zapreči ponoči in peljati ranjence v zasilno bolnico. Gospodar je imel tudi stope za mletje skorij, ki jih je potreboval pri strojenju usnja. Namlete skorje sem napolnil v vreče ter jih peljal v Gornji Grad.

Pred bližajočo se ofenzivo smo delali skrivališča. Tudi jaz sem ga delal za sol in mast, ki ju je Gržon potreboval pri strojenju usnja. Gnojnična jama je bila betonirana v breg, da je lahko gnojnica sproti odtekala. V jamo sem položil trame in počez še deske. Nanje sem položil sode z mastjo in vreče soli, čeznje sem zopet naložil deske in na vrh gnoj. Tega skrivališča Nemci niso odkrili, druga pa so in zaplenili so veliko usnja raznih vrst. Bilo je tudi kozje usnje, izdelano v mehove, ki so jih kmetje rabili za nošnjo moke iz mlina. Prav varni v Gornjem Gradu pač nismo bili. Večkrat so nas obiskale štokljke iz Ljubljane, majhna letala, ki so včasih tudi bombardirala. Nekoč smo peljali namlete skorje iz mlina, ko prileti letalo. Ustavim voz, na katerem so bili trije naši otroci, in zlezemo pod njega. Letalo je šlo naprej in vrglo v Gornjem Gradu bombo na majhno hišo. Odtrgalo je vogal hiše in ubilo 14-letnega fanta, ki je bil v njej.

Čez nekaj dni se je začela ofenziva na Gornjo Savinjsko dolino. Bežati smo morali v hribe. Zatočišče smo našli pri Pustoslemški. Ker smo šli skozi gozd, smo varno prispeli. Učitelj in učiteljica sta tekla po cesti, pa so ju oba ustrelili.

Prvo noč smo spali vsi skupaj v sobi, potem smo si moški blizu hiše naredili bunker. Kopali smo kake pol metra in prišli na skalo. Nasekali smo smrekovega dračja, ga položili po tleh, čezenj pa ovčji kožuh, ki nam ga je dal gospodar, in naše odeje in tako smo prenočevali. Bilo je kar precej mrzlo. Na srečo so otroci in žena spali pri kmetu.

Pomagal sem napravljati steljo za živino. Tam sem prvič v življenju klestil s kremplji.

Dočakali smo božič in nato novo ofenzivo. Nekega večera so prišli Nemci in vse preiskali. Iskali so partizane in moške. Dobro je bilo, da je imela gospodinja dve sliki sinov v nemških uniformah. Pregledali in premetali so vse. Ko niso nikogar našli — gospodar je tisto noč spal z nami v bunkerju — so si vojaki prinesli slame in prenočili v hiši. Zjutraj so navsezgodaj odšli proti Gornjemu Gradu.

Ko smo bili mi še tam, sem večkrat srečal znance iz Mežiške doline. Dobro se spominjam Večka in Gregorja Rezarja — Korešnika.

Pri Pustoslemšku smo bili skoraj mesec dni. Potem je gospodar rekel: »Ne smete zameriti, si boste morali še kje drugje poiskati kaj. Jaz vam nimam več kaj dati. Vola sem zaklal in tudi zadnjega prašiča.« Zahvalil sem se mu in mu dal nekaj mark. Vpregel je vola in splužil do sosednjega kmeta. Šli smo naprej do neke male hiše. V bližini je stala velika bukev, za katero je bil skrit nemški stražar. Poklical je komandirja straže in odpeljali so nas v Gornji Grad na gestapo. Spraševali so nas, od kod smo in zakaj smo šli v les. Z nami sta bila tudi moj brat Minej in njegov sin Lojzej. Ženo in otroke so odpeljali k našim sorodnikom. Kar je bilo moških, so nas obdržali na gestapu. Komandir gestapa je bil v primerjavi s prevaljskimi in dravograjskimi gestapovci še kar vljuden. Na vprašanje, zakaj smo zbežali, sem jaz odgovoril, da smo se bolj bali Vlasovcev kot Nemcev. Rekel je: »Jaz bi vas postrelil, ko se mi otroci ne bi smilili.«

Županca so poslali k njegovi družini v Grašovlje in tako smo se razšli. Mojo družino so namreč napotili peš s spremstvom na Dobrije. Prvič smo prenočili v Rečici pri Šmartnem. Težko smo hodili, v snegu in januarskem mrazu. Drugo noč smo prespali v Mislinju. In spet naprej.

Na poti smo srečali župnika Štefancjoza iz Šentilja. Pride mi naproti in me začudeno gleda, jaz pa njega. Vprašal je, od kod prihajamo, pa mu odvrnem, da smo na križevem potu iz Savinjske doline. Pravi, naj gre eden od fantov z njim nazaj do prvega kmeta. Čez čas prideta fanta s hlebom kruha in plečatom prekajenega svinjskega mesa ter z nekaj klobasami. Pa še 200 mark sta imela.

Pri Begantu nam je gospodinja Julčka pripravila pošteno malico, hlapec pa nas je zapeljal s sanmi do doma. Hiša je bila prazna, samo strina in teta Zefka sta bili ostali doma. Povedali sta žalostno novico, da sina Drejkca ni več. Tako je bil dom zame naenkrat spet čisto prazen.

DREJKOVA SMRT

Drejkček je prišel na Dobrije, ko smo mi že odšli, in našel prazen dom. Šel je v partizane. Bil je v 16. letu. Na Silvestrovo je bil s skupino tovarišev pri Jurčku pod Goru. Znašel se je izdajalec, ki je ponoči pripeljal SS policijo z Rimskega vrelca. Med streljanjem sta bila ubita dva partizana in nemški podoficir. Drejkček je že potegnil ročno bombo, vendar so mu ubranili, da bi jo vrgel.

Na gare so naložili tri mrtve in Drejkček jih je moral vlačiti samotež na Rimski vrelc in dalje v Guštanj. Potem so ga odpeljali v dravograjsko mučilnico. Kljub groznemu mučenju in svoji mladosti ni ničesar izdal.

12. januarja so jih za mrtvega nemškega oficirja izbrali sedem. Peljali so jih skozi

Dobrije, mimo Drejkčkovega doma. Stara Šaverjeva mu je dala kos kruha, a nemški gestapovec je udaril s puškinim kopitom po njem, da je padel po tleh, in zavpil: »Ta pes ne bo več jedel kruha!« Vodili so jih čez Zelovec, obtežene s strelivom. Nad Sv. Nežo so jih postrelili.

Tri tedne so jih pustili ležati v snegu. Nihče se jim ni smel približati. Le naša stara teta Zefka je na skrivaj šla tja in Drejkčku odrezala šop las, da jih je shranila mami za spomin. Edini spomin na sina, ki je moral tako mlad toliko pretrpeti in umreti.

GESTAPOVSKI ZAPORI IN DACHAU

Dan po vrnitvi iz Savinjske doline sem se moral javiti na guštanjski žandarmariji. Peljali so me v Dravograd na gestapo.

Najprej so me zasliševali lepo mirno. Rekli so, da če bom povedal vse po resnici, bom lahko šel kar domov. Na vsako vprašanje sem odgovoril, da nič ne vem. Gestapovec me je klofutnil in zavpil: »Marš v celico!« Tam je bil že krojač Anzej Kokal. Čez čas je vstopil še dr. Erat. Njega so že naslednji dan odpeljali v službo v Gornjo Avstrijo. V zaporu sem srečal še več poznanih, tudi Floro Kotnikovo—Lobasovo.

Po nekaj dneh zasliševanja in pretepanja so nas odpeljali v gestapovske zapore v Celovec. Pozneje so nas nastanili v kasarni SS Junkerschule. Vsak dan smo morali hoditi popravljat železniško proggo. Ali pa smo morali samotež voziti odpadke iz jame. Sedem mož je vleklo en terenski voz. Odpadke smo vozili v jamo blizu gozda. Ujetnik, doma iz Železne Kaple, je pobegnul, a so ga onstran Drave ujeli in ubili. Za kazen smo morali do enajstih zvečer gledati v mesec in iti brez večerje spat.

V celovških gestapovskih zaporih sem se srečal s sinom Stankom, ki je bil kot partizan izdan in ujet na Selah na Koroškem. Zagledal me je iz temnice skozi luknjo v vratih in me poklical: »Ati!«. Drugi dan je prosil stražarje, če sme pomagati pospravljati posode z blatom iz celic. Dejal je, da ima nekaj perila za očeta. Dal mi je smrkav robec, kaj drugega ni imel. Dal sem mu klobaso, ki mi jo je še v Dravogradu podaril krojač Kokal. Z istim transportom sva bila po kakih 14 dneh mojega bivanja v Celovcu prepeljana v koncentracijsko taborišče Dachau.

Razporedili so nas po barakah, ločili so »politične« jetnike in kriminalce. Najhujši so bili zame jutranji apeli, ko smo morali vstati zjutraj ob štirih in čakati na dvorišču, dokler ni prišel gestapovec in nas preštel. Prišel je s psom in štel tudi po dvakrat, trikrat, če se število ni ujemalo. Šele potem smo dobili zajtrk. To je bil navadno čaj iz ostrogovih ali jabolčnih listov. Nekoč sem si želel malo bolj potešiti lakoto, pa sem s čajem poskusil zajeti tudi nekaj tiste gošče.

Gestapovec me je tepel po roki s palico, Stanko, ki je bil zraven, mi je pravil: »Pustite, pustite!« Uspelo mi je dobiti nekaj tiste ga listja, da sem zaužil vsaj malo goste hrane.

V naši baraki je tedaj ležal Požegov Tonč, že do kraja izčrpan. Ko ni mogel vstati, sem vzel njegovo skledo, da bi dobil čaj zanj. Esesovec me vpraša, čigavo skledo imam, pa pravim, da za kolega. Odgovori mi: »Ne, naj crkne, bandit.« Bil je v stanju ubiti jetnika, ki je vzel tovarišu košček kruha, vpričo vseh nas. Tonču sem ponudil malo svojega čaja, a ga ni mogel več piti. Naslednji dan je ležal mrtev na slamnjači.

V Dachauu sem se srečal tudi z dr. Francem Sušnikom. Nekoč me je zagledal skozi zamreženo okno in dejal: »O, Andrej, ali si ti tudi tu!«

Najhuje je bilo v Dachauu, ko se je razširila griža. Tudi sam sem zbolel za to hudo boleznijo in jo komaj prebolel. Bilo je potem, ko so prišli Amerikanci. Dali so nam velike mesne konzerve brez kruha. Opozorili so nas, da ne smemo veliko jesti, vendar lakota je bila prehuda in nekateri smo pojedli preveč na prazen želodec. Posledica je bila huda griža. Taka driska je bila, da zjutraj ni bilo kam stopiti. Kateri je ležal na gornjem pogradu, ni utegnil priti do stranišča. Za ta namen je uporabil skledo, zjutraj pa jo je splaknil z mrzlo vodo in jo uporabil za jed. Opoldne so bile šalice na kupu: vzel si pač takšno, kakršna ti je prišla pod roko — izbirati nisi smel.

Med boleznijo sta me obiskovala sin Stanko in brat Županc, ki je tudi bil v tem taborišču. Vendar sta onadva lahko odšla domov s prvim transportom, ker sta bila zdrava, jaz pa sem moral čakati, da sem si opomogel. Razlika med transportoma je bila tudi v tem, da so prvega na Jesenicah lepo pogostili, drugega pa so kar tako ofrnili. Le to je bilo dobro, da nam niso pobrali stvari, ki smo jih prinesli s seboj iz Dachaua.

Doma so bili zbrani že vsi člani družine, ki so preživeli vojno. Le sin Drejkček se ni vrnil. Ostal je za vedno pri Sv. Neži.

Opomba:

Objavljamo spomine Andreja Kotnika—Juriča, znanega domoljuba in gledališkega igralca z Dobrij, kakor jih je zapisal v svojih 90. letih. Prikazani so samo fragmenti iz njegovega bogatega, dobrovoljnega življenja, tako se jih v tej starosti spominja sam. Mogoče bo zapis spodbuda komu, ki bo zmožel to življenje popolneje popisati in njegov pomen ovrednotiti. Brez Kotnikov, Sušnikov in njima podobnih ne bi bilo svobodne Slovenije.

Domovina, ti si najlepša pesem

Rok Gorenšek

Spomini na koroške boje in plebiscit

Avstrijci, oziroma koroški Nemci in nemurji vsako leto slavijo in se s takšnim pompom spominjajo za nas Slovence tako nesrečnega koroškega plebiscita (ljudskega glasovanja), da je človeku kar hudo. Ko prebiramo zapise o teh nemških »domovini zvestih« proslavah, nas kar srce zaboli, ko vidimo, kako malo pozornosti posvečamo in namenjamo pri nas, posebno v Mežiški dolini, na Koroškem, temu za nas in naš mali slovenski narod tako usodnemu dogodku.

Na žalost so v Avstriji, na avstrijskem Koroškem tako opevani zmagi »v nemški noči« po prvi svetovni vojski v veliki meri pripomogli tudi naši slovenski glasovi. Glasovi naših slovenskih koroških ljudi. Starejši ljudje se pri nas še marsičesa, kar se je zgodilo v času koroških bojev in nesrečnega plebiscita, prav dobro spominjajo, zato je prav, da nekaj tega zapišemo.

NOČ MED HEIMWEHROVCI

Filip Merkač, pd. Štalekar, 91 let stari koroški borec iz Kotelj, pripoveduje:

»Maja 1919. leta so pridrli v Kotlje avstrijski, koroški heimwehrovci in jih za nekaj časa zasedli. Mene so našli takrat doma, ker sem se šele malo prej vrnil iz italijanskega ujetništva. Avstrijci so vzpostavili frontno in demarkacijsko črto po bivši štajersko—koroški deželni meji, ki poteka z vrha Zelovca in Brdinj mimo Dularja na Gornje Sele in naprej proti vrhu Uršlje gore. Poveljstvo so imeli na »Pirkofu«, saj je bil njihov komandant v Kotljah Pirkofov sin Fric, domačin iz Kotelj.

Na Brdinjah in pri Renarju v Podgori so postavili na položaje težke strojnice, topove pa so imeli na položajih pri Šrotnekarju v Podgori in pri Zdovčevem mlinu v Kotljah. S topovi so obstreljevali Gornje Sele, od koder jim je odgovarjalo slovensko oziroma jugoslovansko gorsko topništvo. Težko topništvo so imeli Avstrijci postavljeno pri Likebiču, med Ravnami in Prevaljami, Slovenci pa v Starem trgu pri Slovenj Gradcu.

Tedaj sem bil mlad, lep fant. Zaljubljen sem bil v Zagrsko Tončko, poznejšo mojo ženo, ki je živela takrat pri Zagrsniku na Gornjih Selah. Frontna črta, ki je potekala med Avstrijci v Kotljah in Slovenci na Selah, naju je ločila. Brez dekleta pa nisem mogel zdržati. Hodil sem vasovat. Ponoči sem se na skrivaj pretihotapil čez frontno črto in tako prišel k dekletu, kjer sem preupal noč, zgodaj zjutraj, ko je bilo še tem-

no, sem se pa prav tako na skrivaj spet vrnil v Kotlje. Slovencev, ki so bili pri Zagrsniku, se nisem bal, ker so me dobro poznali. Paziti pa sem se moral Avstrijcev.

Nekega večera sem se zopet podal na vasovanje. Že pri Rimskem vrelcu sem se sezul, da sem lahko hodil tiho, da me straže ne bi slišale. Čevlje sem nesel v rokah. Temnilo se je, obetala se je zelo temna noč, kar je bilo čisto po mojem.

Med grofovo žago in Pušnikom se je tedaj razprostiral gost, temen gozd visokega košatega drevja, smrek, borovcev in macesnov. Tam se je začel znani Kogovski pekel. V tem gozdu so imeli heimwehrovci svojo bojno črto in položaje. Ko sem bil sredi gozda, so za mano prišli Nemci. Razdelili so se v strelce in plegli na položaje z naperjenimi puškami v rokah. Ni mi preostalo drugega, kot da sem tudi sam legel in zavzel položaj v strelski črti. Za puško sem si našel primeren kol, ki sem ga nameril proti sovražniku. »Halten Sie Verbindung!« mi je zaklical sosed, ki je mislil v temi, da sem prav tako vojak kot on. »Jawohl!«, sem odgovoril in nepremično ležal in strmel v temo pred seboj. Pri tem sem molil in prosil Boga, da bi se stvar končala in bi Nemci odšli. To se pa ni zgodilo, dokler se ni zdanilo. Takrat pa so heimwehrovci videli in spoznali, da imajo med seboj neznanega civilista s čevlji v rokah in

s kolom namesto puške. Zaslišal sem klic: »Halt! Haende hoch! Stoj! Stoj! Roke gor!« Ni mi preostalo drugega, kot ubogati in dvigniti roke.

Obkolili so me in začeli vpiti name po nemško, da sem vohun in izdajalec, slovenski pes in podobne reči. Dobro, da sem znal nemško in razumel, kaj govorijo. Zatrjeval sem, da nisem vohun, pač pa domačin iz Kotelj in da sem se čisto po naključju znašel med njimi. Toda nič ni pomagalo. Z dvignjenimi rokami so me odgnali najprej k Brčniku, kjer je bil štab enote, ki me je zajela. Tam je neki avstrijski feldvebel zahteval, da naj me kar ustrelijo, saj si kot vohun drugega tudi ne zaslužim. »Kar ustrelite tega prekletega Čuša«, je vpil. Neki drugi oficir pa je protestiral, češ, zaslišati ga je treba in potem obsoditi po predpisih, šele potem ga lahko ustrelimo. Obveljala je njegova. Odgnali so me na Brezje, Pirkof, na glavno poveljstvo. Ko so me privedli na Pirkof, tokrat zvezanega, me je na dvorišču zagledala Pirkofarica, sestra heimwehrovskega komandanta Frica, (šele pred nekaj leti je umrla), in na ves glas zavpila: »Za božjo voljo, Lipi! Kaj pa ti delaš tukaj?« Povedal sem ji, kaj in zakaj se mi je zgodilo in kaj mi grozi. Smejala se mi je, in ker me je dobro poznala in vedela, kdo sem in kje imam svoje dekline, je to seveda takoj povedala oficirjem poveljstva, ki so ji verjeli in me spustili. Pri tem pa so se mi smejali. Nekateri so me celo občudovali, češ, dober mož boš, zelo rad moraš imeti svoje dekline, da si toliko upaš in celo življenje tvegaš zanjo. Le malo je manjkalo, pa bi se bilo vse skupaj za tebe prav slabo končalo.

Heimwehrovci niso dolgo gospodarili v Kotljah. Že 28. maja 1919 se je pričela zmagovita slovensko—jugoslovanska ofen-



Koroški borci v Dravogradu 1987 pri odkritju spomenika padlim borcem; skrajni levi: Jože Gorenšek, tretji od desne: Andrej Kotnik in skrajni desni: Filip Merkač

ziva. Takrat smo v kratkem času osvobodili celotno slovensko ozemlje na Koroškem z Gospo Sveto vred. Žal smo tam ostali le do za nas nesrečno izgubljenega plebiscita, do 10. oktobra 1920, ko smo morali Koroško zapustiti.

NA DIVJEM LOVU ONKRAJ DEMARKACIJSKE ČRTE

Ta dogodek mi je povedal moj oče, rajni Anton Gorenšek, pd. Lužnik iz Podgore v Kotljah. V koroških bojih je bil prostovoljec Malgajeve čete. Ta četa je v zmagoviti ofenzivi slovensko—jugoslovanske vojske leta 1919 v silovitem naletu prva prebila avstrijsko obrambno črto na Zelovcu. Pod poveljstvom Bena Kotnika, rajnega Lubasa iz Podkrajja, je nato držala položaje slovenskih čet nad Djekšami, najvišje ležečo slovensko vasjo na Svinji planini, vse do umika s Koroške po izgubljenem plebiscitu.

Moj oče je bil vse življenje strasten in vnet lovec. Tudi tedaj, na položajih nad Djekšami, je le malokdaj stražil ali opravljal druge vojaške dolžnosti. Večinoma, skoraj vsak dan, je bil na lovu. Pravzaprav na divjem lovu, največkrat daleč prek demarkacijske črte, ki je ločevala obe strani.

Oče je bil uspešen lovec, to mi je povedal tudi Beno Kotnik, njegov tedanji komandant. Njegovim bojnim tovarišem ves čas, kar so ga preživeli tam gori, nikoli ni manjkalo mesa. Zato je v vsej četi edini užival takšne svoboščine.

Oče je pripovedoval:

»Nekega lepega jasnega dne sem bil zgodaj zjutraj na lovu daleč onstran demarkacijske črte v smeri proti Mostecu (Brueckl). Pred seboj, kakšnih 100 m daleč, sem zagledal prekrasnega srnjaka, ki se je pasel. Opazoval sem ga. Prijel sem puško in se pripravljaj na strel. Toda še prej kot sem utegnil dobro pomeriti, se je srnjak vznemiril, poskočil in že ga ni bilo več nikjer. Bil sem dobro skrit. Veter je pihal proti meni. Takoj sem vedel, da ga jaz nisem prestrašil, pač pa ga je moralo nekaj drugega. Previdno sem dvignil glavo iz kritja in se previdno in oprezno ozrl okoli sebe. Ko sem pogledal nazaj in proti desni, mi je srce zastalo v prsih. Zakaj? Komaj nekaj korakov za menoj, desno od mene, so stali trije Avstrijci in strmeli v smer, kamor je izginil srnjak. Bila sta dva starejša avstrijska oficirja, polkovnik in major v spremstvu gozdarja.

Kaj storiti? Če me zagledajo, sem izgubljen, posebno še, ker sem tako daleč na njihovem ozemlju. K sreči me niso videli, puške pa so imeli obešene na ramah. V hipu sem se odločil. Z glasnim nemškim pozivom: »Halt! Haende hoch! Ruhig stehen pleiben!« sem skočil z repetirano, vanje namerjeno puško v rokah pokonci.

Avstrijci so se zdrznili, se zastrmeli vame in v cev vanje namerjene puške, nato pa

dvignili roke. Po nemško sem jim povedal, da sem se v gozdu zgubil in tako zašel na njihovo stran. Rekel sem jim, da jim ne bom ničesar storil, le orožje morajo drug za drugim odvreči, potem pa z dvignjenimi rokami oditi pred mano do demarkacijske linije, da se bom lahko vrnil na našo stran. Na mojo grožnjo, da bom ob najmanjšem napačnem gibu ali pa če me ne bodo ubogali, takoj streljal, so naposled drug za drugim odvrgli orožje, se obrnili in z dvignjenimi rokami odšli pred menoj do mejne črte. Seveda jih vso pot niti za trenutek nisem izpustil izpred oči in pri tem budno spremljal vsak njihov gib. Vedel sem, da imam opravka z izkušenimi, nevarnimi možmi, zato je bila skrajna previdnost še kako na mestu. Ko smo prišli do mejne črte, sem jim zapovedal, naj se obrnejo in gredo nazaj na svojo stran. Ko so to storili, sem še tako dolgo stal na mestu in s puško meril za njimi, da so se skrili za ovinkom in jih nisem več videl. Tedaj sem se obrnil in jadrno stekel čez mejo na našo stran.«

AGITATORJI

Tudi to zgodbo mi je povedal oče: »Poleti in v začetku jeseni leta 1920 so na Koroškem tekle zadnje priprave na plebiscit ali ljudsko glasovanje. S plebiscitom so velike sile dale republiko Avstriji mnogo več kot pa Sloveniji in kraljevini Jugoslaviji, čeprav je šlo za del slovenskega ozemlja, ki je bilo tedaj še skoraj v celoti naseljeno s Slovenci. Tedaj nismo bili več potrebni ob demarkacijski črti, zato so nas poslali agitator med ljudi na plebiscitnem ozemlju, ki bodo na dan plebiscita s svojimi glasovi odločali o tem, ali bo dežela pripadla Avstriji ali pa Sloveniji in Jugoslaviji. Seveda smo agitirali in jih nagovarjali, naj glasujejo za Jugoslavijo.

Zgodilo se je, da sem skupaj z dvema Ljubljancema prišel agitator neko nedeljo zvečer k revni bajti. Tam nas je prijazno sprejela in nas skromno pogostila z mlekom in ajdovimi žganci za večerjo že starejša, koroška kmečka mamica, ki, kakor nam je sama povedala, ni znala niti besedice nemško. V hiši so bili še neka mlajša ženska in štirje šoloobvezni otroci. Tisti večer je pa tudi tako naneslo, da so se nam v tej bajti pridružili trije Dunajčani, ki so agitirali za Avstrijo. Tudi njim je mati postregla z žganci in mlekom za večerjo. Ženski in otroci so pred večerjo glasno molili. Po večerji so pa vsi skupaj poklekneli okoli mize in glasno molili rožni venec. In tedaj se je zgodilo nekaj čudnega, a za nas Slovence značilnega. Postal nas je sram pred Nemci. Čeprav smo bili v srcih in tudi drugače bolj verni kot Dunajčani, ki so bili znani po tem, da niso prav verni, smo mi trije obsedeli na klopi za pečjo, ne da bi poklekneli in z družino skupaj molili.

Avstrijski agitatorji pa so poklekneli in po nemško glasno molili skupaj z domačimi. Po večerji je mati postlala Avstrijecem v sobi, nas pa je odpeljala na hlev, kjer smo noč prespali v senu. Ko smo zjutraj brez zajtrka odhajali pred Dunajčani od hiše, nam je mati zabrusila: »Za štoke, ko n'č ne modlijo, pa žie na buam štimuova!«

Koliko bolj bistri so bili pri svoji agitaciji Avstrijci, sem se prav zavedel šele, ko smo 10. oktobra 1920 koroški plebiscit izgubili. Še danes sem prepričan, da je najbrž več slovenskih, koroških mater, ki niso znale niti besede po nemško, prav zaradi naše agitacije glasovalo za Avstrijo, proti Sloveniji in Jugoslaviji.

Terezija Jaser

SKRBI

Če glava te boli
od same jeze in skrbi,
in ne veš, kam bi se djal,
da skrbi bi proč odgnal.

Pred nekaj leti,
še v boljših časih,
si lahko v gostilno šel,
tam za mizo s prijatli
svoje skrbi razodel.

Tisti časi so minili,
saj denarja za gostilno ni,
kjer prijatli so nekdam pili,
vesele družbe več najti ni.

Le komu še danes lahko potožiš
svoje stiske in gorje,
saj te nobeden ne razume,
hladni postali so ljudje.

Le kam človek naj še pojde,
saj povsod vlogo igra denar,
če tudi imel bi kup dobre volje,
ti pri plačilu ne bi šlo najbolje.

Tisti, ki vsega v obilju imajo,
revežev itak ne poznajo,
vse izpridil je denar,
ki vsemu na svetu je vladar.

Eno pa zagotovo drži,
da prav srečen tudi tisti ni,
ki z denarjem se brsti,
ko treba se je s sveta posloviti,
vse bogastvo mora tu pustiti.

Le ena pot ti še ostane,
da na pokopališče se podaš,
tam na grobu svojih dragih
našel boš, kar si iskal.

Renata Picej

Kitajska - speči velikan med včeraj in jutri

Imela sem srečo, da sem doživela to deželo danes, ko se prebujajo in trga iz nedrjigolega preživetja, danes, ko je v njej vse budno in živo od novorojenega občutka, ki mlade in stare sili, da svoje življenjske sokove prelijejo v rast, razvoj in dvig od življenjskega minimuma, v katerega jih je vkoval sistem, politika, in v katerem so dremali. Imela sem srečo, kajti pogled na krvavi pokol mladih v naročju Trga nebeškega miru, mi je usoda prihranila.

Pravzaprav naj bi bilo to moje potevanje študijsko potovanje, kjer bi dobila vsaj bežen vtis o Pekingu in Shanghaiu, obenem pa spoznala glavnega kitajskega poslovnega partnerja nemške potovalne agencije Rail Tours iz Freiburga, s katero sem dogovorjena o skupni izvedbi posebnega turističnega potovanja z vlakom – od Pekinga do Hongkonga oktobra letos. A moji splošni vtisi o mestih, pokrajini in ljudeh so ostali zabrisani v ozadju, uokvirjeni in prekriti z demonstracijami množice, z množičnim uporniškimi hrepenejem.

Zdaj, ko je za nami 4. junij in je CITS (China International Travel Service) vsem svojim tujim poslovnim partnerjem za najmanj 3 mesece odpovedal sodelovanje, je naš izlet seveda postal vprašljiv. Na pot bi morali 11. oktobra letos...

Ampak takrat, tistega lepega in sončnega 20. maja, v soboto zjutraj, tega še nismo vedeli. Gospoda Mochla, lastnika Rail Toursa, in mene, je pred trenutno najboljšim pekingškim hotelom – PALACE (prenočišče brez zajtrka znaša po osebi 165 USD) čakala velika japonska limuzina, last kitajske železnice, in naju odpeljala v stavbo železniške uprave, kjer smo ob 8. uri zjutraj začeli pogovore o pripravi izleta. Pet Kitajcev in midva. Pogovorni jezik: angleščina.

Tako sem kot gostja Rail Toursa 18. maja zjutraj na Brniku vstopila v ljušin Poljskega Lota, ki je pokrival ADRIJINO jutranjo linijo proti Beogradu. Pravzaprav sem bila slabe volje, ko sem opazila, da bom letela s Poljaki namesto s pričakovano ADRIO, ki me glede na kakovost prevoza do sedaj ni še nikoli razočarala. No, pa je kar šlo, le ropotalo je za spoznanje bolj kot sicer. Ko mi je steverdese s smehljajem na slovansko toplen obrazu postregla s časopisom, sem v DELU najprej opazila članek, ki je govoril o tem, da bo ADRIA že čez nekaj ur bogatejša za najnovejši AIRBUS. Ja, ga res krvavo potrebujejo, razmišljam, ko lebdimo nekje visoko nad Jugoslavijo...

Beograd, oziroma njegovo letališče, prostora za hrambo prtljage seveda nima! In ker kovčkov do večera, ko bom odletela proti Pekingu, ne morem tvoriti s seboj po Knez Mihajlovi, do Pizzerie na Kneza Sime Markoviča, ki je moja obvezna postojanka, ko običnem našo metropolo, se resno lotim telefonade za prostim hotelom, kjer bi dobila sobo

za »dnevno bivanje«. Beograd v tem času ravno gosti sejem bele tehnike, pa je to malo težji problem. Nekaj sobi podobnega staknem v hotelu Beograd, prav blizu železniške postaje. Ampak vsega tega sploh ne bi omenjala, če mi med mojo popoldansko odsotnostjo iz sobe ne bi izginila ena samcata stvar: MLADINA. Ja, revija Mladina, tista, kjer je ena LIPA vredna šele 23.690 din.

Ob 20.30 se Boeing 767 AIR CHINE premakne. Na krovu je 12 članov posadke in 10 potnikov, od tega 9 Kitajcev. Prostora botoraj kar dovolj, si mislim in poiščem trojni sedež, kjer bi morda lahko tudi malo podremala. Veselja nad mirom in ugodjem pa je bilo kmalu konec. Po 45 minutah smo imeli vmesni pristanek v Bukarešti, ko so se kot strela z neba po trupu aviona spustili v dir miniaturni Kitajci, ki so, da bi laže dosegli prtljažne omarice na stropu, plezali na sedeže in grabežljivo zbirali blazine in odeje. Seveda so ob tem nerazumljivo regljali, nagrabljeni material pa kupčkali na izbrane sedeže. V grabežljivem zagonu je enemu med njimi uspelo pograbit tudi mojo jakno in se zvaliti nanjo. Vsa predstava je še najbolj spominjala na polje, ki ga je napadel roj kobilic. Da so ti novi sopotniki podobni kobilicam s polj, sem mislila zgolj do trenutka, ko so steverdese postregle z večerjo. Takrat sem jim krepko spremenila vrsto. Mlaskanje, pacanje, riganje so mi vzbujali druge asociacije...

Ko smo zapustili Romunijo, je bilo pred nami še 5000 km do KARACHIJA v Pakistanu, kjer smo ponovno stali, sprejem v tem mestu pa je bil težko ponovljivo neprijazen. Komaj

se je naša jeklena ptica umirila na od sonca razbeljeni stezi pred letališkim poslopjem, so jo obkolili vojaki z brzostrelkami. Postavili so se pod krila aviona, pa pod njegov nos in seveda ob stopnice, po katerih smo pod »sokoljim« nadzorom vojske odkorakali v avtobus in vsak po svoje lovili zrak, ki ga ni bilo. Na srečo je bilo v avli letališča malo hladneje, tako da smo čakanje, ko smo v gosjem redu stopali pred obličje resnega, ogljenočrnookkega carinika, za nianso laže prenašali. In – glej jo – smolo veliko. Ko sem prišla na vrsto, je carinikov obraz postal še bolj mrk, oči pa še bolj črne, med njegovimi prsti, s katerimi je malo prej šaril in ril po moji ročni torbici, pa se je lesketala majcena, skoraj nezatna baterija... Navadna, okrogla, z močjo 1,5 V. Pravzaprav sem bila prepričana, da igra jeznega, strogega carinika, ali pa da se zaradi »vročega dolgočasja« šali, ko mi je pomolil baterijo pod nos in rekel, ali se norčujem iz njega, carine oziroma če nameramo žalim Pakistan. Ko sem došla, da gre zares, sem dobila občutek, da igram v risanki. Ne jaz, ne moji sopotniki nismo vedeli, za kaj gre, dokler na steni nismo opazili table z opozorilom, da je v Pakistan in iz njega najstrože prepovedano prenašati suhe baterije...

Se vedno ne vem, zakaj prepoved baterij v Pakistanu, vendar mi je nazaj na letalo le uspelo priti, seveda z najstrože pregledano ročno prtljago, ki so jo celo zapečatili, in jasno, z odvzeto baterijo.

Ne, teh smešnih vojaških figur z brzostrelkami in belimi dežniki, pritrjenimi na jermenih ob ramenu – za zaščito pred ubijalskim son-



Med pekinškimi študenti

cem, ne bom pozabila nikoli. Jasno, da sem jih potem, spet varno v svojem udobnem sedežu, skrivaj fotografirala. In spet je bilo pred nami na tisoče kilometrov pustinje, puščave, gorskih verig, skratka, samega ljubega niča...

Pravzaprav je bila smaragdna deviškost brezbrežnega morja, ki je brezglavo poljubljalo in znova in znova povsem brezupno božalo in ljubkovalo, ter polagalo diademe pen k nogam neobčutljivega, umrlega kosa zemlje okoli Karachija, zadnji in edini akt barve, gibanja, življenja, preden smo zajadrali nad samoto, nad najbizarnjšo stvaritev materije, pozabljeno in odpisano, nad košček našega planeta, ki ga, razen nezainteresiranih potnikov v avionih ob jasnem vremenu, ne občuduje in ne vidi nihče – dotikajo se ga samo sence izgubljenih oblakov, ki brezglavo plujejo čez ta nič.

Himalaja, Gobi, ... to moraš videti, da lahko njihovo razsežnost sploh dojameš!

In ko po sedmih urah, tik pred pristankom v Pekingu, pokrajina postane spet zelena, ko kot bela čipka sredi bujnega zelenja zablešči škrbina kitajskega zidu in so pod nami spet polja in ribniki, si počasi oddahneš in pozabiš na strah, ki se ti med preletom kraljestva prahu, peska in skal nujno zaliže v kosti.

Eleganten pristanek in NIN – HAU, KITAJSKA (halo, dober dan...)

Najprej moram urediti še manjšo formalnost – vizo, ki je namreč nisem imela. Nisem pa je imela zato, ker je gospod konzul v Beogradu svojo prvotno obljubo, da mi bodo vizo izstavili na dan poleta in ne bodo komplicirali, spremenil v dejstvo, da moram na to uslugo počakati vsaj dva dneva. To pa mi je uspel povedati dan pred odhodom in niti ni pozabil dodati, da mi Ljubljančani mislimo, da lahko vse dobimo v enem dnevu. Kar dobro podkovan je ta gospod iz Kitajske, ki mi je to v tekoči angleščini po telefonu sporočil iz Beograda. Upam na najboljše, ko se bližam kitajskemu cariniku in mu povem, da potrebujem vizo. Odpelje me do zaspanega uradnika ob pultu v kotu in takrat nas obstopijo še trije, štirje cariniki, ki napeto strmiijo vame in potni list pred njimi.

»Od kod ste«, vpraša edini »Anglež« med njimi.

»A iz Jugoslavije, mm mm mm...! Kje pa je to??? A v Evropi, mmmmm! Ampak kje? ...« Povem, da je to soseda Avstrije ali Italije itd. »A Italija? mm mm! O.K.« To takoj razume in kristalno jasno mu je, od kod da sem. Italija, še enkrat ponovi in pritisne žig.

Za carinsko ogrado pa sta me že čakala Mochel in predstavnik kitajske železnice, ki sta me prišla iskat. Pravzaprav sta mi hotela pomagati, če bi se kaj zapletlo z izdajo vize, vendar zaradi demonstracij in zapor na cesti nista prišla pravočasno.

Do mesta smo imeli dobrih 30 km in naša limuzina je prav počasi plavala pod bogato senco drevja, ki je zasajeno vzdolž dolge ceste, po kateri se kotrlja prava procesija vozov, vozičkov, vpreg, kolesarjev, pešcev... in ki se potem, ko bolj in bolj prodiramo v središče Pekinga, zgrnejo v eno samo gnečo, gomazečo množico. XU MAOJING (od železnice) mi kasneje, ko pred hotelom iz prtljavnika lovim zadnjo prtljago in se ob košatem perju, nataknenem na palico (spominja na pripravo, ki jo marljive služkinje v starih filmih

uporabljajo za brisanje prahu) in vrženem v prtljažnik seveda nasmejem, razloži, da je to izjemno pomemben »šoferski« pripomoček, ki odigra bistveno vlogo ob borbi proti pesku, ki ga vetrovi v Peking nanosijo iz puščave Gobi. Da je res tako, se že kmalu zatem sama prepričam. Veter mesto dobesedno zasuje z rdečkastim finim peskom, ki povsod prode in se ga ne moreš ubraniti. S temi metlami pa izkoplješ izpod peska avto ali pa kolo, npr.

Po srečnem prihodu in več kot udobni nastavitvi v luksuznem hotelu se je začelo delo: spoznavanje dežele in srečanje s poslovnimi partnerji – kitajsko železnico.

11. oktobra naj bi PEKING ORIENT EXPRESS iz Pekinga odpeljal proti jugu. Na svoji poti pa, da naštejemo le nekaj mest, obiskal še Xian, Wuxi, Shanghai, Guilin, Kanton in Hongkong. To za Rail Tours seveda ne bi bilo prvo potovanje po Kitajski, niti prvo z ekskluzivnim starim vlakom, ki ga je kitajska vlada pred kratkim odstopila v turistične namene. Oprema v mahagoniju in mesingu, po ena kopalnica na dve kabini, ... pa seveda odkrivajo, da so tudi kitajski politični mogotci še kako dobro poznali čar lepega, udobnega, skratka luksuznega. Tako imenovani »turistični namen«, kateremu so vlak prepustili, pa za zdaj izrablja le Rail Tours, kajti Kitajci so se nanj navadili in najmanj naporno in zapleteno se jim zdi sodelovanje s preizkušnim in zanesljivim partnerjem, pa čeprav le dvakrat letno.

Tako naš razgovor začnemo prav s to temo – da bi bilo zanje morebiti dobro, če bi vlak prodali še komu in tako tudi več zaslužili. Njihov odgovor pa je bil samo: Mi ga damo vam, gospod Mochel, pa pridite vi še večkrat, če mislite, da mora vlak večkrat v promet!«

Ob tem moram seveda povedati še Mochelovo pripoved, kako mu je Kitajce sploh uspelo zdramiti, da so vlak aktivirali in se z njim podali v turizem. Nič manj kot 10 poletov iz Frankfurta do Pekinga ga je stalo, a v svoji seriji »Sanjski vlaki sveta« je želelo imeti tudi kitajsko varianto in je pač letal... Ko se je prvič sestal z najvišjim predstavnikom železnice, ga je le ta odpeljal na razkošno večerjo, kjer sta debeli dve uri, kolikor je večerja trajala, govorila le o vremenu, deželi, iz katere prihaja in o postreženi hrani. Ob slovesu ga je mimogrede še pobaral po vzroku obiska, ter mu obljubil, da se bosta naslednjič pogovorila več. Kot da 10 ur nepretrganega leta med Frankfurtom in Pekinom, kar je najnovjša in najhitrejša možnost ta hip, sploh ni omembe vredna ovira, ki bi jo kazalo ob tem upoštevati.

Ob drugem obisku so ga potem poslušali, ob tretjem so ga povabili, da se mora nujno še kdaj oglasiti, da bi zadevo razčlenili, ob četrtem so že sklenili, da bodo predlog pretresli, češ, morda bi pa lahko poskusili...

No, res se je dalo, a izlet bi se dalo pripraviti in ga izpeljati še veliko bolje, kot so ga. In o tej še boljši možnosti smo govorili tokrat.

Začeli smo s problemom številka ena: osebje vlaka! Kuharji, natakariji, čistilke, skratka vsi, ki so sodelovali pri lanskem potovanju. Seveda so bili prijazni, a njihovi lastni iniciativi jih brez kontrole ni bilo mogoče prepustiti. Pravzaprav se jih sploh ne bi smelo izpustiti iz oči, kajti njihovo delo je površno,

brez truda, predvsem pa brez občutka za čas in prostor.

Drugi problem: čistoča! Ta je za osebje prav neoprijemljiv pojem. Zamazane roke, pljuvanje po tleh... je pravzaprav samoumevno! Tretji problem: preskrba vlaka s hrano in pijačo.

Dogovorili smo se, da bo letos na vlaku vino – in pijača nasploh – iz Nemčije, s transsibirsko železnico pa jo bomo iz Evrope prepeljali na odhodno postajo, torej v Peking. Prav veliko časa porabimo za to, da se dogovorimo, kakšni morajo biti pogrinjki na mizi. S seboj imava slike in filme, pa tudi vse, kar sodi na lepo aranžirano mizo, za katero se potem z užitkom je, še posebej, če je to odlična jed iz kitajske kuhinje, vendar naju najini partnerji hudo nejeverno motrijo in kimajo. Tudi serviete in prte bomo pripeljali iz Evrope.

Nadaljnji problem: najemnina za vlak. Kitajci bi radi z eno samo vožnjo zaslužili za vse leto (kot še marsikje drugje...) Razgovore na tej točki prekinemo in si vzamemo prost dan.

Še istega dne popoldne se s taksijem zapeljem do Poletne palače – kompleksa palač, pagod, templjev in paviljonov, skritih v dišečem parku ob jezeru Kuming. Ko hočem nazaj v mesto, do katerega imam več kot 20 km, ne dobim prevoza. Taksisti so se predali solidarnostnemu štrajku s študenti in niso delali, avtobusov ni, zasebnih avtomobilov še toliko manj.

Mimogrede: na Kitajskem avtomobila brez potrdila, da poseduješ garažo, sploh ne moreš kupiti... Če odštejem tujce in vlado oziroma razne upravne organe, imajo na Kitajskem avtomobile samo še kmetje, zasebniki in enote.

Enote pa tvorijo recimo profesorji neke šole, prebivalci vasi, natakariji hotela itd. Posamezniki, ki so pripadniki te enote, pa si od nje avto potem lahko izposodijo – za kakšen nujen opravek. Nekaj srečnežev pa je taksije, s katerimi so se do jezera Kuming pripeljali, pred vhodom pustilo čakati in le ti ob vrnitvi niso imeli težav kot jaz. Šele čez debelo uro mi je dvema Italijanoma uspelo razložiti vso tragiko mojega položaja in seveda sta me bila takoj pripravljena odpeljati do mesta. Vendar je bila to le delna rešitev, kajti bivala sta v hotelu KULUMN, ki je od centra še precej oddaljen. Še vedno sem imela do svojega hotela vsaj 12 km daleč. Preveč, da bi se poti lotila peš, pa še ob teh demonstracijah povrh, in še vedno mi ni uspelo nahvaliti katerega izmed pred hotelom stoječih taksijev. Tudi če bi me bili pripravljeno peljati, so ta namen opustili takoj, ko so izvedeli, da bi morali peljati v center. Bali so se podivjanih množic, ki so pretekli dan nekaj taksistom s kamenjem razbili avto. In taksisti na Kitajskem osebno odgovarjajo za avto. Tako sem postopala pred hotelom in okoli recepcije. Nobenega taksija, nobenega kolesa, peš nisem mogla, na recepciji so mi dali edini nasvet, ki jim je padel na pamet – naj vendar pri njih vzamem sobo...

Torej se domislil svojega dobrega hotela. Rečem si, da ob ceni, ki jo ima, svojih gostov res ne sme puščati na cedilu ali pa nemara celo v nevarnosti in pokličem PALACE!

Namestnik generalnega direktorja mi prej kot v dveh minutah zatrdi, da ni razloga za



Trg nebeškega miru in »štrajkači«

skrb. Takoj da bodo pome poslali hotelski avtobus. Pol ure kasneje me resnično pride iskat.

»HOTEL PALACE – MOJ HOTEL«, tega slogana se ne bi branil marsikdo iz svetovnega jet – seta in imela sem srečo, da je to teden dni bil tudi moj hotel. Soseda, šejka iz Kuwaita, ki je ložiral v suiti takoj za mojim vogalom, resda nisem srečala, vendar je treba upoštevati dejstvo, da ga je zasebno letalo iz njegovih prostorov popeljalo naravnost do garaže, kjer ga je čakal hotelski Rolls Royce. Ne vem, kako se je prevažal potem, ko je hotel v garaže umaknil vsa svoja vozila: taksije, avtobuse in drage avtomobile, ki jih sicer posojajo za individualne ogleda petičnih gostov, da jih demonstrirajoče množice ne bi poškodovale. Ena izmed študentskih zahtev je bila tudi zahteva po predaji vseh boljših avtomobilov iz rok vlade in drugih lastnikov v roke množice.

Gospoda Schmidta, generalnega managerja hotela PALACE, sem spoznala še isti večer, ko sem pripotovala v Peking. Stanuje v hotelu, z Mochlom pa sva ga šla pozdravit. Jesenska skupina bo seveda nameščena v tem hotelu, kajti njegovi gostje so na vseh izletih nameščeni le v najvišjih kategorijah. To seveda vpliva na ceno. Cena pa vpliva na goste. In tako so gostje Rail Toursa v največjem številu petični, prestižni gostje, ki jim za našo jesensko kitajsko avanturo ne bo pretežko odšteti 11.000 DM po osebi.

Gospod Schmidt je visok, urejen gospod štiri desetih let, jasnega pogleda in odločnih besed. Za naslednji dan naju povabi na zasebni zajtrk v njegove službene prostore. In ob tem zanimivem zajtrku izvem, da se je investicija hotela PALACE z 51 % udeležila PLA (People Liberation Army) – kitajska vojska torej, z 49 % pa KUMAGAI – japonski gradbeni koncern. Vodenje hotela so zaupali staremu, luksuznemu hotelu Manila iz Manile na Filipinih, ki pa je v Peking poslal avstrijca Schmidta. Morda pripomba ob rob: vse uspešne hotele v tretjem svetu vodijo izključno Švicarji, Nemci in Avstrijci. PALACE se pravkar prebija v skupino Leading Hotels of the World (vodilni hoteli sveta). To je organizacija najboljših hotelov v svetu, ki imajo npr. skupno brošuro,

rezervacijski sistem in podobno. In pravilo je, da je član tega le po en hotel nekega mesta. Na Kitajskem je imel to čast doslej samo hotel WHITE SWAN iz Kantona. Boj za ta privilegij je seveda trd. Tekmecev je veliko in vsak dan jih bo več, kajti že samo v Pekingu skoraj kot gobe po dežju poganjajo v vrh jeklene, še nedokončane konstrukcije, ki si bodo že jutri nadele videz lepih hotelskih motogcev.

Po letu 1984, ko se je Kitajska povsem odprla tujemu kapitalu, se je skokovito povečal interes za tuje investitorje, vendar je do sedaj še vedno edini hotel, zgrajen z izključno tujim kapitalom, le HILTON v Shanghaiu, ki sem ga tudi imela priložnost spoznati.

Vendar niso vsi hoteli ali pa njihovi arhitekti rojeni pod srečno zvezdo. V Pekingu sem si ogledala hotel PEKING INTERNATIONAL, ki so ga začeli graditi leta 1981, in to izključno Kitajci, ki ga danes sami tudi upravljajo – na to so še posebej ponosni, na tem mestu pa o tej uspešni potezi ne bi razglabljala, še manj pa primerjala s PALACOM. Gradili so ga 8 let, med gradnjo pa je prišlo do hude napake, ko se je eden nosilnih zidov v notranjosti od drugega odmaknil za cel meter (Schmidt je rekel, da so v razpoko kasneje vgradili celo okno). Statiki so izračunali, da razpoka ni nevarna in hotela niso porušili. Zaradi zamika pa je bilo v 15. nadstropju potrebno zamenjati dvigalo, če si hotel priti do vrha, kjer je sicer elegantna vrtljiva restavracija. Čeprav hotel stoji in mu pravzaprav nič ne manjka, še prav lep je, so arhitekta vendarle poklicali na zagovor. Na preverjanju odgovornosti so ga spoznali za krivega ter ga pred dvema letoma tudi obglavili Smrtna kazen na Kitajskem še velja!

Zaradi narave hotela PALACE (navzočnost kitajske vojske oziroma njeno solastništvo) smo ob dnevnem kontaktiranju s Schmidtom dobro obveščeni o dogajanju »na fronti« – Trgu nebeškega miru, pekinških ulicah, kakor tudi o razpoloženju vojske, s katero je v vsakodnevnih stikih. V dneh med 20. 5. in 28. 5., torej med mojim bivanjem v Pekingu, v mestu vojske ni bilo videti, če odštejem nekaj preletov Trga z vojaškimi helikopterji. Le te sem iz svoje sobe v 12. nadstropju, od koder je

bil lep razgled na takrat že nekaj časa zaprto Prepovedano mesto, tudi lepo videla.

Bila pa je vojska na obrobjih mesta. Celo zelo veliko je je bilo. V avtomobilih so krožili po obvoznicah, se tu in tam pogovarjali z ljudmi in od kmetov sprejemali hrano. Sama sem jih videla, kolone, dolge po več kilometrov, ko sem se vračala z ogleda Kitajskega zidu. Da bodo demonstracije dobile tako zelo krvav epilog v dneh, ko sem bila v tem ogromnem mestu, ni predvideval nihče. Nasprotno, Schmidt nama je celo zagotovil, da je dovolj varno, da odletiva naprej do Shanghaija, kar sva tudi storila, seveda brez obžalovanja. Seveda ob nakupu letalskih vozovnic nisva imela nobenega problema, kar pa še zdaleč ni običajno. Celo zelo neobičajno je. Na Kitajskem moraš vozovnice veliko časa prej naročiti in potem nanje neskončno dolgo čakati, če si Kitajec. V Pekingu je namreč eno samo samcato mesto, kjer lahko kot Kitajec kupiš letalsko vozovnico. Če jo slučajno dobiš (preveliko povpraševanje in premalo letal), moraš ure in ure čakati v dolgi vsti pred okencem, kjer ti karto izstavijo. Sicer pa se ti tudi kot tujcu ne godi dosti bolje. Če imaš WUXI (veze) in Mochel jih seveda ima, pa je stvar drugačna. Potem se lahko dobi in organizira vse!

Med bivanjem v Pekingu sem občasno imela na razpolago že na začetku omenjeno limuzino kitajske železnice, poleg tega pa še lastnega vodiča, ki mi je bil na razpolago vsak dan – drobna pozornost poslovnih partnerjev, ki so vedeli, da sem v deželi prvič in da me verjetno marsikaj zanima. In tako je vsak dan, po moji želji, v hotel prihajal in me v hotelski avli s slapom čakal 27-letni profesor kitajščine in evropske literature. Ker je skupaj s svojimi študenti štrajkal, je imel časa zame seveda na pretek. Tako sva skupaj prečesala lep del mesta, predvsem pa se veliko pogovarjala o temah, ki so me zanimale, nanje pa v knjigah nisem dobila ravno najboljšega odgovora.

Načrtovanje družine: Dovoljen je en otrok, za vsakega naslednjega plačajo »kazen« v obliki 2000 juanov. Ob tem je treba upoštevati povprečen zaslužek, ki znaša okrog 120 juanov. Seveda je velika nesreča za družino, če je prvi otrok deklica in veliko otrok pomorijo, da jim enota, ki ji pripadajo, pozneje izda dovoljenje za novega otroka. Prav tako jim taista enota najprej dovoli poroko in odobri otroka. Po odobreni prošnji imata mladoporočenca 6 mesecev časa, da žena zanosi. Če v tem času do tega ne pride, je treba enoti ponovno dati prošnjo za otroka. Če pa se rodi deček, je veselje seveda popolno, mlademu nadebudnežu pa nataknejo hlače na precep, tako da vsi sosedje in naključni obiskovalci ja lahko vidijo, da ima družina moškega potomca. Malček pa ob tem seveda prav neovirano lahko lula po okolici in razkazuje svoje premoženje... Stimulirajo družine, ki otrok sploh nimajo. Dobijo po 8 juanov po osebi na mesec. In pri tako nizkih dohodkih, kot jih večina na Kitajskem ima, je tudi ta minimalni znesek stimulativen.

Kontracepcija: Seveda jo poznajo. V enotah imajo osebo, posebej zadolženo za preprečevanje nosečnosti in le-ta enkrat na teden razdeljuje kontracepcijo med svoje člane. O tem je Mochel imel veliko povedati – tudi na svojem lanskem vlaku je imel osebo, ki se je ukvarjala s tem.

Učenje kitajščine: v 10 letih se otroci naučijo povprečno 2000 znakov. To je dovolj za normalno pisanje in branje. Bolj izobraženi – profesorji, zdravniki, obvladujejo približno 10.000 znakov. Moj vodič jih obvlada 20.000. Seveda me nauči, kako se moje ime napiše v kitajščini, pomenilo pa naj bi eleganten, harmoničen cvet...

Pravi tudi, da v kitajščini moje ime zveni zelo lepo, to se mi je večkrat potrdilo, med drugim tudi sredi Trga nebeškega miru, sredi kampa, ki so si ga študentje v neposredni bližini Maovega mavzoleja postavili in ogradili z vrvo, sredi velikega kitajskega štrajka. Po izjemnem slučaju, po zaslugi mojega vodiča Čuja, kot rečeno, profesorja in zaradi njegove profesorske legitimacije in dejstva, da je vsako prosto minuto, ko ni bil na razpolago meni, porabil, da je bil s študenti na Trgu, jim pomagal s hrano, pijačo, odejo ali zgolj z moralno podporo in so ga torej »študentski policaji«, ki so na vhodih v kamp pazili, da vrvi ni prestopila nobena sumljiva ali nepoklicana oseba, dobro poznali. Zaradi Čuja sem tudi sama prišla v njihovo sredino, v sam center, središče štrajka.

Kako opisati vso to množico ljudi na tem velikem trgu? Zamislite si površino 40 ha, ki je zaradi tisočerih teles neprehodna. Zamislite si vso to živo maso, ki je valovila kot morje, obenem pa zalila vsako prosto ped tega trga, ki mi med mojimi večkratnimi obiski niti enkrat samkrat ni vzbudil asociacije na Mir ali Nebo...

V vsem tem dogajanju je bilo nekaj, kar mi je jemalo sapo in dalo slutiti, da toliko ljudi ne dviga rok zaman, da toliko grl ne vzklika praznih gesel v veter, da toliko transparentov in zastav ne krasi zgolj že nekaj dni zaprtega vhoda v Prepovedano mesto, da toliko siren po cestah ne tuli zaman...

Mladi, stari, profesorji, igralci, operni pevci... vsi so bili v kolonah, ki so se počasi valile po široki ulici in vzklikali gesla kot: »LI PENG, TI SI MRTEV«, »ODSTRANITI MORAMO CESARJE«, a v centru tega vrveža, tega vrelega kotla – študentje, ograjeni v svojem kampu, ločeni od ostalih Kitajcev, kajti hoteli so, da to izzveni kot njihov štrajk! Za to so bili pripravljene tudi odgovarjati, svoje zahteve in prepričanja so želeli braniti za vsako ceno – tudi s svojim življenjem... Da se bo to pozneje res zgodilo, pa takrat, ko sem bila z njimi, nisem mogla niti misliti!

Študentje v taboru so bili zelo zgovorni. Gotovo je na to vplivala tudi Čujeva prisotnost. Dvigali so se s tal, prilezli izpod dežnikov, ki so jih ščitili pred žgočim soncem, se odvojili od skupine, v kateri so prej živahno debatirali, in prihajali k nama. Ko je prišel do naju prvi, je bil led prebit. Kitajci so med drugim tudi sila radovedni ljudje, kar se je velikokrat potrdilo. Govorili so v dobri angleščini, povedali, zakaj so tam. Govorili so o starcih, ki jih vodijo, o cesarjih, ki še vedno niso mrtvi, partiji, ki goji korupcijo in birokratizem, o mladih intelektualcih, ki ne morejo svobodno dihati, o ogromnih socialnih razlikah...

Naenkrat je eden od študentov držal v rokah nekakšno legitimacijo in mi jo ponudil, rekoč, da naj se vanjo podpišem. Videla sem, da je to pravzaprav osebna legitimacija, a ko je tudi ČU pripomnil, da naj se vanjo pač podpišem, če tako želi, sem poiskala svinčnik in svoje ime izrisala v kitajskih hieroglifih. Ob navdušenju, ki je sledilo nad mojim zna-

njem in lepim kitajskim pomenom mojega imena, so izkaznice začele romati tudi iz drugih žepov.

Stala sem tam, v Pekingu, na Trgu nebeškega miru, sredi štrajkaških sprevedov, sredi tuljenja siren in hup, v študentskem kampu, ograjenem z vrvo in zaščitenem s študentsko policijo, v čistem središču štrajka, med Prepovedanim mestom pred seboj in Maovim mavzolejem za menoj, in risala avtograme...

Kako opisati to vzdušje? Ne da se ga! Bilo je nepozabno doživetje! Kdo ve, koliko študentov, ki sem jim takrat podpisala legitimacijo, je danes še živih?

Ne smem se spomniti na vse informacije, ki so jih tisk, televizija ali radio po mojem prihodu iz Kitajske objavljali... Predobro vem, da so študentje, z njimi pa tudi vsi drugi prebivalci Pekinga, branili svoja stališča do zadnjega, da so do zadnjega upali na spremembe, inteligenten pristop k problemom, ki tarejo deželo. Vem, da so nemo sedeli in čakali na tanke, ki so se jim začeli bližati in ki so se približali...

Nemogoče je opisati še toliko drugih stva-

ri, ki sva jih s Čujem predebatirala ali doživela, tudi vseh naših nadaljnjih razgovorov na železnici ne, samo mimogrede: Kitajci so spustili ceno za najem vlaka, tako, da bi morebiti 11. oktobra le lahko odsopihali na naš izlet. Nemogoče je v ta zapis ujeti vse, kar se je dogajalo, kar sem doživela in kar se je medtem že prelilo v nepozaben spomin!

Ko sem odhajala na pekinško letališče, od koder sem z AIR CHINO ponovno poletela v Karachi, Bukarešto in Beograd, sem se nehoče spomnila streh na pagodah in palačah stavb, ki sem jih videla. Spomnila sem se njihovih robnikov ali bolje rečeno, zaključkov, na katerih stojijo različne figure, kot npr. kače, zmaji in demoni, ki naj bi odganjali zle duhove in varovali hišo in njene prebivalce pred vsem hudim.

In vidim prvega v vrsti – petelina. Petelin je namreč prvi, ki se zjutraj, ko se dela dan, zbudi. Tam na strehi pa simbolizira željo, da bi v hiši, ki jo čuva, vedno ostal dan – svetel dan.

Hiša pa je dom in dom je tudi dežela, kjer živiš...

Ajnžik

NOV HRAM ZA SV. KOZMA IN DAMIJANA

Dolgoletna želja krajanov se je uresničila

Brinjeva gora je bila v Koroškem fužinarju že opisana. Prvi je to storil rajni Alojz Lajner, potem še nekateri mimogrede, pred tremi leti pa tudi meni ni ušla izpred peresa. Opisal sem nevzdržno stanje te tolikanj obiskane, a nesojene romarske poti.

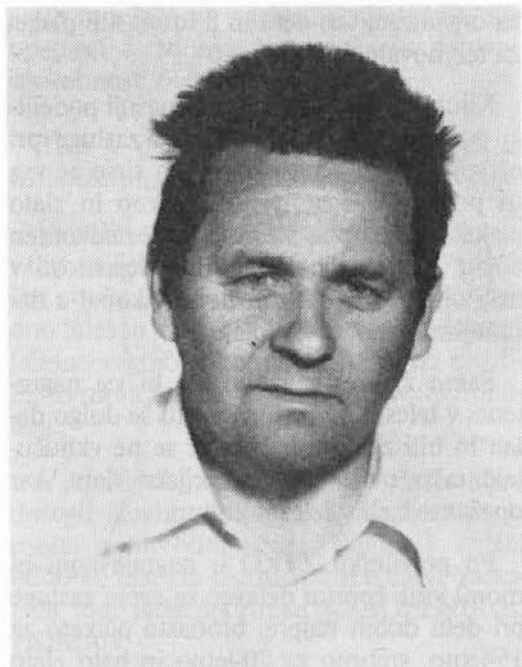
Brinjeva gora leži nekako v središču spodnje Mežiške doline, zato je last nas

vseh, ki jo vidimo vsak dan. Za njeno zemljiško posest pa se je v preteklosti trgalo kar pet kmetov, saj se na njenem vrhu stikajo posestne meje Žažeče, Rojakove, Bidrše, Merkačeve in Bromanove kmetije. Zanimivo je namreč, da okoli gore raste les zelo »špuravo«.

Ta mali hribček vulkanskega izvora je prav zanimiv. To je lepa izletniška točka,



Naša skupna dolgoletna sramota!



Bračurnikov Maks – Paradiž

ne preveč oddaljena, tako da si iz zasmrjene doline kaj hitro na svežem zraku in, ko je na vigred po nicinah še debela snežna odeja, cveti tukaj teloh.

Druga zanimivost Brinjeve gore je romarska pot. Tu imata svoje skromno zavetišče sv. Kozma in Damijan, ki sta priprošnjika za zdravje.

Zdravje! Največja dobrina vseh časov. Tudi v naši potrošniški, bolje rečeno razsipniški družbi. Kaj pomaga visok položaj, imenitna služba, lepa plača, hiša z vikendom po vrhu ali sodobno opremljeno stanovanje? Kaj denar, čeprav naložen vezano ali pretopljen v trdne valute? Če ni zdravja, se to vse izniči. Poznamo bolezn, ko mora človek vse to zapustiti v trenutku, ali druge, ki dajejo bolniku še za nekaj mesecev ali leto priložnost, da se zave, kako ničeve so materialne dobrine!

Odkar pomnim, sta imela naša najbližja priprošnjika za zdravje zelo skromno, naravnost zanemarjeno zavetišče. Zato je v preteklosti padlo nemalo kritike na župnijski urad Prevalje, osebno na vsakokratne župne upravitelje, na cerkvene ključarje in še na koga. Krajan, ki si vsa leta želeli, da se ta kraj dostojno uredi, bili so pripravljene tudi prispevati, tako da s finančne strani ni bilo ovir, vendar, stvar se ni premaknila nikamor. Šestdeset let, kar pomnim, je bilo stanje na gori tako, da ni bilo v čast neposrednim upraviteljem in krajanom! Krajan, daleč naokrog so bili pripravljene za obnovo, vendar ni bilo nikoli pravega organizatorja, nosilca, ki bi to izpeljal.

To vlogo je zdaj odlično odigral Brančurnikov Maks. Te markantne osebe mi ni treba posebej predstavljati. Človek, sposoben za organizacijo, ki pa ima tudi veliko volje do dela. To je dokazal že z nekaj javnimi akcijami. Kar si zamisli, tudi izpelje. O denarni nagradi noče niti čuti, plačilo zanj je doseženi uspeh.

Tam nekje sredi februarja me je obiskal in prosil za pomoč pri nabiralni akciji lesa. To sem mu rade volje obljubil že zato, ker sem obupno stanje na Brinjevi gori že javno skritiziral. Kmalu zatem me je povabil na prvo sejo gradbenega odbora, kjer je podrobno razložil svoj načrt in zadolžil vse nabiralce, da opravijo svojo nalogo v dveh tednih. Če ne prej, sem takrat začel verjeti, da bo ta akcija uspela, kajti Maks je bil zelo prepričljiv, razlagal je delovne načrte, postavljale roke in navajal tiste, ki so obljubili pomoč, bodisi v prostovoljnem delu ali z drugimi uslugami.

Nabiralna akcija je bila končana v predvidenem roku. Željo gradbenega odbora, da bi se zbralo čimveč lesa, so kmetje izpolnili. Na drugi seji, ki je bila sklicana po končani nabiralni akciji, so bile stvari še bolj jasne in obetajoče, kajti svojo pomoč so obljubili še številni drugi v različnih oblikah.

Rušenje, planiranje in postavitve nove stavbe pod streho je bilo opravljeno v treh mesecih. Kljub letošnjemu zelo nagajivemu vremenu. V delo je bilo vloženi 2500 delovnih in 400 strojnih ur, največ traktorskih. Težko je imenovati vse, ki so pomagali, izmed vseh pa izstopata Brložnikova in Štrekljeva družina.

Vsem tem pridnim delavcem, ki so svoje delo vložili brezplačno, so se pridružili tudi umetniki—amaterji, ki so opremili notranjost te lične cerkvice.

Cerkvica je zamisel in delo arhitekta Andreja Lodranta. Strokovno kritiko naj izrečejo strokovnjaki, kot laik lahko rečem samo to, da se čudovito usklaja z okolico. Prav tako je med seboj usklajena notranja oprema.

Kipa sv. Kozma in Damijana je v lesu upodobil priznani likovni umetnik Janez Dolenc, ki je zdaj naš krajan.

Umetnik — amater, kirurg dr. Pogorevc, je potreboval samo kratko železno cev, nekaj verig z malimi členki in malo žice, da je iz tega upodobil čudovito s trnjem kronano glavo križanega! Koliko energije, ustvarjalne žilice in volje do dela mora biti v človeku, ki je v svoji poklicni stroki zmožen odpreti človeka in brodirati po njegovem drobju, v prostem času pa tako rekoč živi z železom, saj ustvarja iz njega izvirne umetnine! Vrhu vsega pa je tako preprosto! Tudi simbol medicine, ki je prebit na križ, je njegovo delo.

Oljno sliko Snemanje s križa, je naslikal slikar—amater Oki Rotovnik. Okrasno železno okovje je delo kovaškega mojstra Ivana Kogelnika. Spominja na mojstrovine iz Kroepe. Delo na šiklasti strehi, ki je zdaj že prava redkost, sta v glavnem opravila Munkov in Korešnikov.

Vsi ti so glavni ustvarjalci opreme. Vseh številnih drugih, ki so tudi prispevali vsak svoj delež, ni mogoče naštevati. Moram pa naglasiti tudi to, da so vsi delali brezplačno!



Sv. Kozmi in Damijanu smo se oddolžili

Da bi akcija ne kršila nobenega zakona ali občinskega odloka, je organizator prosil za pokroviteljstvo KS Prevalje, ki prošnje ni odbila.

Zgodilo se je to, kar smo pričakovali. Na žegnjanje je prišlo toliko ljudi, da se je gora tresla. Prišla sta kar dva škofa: Iz Maribora in z Lokovice. Poleg slavnostne pridige in zahvale župnijskega upravitelja farne cerkve so ta shod obogatili tudi globoke misli Brančurnikovega Maksa in Kolmanovega Tevža. Korajžno sta sodelovala tudi godba na pihala Prevalje in pevski zbor Vres.

Kaj je ta dan dvignilo toliko ljudi in iz kakšnega razloga so šli poromat, o tem ne bomo razpravljali. To je zasebna stvar vsakega posameznika.

Rad pa bi poudaril nekaj drugega. Ta obširna akcija, ki je potekala prostovoljno in spontano, je bila izvedena v rekordnem času samo zato, ker so si krajan, ki so si dolga leta želeli, zdaj pa je stvar prijel v roke človek, ki poleg besed pozna tudi dejanja! Ni bil potreben noben referendum, nabiralna akcija je potekala spontano. Ker sem pri tem sodeloval, vem povedati, da nisem nikjer naletel na neprijazno ali odklonilno besedo. To delo je bilo naravnost užitek. Isto vedo povedati tudi ostali nabiralci.

Gradbeni odbor in župnijski urad Prevalje se tudi na tem mestu najlepše zahvaljujeta vsem, ki so karkoli darovali ali sodelovali pri posrečeni obnovi tega našega verskega in kulturnega spomenika!

Imamo še eno veliko željo, namreč, da se vse pridobljeno tudi ohrani! Tako stavba kot okolica. Nezaželeno je pisanje po stenah, kar je običaj v romarskih cerkvah!

Ohranimo lepo to pridobitev, ki smo si jo tako dolgo želeli!!

Naj mi nihče ne zameri, če zapis končam s pobožno željo:

SV. KOZMA IN DAMIJAN, PROSITA ZA NAS VSE!

Mitja Šipek

NEDELJA NA BRINJEVI GORI – SPOMIN ZA STO LET

Lepota slovenske zemlje ne bi bila tolikšna, če je ne bi krasile cerkve in znamenja, posejana po vrhovih in križpotih, ki so jih postavili naši predniki, povečini najrevnejši prebivalci, v zahvalo za prestano gorje vojne, kužne bolezni, čudežna ozdravljenja.

Za mnoge vemo izvor, za druge so graditelji in darovalci nepoznani, kot tudi čas njihovega nastanka. Iz vseh pa diha ljubezen do svojega kraja in vera v lepše življenje in predvsem smisel za lepoto, kulturo naroda.

Prišel je čas, ko so ljudje obsedeni od evforije menili, da so ta znamenja ljudstvu

v sramoto in znak zaostalosti, zato so v tistem povojnem obdobju ti kulturni spomeniki doživljali najtežje čase. Mnogi so bili razdejani, oskrunjeni ali vsaj zanemarnjeni.

Zgodovina pa nam priča, da narodove kulture ne uniči niti vojna niti divjanje kakega časa in ne omračenost kakega obdobja. Ona je večna, ker je vrasla v srcih.

Tudi cerkev na Brinjevi gori je kulturni spomenik, čeprav nima častitljive zgodovine. Za ene je svetišče, za druge izletniška točka, za tretje dragocen spomin. Za vse pa priljubljen pomnik in oaza miru, ne glede na to, kaj so in komu pripadajo.

Zato je prav, da se v imenu vseh obiskovalcev zahvalimo pobudnikom, ki so si zastavili cilj in ga tudi uresničili, da so cerkev na Brinjevi gori temeljito obnovili, pravzaprav postavili novo.

Te zamisli pa ne bi bilo mogoče uresničiti brez sodelovanja prostovoljcev kmetov, kovačev, zidarjev in umetnikov. Njih imena niso vklesana v spominsko ploščo, so pa znana in bodo ostala vklesana v srcih hvaležnih obiskovalcev.

Pravijo, da nesreča družijo ljudi, toda tudi kultura jih združuje in blagor narodu, ki ima tako kulturo.

za organizacijsko delo in 8 bronastih plaket za tekmovalne uspehe.

Kljub temu, da bodo po današnji podelitvi posamezniki imeli za svoje zasluge pri razvoju športa v naši občini in širše že vsa tri priznanja – bronasto, srebrno in zlato plaketo, je skupno število plaket nedvomen dokaz o množičnosti športne dejavnosti v naši občini, saj smo in bomo skupaj z današnjimi podelili 490 plaket.

Samo želimo si lahko, da bi vsi nagrajenci v telesni kulturi in športu še dolgo delali in bili zgled mlajšim, ki se ne vključujejo tako radi v organizacijsko delo, kar opažamo tudi v telesni kulturi.

Po pravilniku ZTKO o nagrajevanju bi moral vsak športni delavec za svoje zasluge pri delu dobiti najprej bronasto plaketo za 15-letno, srebrno za 20-letno in nato zlato za 25-letno aktivno delo v telesni kulturi. Pri vseh podelitvah, torej tudi pri današnji, smo naredili nekaj izjem, ki jih narekuje pač življenje. To pa kljub temu ne sme postati praksa.

Odločili smo se tudi, da tokrat ne podeljemo priznanj ob 50-letnem življenjskem jubileju, ampak bomo to storili leta 1990.

Danes pa bomo podelili posebne pisne diplome 19 športnim delavcem ob njihovem sedanjem ali že minulem 60-letnem življenjskem jubileju in 5 športnim delavcem ob njihovem sedanjem ali že minulem 70-letnem življenjskem jubileju.

Slavnostni govornik, predsednik skupščine občine, Jože Pratnekar, je dejal:

Dragi prijatelji!

V svetu samorastnikov, v kraju, ki slovi po plemenitih jeklih, svincu in lesu, ste doma! Iz nedrj Uršlje gore in Pece so zrasli naši vrhunski športniki, ki so ponesli sloves tega koščka slovenske zemlje v širni svet. Zvesti svojemu kraju in domovini dokazujete, da ste rod železarjev, knapov in kmetov, ki zmore še kaj več.

Vaša zagnanost za razvoj telesne kulture in športne dejavnosti znova dokazuje, da je za bogato in polno življenje premalo samo visok, osebni standard, da je potrebno veliko več. Zato lahko ugotovimo, da je vaše poslanstvo neizmerno in se ne da ovrednotiti z denarjem.

V naši občini je 44 telesnokulturnih društev in klubov, ki združujejo nad 13.000 aktivnih članov. Za organizacijsko delo skrbi čez 600 amaterskih delavcev – funkcionarjev, vadbo in treninge pa vodi prek 300 amaterskih ter 5 profesionalnih delavcev oziroma trenerjev in vodnikov.

Ugotavljamo, da se v naši občini s telesno kulturo ukvarja skoraj 40 odstotkov občanov. Od tega 5 odstotkov s tekmovalnim in vrhunskim športom.

Priznanja za marljive športne delavce in najboljše športnike v naši občini

Na slavnostni seji skupščine Zveze telesnokulturnih organizacij občine Ravne na Koroškem, ki je bila aprila v Črni na Koroškem se je zbralo okrog 200 športnih delavcev in športnikov.

Po razglasitvi dobitnikov zveznih priznanj:

– državnega odlikovanja reda dela s srebrnim vencem, ki ga je dobil Henrik Medvešek za zasluge pri razvoju športa na Koroškem in

– zlate značke Zveze telesnokulturnih organizacij Jugoslavije, ki jo je prejel Franc Telcer za zasluge pri razvoju športa, planinstva in Gorske reševalne službe na Koroškem, so bili objavljeni in s skromnimi darili nagrajeni najboljša športnica v letu 1988 Katjuša Pušnik, najboljši športnik Pavel Čebul in najboljši tozd v športni rekreaciji tozd ETS Železarne Ravne.

Pred podelitvijo priznanj ZTKO občine Ravne pa je predsednik Jože Šater poudaril naslednje

Brez vas današnjih nagrajencev, ne bi bilo telesne kulture in športa na Koroškem.

Komisija za priznanja je imela zelo težko delo, saj kljub pravočasnemu razpisu in trikratni pisni urgenci nismo dobili predlogov od vseh društev, zato je samo neodgovornosti vodstev posameznih klubov

in društev pripisati dejstvo, da kak zaslužni delavec danes ni med nagrajenci.

To si velja zapomniti za prihodnost.

Priznanja delimo tretjič.

Prva smo delili leta 1975, druga leta 1985. Po pravilniku bi jih morali deliti vsaki 2 leti in pri tem bomo morali v prihodnje vztrajati. To pomeni, da tudi danes poravnava dolg, zato je tudi seznam dobitnikov priznanj daljši. Vidi pa se, koliko ljudi v telesni kulturi dela in to tudi veliko pove.

Do sedaj smo podelili:

57 zlatih plaket za organizacijsko delo in 15 zlatih plaket za tekmovalne uspehe, 82 srebrnih plaket za organizacijsko delo in

26 srebrnih plaket za tekmovalne uspehe ter

141 bronastih plaket za organizacijsko delo in

35 bronastih plaket za tekmovalne uspehe.

Danes bomo podelili 17 zlatih plaket za organizacijsko delo in 5 zlatih plaket za tekmovalne uspehe, 36 srebrnih plaket za organizacijsko delo in 4 srebrne plakete za tekmovalne uspehe in 64 bronastih plaket

Ta množičnost v telesni kulturi bistveno prispeva k zdravju in povečanju delovne sposobnosti občanov.

Tudi v prihodnje moramo z vzgojo in izobraževanjem poskušati uresničiti cilje.

Vključevati otroke in mladino v tekmovanje za športno značko, pritegniti predšolske otroke, ki niso vključeni v varstvo, v redno telesno vzgojo, zagotoviti vsakodnevno telesno vzgojo zdravstveno prizadeti mladini, to mora biti cilj naših prizadevanj in hontenj.

V invalidskem športu smo v naši občini dosegli izjemne uspehe. Spomnimo se 4. mesta naših olimpijcev v Seulu v sedeči odbojki, kjer sta jugoslovanske barve zastopala tudi naša športnika KRAGELNIK in HOMAN.

Še posebno smo ponosni na naše vrhunske športnike v alpskem smučanju. Daleč največji uspeh je našemu in jugoslovanskemu smučanju prinesla športnica svetovnega slovesa Črnjanka KATJUŠA PUŠNIK z osvojitvijo 2. mesta na prvem ženskem slalomu sezone 88/89 za svetovni pokal v ALTENMARKTU.

Kategorijo vrhunškega oziroma športnika zveznega razreda so si z uspešnimi nastopi na evropskem pokalu in FIS tekmah priborili smučarji: Čuješ, Čebulj, Žagar, kot člani moške B državne reprezentance.

V atletiki smo z novo organiziranim vodstvom že dosegli nekaj vidnih uspehov. Lani je Dani Ošep na balkanskih atletskih igrah v Ankari dosegel peto mesto. Raste nov rod mladih atletov, ki že osvajajo kolajne na prvenstvenih tekmovanjih. S skrbnim in zavetim strokovnim delom bo tudi tu moč dosegati še boljše uspehe, predvsem pa poiskati talente za vrhunska tekmovanja. Stvari v klubu bo možno izboljšati z razširitvijo vrst s funkcionarji in z vključitvijo nekdanjih atletov, ki so še pripravljene pomagati pri razvoju kraljice športa.

Tudi na drugih področjih telesne kulture in športov, kot so plavanje, odbojka, namizni tenis, smučarski teki, gorska reševalna služba in drugo, so bili doseženi vidni rezultati. Ponekod je v zadnjih letih sicer čutili rahlo nazadovanje, vendar so to posledice objektivne narave.

Vsi ti uspehi in vrhunski dosežki pa so povezani s kadri. Če želimo in hočemo ohraniti sedanjo raven razvoja telesne kulture, oziroma ga na nekaterih področjih celo izboljšati, moramo bistveno več vlagati v prepotrebne strokovne kadre, in to profesionalne in neprofesionalne. To pomeni, da moramo v prvi vrsti pridobiti ustrezne strokovnjake za delo na vseh področjih, strokovnjake, ki že delajo, pa pripraviti do tega, da se bodo dodatno izpopolnjevali, ter jih tudi primerno nagraditi.

Za uspešno delo v športu in telesni kulturi so poleg strokovnjakov potrebni tudi športni objekti. V občini je čez 82.000 m² površine za športno dejavnost, od tega 7.000 m² pokritih površin. Žal pa telesnokulturna skupnost nima dovolj sredstev za redno vzdrževanje, kaj šele da bi obnovila številne dotrajane objekte. Žal naša družba v zadnjem času zaradi vse hujše družbene in gospodarske krize odmerja tudi športu in telesni kulturi vse tanjši kos kruha. Sredstva, ki jih telesnokulturna skupnost zbere po prispevni stopnji iz BOD, predstavljajo komaj 40 odstotkov vseh potrebnih sredstev za celoten program v občini. To pomeni, da si morajo izvajalci programov več kot polovico sredstev dodatno zbrati na osnovi neposredne svobodne menjave dela.

Iz podatkov je moč razbrati, da je delo telesnokulturnih delavcev pretežno amatersko naravnano. Brez njihove nesebične pomoči, strokovnega dela in zagnanosti ne bi bilo uspehov.

Tovarišice in tovariši!

Z dušo in srcem ste predani športu in neizmerni želji po uspehu.

Ponosni smo na vaše vrhunske uspehe! Ponosni smo na naše vrhunske športnike pa tudi na športne delavce.

Ko danes prejmete priznanja kot znak zahvale in pozornosti, vedite, da je to le delček tistega, kar si zaslužite. Naj vam bo to priznanje kot zahvala za vaš prispevek k razvoju telesne kulture in športa in spodbuda za tako uspešno delo tudi v prihodnje.

V imenu Skupščine občine Ravne na Koroškem iskrene čestitke in zahvala!

Koroški kot ni poznan v svetu samo po jeklu, lesu in svincu, poznajo ga tudi po športnikih.

PRIZNANJA ZVEZE TELESNOKULTURNIH ORGANIZACIJ OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM – 1989

so prejeli:

ZLATO PLAKETO

– za tekmovalne uspehe

Pušnik Katjuša in Žagar Dušan.

– za tekmovalne uspehe športnikov invalidov

Homan Vlado, Komar Franc in Kragelnik Davorin

– za organizacijsko in strokovno delo

Drofelnik Edi, Filipančič Stefan, Hali Ivo, Jezeršek Marica, Mastek Karel, Naglič Pavla, Peruš Vlado, Pogorevčnik Damjan, Potočnik Maks, Rapnik Elica, Ravšer Franc, Strahovnik Vlado, Vehovar Anton, Vidali Alojz, Vidovšek Mirko, Urnaut Maks in Zver Stefan.

SREBRNO PLAKETO

– za tekmovalne uspehe

Čuješ Matej, Jamšek Darko, Lačen Nataša in Pustoslemšek Aleš.

– za organizacijsko in strokovno delo

Ažnoh Ivan, Blatnik Vili, Čepelnik Adolf, Čepin Bogdan, Čivnik Franc, Dimnik Ferdo, Dokl Janez, Drevenšek Jože, Fužir Franc, Grobeljšek Alojz st., Hadžiagić Esad, Hočvar Ivan, Hric Avgust, Karadža Sead, Koren Ivan, Kostanjevec Miro, Lodrant Stanko, Maklin Anton, Markovič Miha, Miklavc Viktor, Mlakar Ivo, Mlakar Mirko, Mostner Karli, Navodnik Anton, Ozmec Peter, Pandev Andrej, Pavič Milan, Pečnik Erih, Pesjak Majda, Petrič Hinko, Pudgar Anica, Robar Anton, Slanič Ana, Strmčnik Anton, Vevar Stefan in Videmšek Ivan.

BRONASTO PLAKETO

– za tekmovalne uspehe

Čeru Andrej, Gradišnik Andrej, Ošep Dani, Tajnik Jelka in Vezovnik Branko

– za tekmovalne uspehe športnikov invalidov

Komar Polonca in Spanžel Ančka.

– za organizacijsko in strokovno delo

Blatnik Martin, Brumen Marija, Burjak Vili, Cifer Toni, Cigale Ivan, Časl Albert, Dimtiš Miha, Ferlin Terezija, Forstner Ferdo, Golob Edita, Golobinek Milan, Grobeljšek Alojz ml., Grobeljšek Anica, Gorenšek Milka, Gorenšek Mirko, Hojnik Stefan, Iglar Boris, Ivančič Josip, Jezernik Andrej, Jezernik Mirko, Jug Metka, Keber Franc, Kerbec Drago, Kodrun Erih, Kolar Meta, Kolenc Jože, Košuta Rudi, Kotnik Jože, Krivograd Mojca, Krnek Vinko, Lihtineger Ivanka, Lihtineger Marjan, Lesničar Drago, Mandl Pavli, Maze Andrej, Miler Aleš, Mlakar Franja, Močilnik Marjana, Naveršnik Vili, Orožen Breda, Orter Franc, Osojnik Stanko, Ovnich Alojz, Pandel Jože, Pejovič Anemarija, Podričnik Rudi, Povsod Viktor, Praper Ivan, Pučelj Maks, Rebula Mirko, Repanšek Filip, Rozman Heda, Sadnek Oto, Stane Franc, Sušnik Lenka, Svetina Franc, Šetina Peter, Šteharik Slavko, Šuler Jože, Tinta Dušan, Trup Feliks, Večko Maks, Zaberčnik Pavel in Zlebnik Cvetka.

Diplome ob življenjskem jubileju so prejeli:

60 – letniki

Arbajter Franc, Boštjan Jože, Čurin Milan, Dretnik Bogomir, Filipančič Stefan, Kaker Jože, Leš Otmar, Lodrant Stanko, Mastek Karel, Potočnik Ivan, Praznik Stanko, Predikaka Ludvik, Robar Anton, Skudnik Mirko, Sterže Mirko, Stropnik Pavel, Skoflek Drago, Vevar Stefan in Vevar Tomi.

70 in več – letniki

Gašper Franc, Osojnik Matevž, Pajnik Ivan, Pečovnik Kristl in Telcer Franc.

Za priznanja se je zahvalil Vlado Strahovnik, ki je v imenu vseh obljubil prizadevno delo tudi v prihodnje.

Vsem prejemnikom priznanj tudi naše iskrene čestitke!

Franc Telcer

20-letnica planinskih pohodov slovenskih železarjev

Slovenski železarji praznujejo letos pomembno, 20. obletnico skupnih planinskih pohodov v slovenske gore. Rezultat dolge dobe planinskega druženja v naravi je 57 skupnih pohodov na različne vrhove Julijcev, Kamniških Alp in Karavank.

Vse tri slovenske železarne, kakor tudi ostale članice sozda, so si v dolgi dobi uspešnega dela prizadevale, da so pripravile planinske pohode za svoje delavce na zanimive in lepe kraje slovenskega gorskega sveta. Zanimanje za zdravo planinsko pohodništvo je zelo razvito med vsemi železarskimi delavci, je ukoreninjeno, najbolj množično in vedno težko pričakovano rekreacijsko razvedrilo. Že ob prvem skupnem pohodu na Triglav pred 20 leti je vzniknila želja, da se srečujejo na vrhovih, od koder se v jasnih dneh vidijo železarske ustanove in njih domovi, da v skupnem navdušenju in premagovanju vrhov in strmin postanejo močni in odločni ter uspešni tudi pri premagovanju gospodarskih težav.

Dvajset let planinskega druženja slovenskih železarjev, je hitro minilo, bilo je lepo, tovariško v jasnih in toplih dnevih, ni pa skalilo trdne in dobre volje megleno ali deževno vreme. Lepa doživetja in potreba po druženju kličejo in vabijo k še večji udeležbi na pripravljene planinske pohode.

Zadnji letošnji planinski pohod, ki so ga organizirali jeseniški železarji, je bil prav v znamenju 20-letnice skupnih železarskih pohodov. Železarna Jesenice s svojimi agilnimi in že poznanimi planinskimi delavci je bila pobudnica in začetnica planinskih pohodov med slovenskimi železarji. Tudi ob letošnjem jubileju so organizatorji Železarne Jesenice pripravili in dali poseben poudarek dogodku, ki se je začel pred 20 leti.

Za jubilejni pohod je bil izbran najlepši in najvišji vrh v Karavankah — Stol s svojimi 2236 metri, na katerega so se železarji povzpeli že tretjič. Stol je poznan železarjem že dolga leta po svojih tradicionalnih zimskih pohodih, katerih se je udeležilo že veliko železarjev z družinami. Zanimanje za pohod na Stol je bilo med ravnimi železarji precejšnje, saj se je prijavilo okrog 100 pohodnikov. Iz prijav je bilo razbrati, da si ravninski železarji želijo daljših in zahtevnejših planinskih podvigov. Da bi spoznali nove dostope na Stol, je bil izbran dostop z avstrijske strani.

Na dan odhoda, v soboto, 9. septembra 1989, sta ob določeni uri dva avtobusa odpeljala z Raven, čez Holmec, po lepi koroški pokrajini mimo Celovca, čez Dravo ter mimo Borovelj proti Ljubelju in v lepo slovensko vas Slovenji Plajberg.

Po idilični dolini Poden smo se peljali do kmeta Podnarja, od koder se je začel pohod. Avtobusi so čez Ljubelj odpeljali na Jesenice in na Pristavo. Lepo jutro nas je spremljalo od Podnarja najprej po gozdni cesti do lepega travnika, kjer se začne narodni park Vrtača. Povsod same zanimivosti, posebno za one, ki so tod hodili prvič. Škoda, da ni bilo več časa za obču-

dovanje, čas je priganjal in opozarjal še na dolgo pot. Ogromen gorski masiv Vrtača s svojim enkratnim vrhom Palec (v resnici podoben palcu na roki) je bil obisijan z jutranjim soncem, ki je pričaralo enkratni pogled na neoskrunjeno gorsko tihoto in lepoto. Visoko pod stenami po meliščih vidne steze v belem apnencu, koder hodijo le redki planinci, ki pristopajo na vrhove po nenadelanih smereh. Te steze uporabljajo tudi črede gamsov, ki imajo tod svoja mirna domovanja in so povsem nebojazljivi; planince samo opazujejo. Na vse strani sami gorski velikani z lepimi slovenskimi imeni.

Sprva vodi steza skozi gozdove, po produ, skozi redek bukov gozd do križišča, ki na desno vodi na Ogrizovo planino. Mi gremo na levo čez melišče. Nekaj klinov in žice in že smo na sedlu Vrata, nato malo navzdol med redkimi planinskimi borovci in prispemo na travnata pobočja. Na desni pogled na visoki Ovčji vrh, na levi mogočno ostenje Svačice in Beljščice, z visoko celovško Špico, za njim pa mogočni Stol. Ni naključje, da ga Avstrijci imenujejo Visoki Stol.

Po veliki travnati jasi prispemo do Celovške koče, ki je od vseh strani obdana s samimi gorskimi velikani, le proti zahodu je odprtina proti Medjemu dolu in dolgi verigi karavanskih vrhov.

Po krajšem počitku in po prihodu zadnjih pohodnikov nadaljujemo pot po strmi peščeni stezi in melišču in že smo pri mejni tabli, ki nas opozori, da smo prestopili državno mejo brez vsake formalnosti na sedlu Beljščica, 1995 metrov visoko.

Srečujemo se s planinci drugih držav, ki hitijo z istimi cilji in mislimi preživeti lep, sproščen dan med vrhovi gora.

Od tod se nam odpre zopet nov razgled proti jugu na našo stran, na mogočno Begunjščico, pod njo nam že poznana Zelenica.

Nadaljujemo pot proti zahodu po strmih melišču. Poti skoraj ni, le tu in tam še obrisi steze, ki jo planinci pri drsanju navzdol sproti zadela. Meglepa zavesa postaja vedno gostejša, okoliški hribovi vsi zaviti v oblake, vidljivost je le nekaj metrov. Tako se razpoznavamo med seboj le še po glasovih.

Prvi pohodniki so po uri in pol že izstopili z melišča na travnata pobočja med Stoli in se podali naprej proti vrhu. Tam je vse polno obiskovalcev, večinoma Avstrijcev, ki so prišli na vrh iz Bistrice v Rožu po zavarovani poti in se vračajo na pot, od koder smo prišli mi. Ravninski železarji so prispeli na vrh med prvimi. Obvezno vpisovanje v vpisno knjigo, fotografiranje in negotovanje zaradi megle. Nevidljivost je priganjala, da smo odšli nazaj in proti Prešernovi koči, ki stoji tik pod vrhom. Tu smo se srečali z ostalimi planinci—železarji, ki so prišli od Valvazorjevega doma. Prešernova koča je bila podobna čebeljemu panju, vsi so hoteli v njo in se malo odpočiti in okrepčati, vendar je bila za številne obiskovalce premajhna. Okrog koče je vse polno planincev iskalo vsaj malo zavetja in udobnosti.



Postanimo podporni člani

Megleno vreme je postajalo vedno slabše, začelo je rositi, sprva rahlo, nato je začel padati kar obilen dež. Z dežjem je postajalo tudi vse hladneje. Planinski vodniki so začeli pohodnike opozarjati na odhod. Kolone so se začele spuščati navzdol po peščenih stezah, pozneje po travnati poti ob obmejnih obronkih Vajneža, skozi strmi del Medjega dola in proti Pristavi. Zaradi vedno močnejšega dežja in spolzke steze so pohodniki hodili opreznije, mnogi niti niso vedeli, kod hodijo.

V naglici, megli in dežju je skupina ravninskih planincev izbrala pot proti Valvazorjevemu domu in od tam na Pristavo. Nekoliko dalje so hodili, a na koncu le prišli na pravi cilj. Izrabili so priložnost, da so v svoje transverzalne knjižice pridobili še en žig več. Tudi to se je izplačalo.

Po triurni hoji v megli in dežju, mokri, vendar kljub temu dobre volje, smo prispeli do Pristave, kjer smo tudi v dežju z apetitom pojedli okusno malico, se okrepčali in se nekateri tudi veselo zavrteli.

Organizatorji so pripravili tudi slavnostni zaključek, kjer so zastopniki sindikalne organizacije Železarne Jesenice in vodji športne rekreacije pozdravili vse pohodnike in jim zaželeli še nadaljnjih uspehov pri druženju v naravi in na skupnih planinskih pohodih.

Na proslavi 20-letnice prirejanja planinskih pohodov slovenskih železarjev so povedali, da je bilo v tem obdobju na skupnih pohodih 28.324 slovenskih železarjev. V tem času smo spoznali in prehodili večino najlepših vrhov Julijcev, Kamniških Alp in Karavank. Slovenski železarji so ob 20-letnem jubileju železarskih pohodov zaznamovali tudi 10-letnico spominskih pohodov v spomin prerano umrlega Janeza Jenka, ki je bil pobudnik in prvi organizator pohodov jeseniške železarne.

Ob zaključku so jeseniški organizatorji za 20-letni jubilej podelili zaslužnim delavcem in planinskim vodnikom pa tudi vestnim pohodnikom spominske plakete. Iz Železarne Ravne so jih prejeli konferenca IO sindikata Ravne in nekaj planinskih vodnikov.

Vsi pohodniki so prejeli slavnostne spominske značke pohoda in bilten o dosedanjih pohodih. Kljub dežju in dolgi poti so bili vsi pohodniki s pohodom zadovoljni, saj je minil brez vsake nezgode ali nevarnosti ob spremljavi planinskih vodnikov in gorskih reševalcev. Po-

Joško Kert

ABRAHAM JE SREČAL JOŽETA

(Ob petdeseti obletnici dipl. inž. kem. Jožeta Žlofa)

Srečanje z Abrahamom je mejnik v človekovem življenju. Pa naj ga skušamo obiti po še tako ovinkasti poti, mejnik je in bolj ga preziramo, glasneje nas ogovarja.

Marca letos je Abraham obiskal tudi JOŽETA ŽLOFA, diplomiranega inženirja kemije, vodjo spektroskopskih laboratorijev v službi za kemijo in kemijske raziskave v železarni Ravne. V navado je prišlo, da se ob takih jubilejih poblizje srečamo z jubilanom in predstavimo njegovo delo.

Pristava pri Mestinju je njegov rojstni kraj, v občini Šmarje pri Jelšah. Odraščal je na kmetiji kot najmlajši sin v družbi dveh starejših bratov. Spomin na rano izgubo mame – Jožetu je bilo takrat komaj šest let – mu je boleč za vse življenje. Kljub vsemu je poln lepih spominov na dom, na fantovsko košnjo prostranih travnikov in pesmi ob košnji pa trdega dela z motiko v roki na dolgi njivi mogočno rastoče koruze, pod katero se je sklanjal in domala za vsako njeno steblo vedel, kakšen sad bo rodila.

Čut opazovanja mu je bil dan. Ta čut je v šoli in ob delu izpopolnjeval in ga izostril do take mere, da zna do potankosti razbrati skrivnosti spektralnih črt in jih pretvoriti v rezultate natančne kemijske analize mnogoterih snovi.

Bratoma zaradi razmer ni bilo dano iti v šole. Bila je vojna. Zato pa se je očetova želja, da bi otrokom odrezal kar se da lep kos kruha, uresničila pri najmlajšem, Jožetu. Po takratni nižji gimnaziji, kamor se je ob lepem vremenu vozil s kolesom v deset kilometrov oddaljeno Šmarje, je odšel na gimnazijo v Celje. Še danes se velikokrat pogovarjamo o njegovih profesorjih. S spoštljivostjo

slovili smo se kot vedno s krepkimi stiski rok in z željo, da prihodnje leto nadaljujemo z našimi pohodi v slovenske gore.

Jeseniškim organizatorjem smo bili hvaležni za njihovo prizadevanje in posebno za slavnostno prireditev ob 20-letnici našega skupnega dela in pohodov v lepi slovenski gorski svet. Pohoda na Stol se je udeležilo 343 pohodnikov, od tega iz:

Železarne Jesenice	90 pohodnikov
Železarne Ravne	102 pohodnika
Železarne Štore	49 pohodnikov
Verige Lesce	35 pohodnikov
Plamena Kropa	20 pohodnikov
Tovila Ljubljana	11 pohodnikov
MI Ljubljana	9 pohodnikov
Žične Celje	27 pohodnikov
Skupaj	343 pohodnikov.

govori o njih, ki so mu odprli vrata v svet jezikov (nemščine in angleščine pa tudi malo latinščine) in v naravoslovne predmete, ob dobri domači vzgoji in delu pa so mu odprli vrata tudi v govorico srca, kjer je mesto le za poštenost, delo in spoštovanje do bližnjega.

Še danes, ko je od mature več kot trideset let, je poln spominov na neobvezno branje nemških klasikov (poezije in filozofije), še danes živo hrani v spominu na desetine pesmi Heineja, Goetheja, Schillerja. In seveda domače poezije. To so morala biti lepa gimnazijska leta!

Želel si je študirati fiziko, pa je prebral razpis ravske železarne, kjer je bila razpisana štipendija za kemijo. In tako je bila sklenjena vez med Jožetom in Železarno Ravne, vez, ki drži, že petindvajset let.

Večkrat je imel možnost, da bi »ubežal« teje usodni povezanosti, pa mu je notranji glas veleval drugače. Prvič – ko mu je profesor na fakulteti ponudil podiplomski študij v Kanadi in kasneje nasledstvo na njegovi katedri, pa je to zavrnil z izgovorom, da je vendar štipendist Železarne Ravne in se čuti dolžnega podjetju, ki ga pričakuje. Mladi kadri se danes taki odločitvi samo še nasmehejo.

Če inž. Žlofa povprašamo o delu spektroskopikov, o razvoju, o sodelavcih, o željah v prihodnje, dobimo odgovore, ki jih lahko strnemo v naslednje:

»Spektroskopiki v Železarni Ravne z Janezom in Evo Permanovo na čelu – smo bili na tem področju pionirji, ki smo za spektroskopijo naredili veliko, tudi v jugoslovanskem merilu. Prvi kvantometer za procesno kontrolo jekel je odprl vrata vsem nadaljnjim v Jugoslaviji – teh je danes že nekaj sto.

Žal pa je kasneje prepogosto »zmanjkova« denarja za nakup opreme, tako da smo morali z znanjem in iznajdljivostjo nadomeščati primanjkljaj sodobnih spektroskopskih naprav.

O kadrih: zadovoljen sem s sodelavci, z njihovo strokovnostjo in delavnostjo. Upam si trditi, da smo tudi po petindvajsetih letih od uvedbe spektroskopije v Železarni Ravne še vedno v »špic« jugoslovanskih spektroskopikov. To dokazujejo naše storitve, potrebe drugih po naših nasvetih in strokovni pomoči.

Kadre si nenehno vzgajamo in si prizadevamo držati korak s časom.«



Jože Žlof

Iz lanskega poročila o delu v spektroskopskih laboratorijih bi v telegrafskem stilu lahko zapisali:

– v celoti zadostili potrebam fazne kontrole izdelave jekel in ostalim kemijskim analizam drugih materialov

– osvojili analitiko za dvajset novih kvalitete jekel (!)

– uvedli rentgensko analizo žlinder

– na novo umerili rentgenski in emisijski kvantometer po montaži retrofitov (t.j. zamenjava obeh računalnikov z novima, sodobnejšima)

– dobili nov prevozni spektrometer ter ga pričeli uvajati v delo

– na vseh ostalih področjih (spektrofotometrija, atomska absorpcija, polarografija, indukcijska plazma) pa reševali vrsto analizičnih problemov in opravljali vsakodnevno redno delo.

Za marsikaterega bralca oziroma večino njih je to povsem nerazumljivo branje, za poznavalce stroke pa veliko delo, ki ga žal znajo ceniti bolj poznavalci izven železarne, kot pa znotraj naše ograje.

Ob vsem plodnem delu pa imena inženirja Žlofa ne srečujemo med predlagatelji koristnih predlogov in inovatorjev, če pa ga, je to bolj na zahtevo drugih, ki so bili sodelavci pri posameznih nalogah in si obetajo (upravičeno!) dodatno stimulacijo za opravljeno delo.

Jubilanta sem povprašal, kaj meni o izrabljenosti naših kadrov v Železarni Ravne, o možnostih soodločanja pri pomembnejših odločitvah. Takole pravi: Železarna razpolaga s številnimi dobrimi kadri, ki pa so žal v resnici premalo izrabljeni. Vzrok vidim v nezadostni stimulaciji. Sprostitev v sistemu

nagrajevanja bi k temu lahko veliko pripomogla. Dobrega inženirja bi morali v sistemu nagrajevanja ločiti od slabega, neproduktivnega. Strokovnjakom bi morali omogočiti prakso oziroma delo v tujini. O tem sicer veliko govorimo, malo pa storimo. Na službena potovanja hodijo v večini le poslovneži, tehniški kadri znatno manj.«

O možnostih sodelovanja oziroma sodelovanja pri načrtovanju razvoja našega podjetja raje ni dosti govoril. Ko da se ne more povsem strinjati s sedaj veljavnim načinom kreiranja našega razvoja, ki daje možnost izključno le po hierarhičnem principu, torej zgolj najvišje kotiranim vodstvenim delavcem, za katere pa vselej ni nujno, da so istočasno tudi najbolj strokovno kvalificirani delavci. Res pa je tudi, da sogovornik nikoli ni kazal posebnih ambicij po tovrstni karijeri. Kariero mu je vselej pomenilo delo in razvoj stroke.

Nepoznavalec dela in življenja našega jubilaranta bi lahko celo sklepal, da je glede na svoje znanje in sposobnosti družbeno premalo aktiven. Takemu, ki meri dejavnost človeka po številu funkcij in glasnosti besed na sestankih in po drugih »grebatorskih« potezah, bi prvi hip lahko marsikdo celo pritrdil. Pravičnejšemu ocenjevalcu se kaže podoba jubilaranta v povsem drugi luči. Bogastvo stroke, za katero se je opredelil, mu je v veliko zadovoljstvo, občutek obvladanja je vsekakor prijeten, zavidanja vreden. Sam pravi, da je zadovoljen s tem, kar je trajnega prispeval za razvoj našega laboratorija, za Železarno Ravne in za spektroskopijo sploh.

Z veseljem se ozre na do sedaj opravljeno publicistično dejavnost – objavil je kot avtor in soavtor okrog trideset strokovnih člankov v domači in tuji strokovni literaturi, imel je okrog petindvajset predavanj na raznih simpozijih doma in v tujini.

Osemnajst let je bil učitelj mnogim rodovom strojnih in metalurških tehnikov. Učenci so ga kljub strogosti cenili, saj je bil odličen učitelj, pravičen v ocenjevanju. V DIT je vseskozi, odkar je prišel na Ravne, aktiven. Lani mu je potekel predsedniški mandat, dolga leta pa je bil organizator strokovnih predavanj.

In kaj bi lahko zapisal o Jožetovem zasebnem življenju?

Knjiga mu je stalna spremljevalka, že od otroških let dalje. V mladosti je zrastle v tesni povezanosti z naravo. Takrat je to pomenilo trdo delo na kmetiji, danes so to sprehodi v naravo. Zdrav duh potrebuje zdravo telo. V mladosti je igral nogomet, dvigal uteži, rad je plesal. Še danes ga plesalke rade pohvalijo kot dobrega plesalca. Je ljubitelj vesele družbe, še posebej take, kjer se rado prepeva. Tista Sem fantič veselega Štajerja, vedno korajžen, vesel – velja dobesedno za našega Jožeta. Krepak stisk roke je še danes zunanji izraz njegove krepke postave in njegove zdrave biti.

Aktivno se s športom ni ukvarjal. Sam pravi, da mu v življenju nikoli ni šlo za postavljanje rekordov, da mu tekmovalni duh ni bil blizu. Morda zato ne, ker je vse z lahkoto dosegel. Tako v športu kot v šoli. Opravljena diploma na fakulteti zanj ni bil tako sila vesel in najpomembnejši dogodek, bolj mu je naznanjala slovo od brezbriznih mladostnih let in pričetek novega obdobja v življenju, redne delovne obveznosti.

V prijetnem kramljanju s sogovornikom pa seveda venomer izstopa dimenzija človečnosti nad stroko. Kar toplo postane človeku pri srcu, ko slišiš, da je ob pogledu na prehojeno obdobje petdesetih let zadovoljen, da je srečen. Srečen je v družinskem krogu ob ženi in sinu, za katerega pove, da se je raje odločil za študij humanističnih ved kot tehnike, čeprav bi pričakoval, da bo šel po tako dobro utečenih očetovih stopinjah – in da se je torej v njem uresničila morda preokba tistih, ki so menili, da bo Jože šel med filozofe, saj mu je kot gimnazijcu takrat to tudi pristajalo.

Morda pa je prav, da tudi v tehniki delajo ljudje z izostrenim humanističnim čutom. Celo vse bolj pogrešamo jih. Take tehniške strokovnjake, ki se v polni meri zavedajo podrejenosti vsega delovanja človeštva naravi, ki priznavajo v celoti edino nadvlado naravnih zakonov, ki se zavedajo, da je lahko pretrgana popkovina na relaciji ČLOVEK – NARAVA usodna za vse človeštvo.

»Današnji čas terja novo filozofijo – filozofijo ekološko strpnega človeka, sposobnega živeti v poštenem sožitju z naravo.«

Takšne so misli sogovornika, ki po svoji vesti pripada 'zelenim'.

Zadovoljen je tudi zaradi mime vesti, ki jo ima. Če že vsaj kdaj pomagati ni mogel, ve, da nikomur ni škodil.

Blagor tistemu gospodarju, ki ima take delavce na svoji njivi. Sodelavci smo namreč veseli, da imamo v svoji sredi takega sodelavca, ki je vselej pripravljen priskočiti na pomoč s strokovnim nasvetom ali z razumevajočo, prijateljsko besedo tolažbe ob bridki uri. Ni mnogokrat tako, da bi se stroka in humanost tako enovito zlila v eni osebnosti. Znamo ceniti take ljudi?

Ob koncu tega zapisa naj našemu jubilarantu še enkrat zaželimo, da bi tudi v prihodnje znal živeti v zadovoljstvu ob svoji družini, ob stroki in sodelavcih. Da bi tudi v prihodnje skrbel za vzgojo kadrov in stroke in da bi se mu uresničila želja, ki mi jo je zupal: da bi ob odhodu iz železarne zapustil svoje spektroskopske laboratorije na taki višini, kot so danes, da bi bili kos potrebam svojega časa.

In končno – da bi se še velikokrat v krogu svojih dragih sprehodil med domačimi polji in travniki na Pristavi ter iz njih črpal moč in navdih za svoje plodno delo.

Marijan Mauko

Š O P E K

Slišal sem tvoj glas
in vedel sem,
da te bom videl
in videl sem te
pa sem te vzela
kot mož
velik šopek
svežih rož.

SATURNALIJE

so mimo
darila so izžrebana
vsak ima svoje doma
in tiho gode
zakaj ni več daril
in zdaj, ko ni več daril
bi vsi radi doma ostali
in nekaj drugega
postali.

Eva Šater

ZGODNJI PTIČEK

Ptiček na veji
navsezgodaj zažrgoli,
da nas prebudi.

Ko vstanemo,
odleti.
Nihče ga še videl ni,
vendar ga slišimo vsi.

JURČKOVA PESEM

Žiga, žaga, hopsasa,
Jurček poje, tralala.
Pesem spesni si kar sam?!
A ne zna je več že drugi dan.

CVETJE

Cvetje diši, zrak osveži,
v vazo ga dam,
ga vonjam vsak dan.

UBOGE ROŽICE

Na vrtu so rožice cvetele,
nežno v vetru so drhtele.
A davi slana umorila je
rožic prelepi svet
in rožice zdaj mrtve ležijo
tam na mrzlih tleh.

Viktor Levovnik

PREHOJENA POT

Ko se oziram na več kot 40-letno prehojeno pot, se sprašujem, kaj bo prihodnost prinesla tebi, enemu izmed milijard ljudi, kar jih danes živi na zemlji? Ali si želite, moji sodelavci, soto-variši, mirnega in varnega življenja, kot smo ga imeli mi, ki smo pred 40 leti stopili prvič v guš-tanjsko tovarno. Bo še naprej ostajala v vas tista ljubezen, tisto tovarništvo, ki je bilo takrat v nas, ki smo se, neuki, spraševali, kakšno bo delo, kako se bomo spoprijaznili s sodelavci, ki tam delajo že dolga leta!

Vse drugačna je bila takrat naša pot. Nismo še poznali jedrske vojne, niti videli reakcijskih letal, vse je še bilo nekam staro, domače, vse je dehtelo po kostanjih, ki so vsako leto tako cve-teli na hribu onstran železniške postaje. Po celih Ravnah – takratnem Guštanju – je bilo razlito dehtenje. Kakšna sreča se je brala na obrazih sodelavcev. Nikjer tiste nervoznosti, nismo bili prepojeni s turško kavo, niti ni bila v nas nervoz-nost od televizijskih oddaj, saj televizije še sploh poznali nismo. Znali smo se darovati drug dru-gemu, pogovoriti smo se znali o vseh težavah, ki so bile po vojni pereče, vendar smo vse na miren način reševali. Pa čeravno, smo se mnogi več let vozili vsak dan po 20 km s kolesi ali pa hodili čez hribe peš. Zakaj smo vse to z lahkoto premagali? Zato, ker je bila v nas ljubezen do domovine, cilj, da bi naša tovarna postala takš-na, kot smo si jo z direktorjem Klančnikom ve-dno zamišljali! Vesel sem danes, ko me že obje-ma jesenski hlad življenja, da smo vse to dose-gli. Spominjam se, da sem kot mladinec naredil več kot 600 udarniških ur, ko smo čistili tovarno, saj je bilo še marsikje smrtno orožje, posledica strašne vojne.

Ko stopam po tovarni, se rad oziram za tistimi starimi halami, ki jih ni več. In vem, da je tudi Levovnikov prispevek, da se je izboljšalo delo in življenje sodelavcev. Reči moram, da je bilo ne-koč večje spoštovanje do predpostavljenih. Gorje tistemu, ki bi si upal mojstru ali predelavcu reči: Skini se s K...! Takoj je bila na personalu pri-pravljena knjiga za odpust z dela. Mojster je sa-mo rekel: Ne potrebujem te več, lahko greš... Se pravi, da smo se naučili tudi bontona ali spoštovanja, kar, žal, danes, kot pravijo, ni več sodobno. Toda kakšne so posledice tega, vemo vsi, in tudi to, kam drvimo? Kaj nam danes po-maga vsa tehnika, ko pa občila govorijo o je-drskih odlagalščih, kje bo izpeljan plin, kje bo vse to, kar nas onesrečuje?

Zaradi možnosti jedrske vojne se ljudje resno sprašujejo, ali se večjemu delu človeštva sploh še obeta kakšna prihodnost? Kaj je bilo leta 1945, ko so uporabili atomsko bombo? Takoj je pobila 70.000 moških, žensk in otrok. Naslednje dni jih je v mukah pomrlo na tisoče. Ena sama običajna bojna glava rakete pa ima danes v sebi eksplozivno moč vseh bomb, kar so jih zme-tali med drugo svetovno vojno.

Strašna je ta statistika, moji sodelavci. Večkrat se človek tiho zamisli in vpraša: Se še sploh spla-ča delati, živeti, se splača med tem današnjim človeškim sovraštvom še iskati ljudi plemenitih src? Ali pa tuliti s tistimi, ki sejejo med narodi zlo, vojne, mržnjo, sovraštvo. Kaj nam pomaga, če imamo v knjižnicah naloženih na tisoče knjig, da bi postali boljši, bolj srečni, plemenitejši do

sočloveka, ko pa na vse to gledamo zgolj zviš-ka!

Le kaj storiti, če svet stoji pred svojim koncem? Je še kje kdo, ki živi mirno, srečno, zadovoljno?

Dragi sodelavci, ki ostajate, ki boste delali na-prej, ki vas bodo, kakor so nas, pestile razne ne-všečnosti, draginja, nesložnost. Nekaj bi vam vsem rad povedal ob mojem odhodu v pokoj! Rad bi vam dejal: Ostanite naprej plemenitih de-janj, ne glejte v sodelavcu sovražnika, četudi je iz drugih krajev, drugačnega obnašanja. Mor-da je rasel v drugačnem okolju kot vi. Morda je imel kdo izmed vas težko, nesrečno otroštvo? Ne glejte ga, če se ne bo znal takoj vživeti v vaše okolje, se navaditi vaših običajev. Pokažite, da ste sinovi in hčere tovarne plemenitih jekel in ravno zato postajate tudi vi plemeniti v srcih. Vedite, noben meč ni tako oster, kot meč, ki reže plemenitost. Če se boste znali vživeti v sočloveka, če boste znali vse voljno prenašati, kot smo mi, povojni delavci, se boste od nas veliko naučili. In povem vam, ljubi moji, ki boste še dolga leta delali, ko že mojih kosti več ne bo, da bom v grobu srečen, če se bo rod fužinarjev spoštoval in medsebojno ljubil! Kjerkoli delate, skušajte tam narediti ozračje ljubezni, dobrote, saj smo tega najbolj potrebni. Ne dovolite si, da bi vsako ostro besedo vračali še z večjo ostrino in sovraštvom. Vedite, to ne prinaša sadov, temveč ruši še tisto, kar si boste ustvarili!

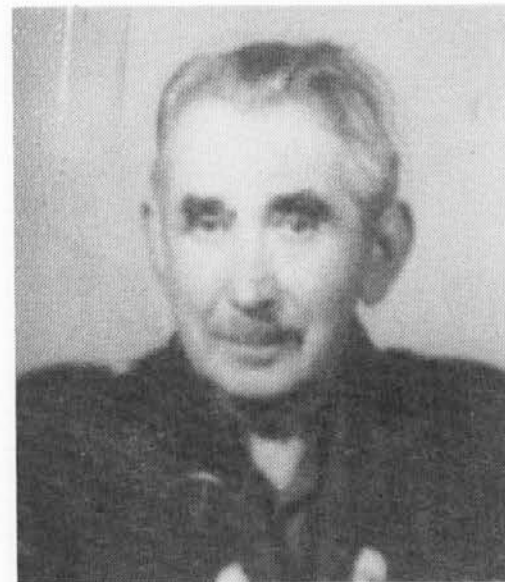
Rad se v duhu pogovarjam s sodelavci, ki so bili nekoč med nami, pa so v nesreči mnogi smrtno klonili. Spominjam se Francija Ježa, ki je zgo-rel. Spominjam se mnogih, ki so veliko naredili, a že mladi šli v grob. Rad se bom spominjal vas, saj vas na tisoče poznam, kadar bom po Cesarski cesti šel proti Prevaljam, ali pa prema-goval pot, ki vodi na grad, kjer veje duh dr. Franca Sušnika – mojega največjega prijatelja, da tam med knjigami poiščem, kar je zapisano lepega, kar nas dela srečne!

Ko se pa bo moj pogled, že kalnih oči, spre-hajal nad tovarno, se bom tiho zamislil, si skušal ponazoriti vse tiste poti, ki sem jih prehodil kot mlad delavec, srečen med svojimi! Verjemite, ta-krat mi bo po licu spolzela solza spominov na vas, ki boste ostali vsi v mojem srcu! Ko bomo daleč vsaksebi, se bom pogovarjal z vami, vas spraševal, kako vam gre? Vsem želeč, da bi sonce miru, sreče, vaše osebne sreče vaših družin in delovne zmage z zdravjem preplavljalo vašo fužinarska srca!

Mojca Potočnik

SIMON BURJAK

V 81. letu svojega življenja je padel v objem smrti Simon Burjak, kmečki človek iz Tople. Ves svoj vek je preživel v pre-lepi gorski dolini pod Peco, na rojstni kmetiji, le nekaj let ga ni bilo. Tedaj, ko je nekdo izdal njega in vso Burjakovo družino



Simon Burjak

no, da sodeluje s partizani, in so jih od- vlekli v daljno Nemčijo v koncentracijska taborišča spoznavat kulturo »nadčloveka«. Pa Simon ni potreboval dachauske nadkul- ture. Z vsem svojim življenjem je izpriče- val, da je bil poln srčne kulture in narav- nih darov.

Ni hodil v šolo, vendar se je sam naučil pisati in brati. Ni se učil poštevanke pa naravnih in relativnih števil, pa je vendar znal umeriti les za vsako orodje kakor no- ben izučeni tesarski ali mizarski mojster. Orodje, ki ga je izdelal on, je v rokah pelo in ne le, da si z njim lahko delal. Bil je virtuoz pri delu z lesom, pravijo njegovi znanci in poznavalci njegovih izdelkov. Vsega se je lotil – od grabelj, vil do sani in voza ter mlinskega kolesa pa cokel in coklač. Znal je izbrati les za šitlne in jih cepiti ter kriti streho, znal je narediti apne- nico in kuhati apno. Naredil je mlin in ka- pelico in še mnogo, mnogo kaj v svojem dolgem življenju. Vse s tankim poslušom za lastnosti lesa in njegovo uporabnost. Veliko je delal skupaj z bratom, gospodar- jem Burjakove domačije, ki mu je vse živ- ljenje pomagal pri delu.

Njegova posebnost, specialnost in lju- bezen pa je bilo rezljanje. Rezbaril je raz- lične okraske iz lesa, posebno lepo je znal izrezljati puškino kopito. Bog ve ko- liko lovcev se ponaša z njegovo rezbarijo. Tudi kopito svoje lovske puške si je sam izrezljal. Čeprav – kljub temu, da je bil strasten lovec – mu je bila sama puška bolj za okras. Bolj kot z njo je namreč zasle- doval divjad z daljnogledom. Ustrelil je le tisto, kar je bilo nujno, lepe, zdrave živali je občudoval in jih pustil živeti. Za lovske trofeje v hiši so poskrbeli drugi.

Ko umre tak človek, kakršen je bil Simon Burjak – poln ljubezni do življenja, do na- rave, poln srčne dobrote – se razžalosti- mo, ker ga ni več med nami, hkrati pa nas navda upanje in ponos: Če so med nami (bili) taki ljudje, ima slovenski narod pra- vico do prihodnosti in jo bo tudi doživel!



Julijana Kapel

Zopet je bilo treba poiskati zaslužek. Zaposlila se je v livarni železarne na Ravnah, kjer je delala do odhoda v invalidski pokoj 1965. leta. Bila je invalidka I. kategorije. Pa vendar je morala zaradi nizke pokojnine iskati dodatni zaslužek. Vse njeno življenje je bilo zaznamovano z bojem za obstanek. Že ko je bila prepričana, da so ji kirurške roke ublažile bolečine za dalj časa, da bo lahko preživela še kakšno mirno leto in da je smrti ušla, se je bela žena vrnila in jo pokosila.

Zahvaljujem se pokojni Julijani za vse, kar je pretrpela za slovenski rod, za našo besedo in našo osvoboditev. Hvala ji tudi za prispevek, ki ga je vložila v obnovo porušene domovine.

Naj ji bo lahka koroška zemlja!

Franjo Hovnik



Franc Plesnik

FRANCU PLESNIKU V SPOMIN

Mnogo, mnogo prežgodaj, skorajda nenadoma je za vedno odšel v večna lovišča moj rojak, sošolec in stanovski prijatelj. Oba je neka nadoumljiva sila pred mnogimi leti iztrgala iz nedrij Uršlje gore, rojstnega kraja in ustavila sva se na drugem koncu Slovenije, v Ptujju, najstarejšem slovenskem mestu. In naj še takoj uvodoma dodam, da mi je mati narava že pred leti prav tako za vedno pahnila v brezno smrti rojaka iz Tople, Matevža Kosa. Ostal sem torej menda že osamljen Korošec, če ne štejem Filipa Burjaka iz Tople, ki živi v Slovenji vasi, nedaleč od Ptujja.

Priznam, težko je zastaviti vrstice, stavke in pisati, ko se mi oko še vedno solzi ob človeku, ki sem ga imel rad kot prijatelja in še posebej kot rojaka, sošolca. Oba sva obiskovala »visoko« šolo v Javorju, se mogoče kdaj celo stepla, tega se sicer res ne spominjam. Takšna je pač mladost še danes. Oba tudi nisva prav vedela, kako da sva bila revna, slabo oblečena, da sva poleti hodila v šolo kar bosa, ker pač najini starši niso premogli toliko, da bi nama kupili čevlje. Počasi sva odrasla. In po nekem naključju sva se potem po mnogih letih srečala na Ptujju, kjer sva službovala. Oba sva si služila vsakdanji kruh v gozdarstvu. Vedno, kadar sva se srečala, sva malce poklepetala, spila kakšna dva deci haložana in že sva odhitela vsak po svojih delovnih dolžnostih.

Njega danes ni več. Umril je v Kliničnem centru v Ljubljani, in sicer v najlepšem mesecu leta – v maju, ko se narava najbolj prebuja iz zimskega spanja, ko vse brsti, cveti in ko ptički najlepše pesmi pojo. Peli so tudi tedaj v bližnjem bukovju, smrekah, ko smo se pod vurberško cerkvi-

jo in grajskimi razvalinami za vedno poslavljali od Frančka, ki mu je zibelka tekla pod Uršljo goro. Umril je, ko je bil še poln načrtov, ko si je ustvaril svoj dom, okrog zasadil, kot mi je nekoč dejal, celo nekaj dreves, ki si jih je prinesel kar izpod Uršlje gore. Takoj za domačijo pa si je zasadil nad 800 trsov in letos je bila obilna letina.

Resnica je, rojstvo, življenje in smrt so trije sicer nikjer v nobeni ustavi ali v zakonskih predpisih napisani zakoni, lastni vsemu živemu. Nihče jih ne more spremeniti, še manj jim ubežati. In to so res brez dvoma najbolj pravični naravni zakoni življenja na zemlji. In to veličastje matere narave je in bo vekomaj delilo človeku veselje, včasih tudi srečo in žalost. Pokojni Franček je pripadal tisti generaciji, ki je bila med zadnjo vojno najbolj prizadeta. Namesto lepe in srečne mladosti je moral prenašati vse vojne grozote in strahovito pomanjkanje, da o tem, kdaj bodo njega, njegovo družino sredi noči odpeljali neznan usodi naproti, ne govorim, saj sō se po vojni vrnili le redki.

Brez dvoma mi ne bi bilo treba posebej zapisati, da so se pod Uršljo goro pojavili prvi borci revolucije že jeseni leta 1942. Ne spominjam se več podrobnosti, ko mi je o srečanjih z borci, pravili smo jim kar gošarji, ker so pač prihajali iz gozdov in se vanje tudi vračali z akcij in borb s sovražniki naših ljudi, naše slovenske zemlje, pripovedoval. Razumljivo, da šele mnogo let po vojni, ko sva se takorekoč našla na Ptujju. Vem, da je kot poba, kratkohlačnik, že leta 1943 opravljal kurirske poti za partizane. Morda se je ravno zato po osvoboditvi odločil za poklic gozdarja. Temu poklicu je ostal zvest vse do svoje mnogo prežgodnje smrti. Kot se za pravega gozdarja, čuvarja naših naravnih bogastev spodobijo, je bil tudi lovec. Njega je še posebej odlikoval njegov, lahko bi zapisal, kar vedno nasmejani obraz. Imam občutek, da

Vera Horjak

JULIJANI KAPEL

Poslavljam se od 78-letne JULIJANE KAPEL, članice krajevnega odbora Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske Ravne na Koroškem.

Iz rodnih Teharij je prišla v Šmartno pri Slovenj Gradcu že pred vojno. Tu si je našla delo pri podjetniku Pačniku kot voznica. Nenavaden, težaven poklic za žensko. Voziti s parom konj, jih krmiti pozno v noč in še pred zoro. Nalagati tovore in biti na cesti iz dneva v dan. Toda šlo je za preživetje, treba je bilo zaslužiti. Tu je dočkala začetek druge svetovne vojne in delala naprej. Ko je julija 1944 nesla košaro jajc, so jo zgrabili gestapovci in odpeljali v zapor v Dravograd. Zaslíševali in mučili so jo osem dni, nato so jo transportirali v celovške zapore, kjer se je mučenje in zasliševanje nadaljevalo do septembra, ko so jo poslali v koncentracijsko taborišče Rawensbrück. Le kaj je bilo poleg jajc v košari?

Bil je čas vojne, bili smo ogroženi kot narod. Da nas ne bi pogoltnil sovražnik, smo se združili vsi, ki smo bili istih misli. Mladost smo izgubljali v surovosti okupacije in vojne. V ravnanju in brezumnem početju okupatorja ni bilo ne mere ne usmiljenja. Morda je težko doumeti, a naj bo zanamcem v spomin, da so ob vsem trpljenju v taborišču tiho zveneje slovenske narodne pesmi. Za pokojno je bilo že dovolj, da je bila Slovenka in okusiti je morala vso krutost uničevalnega taborišča, ki pa ga je pri trdem delu utrjena preživela. Vrnila se je s transportom v Zrenjanin in v oktobru 1945. leta je prišla na Ravne.

sovraštva, zlobe ni poznal. Zato je izguba za ženo, hčerki še toliko bolj boleča. Boleča pa je tudi za vse njegove svojce in prijatelje, ki živijo na Koroškem. Skratka, vsi ga pogrešamo. Nama se tudi žal ni uresničila želja, načrti, da bi bila letos skupaj odšla po gamsovih stezah na vrh Uršlje gore, kar sva načrtovala. Franček je na goro odšel vsako leto, vsaj enkrat.

Dragi Franček, ni te več med nami. Nikoli več te ne bo. V našem spominu boš živel naprej. Naj ti bo res lahka zemlja pod okriljem vurberških gozdov, nad katerimi si dolga leta gospodaril, jih gojil. In resnica je, da tudi jaz, vsi pridemo za teboj v brezno črnine, v nedrije matere Zemlje. Hvala ti za vse tvoje plemenito delo za družbo in domovino in za svoje najdražje.

Rok Gorenšek

MARIJA SKOBIR, GROBELSKA, KONRADOVA MIMKA

Pravi mali raj, lično hišico v cvetju sta si po dvaindvajsetih letih srečnega skupnega zakonskega življenja ustvarila Mušev Konrad in njegova žena Mimka na Brdinja. Ustvarila sta si ga »Pod robom«, kakor se je imenoval do tedaj zapuščeni in samotni Mušev kot. S pridnostjo, delom, skrbjo in ljubeznijo sta nekdanjo puščobo uredila in spremenila v prijetno domače prebivališče. Lepo urejeno, čisto in snažno zunaj in znotraj. Povsod okrog hiše, na vrtu, ob poti, na oknih pa zelenje in rože vseh vrst. Cvetje, ki se mu je videlo, da ga goji in neguje skrbna, ljubeča ženska roka. In kot da bi bilo Mimkino cvetje vedelo, kot da bi jemalo slovo in slutilo, da ga skrbna Mimkina roka zadnjic v življenju neguje, je prav letos cvetelo tako lepo in obilno kot še nikoli doslej. Žal so se zle slutnje le prekmalu uresničile. Skrbna roka žene, mame in gospodinje Mimke, ki je tako ljubeče gojila cvetje, skrbela za dom, za moža in otroke, je omahnila. Njeno srce se je ustavilo za vedno.

Bali smo se. Skrbelo nas je za njo. Vedeli smo, da je zbolela za težko, nevarno in zahrbtno boleznijo. Vedeli smo, da se bori z najhujšim sovražnikom človeštva, kar jih poznamo v teh časih. Upali smo, da bo vzdržala in ostala med nami. Zaman smo upali in želeli. V petek dopoldne so žalostno zazvonili hotuljski zvonovi. Naznanili so nam žalostno novico, da je bilo vse naše upanje zaman. Da je končan Mimkin boj za življenje. Končano njeno strašno trpljenje, ki je trajalo več kot dve leti. Da je huda bolezen, ki jo je napadla, zopet zmagala, vsem dosežkom moderne medicine navkljub.

Rajna Marija Skobir, rojena Zagernik, Grobelska, Konradova Mimka – tako smo

jo po domače klicali – se je rodila 15. oktobra 1929. leta pri Grobelniku na Selah. Samo sedemnajst dni ji je še manjkalo, da bi si bila čakala 60-letnico življenja. Ni je dočakala, bolezen ji je prej uničila življenje. Njena prerana smrt pa je gotovo najtežje prizadela njene drage, moža in mlajšo hčerko, njen pravljичno urejeni dom, vse sorodnike in tudi nas ostale, ki smo jo poznali in jo spoštovali. V dneh, ki prihajajo, bo praznina, ki je nastala z njeno smrtjo, še bolj boleča in živa. Le čas, edini zdravnik za take bolečine, jih bo počasi umiril in pozdravil.

Mimka se je rodila in živela pri Grobelniku še v stari hiši, ki je sedaj ni več. Bila je osma med desetimi otroki. Vsa leta, ki jih je preživela doma, je pridno pomagala in delala. Posebno skrb in nego pa je posvečala svoji mami, ki jo je skrbno negovala vseskozi do njenega zadnjega diha leta 1957, ko je mama umrla. Doma, pri Grobelniku, je ostala, dokler se ni spoznala z Muševim Konradom ter se z njim poročila. Dvaindvajset let sta srečna preživela skupaj. Dvajset jih je bilo srečnih, polnih medsebojne ljubezni in razumevanja. Le zadnji dve sta bili zaradi Mimkine hude boleznine polni trpljenja, bolečin in žalosti.

Pa tudi v letih, ko sta bila srečna in zadovoljna, sta morala marsikaj prestati. Oba sta bila zaposlena v železarni na Ravnah. Mimka se je zaposlila najprej na Rimskem vrelcu. Potem je odšla v Portorož za eno leto, ko je končno postala čistilka v upravi železarn na Ravnah. Njen siht je bil vedno, vsa leta njene zaposlitve, popoldne in zvečer. Možev pa zjutraj. Ko se jima je rodila hčerka, sta jo morala dolgo časa zapirati samo v sobo, kjer je morala sama počakati tako dolgo, da se je vmil oče z dela. Stanje je postajalo nevzdržno, saj se je otrok pričel jokati, že ko je opazil, da se mama pripravlja na odhod. To se je obmilo na boljše šele, ko so otroka sprejeli v varstvo pri sosedu Gampratu. Mimka je pred odhodom na delo vsak dan skrbno uredila hišo, hlev, poskrbela za vrt, polje in dvorišče. Kuhala, prala, šivala in postori-la je vse, da je bilo kot v škatlici.

Pot do avtobusa v Kotlje je dolga in strma. Vodi skozi gozd. Nad dvajset let jo je Mimka vsak dan, poleti in pozimi, ob grdem in lepem vremenu, po globokem snegu, ob luninem svitu in v črni temi, večinoma po gozdu, prehodila sama, ko se je vračala utrujena od dela v tovarni domov. Nikoli pa ni jamrala in zdihovala, da ji je težko. Nič ji ni bilo prehudo. Vse je naredila z dobro voljo in veseljem. Prav zato je bil njen dom zmeraj tako lepo urejen. Prav zato je postal nekdanj zapuščeni Mušev kot »Pod robom« pravi mali raj.

Hvala ti, draga Mimka! Hvala za vse, kar si dobrega storila v svojem življenju, ki si ga skromno, a bogato živela. Hvala za tvo-



Marija Skobir

jo ljubezen in skrb za svojo mamo, brate in sestre, za svojega moža in hčerki. Tvoja gostoljubnost, tvoj nasmeh, tvoje delo in skrb ne bodo nikoli pozabljeni, kot tudi nikoli poplačani.

Vera Horjak

IVANU VRABIČU

Žalujemo za komaj 64-letnim Ivanom Vrabičem. Od nas se je poslovil prav na svoj rojstni dan.

Ni še dolgo tega, ko sva se pogovarjala o njegovem delovanju med vojno. Doma je bil iz Tople, zato je gomiji del Mežiške doline dobro poznal. Ob začetku druge svetovne vojne je bil še tako mlad, da ga življenje še ni zaneslo v svet. Ko se je organiziran odpor začel razvijati tudi na Koroškem, je začel sodelovati z OF. Bil je sekretar SKOJ za teren Podpeca, Koprivna in Topla. Na njegovih mladih ramenih je slonela velika odgovornost. Opravljal je tudi obveščevalno in kurirsko službo. Na njegovem domu je bila kurirska postaja št. 63. Pomagal je pri pripravljanju in vzdrževanju »bunkarjev«, t.j. nadzemnih in podzemnih skrivališč za ljudi in material. Nekaj jih je bilo tudi v okolici njegovega doma. Seveda je bilo material treba tudi dobiti. Ena njegovih nalog je bila agitacija. Pridobivati je bilo treba sodelavce za OF, jim razlagati pomen borbe, cilje pa tudi potrebe borcev. Organizirati je bilo treba hrano in zato dobro sodelovati s kmeti. Zadolžen je biltudi za pripravo mobilizacijskih podatkov. Bilo je obsežno in zahtevno delo za enega samega človeka, ki se je mo-



Ivan Vrabič

ral vsega sprti učiti. Mlada volja in občutek, da bo s tem pomagal ogroženi domovini, sta zmogla vse. V tedanji mladi rod je prišla neka čudna moč, za današnjo generacijo morda nerazumljiva, postali smo drzni, nismo se bali nikogar in ničesar. Še pomislili nismo na mladostne radosti, ki so se izgubljale v surovosti okupacije in vojne. In ta neustrašni rod je plačal visoko ceno za osvoboditev domovine, toda dosegel je, da so se zopet odprla vrata slovenskih šol, da se lahko povsod pogovarjamo slovensko, da negujemo svoje šege in navade, ki smo jih podedovali od prednikov. Za ta uspeh je imel zasluge tudi pokojni Ivan. Osvobodjena domovina ga ni pozabila, bil je odlikovan z redom zasluge za narod III. stopnje.

Po vojni pa je bilo treba delati in zasluziti za lastno preživetje. Zaposlil se je in nazadnje delal v špediciji Železarne Ravne. V pokoj je odšel iz ravenske železarne. Skromno in neopazno je teklo Ivanovo življenje. Bil je priljubljen in cenjen sodelavec in krajan. Vzorno je skrbel za svojo družino.

Hvala, tovariš Ivan, za vse napore, hvala za prispevek, ki si ga dal k osvoboditvi slovenskega roda in zemlje. Hvala za trdo in vestno delo pri obnovi porušene domovine.

Naj ti bo lahka domača, svobodna zemlja.

Anton Vušnik-Rastko

SEKALOVEMU OČETU

Tiho, kot se dan prevesi v noč, se je Sekalov oče poslovil od življenja. Pokojni se je rodil 5.1.1896. leta na Spodnji Jamnici, v kmečki družini Sekalovih. Že v rani mladosti je moral poprijeti za težko kmečko



Gašper Sekalo

delo. Osnovno šolo je obiskoval v Šentanelu. Po obveznem šolanju ga je oče dal v uk za kolarja. Do te obiti je čutil veliko veselje. To se je pozneje pokazalo tudi v njegovem življenju. Vsa leta, ko je gospodaril na kmetiji, je poleg kmečkega dela opravljal tudi kolarsko obrt. Izdeloval je vozove, skobelne mize, grablje, lesene vile, škafe in druge predmete. Ni bilo stvari, ki je ne bi znal narediti. Krajanji so ga imeli radi in so ga spoštovali. Bil je tudi zelo načitan. Rad je bral. Zanimal se je za dogajanja v širši in ožji okolici in tako dopolnjeval svoje znanje in kulturno raven. Svoje slovenske govorce nikoli ni zatajil. Tudi v času druge svetovne vojne je bil zaveden Slovenec.

Po končani učni dobi se je vrnil na kmetijo svojega očeta. Vihra prve svetovne vojne tudi njemu ni prizanesla. Najprej je bil vpoklican na odsluženje vojaškega roka. Avstrijski armadi je primanjkovalo vojakov, zato so ga predčasno poslali na fronto v Dolomite. Boril se je proti Italijanom. Vojna se je končala in leta so tekla. Februarja 1922. leta se je oženil z Rozalijo Černjak-Marinovo iz Šentanela. V zakonski skupnosti se mu je rodilo sedmero otrok, dva sinova in pet hčera. Hčerki Alojzija in Elizabeta sta umrli. Ostalih pet pa še živi. Ti ga bodo zelo pogrešali, saj jim je bil dober oče. Pogrešali ga bodo tudi vnuki in pravniki. Imel jih je rad!

Danes gospodari na Sekalovi domačiji najstarejši sin Ludvik. Njihov rod obstaja že 600 let.

Med drugo svetovno vojno je bil Sekalov oče aktiven član Osvobodilne fronte. Z narodnoosvobodilnim gibanjem je pričel aktivno sodelovati 1943. leta. Pozneje je postal tudi predsednik gospodarske komisije. Na njegovi kmetiji so bili partizani zmeraj dobrodošli. Zalagal jih je s hrano in drugimi potrebščinami. VNOV je vstopil 28.11.1944. Bil je v Šerčerjevi brigadi. Decembra 1944. leta so Nemci v hudem boju za Gornjo Savinjsko dolino Sekalov

vega očeta ujeli. Kot ujetnika so ga odpeljali v celjske zapore, od tam v Maribor, iz Maribora pa v taborišče Knitelfeld v Avstrijo. Iz ujetništva se je vrnil po končani vojni.

Kot kmet je aktivno sodeloval pri obnovi porušene domovine. Izvoljen je bil za člana Krajevnega ljudskega odbora in za predsednika kmetijske zadruga Šentanel. Eno mandatno dobo je bil tudi odbornik Okrajnega ljudskega odbora Prevalje. Za aktivno sodelovanje z narodnoosvobodilno borbo in pri povojni obnovi porušene domovine je prejel odlikovanje medaljo za zasluge za narod.

Sekalov oče je bil močne narave. Bil je dobrega zdravja. Januarja letos je praznoval 93. obletnico svojega rojstva. Dočakal je visoko starost in tako postal najstarejši občan šentanelške fare.

V zadnjem času je občutil močne bolečine v nogah. Ker bolečine niso ponehale, so ga 1. avgusta odpeljali v bolnico Slovenj Gradec. Operirali so ga in mu amputirali nogo nad kolenom. Njegovo zdravstveno stanje pa se je iz dneva v dan slabšalo. Umril je 28. avgusta. V borčevski organizaciji je ponovno nastala praznina. Zgubili smo zavednega člana. Krajanji bližnje in daljne okolice so prišli in ga pospremili na njegovi zadnji poti. Pred odprtim grobom so se mu zahvalili za vse dobro, kar je storil v življenju. Borci pa smo mu še posebej hvaležni za pomoč, ki nam jo je dajal med narodnoosvobodilno borbo. Naj mu bo lahka slovenska zemlja, ki jo je tako goreče ljubil!

Viktorija Kos

IVANU BRUMNIKU (od sošolcev in učiteljice 27. 9. 1989)

Ko so se v sinočnjem tihem večeru zgrinjali ljudje v Štitarjevo hišo, se je zbrala tudi velika skupina do leta enako starih – Ivanovi sošolci –, da se poklonijo strahotni žalosti ob izgubi enega izmed njih. Z njimi sem bila tudi jaz, njegova prva učiteljica, skoraj razred kot nekoč. In ko so me poprosili, da v njihovem imenu spregovorim nekaj v slovo, sem se počutila nemočno: kako povedati nekaj, kar bi bilo primerno bolečini, saj je beseda prešibka, ne veš, kako bi jo obrnil, da bi se približal stanju.

Smrt je vselej nekaj, kar slehernika najgloblje prizadene. Če se poslavljamo od človeka, ki je svoje življenje izživel, se izčrpal, oslabil in ostarel, je hudo, toda, ko stojimo pred odprto gomilo mladega, ki mu je ugasnilo življenje sredi največje ustvarjalnosti, še polnega načrtov in moči, je to neizpovedljivo.

Kruta novica o strahotni nesreči, ki nam je vzela mlado življenje, je v ponedeljek v naš kraj naravnost udarila: noga je obstala, roke so obmirovale, delo se je odložilo, vas se je zavila v solze, ne samo pri Štiftarjevih, v vsaki hiši – in še spati se ni dalo.

In sedaj smo tukaj, kjer bi danes prav gotovo ne hoteli in ne smeli biti.

Leta 1950 je bilo v Libeličah rojenih 20 otrok. Po sedmih letih je ta za naš kraj velika skupina otrok prišla prvič v šolski razred. Spomin mi je ohranil podobo malega Ivana Brumnika: droben, nežen, miren. Takšen približno je ostal skozi vsa šolska leta. Družil se je najraje v manjših skupinah praktičnih sošolcev, nobenih izgrediv in pretiranih prestopkov. Kmalu se je pri njem pokazala njegova bistvena sposobnost: dobro je znal risati, izredno spreten je bil pri ročnih delih. V višjih razredih nam je npr. izdelal veliko letalo, ki smo ga dolga leta uporabljali kot učilo za manjše. To je samo drobec iz šolskega življenja, več tu ni moč povedati, bilo bi preddolgo.

Njegova poklicna odločitev je bila pravilna. Dala mu je osnovno tehnično znanje in na tem se je nadpovprečno razvijal. Iz železarne so prihajale vesti pohval in priznanj.

Ivan je mirno prebrodil fantovska leta, se poročil in prišel k Štiftarju. Vedel je, da je pri kmetovanju nujna mehanizacija. Ker pa je bilo ob samo eni plači malo denarja, si je prvi traktor naredil kar sam. Kako smo ga občudovali, bolj kot one iz tovarn!

Ne bi znala naštet, s čim vse se je Ivan ukvarjal. Vem samo, da je vse znal in vsi smo hodili k njemu, če si pri kakšni tehnični težavi nismo znali pomagati, pa najsi bo to radio, magnetofon, avto, karkoli.

Ne vem, če je kdo v vasi, ki ni stopil kdaj k Ivanu po pomoč. Vedno prijaznega obraza se je rad poglobil v tuji problem in nam pomagal.

Ko smo sinoči stali v skupini, so njegovi sošolci priznali, da jih je na tehničnem področju vse nadkrilil. Bil je pravi samorastniški talent z dodatkom vztrajnosti in marljivosti. V svojem kratkem življenju je veliko delal in ogromno naredil.

Takole bom sklenila v slovo: Ta generacija te ne bo pozabila, živel boš v nas s svojim velikim zgledom.

Ženi Fančki, otrokoma, staršem, sestram in vsem ostalim najbližjim ni mogoče povedati, kar bi odvzelo bolečino ali nadomestilo izgubo. Mogoče samo to, da nam je vsem zelo zelo hudo in da ne nosite bolečine sami.

Ob koncu pa še to: verjamem v libeliško solidarnost. Fančka, ko boš v težavah pri delu, potrka po pomoč. Prepričana sem, da je boš deležna... in vztrajaj nekaj let.



Ivan Brumnik

Potem bo breme prevzel Robi. Saj veš, koliko svojega znanja in smisla za delo je Ivan prenašal ravno na njega. Glejte, tudi v tem bo živel dalje.

Vera Horjak

IVANKI VRHOVNIK

Krajevni odbor Zveze združenj borcev Ravne na Koroškem se poslavlja od svoje članice Ivanke Vrhovnik. Rojena je bila v Starem trgu pri Slovenj Gradcu. Njenih 63 let ni bila nikakršna starost, zaradi katere bi se morala posloviti od nas. Bolezen je bila tista, ki jo je pestila dolga leta. Zdaj, ko se narava prebuja in krasi za poletje, se mi poslavljamo, poslavljamo se od Ivanke za vedno.

Poslavljamo se od mladinske aktivistke in sekretarke SKOJ za teren Sele pri Slovenj Gradcu. To delo je opravljala od 15. novembra 1943. leta do osvoboditve. Vzdrževala je zvezo tudi z bataljoni Koroškega odreda. Zadolžena je bila za propagando in stike z ljudmi. Dolga so bila leta okupacije, ker so bila strašna, nevarna in napeta. Slovenski narod je bil brez vsakršnih pravic, ni imel šol v materinem jeziku, preganjan je bil na vsakem koraku in zasledovan. Zato smo šli borci narodnoosvobodilne vojske v boj, ko smo videli, da je naš narod obsojen na smrt. Šli smo v boj vsi, ne glede na vero, politično prepričanje, stan in pripadnost strankam. Bojevalo in sodelovalo je vse, kar je dihlo s pošteno slovensko dušo in ni moglo gledati, kako bi nas tujci radi zbrisali z zemlje. Pokojna Ivanka je bila ena tistih slovenskih deklet, ki je neustrašno sodelovala in pomagala aktivnim borcem, nanjo so se lahko zanesli. Zanesljiva obvestila so bila dra-

gocen vir za načrtovanje operacij in različnih akcij. Dočkala je poraz sovražnika, se veselila zmage. Bila je srečna mlada žena in mati. Z velikim veseljem je skrbela za svojo družino.

Osvobojena domovina Ivanke ni pozabila. Predsednik Tito jo je odlikoval z visokim državnim odlikovanjem: z redom za zasluge za narod s srebrno zvezdo. Priznana ji je bila tudi posebna dvojna doba.

Tegobam in udarcem življenja pa njena nežna duša ni bila kos. Bolezen ni počivala. Tako dolgo se je ponavljala, da jo je strla.

Hvala, Ivanka Vrhovnikova, za prispevek in ljubezen, ki si ju dala za osvoboditev domovine. Hvala v imenu krajevnega odbora Zveze združenj borcev Ravne in krajevne skupnosti za delo, ki si ga vložila v gradnjo porušene domovine. Počivaj mirno v domači zemlji!

Ignac Zdovc

MATEVŽU NAGERNIKU

Življenje tvoje je končalo svoj boj. Ko stojimo ob tvojem odprtem grobu, ne moremo verjeti, da so se zaprla vrata tvojega življenja, da te ne bo več med nami, krajan Mežice. Spremljamo te na tej zadnji poti z žalostjo v naših srcih, v to hladno zemljo te bomo položili s težko bolečino sina, hčerke, žene in nas, Mežičanov, s katerimi si sodeloval dolga leta, posebno v družbenih organizacijah. Vendar zaprl si svoje trudne oči, ki so doživljale čase viharjev in veselih dni.

Matevž NAGERNIK je zagledal luč sveta 8. septembra 1927 v Javorju kot sin rudarja Matevža in matere Neže, gospodinje. Ni še dopolnil 10 let starosti, ko je ugasnilo življenje njegove mame. Kaj naj povem še težjega o njegovih otroških letih. Kmetijski posestniki od Klavža, Drvodela do Pika so mu nudili kruh za osnovno preživljanje. Življenje mu ni prizanašalo. Slovenec sem, je prepevala njegova družina in ta pesem ga je pripeljala avgusta 1944 med borce NOV – v prvi Koroški bataljon v zaščitno četo. Bil je udeleženec takratne podoficirske šole v Savinjski dolini. Po nesrečnem naključju ali izdaji so ga januarja 1945 Nemci ujeli in odpeljali v zapore Dravograd, Celovec in slednjič v zloglasno taborišče Dachau. Tu si je nakopal težko bolezen, ki ga je spremljala vsa leta njegovega življenja. Vendar kljub bolezni ni odnehal z delom v vrstah ZB in vojaških invalidov. Pri borcih v Mežici je bil tajnik 7 let, pri vojaških invalidih pa kar 36 let, za kar mu iskrena hvala. Bil je tudi član Občinskega odbora za VVI Ravne.



Matevž Nagernik

žrtvovalno in delavno pripadnico Osvobodilne fronte in partizanskih odredov.

Iz rodnega Vitanja je prišla rosno mlada na Koroško, da bi se tukaj z delom preživljala. V tistih časih ni bilo na razpolago delovnih mest, pa tudi zaslužka ne. Trdo je bilo treba delati, da si spodobno obstal. Od Lubasovih, kjer je služila, se je poročila na Mihelovo kmetijo. Tu, na Mihelovem jo je zatekla vojna. To, da je imela pokojna priznana posebno dobo v dvojnem štetju od 1. avgusta 1943, največ pove. Takrat se je tu v glavnem šele začela partizanščina. Zelo hrabri so morali biti ljudje, da so si upali sodelovati s partizani. Kajti vohunov in ovaduhov pa tudi nesrečnih dvomljivcev je bilo toliko, da so bili Slovenci nenehno v strahu. Še več, preden so se dodobra zavedli nevarnosti, so bili že v taborišču ali pa kar ob glavo. Pokojna je bila zanesljiva obveščevalka in kurirka. Prenašala je med ostalim zdravila od ravnkega zdravnika za partizane, to je bilo veliko tveganje. Pa tudi sicer je bila kmetija Mihev trdno oporišče, kjer so dobili partizani hrano, kjer jih je pokojna oprala in jim po potrebi kaj pošivala, kjer so se počutili varne.

Strahovali so nas Nemci in vsi, kar je bilo okupacijskega aparata in njihovih sodelavcev. A glejte, ta mali slovenski narod je preživel. Negovali smo svoje šege in navade, po njih in po jeziku, ki ga govorimo, se ločimo od drugih. Trda nam je predla, a se nismo dali. Zato imajo zasluge takšni ljudje, kot je bila pokojna Angela. Lahko ji obljubim, da se nikoli ta narod ne bo prodal in potonil »v dnu pohlepa tujega poplave« – kot je zapisal general Rudolf Maister.

Vsa previdnost ni bila dovolj. Njo in vso njeno družino, kolikor jih je bilo doma, so aretirali marca 1945. leta in jih poslali v taborišče v Celovec. Pa tudi sreča v nesreči je bila, da so jo visoko nosečo spustili iz taborišča. Doma pa je seveda našla izropa domaćijo.

Hvala Mihelovi materi, ki je dala svoje otroke in toliko žrtev za našo svobodo. Med prvimi domačijami s tega območja – že spomladi 1943 – so začeli sodelovati s partizani. Mihelovi otroci pa so bili med prvimi aktivnimi partizani iz tega predela. Koliko je morala ta gospodinja delati in skrbeti, koliko strahu je preživela za številno družino in za njej drage borce, si lahko le približno predstavljamo.

Domovina jo je po vojni odlikovala z redom zasluge za narod v znamenje, da je njeno delo bilo upoštevano in da ni bilo zaman.

Hvala Angeli Hudopisk za prispevek, ki ga je dala k osvoboditvi domovine in k njeni izgradnji po vojni.

Naj ji bo lahka svobodna zemlja.

Po osvoboditvi naše domovine in vmitvi iz taborišča Dachau, ter po zdravljenju na Golniku in v Topolšici se je zaposlil v Rudniku Mežica, kjer je nekaj časa opravljal delo jamskega tesarja, pozneje obratnega stražarja, dokler ni bil v letu 1952 invalidsko upokojen. Po upokojitvi se je vključil v Društvo upokojencev Mežica, kjer je bil prav tako izvoljen v UO in je opravljal delo tajnika društva, dokler mu je dopuščalo zdravje. Vodil je evidenco prostovoljnega dela pri graditvi doma upokojencev, prevzel je delo gospodarja, v zimskem času kurjača. Ne bi našteval vseh nalog in opravil, ki jih je opravljal v teh 35 letih delovanja v društvu, lahko rečem le: HVALA ZA VSE, kar si naredil za naše društvo. Ostal nam boš v trajnem spominu.

Leta 1951 je sklenil zakonsko zvezo z Jožico in od tedaj dalje sta si družno ustvarjala lastno domače ognjišče. Želel je sebi in družini lepše življenje, kot ga je imel sam v mladosti, lepše dni pa z rojstvom sina in hčerke. Kljub skrbi za družino, delu za družbenopolitične organizacije je vendar imel svoj »hobi« ribištvo. Koliko ur je predsedel ob Dravi ali Meži, ve le sam. Hvala mu za sodelovanje v ribiški družini, katere član je bil polnih 22 let.

Ko se mu v mislih ali z besedo zahvaljujemo za vse, kar je storil za našete in druge krajevne organizacije mu želimo mimo večno spanje.

Vera Horjak

ANGELI HUDOPIŠK – po domače MIHELOVI

Krajevni odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske Ravne na Koroškem se poslavlja od svoje članice Angele Hudopisk. Žalujemo za zavedno, po-

VP 260/1989

658 (497 12) (085 3)



1128296

COBISS •

ge kraje Slovenije pa tudi Jugoslavije. Okrog 200 izvodov pa »gre« kar neposredno na različne naslove izven naše regije.

Da bi vsaj malo ponazorili, kaj Koroški fužinar komu pomeni, smo iz arhiva izbrskali dve mnenji. Tereza Sicherle iz Belgije je v pismu pred dvema letoma med drugim zapisala: **Že več let čitam fužinarja, katerega redno dobivam. Zanimive stvari iz naše rojstne domovine me vsakokrat ponovno spomnijo na domači rojstni kraj...** in zaključila s **pozdravi slovenske družine Sicherle**. Ali Zdenka Mihelich iz Floride, ZDA, ki v nekoliko daljšem pismu lani govori o sončnih Ravnah, ki se jih vedno z ljubeznijo spominja, o Koroškem fužinarju pa zaključuje z besedami: **zame je vsaka številka praznični dar!**

Taka mnenja so seveda vspešna, pa tudi obvezujoča. Z zanimanjem bomo sprejeli tudi vaša mnenja, dragi bralci, pa tudi predloge, kako bi Koroški fužinar bil še boljši.

Pričakujemo, da boste podražitev revije sprejeli z razumevanjem.

Hvala

Prispevke za naslednjo številko sprejemamo do 25. decembra 1989.

In še posebno opozorilo: TA ROK VELJA ZA VSE!

Urednik

Fotografije so prispevali: Helena Merkač, Danilo Slivnik, Franc Telcer, Rado Vončina, Mojca Potočnik, Drago Plešivčnik, Gregor Klančnik, Jože Šegel, Franc Uranc, Štefan Lednik, Bogdan Žolnir, Tone Ikovic, Franci Kamnik, Erwin Wlodyga, Mirko Šoštarič, Branko Šuštar, Andrej Kotnik—Jurič, Marjan Merkač, Rok Gorenšek, Renata Picej, Ajnžnik, Joško Kert, Ignac Zdovc, Vera Horjak, Franjo Hovnik, Anton Vušnik—Rastko, Viktorija Kos in Fotoarhiv Koroškega fužinarja.

Izdaja DS Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor. Majda Veržko, Milan Švajger, Ana Pavše, Ivan Vušnik in Jože Šater. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861-639. Lektor Marija Potočnik. Tiska Grafika Prevalje.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov UO tudi: Boris Florjančič, Marta Kos, Emil Mori, Janez Mrdavič in Silva Sešel.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena Zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.

Čenjenim bralcem se opravičujemo za neljubo zamjenjavo podnapisov k slikam na 13. in 14. strani v 3. številki.

Prosimo za razumevanje.

Tiskarna